วิถีชีวิตของเกษตรกรชานเมืองภายหลังการขายที่ดินทำกิน : กรณีศึกษาบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ธวัชชัย เพ็งพินิจ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2542

ISBN 974-665-424-1

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

วิถีชีวิตของเกษตรกรชานเมืองภายหลังการขายที่ดินทำกิน:กรณีศึกษา
บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

.....

นายธวัชชัย เพ็งพินิจ
ผู้วิจัย

.....

อาจารย์ยงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.บ., ศศ.ม.
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

รองศาสตราจารย์เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์
พธ.บ., M.A., Ph.D.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์เลียงชัย ลิ้มล้อมวงศ์ Ph.D.
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี ศศ.บ., ศศ.ม.
ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

วิถีชีวิตของเกษตรกรชานเมืองภายหลังการขายที่ดินทำกิน:กรณีศึกษา
บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา
วันที่ 30 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2544

.....

นายธวัชชัย เพ็งพินิจ
ผู้วิจัย

.....

อาจารย์ยงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.บ., ศศ.ม.
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

รองศาสตราจารย์เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์
พธ.บ., M.A., Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

อาจารย์ปรีดี โชติช่วง Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์เลียงชัย ลิ้มล้อมวงศ์ Ph.D.
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

ศาสตราจารย์คุณหญิงสุริยา รัตนกุล อ.บ., Ph.D.
ผู้อำนวยการ
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

นี่...คือผลของการหลอมรวมความเอื้อเฟื้อและความเชื่อมั่น ซึ่งเป็นการสมควรหากผู้ศึกษาวิจัยจะสำนึกขอบคุณทุกสิ่งอย่างที่มีอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ทุกซอกมุม ทั้งที่สัมผัสและรู้สึกได้ มากกว่าการเอ่ยอ้างถึงด้วยสำนวนใดๆ ที่มนุษย์พอจะสรรค์สร้างได้ในโลกนี้

ขอบพระคุณพ่อ-แม่ ที่ยิ่งใหญ่ในความรู้สึกเสมอ คุณยายผู้เข้มแข็ง พรน้องสาวผู้เด็ดเดี่ยว น้าตึ๋งผู้ทุ่มเทสุดตัว กุ๊กกิ๊กหลานสาวผู้เบิกบาน น้าสง่า น้าหงวน น้าเพชร และญาติๆ ทุกคนที่ให้กำลังใจ ให้ความหวัง และช่วยหล่อหลอมขัดเกลาความเป็นคน นับตั้งแต่ถือกำเนิดมา

ขอขอบคุณคณาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ทั้งในเบื้องต้นและเบื้องปลาย ที่ทนเหน็ดเหนื่อย เพื่อหวังสร้างพลังความคิดอันยิ่งใหญ่ ให้กับสมองอันน้อยนิดของศิษย์คนนี้ โดยเฉพาะอาจารย์ยงยุทธ บุราสิทธิ์ อาจารย์เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และอาจารย์ปรีดี โชติช่วง ที่คอยช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จลุล่วง

ขอขอบคุณชาวบ้านโนนม่วง ที่ให้ความร่วมมือและความจริงใจ โดยเฉพาะพ่อสุข แม่ไหม ลุงสวัสดิ์ ป้าขึม ยายเขียว พี่สาย พี่เอน พี่เสก พี่ต๋อม พี่เขียว พี่อ่ำ พี่พัฒน์ หมอน้อย น้าอ๊อด น้าตู่ อาแอ๊ด เอบ อึด ปลา หลานไฮและปลาย ที่มอบความอบอุ่นและไมตรีจิตอันดีตลอดเวลา

ขอบคุณเพื่อนๆ ทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือ ทั้งเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ ทั้งเพื่อนในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะพี่ต้นผู้ร่วมผจญภัยชีวิตไปด้วยกันเสมอ ขวัญผู้เชื่อมั่นในความเป็นเพื่อน และเกดที่คอยดูแลและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณราชกรีฑาสโมสร และสถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

สุดท้ายที่ขาดมิได้คือ ขอขอบพระคุณความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ที่สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมา โดยไม่มีความเหน็ดเหนื่อยและไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ผู้เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นจินตนาการแห่งสวรรค์และพันธนาการ

ธวัชชัย เพ็งพินิจ

มีนาคม 2544

4136592 LCRU/M : สาขาวิชา : พัฒนาชนบทศึกษา ; ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา)
คำสำคัญ : วิถีชีวิต / เกษตรกร / ที่ดินทำกิน

ธวัชชัย เพ็งพินิจ : วิถีชีวิตของเกษตรกรชานเมืองภายหลังการขายที่ดินทำกิน:กรณีศึกษาบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น(SUBURBAN FARMERS' WAY OF LIFE AFTER LAND SELLING : A CASE STUDY IN BAN NONMUANG MU 3 TAMBON SILA, AMPHOE MUANG, KHONKAEN PROVINCE)คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์:.ยงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.บ.,ศศ.ม., เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ M.A., Ph.D., พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม. 234 หน้า. ISBN 974-665-424-1

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะกรณีศึกษา ซึ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม มีกลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกรที่ขายที่ดินทำกิน นายทุน นายหน้า ผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทั่วไป ข้าราชการ และนักพัฒนาองค์กรเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1)ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านโนนม่วง 2)วิถีชีวิตก่อนและหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร 3)ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร 4)การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกิน 5)ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

1)ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านโนนม่วง เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินแห่งใหม่ของชาวไทยอีสาน เมื่อประมาณ 91 ปีที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านลานหญ้า ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านโนนม่วงห่างออกไปประมาณ 1.5 กิโลเมตร

2)วิถีชีวิตก่อนและหลังการขายที่ดินทำกิน ชาวบ้านมีอาชีพเดิมคือ การทำนาในที่ดินทำกินของตนเอง หลังจากขายที่ดินทำกินชาวบ้านจะอพยพเข้าไปทำงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมือง และอีกส่วนหนึ่งก็ประกอบอาชีพอื่นๆ ในหมู่บ้าน

3)ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินมี 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในได้แก่ ภาวะหนี้สิน การแบ่งมรดก ค่านิยมในการทำงานที่สบายในตัวเมือง และเห็นแบบอย่างการขายที่ดินทำกินจากเพื่อนบ้าน ปัจจัยภายนอกได้แก่ การกว้านซื้อที่ดินของนายทุน อิทธิพลของสื่อสารมวลชน ลัทธิบริโภคนิยม การขยายตัวของเมือง และภาวะความแปรปรวนของธรรมชาติ

4)การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ เกษตรกรมีความคาดหวังต่อความเจริญทางวัตถุและความทันสมัย ส่งผลให้วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป เกิดผลกระทบขึ้นในโครงสร้างทุกส่วนของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ทำให้รากฐานทางความคิด ค่านิยม และทัศนคติของเกษตรกรอยู่ภายใต้ความเจริญแบบสังคมเมือง เกิดการอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาวิถีชีวิตใหม่ที่ดีกว่าในสังคมเมืองของเกษตรกร และนำไปสู่การเกิดปัญหาในหมู่บ้านที่เหมือนกับปัญหาของสังคมเมืองมากขึ้น

5)แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ควรมีการสร้างงานและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ควรให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการขายที่ดินทำกิน ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบและเป็นสหวิชาการ เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาและทางออกอย่างเป็นองค์รวม และควรมีการประสานงานขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

4136592 LCRU/M : MAJOR : RURAL DEVELOPMENT STUDIES ; M.A. (RURAL DEVELOPMENT STUDIES)
KEY WORDS : WAY OF LIFE / FARMERS / LAND

THAWADCHAI PENGPINIT : SUBURBAN FARMERS' WAY OF LIFE AFTER LAND SELLING: A CASE STUDY IN BAN NONMUANG MU 3 TAMBON SILA, AMPHOE MUANG, KHONKAEN PROVINCE. THESIS ADVISORS : YONGYUTH BURASITH, B.A.,M.A., RUANGDETCH PANKHUANKHAT, M.A., Ph.D., PRONTHIP USUPARAT, B.A.,M.A,. 234 p. ISBN 974-665-424-1

This dissertation is a cultural anthropological study using qualitative research methods, such as case study, documentary study, and field research. The main target groups are farmers who have sold their land, investors, traders, elderly people in the community, community leaders, general local people, government officials and NGOs. The aim is to study the 1) history and background of Ban Nonmuang 2) suburban farmers' way of life before and after land selling 3) factors affecting farmers' decision to sell their land 4) changes and impacts on the farmers' way of life after selling their land and 5) problems and solutions.

This research found the following :

1) History and background of Ban Nonmuang : The community began 91 years ago with the migration of Thai Isaan people. Most of them migrated from Ban Lanya, 1.5 km. northeast of Nonmuang.

2) Suburban farmers' way of life before and after selling their land: The original career of the farmers was rice planting within their own lands. After selling their land, they moved into towns and searched for new jobs available in the industrial and service sectors. Some work in the village.

3) The factors affecting the farmer's land are divided into inside factors and outside factors. Inside factors include debt, property inheritance, social values related to working comfortably in town and imitating neighbors' example of selling their land. Outside factors include influences such as mass media, consumerism, urban extension and environmental changes.

4) Changes and impacts : Farmers have been expecting material wealth and modern lives. These expectations have caused changes in the farmers' way of life and to every aspect of the social structure including. society, economy, culture, natural resources, and people is behavior in the community. The fundamentals of thoughts, values, and attitudes have been formulated under the condition of expectations of urban fortune.

5) Solutions : Career and income should be enhanced within the community under the principle of sufficient economy. Correct information regarding advantages and disadvantages of land selling should be provided to the community. Multifarious, systematic study and research should be conducted to gain means of overall problem solving. Cooperation among other organizations, both governmental and non-governmental, should be strengthened in order to solve the problems which have occurred.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ ค

บทคัดย่อภาษาไทย ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ จ

สารบัญตารางและแผนภูมิ ฒ

สารบัญแผนที่ ณ

บทที่ 1 : บทนำ.....1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย 4

1.3 ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย 4

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย 5

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ 7

บทที่ 2 : ทบทวนวรรณกรรม.....8

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา 8

2.1.1 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ 8

2.1.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม 10

2.1.3 ทฤษฎีเขตวงกลม 11

2.1.4 แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม 13

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 14

บทที่ 3 : วิธีการศึกษาวิจัย.....18

3.1 รูปแบบการศึกษา 18

3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา 18

3.2.1 เหตุผลหลัก 19

3.2.2 เหตุผลประกอบ 19

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล 19

3.3.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล 19

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา 20

3.3.3 วิธีการเก็บข้อมูล 22

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

3.3.4 กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ 22

3.3.5 การบันทึกข้อมูล 23

3.3.6 การตรวจสอบข้อมูล 24

3.3.7 การจัดหมวดหมู่และการเรียบเรียง 24

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล 24

3.5 ขอบเขตการศึกษา 24

3.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ 24

3.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา 25

3.5.3 ขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาวิจัย 25

3.6 การอนุมานผลการศึกษา 25

บทที่ 4 : ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านโนนม่วง.....27

4.1 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน 27

4.1.1 ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้าน 27

4.1.2 เหตุผลในการเลือกหมู่บ้าน 29

4.1.3 ขอบเขตการทำมาหากิน 29

4.2 สภาพนิเวศวิทยา 30

4.2.1 ลักษณะดิน 30

4.2.2 แหล่งน้ำ 31

4.2.3 ฤดูกาล 31

4.2.4 ป่าไม้ 31

4.2.5 ศาลประจำหมู่บ้าน 31

4.2.6 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ 37

4.3 ระบบการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงาน 37

4.3.1 ระบบการปลูกพืช 37

4.3.2 การเลี้ยงสัตว์ 38

4.3.3 การใช้แรงงาน 39

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.4 ประชากร	39
4.4.1 จำนวนประชากร	39
4.4.2 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร	40
4.5 สาธารณูปโภค	41
4.5.1 การคมนาคม	41
4.5.2 การสาธารณูปโภคพื้นฐาน	41
4.6 ครอบครัว	42
4.6.1 ลักษณะครอบครัว	42
4.6.2 การตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว	43
4.6.3 การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน	44
4.6.4 การแบ่งมรดก	45
4.6.5 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ไปทำงานที่อื่น	45
4.6.6 ระบบเครือญาติ	45
4.7 การศึกษา	46
4.7.1 ประวัติโรงเรียนในหมู่บ้าน	46
4.7.2 ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน	48
4.8 การสาธารณสุข	49
4.8.1 ระบบสาธารณสุขในหมู่บ้าน	49
4.8.2 การให้ความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขของรัฐแก่ชาวบ้าน	51
4.9 ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ และสันทนาการ	51
4.9.1 ประวัติวัดในหมู่บ้าน	51
4.9.2 วัฒนธรรมพื้นบ้าน ความเชื่อ และสันทนาการ	53
4.9.2.1 ฮีต 12	53
4.9.2.2 คอง 14	55
4.9.2.3 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย	56
4.9.2.4 การละเล่นพื้นบ้าน	57
4.9.2.5 เวทมนต์ต่างๆ	57
4.9.2.6 โสกหรือโฉลก	58

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

4.9.2.7 ผญา ผะญา หรือผะหญา 58

4.9.2.8 คะลำ 59

4.9.3 ลักษณะนิสัยและค่านิยมของคนในหมู่บ้าน 60

4.9.4 ลักษณะการแต่งกายและการประดับตกแต่ง 60

4.9.5 ลักษณะบ้านเรือน 61

4.9.6 ภาษา 61

4.9.7 ภูมิปัญญา 62

4.10 เศรษฐกิจ 63

4.10.1 การประกอบอาชีพ 63

4.10.2 ตลาด 65

4.11 การเมืองการปกครอง 66

4.11.1 ลักษณะการปกครองในหมู่บ้าน 66

4.11.2 การมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของชาวบ้าน 68

4.12 ทิศทางและแนวทางการพัฒนาในหมู่บ้าน 69

4.12.1 แนวทางการพัฒนาในหมู่บ้าน 69

4.12.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในหมู่บ้าน 70

บทที่ 5 : การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกิน.....72

5.1 ประวัติความเป็นมาของการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร 72

5.2 วิถีชีวิตก่อนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร 75

5.2.1 ด้านสังคม 75

5.2.1.1 ประชากร 75

5.2.1.2 ครอบครัว 76

5.2.1.3 การตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว 77

5.2.1.4 การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน 77

5.2.1.5 การแบ่งมรดก 77

5.2.1.6 เครือญาติและเพื่อนบ้าน 78

5.2.1.7 ชนชั้นทางสังคม 78

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5.2.1.8 การศึกษา	78
5.2.1.9 การศาสนา	79
5.2.1.10 การสาธารณสุข	79
5.2.1.11 การคมนาคม	80
5.2.2 ด้านเศรษฐกิจ	80
5.2.2.1 การประกอบอาชีพ	80
5.2.2.2 การปลูกพืช	81
5.2.2.3 การผลิตและผลผลิต	81
5.2.2.4 แรงงาน	82
5.2.2.5 ภาวะหนี้สิน	82
5.2.2.6 ตลาด	82
5.2.2.7 การแลกเปลี่ยน	82
5.2.2.8 จำนวนการถือครองที่ดิน	83
5.2.2.9 การเลี้ยงสัตว์	83
5.2.2.10 รายได้	84
5.2.2.11 การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ	84
5.2.3 ด้านการเมืองการปกครอง	85
5.2.3.1 รูปแบบการปกครองและประเภทผู้นำ	85
5.2.3.2 องค์กรหรือกลุ่ม	86
5.2.3.3 การแจ้งข่าวสาร	86
5.2.3.4 การมีส่วนร่วมในการปกครองของชาวบ้าน	86
5.2.4 ด้านวัฒนธรรม	87
5.2.4.1 ภาษา	87
5.2.4.2 การแต่งกายและการประดับตกแต่ง	87
5.2.4.3 ลักษณะบ้านเรือน	88
5.2.4.4 ภูมิปัญญา	88
5.2.4.5 วัฒนธรรมพื้นบ้าน	89
5.2.4.6 การละเล่นพื้นบ้าน	89

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5.2.4.7 ความเชื่อและพิธีกรรม	90
5.2.4.8 การขัดเกลาทางสังคม	90
5.2.4.9 ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติ	91
5.2.5 ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	92
5.2.5.1 ดิน	92
5.2.5.2 ป่าไม้	93
5.2.5.3 แหล่งน้ำ	93
5.2.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน	94
5.2.6.1 ลักษณะนิสัย	94
5.2.6.2 การแสดงออก	95
5.2.6.3 การปฏิสัมพันธ์	95
5.2.6.4 ความคิดเห็นต่อการขายที่ดินทำกิน	96
5.2.6.5 ความคาดหวัง	97
5.2.6.6 สุขภาพจิต	97
5.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร	99
5.3.1 ปัจจัยภายในชุมชน	99
5.3.1.1 เกษตรกร	99
5.3.1.2 เครือญาติและเพื่อนบ้าน	104
5.3.1.3 วัฒนธรรมพื้นบ้าน	107
5.3.2 ปัจจัยภายนอกชุมชน	110
5.3.2.1 นายทุน	110
5.3.2.2 สื่อสารมวลชน	112
5.3.2.3 ลัทธิบริโภคนิยม	115
5.3.2.4 แนวทางการพัฒนาของรัฐ	116
5.3.2.5 ความแปรปรวนและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ	122

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

5.4 การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกิน 124

5.4.1 ด้านสังคม 125

5.4.1.1 ประชากร 126

5.4.1.2 ครอบครัว 127

5.4.1.3 การตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว 128

5.4.1.4 การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน 128

5.4.1.5 การแบ่งมรดก 129

5.4.1.6 เครือญาติและเพื่อนบ้าน 129

5.4.1.7 ชนชั้นทางสังคม 130

5.4.1.8 การศึกษา 130

5.4.1.9 การศาสนา 131

5.4.1.10 การสาธารณสุข 132

5.4.1.11 การคมนาคม 132

5.4.2 ด้านเศรษฐกิจ 133

5.4.2.1 การประกอบอาชีพ 134

5.4.2.2 การปลูกพืช 134

5.4.2.3 การผลิตและผลผลิต 135

5.4.2.4 แรงงาน 135

5.4.2.5 ภาวะหนี้สิน 136

5.4.2.6 ตลาด 136

5.4.2.7 การแลกเปลี่ยน 136

5.4.2.8 จำนวนการถือครองที่ดิน 137

5.4.2.9 การเลี้ยงสัตว์ 138

5.4.2.10 รายได้ 138

5.4.2.11 การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ 139

5.4.3 ด้านการเมืองการปกครอง 140

5.4.3.1 รูปแบบการปกครองและประเภทผู้นำ 140

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5.4.3.2 องค์กรหรือกลุ่ม	141
5.4.3.3 การแจ้งข่าวสาร	141
5.4.3.4 การมีส่วนร่วมในการปกครองของชาวบ้าน	142
5.4.4 ด้านวัฒนธรรม	144
5.4.4.1 ภาษา	144
5.4.4.2 การแต่งกายและการประดับตกแต่ง	145
5.4.4.3 ลักษณะบ้านเรือน	146
5.4.4.4 ภูมิปัญญา	146
5.4.4.5 วัฒนธรรมพื้นบ้าน	148
5.4.4.6 การละเล่นพื้นบ้าน	148
5.4.4.7 ความเชื่อและพิธีกรรม	149
5.4.4.8 การขัดเกลาทางสังคม	149
5.4.4.9 ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติ	150
5.4.5 ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	152
5.4.5.1 ดิน	152
5.4.5.2 ป่าไม้	154
5.4.5.3 แหล่งน้ำ	154
5.4.5.4 อื่นๆ	155
5.4.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน	156
5.4.6.1 ลักษณะนิสัย	156
5.4.6.2 การแสดงออก	157
5.4.6.3 การปฏิสัมพันธ์	158
5.4.6.4 ความคิดเห็นต่อการขายที่ดินทำกิน	158
5.4.6.5 ความคาดหวัง	158
5.4.6.6 สุขภาพจิต	159
5.6 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไข	161
5.6.1 ด้านสังคม	162
5.6.2 ด้านเศรษฐกิจ	165

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

5.6.3 ด้านการเมืองการปกครอง 167

5.6.4 ด้านวัฒนธรรม 167

5.6.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 169

5.6.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน 170

บทที่ 6 : สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....172

6.1 สรุปผลการศึกษา 172

6.1.1 ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านโนนม่วง 172

6.1.2 วิถีชีวิตก่อนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร 173

6.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร 174

6.1.4 การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร 177

6.1.4.1 ด้านสังคม 177

6.1.4.2 ด้านเศรษฐกิจ 178

6.1.4.3 ด้านการเมืองการปกครอง 179

6.1.4.4 ด้านวัฒนธรรม 179

6.1.4.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 180

6.1.4.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน 180

6.1.5 ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา 180

6.2 ข้อเสนอแนะ 181

6.2.1 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาวิจัย 181

6.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 182

บรรณานุกรม 183

ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก 186

ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง 190

ภาคผนวก ค รูปภาพแสดงลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านและกิจกรรมต่างๆ 220

ประวัติผู้วิจัย 227

Executive Summary 228

สารบัญตารางและแผนภูมิ

หน้า

ตารางที่ 1	แสดงจำนวนประชากรแยกตามช่วงอายุและเพศ	39
ตารางที่ 2	แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านโนนม่วงระดับต่างๆ และครูประจำชั้น	47
แผนภูมิที่ 1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
แผนภูมิที่ 2	แสดงโครงสร้างการปกครองในหมู่บ้าน	68

สารบัญแผนที่

หน้า

แผนที่ที่ 1	แสดงที่ตั้งอำเภอต่างๆ ในจังหวัดขอนแก่น	32
แผนที่ที่ 2	แสดงที่ตั้งและเส้นทางบ้านโนนม่วง	33
แผนที่ที่ 3	แสดงลักษณะดินและความเหมาะสมของดินกับพืชเศรษฐกิจ	34
แผนที่ที่ 4	แสดงที่ตั้งครัวเรือนและสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน	35
แผนที่ที่ 5	แสดงที่ตั้งหมู่บ้านและสถานที่สำคัญ	36

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทย เนื่องจากประชากรของประเทศประกอบอาชีพนี้มากที่สุด และเป็นกลุ่มคนที่มีความยากจนมากที่สุดของประเทศ ซึ่งในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจของประเทศได้เปลี่ยนจากเน้นหนักทางด้านการเกษตรกรรมมาเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม อันเนื่องมาจากความต้องการในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่(NICS) โดยที่การพัฒนานั้นมุ่งขยายด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในชนบท จากการเกษตรที่ผลิตแบบพออยู่พอกินหรือเพื่อยังชีพ(self-sufficient agriculture) ไปสู่การผลิตเพื่อการค้าหรือผลิตเพื่อขาย(commercialized agriculture) ซึ่งต้องใช้ทุนสูงและต้องใช้ปัจจัยการผลิตแบบสมัยใหม่มากขึ้น

ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่ว่าลักษณะใดจำเป็นต้องอาศัยที่ดินทำกิน แต่ในขณะที่ที่ดินทำกินเป็นสิ่งหายากและมีการสืบทอดเป็นมรดกกันมา ทำให้ที่ดินทำกินถูกแบ่งซอยเล็กลงและผลผลิตเพื่อจำหน่ายนำรายได้มาสู่ครอบครัวก็ย่อมต้องลดน้อยลง ในขณะที่ค่าครองชีพในชนบทสูงขึ้น เกษตรกรจึงตกอยู่ในฐานะที่ต้องกู้เงินเพื่อเลี้ยงชีพ ทำให้เกิดหนี้สินขึ้น ซึ่งจากสถานการณ์ที่เกษตรกรประสบอยู่ มีผลทำให้เกษตรกรไม่พึงพอใจกับอาชีพหรือสภาพความเป็นอยู่ เพราะทำให้เกิดความรู้สึกว่า รายได้ที่ได้รับไม่คุ้มค่ากับความเหน็ดเหนื่อยและไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพหรือจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนอาชีพ การหาทางออกจากสภาวะการณ์ดังกล่าวมีด้วยกันหลายทางเช่น กู้ยืมเงินเพิ่มขึ้น ขายวัว ขายควาย ย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมือง และขายที่ดินทำกิน

เมื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว ความต้องการที่ดินทำกินสำหรับตั้งโรงงาน อาคารที่อยู่อาศัย อาคารสำนักงาน นอกจากนั้นการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวยังทำให้ความต้องการที่ดินเพิ่มขึ้นอีกด้วย ประกอบกับมีการเก็งกำไรเสริมเข้ามา ซึ่งผู้ซื้อที่ดินทำกินส่วนใหญ่จะเป็นนักค้าที่ดินและผู้ประกอบการธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านธุรกิจอุตสาหกรรมต่างๆ เข้าสู่ชนบทมากขึ้น เพราะในชนบทค่าแรงงาน ค่าที่ดิน มีราคาต่ำกว่าใน

เมือง อันเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการลดต้นทุนทางการผลิตของธุรกิจอุตสาหกรรม นอกจากนี้ในกระแสธุรกิจก็มีความเจริญเติบโตและมีความทันสมัยมากขึ้น จึงทำให้ประชากรส่วนหนึ่งที่อยู่ในตัวเมืองซึ่งมีฐานะดี เกิดมีความต้องการที่จะออกมาพักผ่อนหย่อนใจหาความสุขนอกเมือง เพื่อหลีกหนีจากมลภาวะที่เป็นพิษหรือความแออัดในตัวเมือง ทำให้เกิดโครงการที่อยู่อาศัย รีสอร์ท ร้านอาหาร เพื่อเป็นที่พักผ่อนหรือพบปะสังสรรค์กันในบริเวณชานเมือง(พัสมน จารุรัตน์,2535:1-2)

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การทำการเกษตรของคนไทยเป็นความรู้ที่มีการเรียนรู้ถ่ายทอด ขัดเกลากันมาเป็นเวลานาน ทำให้ชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนดั้งเดิมและมีประชากรมากที่สุดของไทย ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทั้งนี้เพราะผลมาจากการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักของสังคมไทยนั่นเอง เพียงแต่ว่าชุมชนเกษตรกรรมบริเวณชานเมือง เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีปัจจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เร็วกว่าชุมชนเกษตรกรรมที่ห่างไกลจากตัวเมืองมาก จึงทำให้ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเกษตรกรรมบริเวณชานเมืองมีลักษณะเป็นแม่แบบที่สามารถจะพยากรณ์ถึงอนาคตของชุมชนเกษตรกรรมอื่นๆ ที่กำลังถูกพลังของการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง(structural change)ของสังคมเกษตรกรรมที่มีปัจจัยและโครงสร้างคล้ายคลึงกัน

บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลเมืองขอนแก่นมีครัวเรือนทั้งสิ้น 283 ครัวเรือนมีประชากร 1,326 คน มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,147 ไร่(กชช.2ค,2542:1) หมู่บ้านมีแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ล้อมรอบประกอบไปด้วย ตัวเมืองขอนแก่นอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร มหาวิทยาลัยของแก่นอยู่ห่างออกไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร มีถนนมิตรภาพห่างออกไปทางทิศตะวันออกประมาณ 1 กิโลเมตร และมีถนนเลี่ยงเมืองล้อมรอบทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร ทำให้ความเจริญและทันสมัยจากตัวเมืองใหญ่แพร่กระจายเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อหมู่บ้าน

ชาวบ้านประกอบอาชีพหลักคือ การเกษตรกรรม โดยใช้ที่ดินทำกินซึ่งตกทอดเป็นมรดกมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีระบบการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผน มีลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ยึดถือปฏิบัติมาเป็นระยะเวลานาน จนกระทั่งปัจจัยแห่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกหมู่บ้าน ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ปัจจัยหนึ่งมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับตัวเมืองจังหวัดขอนแก่น ทำให้คนในหมู่บ้านมีการ ปฏิสัมพันธ์ (interaction) ติดต่อสื่อสาร และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนเมืองอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกิด

กระบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าสู่สังคมหมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง และความทันสมัย(modernization)มากขึ้น

มหาวิทยาลัยขอนแก่นเองก็มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะการหลั่งไหลของกลุ่มคนจากสังคมอื่นเพื่อเข้ามาศึกษาและประกอบอาชีพ เกิดการนำพาเอาแนวความคิดจากสังคมของตนเองติดตัวมาด้วย ทำให้คนในหมู่บ้านได้รู้จักและเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ๆ มากขึ้น และผลจากการที่มีคนมาอยู่อาศัยรวมกันในจำนวนที่มากขึ้นทุกปี ส่งผลให้ความต้องการในด้านที่อยู่อาศัยมีเพิ่มสูงขึ้น ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์(immovable property) กลายเป็นธุรกิจที่มีผลกำไร(profit)ทางเศรษฐกิจสูง ก่อให้เกิดการทำธุรกิจบ้านเช่า บ้านจัดสรร และธุรกิจเกี่ยวกับการบริการต่างๆ รอบมหาวิทยาลัย เป็นผลให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินทำกินจากชาวบ้านเพื่อนำมาแปรรูป(modify)สร้างมูลค่า(surplus value)ทางเศรษฐกิจขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของชาวบ้านโนนม่วงอย่างมาก

ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ หมู่บ้านโนนม่วงมีเส้นทางหลักในการคมนาคมพาดผ่านรอบหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นถนนมิตรภาพ ถนนเลี่ยงเมือง ทำให้การกว้านซื้อที่ดินทำกินเพื่อเก็งกำไรของนายทุนเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มการซื้อที่ดินทำกินกว้างขวางออกไป ทำให้พื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านลดน้อยลง

นอกจากนี้ ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรก็คือปัจจัยภายในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้าน การพัฒนาในหมู่บ้าน ความคาดหวังของเกษตรกรต่อสังคมเมือง เกษตรกร และวัฒนธรรมภายในชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์กับสังคมเมืองและการรับข่าวสารจากสื่อต่างๆ นอกหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามาสู่หมู่บ้านและพฤติกรรมนิยม(behaviorism) ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดความทันสมัย บริโภคนิยม วัตถุนิยม การประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมือง

จากอิทธิพลของปัจจัยดังที่กล่าวมา ผลักดันให้เกษตรกรต้องคิดหาทางออก เพื่อแสวงหาเงินมาสนองตอบความต้องการพื้นฐานของตนและครอบครัว ในขณะที่รายได้หลักเพียงน้อยนิดมาจากผลิตผลทางการเกษตร ทำให้เกษตรกรในหมู่บ้านจำเป็นต้องขายที่ดินทำกินของตัวเอง ซึ่งนับวันจะมีจำนวนน้อยลงในขณะที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น แล้วนำเงินเหล่านั้นมาสร้างและสนองต่อความต้องการไม่ว่าจะเป็น สร้างบ้านเรือนที่ใหญ่โต ซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการลงทุนที่ไม่เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ตัวเองก็ไม่สามารถกลับไปประกอบอาชีพการเกษตรได้อีก เพราะไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้ความรู้ ภูมิปัญญา และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพที่ได้สั่งสมกันมาเกิดการชะงักงันและขาดการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่ง

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เกษตรกรต้องดิ้นรนเพื่อแสวงหาวิถีชีวิตใหม่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดวิถีชีวิตแบบใหม่ขึ้นในชุมชน เกิดปัญหาขึ้นในหมู่บ้านทุกด้านเช่น ปัญหาวัยรุ่น ยาเสพติด การพนัน ครอบครัวแตกแยก การหย่าร้าง ภาวะหนี้สิน เด็กกำพร้า การอพยพย้ายถิ่น และการพึ่งพาสังคมอื่น ซึ่งเป็นปัญหาที่มีลักษณะเหมือนกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง

ดังนั้น การศึกษาวิจัยจะเป็นการมุ่งเน้นศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร อันสืบเนื่องมาจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรบ้านโนนม่วง ซึ่งจะทำให้ทราบถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ในทุกกระบวนการอย่างเป็นองค์รวม(holistic) เพื่อสร้างความเข้าใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น อันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการและการวางแผนพัฒนาสังคมเกษตรกรรมของไทย ซึ่งจะส่งผลต่อการวางแผนพัฒนาที่เท่าทันต่อปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของสังคมเกษตรกรรมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านโนนม่วง

1.2.2 เพื่อศึกษาวิถีชีวิตก่อนและหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรชานเมือง

1.2.3 เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรชานเมือง

1.2.4 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้น ต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกิน

1.2.5 เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

1.3 ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

1.3.1 ได้ศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้าน รวมทั้งภูมิปัญญา ทัศนคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีที่มีต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่ได้สั่งสมถ่ายทอดกันมา เพื่อนำเอาความรู้เหล่านั้นมาเสริมสร้างกระบวนการพัฒนา และสร้างสรรค์เทคโนโลยีที่เหมาะสม(appropriate technology)ให้เกิดขึ้น อันเป็นฐานความคิดในการพัฒนาแบบองค์รวม(holistic)

1.3.2 ได้ศึกษาถึงวิถีชีวิตก่อนและหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรบ้านโนนม่วง เพื่อให้สามารถเข้าใจสภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเกษตรกร และการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นได้

1.3.3 ได้ศึกษาและเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกร อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจที่เกิดขึ้น รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่มีมูลเหตุมาจากปัจจัยนั้นๆ

1.3.4 ได้ศึกษาและทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้น ภายหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

1.3.5 ได้ทราบถึงแนวทาง(tendency)ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งจากคนในชุมชนเอง องค์กรพัฒนาของรัฐและเอกชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเลือกสรรกลั่นกรองนวัตกรรม (innovation) จากภายนอกมาประยุกต์(applied)ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของตน

1.3.6 สามารถนำผล(outcome)การวิจัยไปศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ อันจะนำไปสู่การพยากรณ์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนเกษตรกรรมอื่น ที่มีปัจจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน เพื่อหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้า รวมทั้งเกิดกระบวนการต่อยอดทางความคิด เพื่อค้นหาแนวทางและกระบวนการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมและยั่งยืนขึ้นในสังคมได้

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีกรอบแนวคิดที่เน้นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งปัจจัยภายในประกอบด้วย เกษตรกร เครือญาติและเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมชุมชน ปัจจัยภายนอกประกอบด้วยนายทุน สื่อสารมวลชน กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม แนวทางการพัฒนาของรัฐ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดกระบวนการ(process)ในการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบขึ้นในวิถีชีวิตของเกษตรกรในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน โดยกระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบอื่นต่อไป ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีความเป็นพลวัต(dynamic)อยู่ตลอดเวลา

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

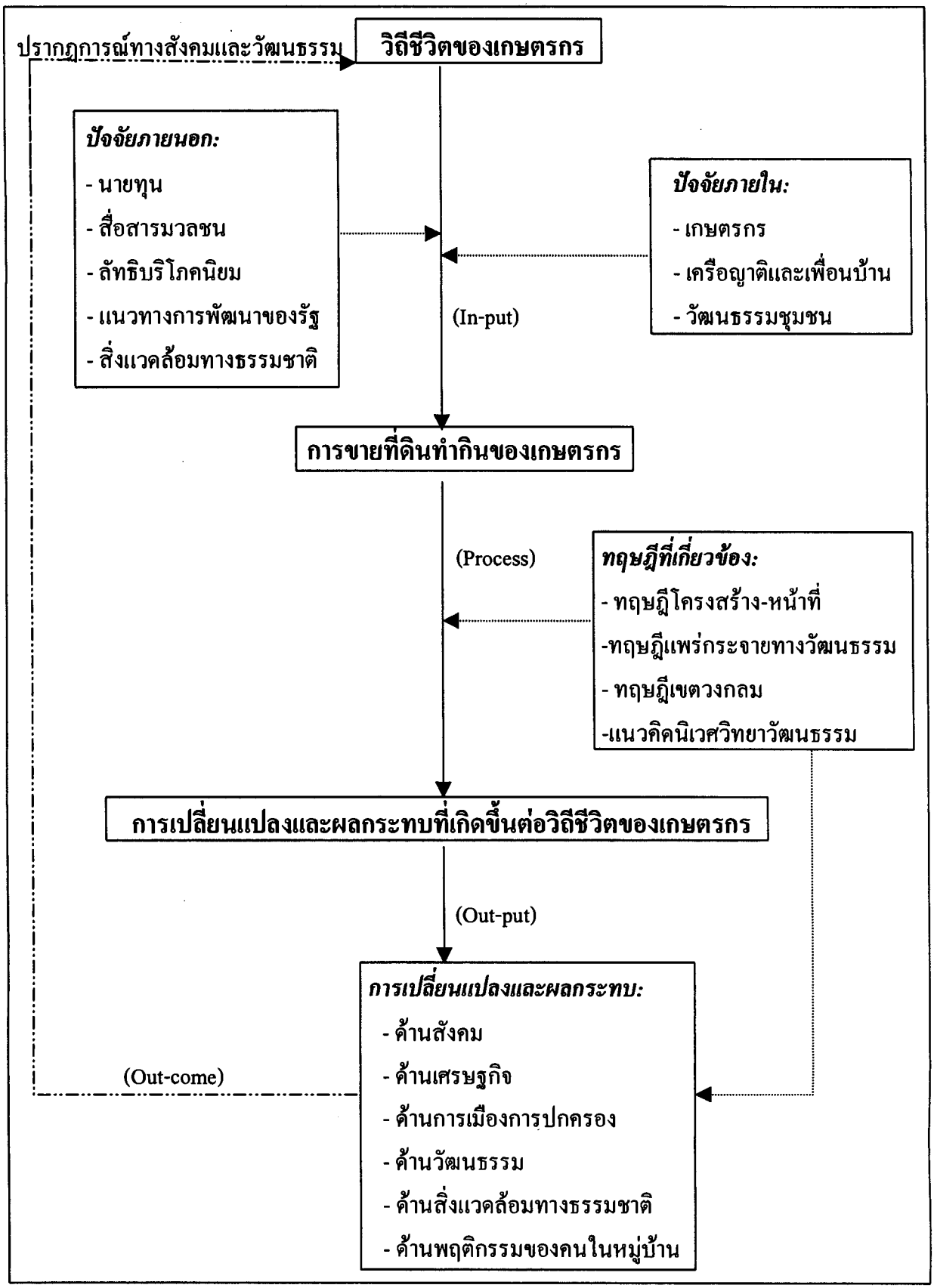

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต หมายถึง วิถีชีวิตของชาวบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่เปลี่ยนจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่งหรือเปลี่ยนไปจากที่เป็นอยู่เดิม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยปฏิบัติกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่งไปสู่รูปแบบใหม่เมื่อระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไป

วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่มีแบบแผนอันเป็นรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่เป็นผลมาจากการถ่ายทอดประสบการณ์จากบรรพบุรุษ และเป็นผลมาจากการเรียนรู้ ซึ่งคนในหมู่บ้านยอมรับกันว่า เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่พึงปฏิบัติของชาวบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เกษตรกรชานเมือง หมายถึง ชาวบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่ทำการเกษตรกรรมในที่ดินทำกินที่อยู่นอกเขตเทศบาล โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนหนึ่งอยู่ติดกับเขตเทศบาล

ที่ดินทำกิน หมายถึง ที่ดินทำการเกษตรกรรมของชาวบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่นอกเขตที่เป็นที่ตั้งบ้านเรือนและเป็นที่ดินทำกินที่มีการทำการเกษตรมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ โดยได้รับเป็นมรดกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

บทที่ 2
ทบทวนวรรณกรรม

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้คือ

2.1.1 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่(Structural – Functional Theory)

2.1.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory)

2.1.3 ทฤษฎีเขตวงกลม(Concentric Zone Theory)

2.1.4 แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cultural ecology concept)

2.1.1 ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ (Structural – Functional Theory)

ทฤษฎีนี้ถือว่า สังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง(Biological Organism) ซึ่งเป็นตัวแบบ (model)ใช้อุปมา(analogy) เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สังคม(social analysis)หรือวิเคราะห์ระบบ (system analysis) โดยมีฐานคติ(assumptions)เกี่ยวกับสังคมคือ เป็นระบบๆ หนึ่งที่ประกอบด้วย ส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีระบบขอบเขตแน่นอน พร้อมทั้งมีกระบวนการรักษาบูรณาการ (integration)และอาณาเขตนั้นไว้เสมอ(สัญญา สัญญาวิวัฒน์,2536:25-26) ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ นั้นมองสังคมส่วนรวมเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนหรือระบบต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมี ความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย นักการหน้าที่นิยมให้ความเห็นว่า สังคมจะต้องมีโครงสร้างทำ หน้าที่ต่าง ๆ ของสังคม ทุกสังคมจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกปฏิบัติตาม สังคมจะสร้าง สถาบันเพื่อให้สถาบันทำหน้าที่สำคัญ ๆ ในการช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม อย่างไร ก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีสังคมใดที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะทำหน้าที่ของตนได้อย่าง สมบูรณ์เสมอไป เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดความตึงเครียด(tension)ขึ้น และสังคมจะต้องปรับตัวให้ เข้ากับสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น(ยศ ชุ่มจิต,2528:107)

ลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ นั้น ชนิตา รักษ์พลเมือง(2525:33)ได้สรุปเอาไว้ว่า ระบบสังคมซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ จะต้องประกอบด้วย

1) หน้าที่ของสังคม(Social functions)

2) ดุลยภาพของสังคมหรือระบบ(System equilibrium and homeostasis)หรือระเบียบสังคม(Social order)

3) การพึ่งพาอาศัยของระบบย่อย(Social interdependence)

ระบบสังคมมีหน้าที่เพื่อให้สังคมนั้นดำรงอยู่ ซึ่งระบบสังคมที่สามารถจะรักษาระบบไว้นั้นจะต้องทำหน้าที่สำคัญ 4 ประการ (สนธยา พลศรี,2533:142) คือ

1) ระบบสังคมจะต้องมีวัตถุประสงค์และดำเนินไป เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์(Goal Attainment)เพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในสังคมจะได้อยู่อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะถ่ายทอดวัตถุประสงค์นี้ของสังคมไปสู่สมาชิกในสังคมได้ การดำเนินการไปสู่เป้าหมายและมีการควบคุมอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสังคม

2) ระบบสังคมจะต้องมีการปรับตัว(Adaptation) การปรับตัวมีความจำเป็นและสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์และกระทำระหว่างกันนั้น จำเป็นต้องคิดหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของสังคม และเสริมสร้างพลังต่าง ๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น

3) ระบบสังคมจะต้องมีการบูรณาการรวมหน่วย(Integration)หรือการประสมประสานส่วนต่างๆ การบูรณาการรวมหน่วยมีความสำคัญต่อระบบก็เพราะ เพื่อสร้างความเข้าใจในระบบเพื่อช่วยการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคมและป้องกันภาวะความตึงเครียดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในระบบ

4) ระบบสังคมจะต้องมีการจัดการกับ ระบบความตึงเครียด (Tension Management or Latency)ภายในระบบสังคมย่อมจะมีความขัดแย้งหรือความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดาจากบุคคล กลุ่มคน สถาบัน หรือชุมชน ระบบสังคม(social system)จะต้องทำหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้นเพื่อให้เกิดสภาวะสมดุล(equilibrium)หรือสภาวะราบรื่น(steady state)ในสังคม

อย่างไรก็ตาม ดุลยภาพที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมีลักษณะเป็นดุลยภาพเคลื่อนที่(moving equilibrium) ทั้งนี้เพราะความเป็นจริงสังคมไม่ได้อยู่นิ่งหรือคงอยู่กับที่ ความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมก็ขึ้นอยู่กับหน้าที่หรือโครงสร้างนี้เอง ถ้าโครงสร้างเพิ่มส่วนประกอบมากขึ้น ส่วนประกอบเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่แตกต่างหรือเฉพาะเรื่อง เฉพาะด้านไม่เหมือนกับส่วนที่แยกออกมาก็เรียกว่า สังคมมีความเจริญเติบโต ถ้าส่วนต่างๆ ของโครงสร้างหดหายไปโดยไม่ปฏิบัติหน้าที่อันจำเป็น สังคมนั้นก็เสื่อมลง(สัญญา สัญญาวิวัฒน์,2536:163)

เพราะฉะนั้น การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง-หน้าที่จึงมีความสำคัญ 2 ประการคือ มีลักษณะที่บ่งชี้เจตนาเพื่อการดำรงอยู่ได้ของสังคม และความมีบูรณาการทางสังคม เมื่อระบบย่อยต่างๆ มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างประสานกลมกลืนก็จะรักษาองค์รวมคือ สังคมไว้ได้ สังคมจะกระทบกระเทือนก็เมื่อระบบย่อยที่เป็นองค์ประกอบเปลี่ยนแปลง ซึ่งจุดเน้นที่สำคัญในการนำเอาทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่มาใช้ในการวิเคราะห์ ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า เมื่อระบบใดระบบหนึ่งในสังคมหากเปลี่ยนแปลงไป ระบบอื่น ๆ ในสังคมนั้น ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เป็นลักษณะของการปรับตัวเพื่อให้เกิดบูรณาการของระบบในสังคมนั่นเอง ซึ่งจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2.1.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory)

ผู้เสนอทฤษฎีนี้คือ ลินตัน(Ralph Linton) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายของวัฒนธรรมเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่แตกต่างวัฒนธรรมกัน โดยที่สังคมที่เจริญกว่าสามารถแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่สังคมที่ด้อยกว่า ซึ่งเป็นปกติวิสัยของวัฒนธรรม แต่เมื่อเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นส่วนใหญ่แล้ว เกิดจากการกระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกมากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเกิดเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นการกระจายของกระสวนแห่งพฤติกรรมจากสังคมหนึ่งไปยังสังคมอื่น ซึ่งเกิดขึ้นได้ 2 วิธีด้วยกันคือ การแพร่กระจายโดยตรง อันได้แก่การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีการติดต่อทางกายภาพ(Physical Contact) และการแพร่กระจายทางอ้อม ซึ่งเป็นการแพร่กระจายโดยที่มิได้ติดต่อกันทางบุคคลหรือกลุ่มคน(อานนท์ อาภาภิรม,2525:100)

โรเจอร์(Everrett M. Rogers) (อ้างใน อานนท์ อาภาภิรม,2525:100-101) ได้สนับสนุนแนวคิดนี้ และอธิบายเพิ่มเติมว่ากระบวนการแพร่กระจายมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) วัฒนธรรมใหม่หรือนวกรรม(Innovation หรือ นวัตกรรม)

2) การสื่อสาร โดยผ่านสื่อ(Channel)ทางใดทางหนึ่ง

3) ระยะเวลา(time)หนึ่ง

4) เข้าสู่หมู่สมาชิกของระบบสังคมระบบหนึ่ง

โดยทั่วไปนวัตกรรม(Innovation) มีส่วนสำคัญอยู่ 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นแนวความคิด(Idea) และส่วนที่เป็นวัตถุ(Object) และนวัตกรรมใดจะถูกยอมรับหรือไม่นั้น นอกจากจะเกี่ยวกับตัวผู้รับ

และระบบสังคมนั้น ๆ แล้วยังเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของนวัตกรรมนั้นเองด้วย นวัตกรรมที่จะยอมรับได้ง่ายมีลักษณะ ดังนี้

1) ได้ประโยชน์มากกว่าของเดิมที่มันเข้ามาแทนที่

2) สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่รับ

3) ไม่มีความสลับซับซ้อนมาก

4) สามารถแบ่งทดลองครั้งละน้อยได้

5) สามารถมองเห็นหรือเข้าใจได้ง่าย

ส่วนการรับนวัตกรรมหรือไม่นั้น สนธยา พลศรี(2533:135-136) ได้เสนอว่า มีกระบวนการตัดสินใจ 5 ขั้น คือ

1) การตระหนักในนวัตกรรม(Awareness) คือ ได้ทราบว่ามีนวัตกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นที่อาจจะรับมาใช้ได้

2) เกิดความสนใจในนวัตกรรมนั้น(Interest) เป็นขั้นที่ผู้สนใจจะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับ นวัตกรรมที่ตนสนใจมากขึ้น

3) การประเมินค่านวัตกรรม(Evaluation) ถ้าเห็นว่าดีกว่าเดิมก็จะยอมรับ ถ้าเห็นว่าไม่ดีก็จะยุติกระบวนการนี้

4) ทดลองใช้นวัตกรรม(Trial) ถ้าทดลองแล้วได้ผลดีก็จะยอมรับ

5) การรับหรือไม่รับนวัตกรรม(Adoption or Rejection) เป็นผลมาจากขั้นที่ 4 กล่าวคือ ถ้าผลเป็นที่น่าพอใจก็จะยอมรับนวัตกรรมและลงมือไปดำเนินการถาวร ต่อไป

การนำเอาทฤษฎีนี้มาอธิบายก็เพื่อดูถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น ด้านความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และวัฒนธรรม ทั้งที่เกิดในชุมชนและมาจากนอกชุมชน เพื่อให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยง และสามารถที่จะวิเคราะห์ถึงผลกระทบของปัญหาในด้านอื่น ๆ ได้อย่างเป็นองค์รวมมากขึ้น

2.1.3 ทฤษฎีเขตวงกลม(Concentric Zone Theory)

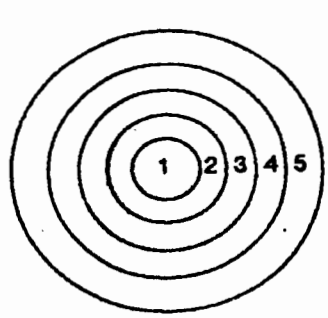

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในเขตเมือง ซึ่งนักวิชาการได้ศึกษาโครงสร้างภายใน(Internal Structure) ว่ามีลักษณะอย่างไรเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน การขยายตัวของเมือง การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ภายในเมือง เป็นต้น ซึ่งทฤษฎีเขตวงกลม(Concentric Zone Theory)เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงรูปแบบการขยายตัวของเมืองไปสู่บริเวณรอบนอกที่มีผลต่อ

การใช้ที่ดินและการขยายตัวของเมือง ผู้เสนอทฤษฎีนี้คือ เบอร์เกส(Ernest w. Burgess) เขาได้ศึกษาโครงสร้างการใช้ที่ดินและการขยายตัวของเมืองชิคาโก โดยกล่าวว่า การใช้ที่ดินภายในเมือง จะเป็นเขตซ้อนกันคล้ายวงกลมหลายวงและแต่ละวงจะเรียงกันออกมาจากในกลางเมือง ซึ่งในแต่ละเขตวงกลมแต่ละวงจะมีการใช้ที่ดินแตกต่างกัน ซึ่งสรุปรวบรวมได้ ดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,2536:22-23)

วงที่ 1 เขตศูนย์กลางเมือง(Central Business District) เป็นหัวใจของเมืองเป็นศูนย์รวมของธุรกิจการค้า พาณิชย์ สังคม การปกครอง และคมนาคม ที่ดินที่จะใช้จะเป็นห้างสรรพสินค้า ร้านค้า ธนาคาร โรงแรม โรงภาพยนต์ สถานที่บันเทิงนานาชนิด ภัตตาคาร ร้านขายส่ง และโกดังสินค้า ในเมืองใหญ่บางเมืองอาจแบ่งการใช้ที่ดินเป็นส่วนๆ ตามประเภทของสินค้าและบริการ เช่น ย่านโรงละคร ย่านธุรกิจ และย่านขายส่งสินค้า

วงที่ 2 เขตผ่าน(Transitional Zone) คือ บริเวณที่อยู่รอบย่านธุรกิจที่มีการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์หลายอย่างปนกันได้แก่ การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมเช่น โรงงานขนมปัง โรงงานอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้เป็นที่อยู่อาศัยค่อนข้างแออัดของผู้ที่มีรายได้น้อย จึงเป็นบริเวณแหล่งเสื่อมโทรม(Residential Deterioration)อยู่ทั่วไป เขตย่านนี้มีการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและอุตสาหกรรมมากกว่าจะใช้ที่ดินเพื่อการค้า

วงที่ 3 เขตพักคนงาน(Zone of Independent Workingmen's Homes) เป็นย่านที่อยู่ของพวกที่ทำงานอิสระตามโรงงานอุตสาหกรรม กรรมกรที่ใช้แรงงาน พวกที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวมักจะอยู่ในอพาตเมนต์(Apartment) พวกนี้อาจเคยอยู่ในเขตย่านผ่านมาก่อน เมื่อมีฐานะเศรษฐกิจดีขึ้นก็มาเช่าซื้อบริเวณในเขตที่พักคนงานในวงนี้ อย่างไรก็ตามเขตคนงานนี้ถือว่าเป็นคนชั้นปานกลาง

วงที่ 4 เขตที่พักคนชั้นกลาง(Zone of Better Residences) เป็นบริเวณที่ถือว่าเป็นที่อยู่อาศัยชั้นดี คนที่อยู่ในบริเวณนี้มีอาชีพธุรกิจผู้ถือหุ้นในบริษัท นักวิชาการ หรือคนที่อยู่ในเขตวงที่ 3 เมื่อมีฐานะเศรษฐกิจดีขึ้นก็ย้ายมาอยู่ในเขตวงนี้ ซึ่งเป็นเขตที่มีอากาศและที่พักดีกว่า บริเวณนี้จะมีย่านการค้าเล็กๆ เกิดขึ้น เพื่อบริการสินค้าที่จำเป็นแก่การบริโภค

วงที่ 5 เขตที่พักคนชั้นสูง(Commuter's Zone) เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของพวกที่มีฐานะดีในบริเวณชานเมืองห่างจากศูนย์กลางธุรกิจการค้าประมาณ 50-60 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวก รวดเร็ว กลุ่มคนเหล่านี้สามารถทำงานในเมืองเวลาเช้าและกลับที่พักตอนเย็น ทั้งนี้เพื่อแยกตัวออกจากความแออัดและเสียงรบกวนต่างๆ ในเมือง

ในการนำเอาทฤษฎีเขตวงกลมมาใช้ ก็เพื่อการอธิบายลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินและการขยายตัวของเมืองเพราะว่า การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตรอบตัวเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเป็นเมือง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งจะทำให้การศึกษาถึง

ปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งในและนอกชุมชนได้ละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.1.4 แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cultural ecology concept)

เป็นแนวคิดที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ว่าจะเป็นทั้งทางด้านกายภาพหรือชีวภาพ ว่าจะมีผลต่อการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างไร สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร และสิ่งมีชีวิตมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร มีการช่วยเหลือกันอย่างไร เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้

จูเลียน เอช. สจ๊วต(Julian H. Steward) เป็นผู้แรกเริ่มคนหนึ่งที่ศึกษานิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม นั่นคือ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สจ๊วต คิดว่า การอธิบายถึงลักษณะความแตกต่างในวัฒนธรรมว่า ได้มาจากการปรับตัวของสังคมที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเฉพาะ (ระวีวรรณ ชอุ่มพฤกษ์,2530:15)

แนวคิดนี้มองวัฒนธรรมว่า เป็นการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นเกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่และการผลิต ซึ่งเป็นระบบพื้นฐานที่ตอบสนองการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เฉพาะ สจ๊วต(Julian H. Steward)บอกว่า การอธิบายขั้นตอนพัฒนาการทางวัฒนธรรม จะได้จากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระดับของเทคโนโลยีและแบบแผนในการทำงานในสังคมนั้นๆ เป็นการมองวัฒนธรรมว่า เป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคม และมีหน้าที่เชื่อมโยงคนในสังคมต่างๆ ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะ เป็นการเน้นวัฒนธรรมว่าเป็นระบบพฤติกรรมที่รวมเอาเทคโนโลยี การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง การตั้งถิ่นฐาน กลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ศาสนาความเชื่อ การปฏิบัติและค่านิยมต่างๆ ไว้ด้วยกัน นับว่าเป็นการเน้นการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะในชุมชนหรือสังคมนั้นๆ (งามพิศ สัตย์สงวน,2535:45-46)

นักมานุษยวิทยานิเวศวัฒนธรรมเชื่อว่า วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติว่า เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระบบสังคมและการปรับตัวของมนุษย์ การศึกษาเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามแนวความคิดของ สจ๊วต คือ การศึกษากระบวนการที่สังคมวัฒนธรรมปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมุ่งเป้าหมายสำคัญไปที่วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปรับตัว(adaptation) ของสังคมวัฒนธรรมซึ่งเขาเชื่อว่า สังคมวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่สำคัญคือ เทคโนโลยี โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งวัฒนธรรมตามทัศนะของ สจ๊วต

นั้นเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เราไม่ควรจะแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของพฤติกรรมของมนุษย์ (สมศรี ศิริขวัญชัย,2541:22)

การนำแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มาใช้ในการศึกษาก็เพื่อศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีการดำรงชีวิตที่เด่นชัด เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวทางการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต การปรับตัว ตลอดจนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของคนในสังคม

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พัสมน จารุรัตน์(2535) ได้ทำการศึกษาถึงสภาพปัญหาที่ทำให้ชาวนาต้องขายที่ดิน การรับรู้โอกาสและช่องทางในการขายที่ดิน ความคาดหวังที่จะนำเงินที่ได้จากการขายที่ดินไปใช้ การตัดสินใจขายที่ดิน และแบบแผนการใช้เงินหลังจากการขายที่ดินของชาวนาในภาคกลางของประเทศไทย โดยทำการศึกษาใน 2 อำเภอของจังหวัดนนทบุรีและอีก 2 อำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งประชากรที่ทำการศึกษามีจำนวน 23 ราย โดยแบ่งได้เป็นชาวนาที่ขายที่ดินแล้วไม่ประสบความสำเร็จตามที่ได้คาดหวังจำนวน 17 ราย และประสบความสำเร็จตามที่ได้คาดหวังจำนวน 6 ราย

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่ทำให้ชาวนาต้องขายที่ดินมีทั้งปัญหาทางตรงและทางอ้อม ปัญหาทางตรงคือ การมีหนี้สินและการแบ่งมรดก ส่วนปัญหาทางอ้อมคือ การถือครองโฉนดที่ดินใบเดียวกัน เจ้าของนาเช่าเรียกนาคืน และการถูกบังคับทางอ้อม(นายทุนมากว้านซื้อล้อมปิดทางออก)

การรับรู้โอกาสและช่องทางในการขายที่ดินแบ่งออกได้เป็น 3 กรณีคือ กรณีแรกรับรู้จากการที่ได้ทราบว่า เพื่อนบ้านขายที่ดินกันมากในราคาที่สูง กรณีที่สอง รับรู้จากการที่มีนายหน้าหรือผู้ซื้อเป็นฝ่ายมาติดต่อขอซื้อจากชาวนาที่ขาย และกรณีสุดท้ายคือ ไม่รับรู้ว่าขณะนั้นสถานการณ์การซื้อขายที่ดินเป็นอย่างไรและไม่มีผู้มาติดต่อขอซื้อแต่จำเป็นต้องรีบขาย เพราะมีปัญหาทางด้านการเงินเช่น ที่นาใกล้จะหลุดจำนอง จากการรับรู้โอกาสในการขายที่ดินพบว่า ชาวนามีทางติดต่อกับผู้ซื้อได้ 2 ทางด้วยกันคือ ชาวนาผู้ขายเป็นฝ่ายประกาศบอกขายและผู้ซื้อเป็นฝ่ายไปติดต่อขอซื้อจากชาวนาผู้ขาย

ความคาดหวังในการนำเงินที่จะได้จากการขายที่ดินไปใช้พบว่า ชาวนามีความคาดหวังที่จะนำเงินไปใช้เพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่ก่อนที่จะขายที่ดิน และเพื่อตอบสนองความต้องการในอนาคต ซึ่ง

แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ นำไปใช้เพื่อตนเองและครอบครัวและอีกประเภทคือ นำไปใช้เพื่อบุตร

การตัดสินใจขายพบว่า เป็นการตัดสินใจขายด้วยตัวของผู้ขายเอง ส่วนการตัดสินใจเลือกตัวผู้ซื้อนั้นจะขึ้นอยู่กับว่ามีโอกาสเลือกตัวผู้ซื้อหรือไม่เช่น ลักษณะพื้นที่นาไม่มีทางเข้าออก ส่วนผู้มีโอกาสเลือกตัวผู้ซื้อก็จะพิจารณจากผู้ซื้อที่ให้ราคาสูงสุดในขณะนั้น ยกเว้นกรณีผู้ขายกลัวว่า จะไม่มีใครมาซื้อที่นาก็จะตกลงขายให้ผู้ซื้อรายแรกที่มีติดต่อทันที และกรณีที่ผู้ขายไม่ได้เป็นผู้เลือกตัวผู้ซื้อด้วยตัวเอง ส่วนในเรื่องของการกำหนดราคาของการขายที่ดินนั้น ผู้ขายที่มิได้สอบถามข้อมูลให้แน่นอนก่อนว่า ในขณะนั้นพื้นที่บริเวณนั้นมีการซื้อขายที่ดินกันในราคาเท่าใด ชาวนากลุ่มนี้จะเสียเปรียบในเรื่องราคา

แบบแผนการใช้เงินชาวนาทั้ง 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จและประสบความสำเร็จจะมีการนำเงินไปใช้ในด้านใหญ่ๆ 3 ด้านคล้ายกันคือ การใช้หนี้ การแบ่งมรดก การนำเงินไปลงทุน แต่ส่วนใหญ่จะต่างกันที่ความคิดในการนำเงินไปใช้ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการใช้เงินของแต่ละรายซึ่งสรุปได้ว่า ชาวนาที่ขายที่ดินแล้วไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่ได้นำเงินไปใช้ตามที่คาดหวังไว้แต่กลับนำไปใช้ในด้านอื่นแทนเช่น ไม่นำเงินไปใช้หนี้ที่มีอยู่ทั้งหมดตามที่คาดหวังไว้แต่กลับนำเงินไปกินเหล้า เล่นการพนัน เที่ยวเตร่ ดังนั้นหลังจากขายที่ดินแล้วก็ยังไม่หมดหนี้สินตามที่ตั้งใจไว้ก่อนขายและยังส่งผลทำให้จำนวนเงินที่ได้จากการขายที่ดินค่อยๆ ร่อยหรอลงและอีกกรณีหนึ่งก็คือ ได้นำเงินไปใช้ตามที่ได้ตั้งใจไว้แต่ผลที่ออกมาไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้เนื่องจากการจับจ่ายใช้สอยไปเรื่อยๆ โดยมิได้มีการหาเพิ่ม และนอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดแทรกขึ้นคือเรื่องกฎหมายที่เกิดจากการซื้อขายที่ดิน และปัญหาจากลูกๆ ที่มารบกวนขอเงิน สุดท้ายเกิดจากการนำเงินไปลงทุนเช่น ออกดอกเบี้ยเงินกู้ ประกอบอาชีพใหม่แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะไม่มีความรู้ในอาชีพใหม่

อาจจะสรุปสั้นๆ ได้ว่า การที่ชาวนาไม่ประสบความสำเร็จหลังจากขายที่ดินทั้งๆ ที่สถานการณ์เอื้ออำนวยที่จะทำให้มีโอกาสได้เงินจำนวนมาก ซึ่งจะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่หรือฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นแต่มิได้เป็นเช่นนั้น ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะไม่มีการวางแผนการใช้เงินที่ดี

สมศรี ศิริขวัญชัย(2541) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ โดยศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวของวัฒนธรรมชนชาติมอญในบริบทสังคมไทย

โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอาศัยกรอบแนวคิดในการศึกษา เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แนวลึกร่วมกับการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการจากกลุ่มเป้าหมาย 30 ราย

ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในระบบการตั้งถิ่นฐานองค์ประกอบต่างๆ ในระบบมีความสัมพันธ์กันเป็นพลวัต ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเป็นตัวหล่อหลอมพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของมนุษย์ ในกรณีชุมชนมอญเกาะเกร็ดการเพิ่มจำนวนประชากรและการหมดไปของทรัพยากรในพื้นที่ทำให้พฤติกรรมการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลต่อปัจจัยอื่นๆ ในระบบ ทำให้เกิดการปรับตัวของวัฒนธรรมเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป มอญมีวัฒนธรรมโดดเด่น 3 ประการคือ ประเพณี เทคโนโลยี และความเชื่อ สำหรับชาวมอญเกาะเกร็ดความเชื่อเป็นวัฒนธรรมที่ปรับตัวเปลี่ยนแปลงช้าที่สุด ซึ่งเกิดจากปัจจัยทางด้านนโยบายของรัฐ ปัจจัยทางนิเวศวิทยา และการแพร่กระจายของวัฒนธรรมไทย ดังนั้นแนวทางการจัดการชุมชนที่เหมาะสมเพื่อการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญคือ รัฐควรให้ชุมชนและคนมอญในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการในทิศทางที่เชิดชูความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษานโยบายในการคงความเป็นพื้นที่เอกเทศไว้ และส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมสัมพันธ์เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมผ่านระบบครอบครัว

สุวิทย์ ธีรศาศวัต และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข(2528-2529)ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีศึกษาบ้านโนนตะแบก(นามสมมุติ) ต.ตลาดแร้ง อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วิเคราะห์ลักษณะ และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมู่บ้านแต่เดิมมีเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ กรรมสิทธิ์ในที่นาเกิดจากการทำประโยชน์ กรรมสิทธิ์ในที่ไร่ไม่ถาวร ถ้าไม่ทำประโยชน์คนอื่นสามารถเข้าไปทำประโยชน์ได้ ระบบแรงงานมีการลงแขก วิธีการทำนาทำไร่เป็นแบบดั้งเดิม ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมี 5 ประการคือ การเพิ่มประชากร ภาวะน้ำท่วมที่นาบ่อยๆ อำนาจรัฐ การคมนาคมที่สะดวกขึ้น และการนำพืชเศรษฐกิจคือ ปอและมันสำปะหลังเข้ามาปลูก ซึ่งปัจจัยประการหลังมีความสำคัญที่สุด ปัจจัยอื่นเป็นปัจจัยเสริมกล่าวคือ ทำให้เกิดการผลิตเพื่อยังชีพและขาย เปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านให้ต้องมาพึ่งพาตลาดภายนอกเป็นอย่างมาก ทำให้มีการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้น 30-60 เท่า ระบบลงแขกค่อยๆ ลดลงระบบจ้างกันเข้ามาแทนที่ เทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาแทนการผลิตแบบดั้งเดิม คนที่มีฐานะดีบางตระกูลได้หันมาทำการค้าทั้งค้าปลีกในหมู่บ้าน ค้าพืชไร่ และค้าน้ำมัน ตลอดจนสะสมที่ดินทำให้ช่องว่างระหว่างกลุ่มคนฐานะดีกับคนจนห่างออกไปทุกที

ด้านการเมือง แต่เดิมผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของชาวบ้านและมีบทบาทใน "การพัฒนา" น้อยปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ การเข้ามาของโครงการเงินผันและ กสช. ทำให้บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก และทำให้ผู้ใหญ่บ้านกลายเป็นตัวแทนของรัฐมากกว่าเป็นตัวแทนของชาวบ้าน และยังทำให้ผู้ใหญ่บ้านบางคนเข้าไปพัวพันกับ "เงิน" และการคอรัปชั่น

ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ระบบเครือญาติซึ่งมีการพึ่งพากันมากค่อยๆ เปลี่ยนเป็นพึ่งพากันน้อยลง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูก และนโยบายขยายสินเชื่อภาคเกษตรโดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองและสื่อมวลชนทำให้หมู่บ้านรับเอาความทันสมัย รวมไปถึงพฤติกรรมการรักษาโรค ค่านิยมเรียนสูงๆ การบันเทิงแบบคนเมือง

ด้านผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกได้แก่ รายจ่ายและหนี้สินที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจาก (1)แหล่งอาหารตามธรรมชาติถูกทำลายลงหลังการเข้ามาของพืชเศรษฐกิจ (2)การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร และ (3)การรับความทันสมัยโดยเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ประการที่สองได้แก่ ปัญหาสังคมโดยเฉพาะการพนันได้เพิ่มขึ้นมากในระยะหลัง เพราะปัญหาความยากจนและภาวะที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากราคาตลาดโลก ดินฟ้าอากาศ ซึ่งไม่แน่นอนและไม่อาจพึ่งรัฐบาลได้

บทที่ 3
วิธีการศึกษาวิจัย

3.1 รูปแบบการศึกษา

เป็นวิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม(Cultural Anthropology) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ในลักษณะกรณีศึกษา(Case study) เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม(Field Research)และศึกษาเอกสาร(Documentary Research)ที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นองค์รวม(Holistic)และเชื่อถือได้(Reliability) ในการศึกษาวิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ซึ่งจะทำการศึกษาวิจัย โดยเข้าไปใช้ชีวิตในหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้านและอาศัยอยู่ในครอบครัวของชาวบ้าน จนเกิดความคุ้นเคยและได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยจะใช้วิธีการสังเกต(Observation) การเข้าร่วมกิจกรรม(to participate activity) และการสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แนวคำถาม(question) เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์แบบเป็นกลุ่มและรายบุคคล ทั้งชาวบ้านทั่วไปและชาวบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับเรื่องการขายที่ทำกินที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร และเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นสำคัญ ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล(Analysis of Data)ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหา ซึ่งถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้ผู้ศึกษาและชาวบ้านได้เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างต่อเนื่องทั้งในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลก็จะมีการนำมาจัดหมวดหมู่ แล้วนำเอาข้อมูลที่ได้กลับไปตรวจสอบดูความถูกต้อง จากนั้นก็นำข้อมูลมาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามลำดับ

3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(quality study) เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง(Purposive Selective)คือ บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้เพราะว่า

3.2.1 เหตุผลหลัก

บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักมานาน และเป็นหมู่บ้านที่มีปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น อยู่ใกล้ตัวเมืองขอนแก่น ใกล้มหาวิทยาลัยขอนแก่น มีถนนมิตรภาพและถนนเลี่ยงเมืองพาดผ่าน ทำให้หมู่บ้านมีพัฒนาการก้าวไปสู่ความเป็นเมืองแบบก้าวกระโดด หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิวัติ(revolutionary change) ซึ่งทำให้ปรากฏการณ์(pheomenon)ของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของหมู่บ้านมีความเด่นชัดและเป็นรูปธรรมมากกว่าสังคมเกษตรกรรมที่ห่างไกลตัวเมือง ทำให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อที่จะนำไปสู่การคาดการณ์และการพยากรณ์ลักษณะปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในสังคมเกษตรกรรมอื่นที่ยังไม่ได้รับผลกระทบจากปัจจัยดังกล่าวมากเท่าใดนัก เพื่อประโยชน์ในการหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมต่อไป

3.2.2 เหตุผลประกอบ

ผู้ศึกษาวิจัยเคยเข้าไปอยู่อาศัยในหมู่บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 มาช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทำให้รู้จักและมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับคน สังคม และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านในระดับหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี รวมทั้งพื้นฐานทางความคิด ประสบการณ์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของผู้วิจัยเองที่มีความเกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมมาโดยตลอด ทำให้เกิดความอยากรู้ อยากเห็น อยากทำความเข้าใจ และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมา เพื่อสนองตอบต่อคุณค่าของการเกษตรกรรมที่มีต่อผู้ศึกษาวิจัยอย่างหามิได้

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1.1 การศึกษาเอกสาร(Documentary Research)โดยค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทั้งจากงานวิจัย บทความ วารสาร หนังสือ และสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ ที่มีเนื้อหาหรือมีแนวคิดเกี่ยวกับการขายที่ดินทำกินและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ทั้งจากห้องสมุดส่วนราชการและภาคเอกชน

3.3.1.2 การศึกษาภาคสนาม(Field Research) ในการเตรียมพื้นที่ศึกษา เริ่มจากการโทรศัพท์ไปพูดคุยถึงประเด็นปัญหาและความเป็นไปได้ของการศึกษาวิจัย จากนั้นก็เดินทางเข้าไป

แนะนำตัวเองต่อผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้าน ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ(government and non-government) พร้อมกับชี้แจงวัตถุประสงค์(objective)ในการเข้ามาศึกษาวิจัย รวมทั้งขออนุญาตในการเก็บข้อมูลและการเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน เป็นกระบวนการในการสร้างความคุ้นเคย สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจในตัวผู้ศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัย

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.3.2.1 หนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร สิ่งตีพิมพ์ แผ่นพับ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ เช่น

ก. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้าน

ข. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพนิเวศน์ทั่วไปเช่น สภาพที่ดิน แหล่งน้ำ อากาศ และทรัพยากรในหมู่บ้าน

ค. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงาน

ง. ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร

จ. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของหมู่บ้าน และบริเวณใกล้เคียง

ฉ. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการศึกษาในหมู่บ้าน

ช. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการสาธารณสุขในหมู่บ้าน

ซ. ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ และสันทนาการในหมู่บ้าน

ฌ. ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

ญ. ข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองของหมู่บ้าน

ฎ. ข้อมูลเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน

ฏ. ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ของรัฐ

ฐ. ข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ฑ. ข้อมูลที่เกี่ยวกับกฎหมายที่ดิน

ซึ่งข้อมูลจากเอกสารประเภทต่างๆ ดังกล่าว ผู้ศึกษาวิจัยได้ค้นคว้าเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดปัญหาการวิจัย และกรอบแนวคิดในการวิจัยให้ชัดเจนขึ้นและค้นคว้าเพิ่มเติมในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามและในช่วงของการวิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์มากที่สุด

3.3.2.2 กล้องถ่ายภาพ เพื่อบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและรายละเอียดต่างๆ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์และการนำเสนอที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

3.3.2.3 สมุดบันทึกภาคสนาม(Field Notes) เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ในการศึกษาวิจัย เป็นการบันทึกข้อมูลในขณะที่มีการศึกษาวิจัย ซึ่งมีประโยชน์ต่อการนำข้อมูลที่ได้มาทำการสังเคราะห์(Edit)และวิเคราะห์(Analysis) ในลำดับต่อไป

3.3.2.4 สมุดบันทึกประจำวัน(Note Book) เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้ และดูถึงพัฒนาการในการศึกษาวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความง่ายในการจัดลำดับของช่วงเวลาที่ได้ข้อมูลมา และเพื่อให้สามารถรู้ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นมีอะไรบ้าง ยังต้องศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นใดบ้าง ซึ่งทำให้การศึกษาข้อมูลในภาคสนามเป็นไปอย่างละเอียดและมีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น โดยสมุดบันทึกประจำวันนี้จะบันทึกสรุปข้อมูลที่ได้ในแต่ละวันที่อยู่ในภาคสนามหรืออยู่ในช่วงของการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ของผู้ศึกษาวิจัยเอง โดยมีความแตกต่างจากบันทึกสนาม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกว่าถูกบันทึกหรือถูกจับตาอยู่ในขณะสัมภาษณ์ ทำให้ความตึงเครียด(tension)ระหว่างผู้ถูกสัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ลดน้อยลง และข้อมูลที่ได้ก็จะนำไปสู่การศึกษาวิจัยถึงรายละเอียดของข้อมูลในประเด็นที่ลึกซึ้ง ซึ่งมีผลต่อการศึกษาวิจัยที่เป็นระบบ ต่อไป

3.3.2.5 แนวคำถาม(Questionnaire)คือ ประเด็นการสัมภาษณ์ที่ได้เตรียมไว้ เป็นประเด็นคำถามที่มีการนำเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทุกครั้ง ก่อนที่จะนำไปสัมภาษณ์ เพื่อให้แนวคำถามที่ได้สามารถนำไปสู่การศึกษาข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง ครอบคลุม และสามารถนำไปสู่ข้อมูลหลักได้ ซึ่งแนวคำถามในการสัมภาษณ์มุ่งเน้นให้เกิดความยืดหยุ่น(flexible)มากที่สุด และใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นหลัก โดยในกระบวนการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาวิจัยพยายามสร้างบรรยากาศ(figuratively)ของการพูดคุยด้วยความเป็นกันเองตามธรรมชาติ เพื่อไม่ให้เกิดความตึงเครียดต่อผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งจะมีผลต่อข้อมูลที่ได้รับ

3.3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

3.3.3.1 การสังเกต(Observation) ใช้วิธีการสังเกต 2 วิธี คือ

3.3.3.1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participant Observation) โดยผู้ศึกษาวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันและงานพิธีการตามประเพณีต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้านโดยตรงและเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมนั้นๆ

3.3.3.1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม(Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตเชิงสำรวจ(survey)สภาพโดยทั่วไปหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาวิจัย เพื่อหาหลักฐานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ศึกษาวิจัยจะสังเกตและจดบันทึกปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อผู้ให้ข้อมูลและการศึกษาวิจัยในทุกด้าน

3.3.3.2 การสัมภาษณ์(Interview)ใช้วิธีการ 2 วิธี คือ

3.3.3.2.1 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ(Structural Interview) โดยใช้แนวคำถามที่กำหนดไว้ เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย ชาวบ้าน นายทุน นายหน้า ข้าราชการ นักพัฒนา องค์กรเอกชน ประเด็นในการสัมภาษณ์จะมีลักษณะเป็นทางการเช่น ราคาประเมินของที่ดิน การขายที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ การใช้จ่ายเงินที่ได้รับ การจัดงานประเพณี การปกครอง การศาสนา เป็นต้น ระยะเวลาในการสัมภาษณ์จะขึ้นอยู่กับประเด็นในการสัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์เป็นสำคัญ

3.3.3.2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ(Non-Structural Interview) เป็นการสนทนาพูดคุยอย่างเป็นกันเองกับชาวบ้านและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการหรือเป็นการนำไปสู่ผู้บอกข้อมูลหลัก(Key Information)และข้อมูลอื่น ๆ ได้ ประเด็นในการสัมภาษณ์เช่น การดำเนินชีวิตในประจำวัน การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน การแจกจ่ายทรัพยากร การพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น ซึ่งระยะเวลาในการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่ผู้ศึกษาวิจัยอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

3.3.4 กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์

3.3.4.1 ผู้สูงอายุในชุมชน เป็นการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลที่เกี่ยวกับประวัติ วิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยจะสัมภาษณ์ผู้ที่รู้และสามารถลำดับเรื่องราวได้เป็นอย่างดี

3.3.4.2 ผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลหมู่บ้าน การปกครอง การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ปัญหาที่เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านด้านต่าง ๆ

3.3.4.3 กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการขายที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการสัมภาษณ์อย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยเน้นไปที่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการขายที่ดินทำกินเป็นหลัก กลุ่มคนเป้าหมายหลักนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

3.3.4.3.1 กลุ่มเกษตรกรที่ขายที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่สำคัญที่สุดในการสัมภาษณ์ มีการศึกษาวิจัยวิถีชีวิตในแง่มุมต่างๆ ทั้งก่อนและหลังการขายที่ดินทำกิน รวมทั้งแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

3.3.4.3.2 นายหน้า คือ ผู้ที่มาติดต่อกับเกษตรกรที่ต้องการขายที่ดินทำกิน เป็นผู้เชื่อมประสานระหว่างเกษตรกรและนายทุน ซึ่งข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่เกี่ยวกับการติดต่อซื้อขาย ผลกำไร การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พัฒนาการของการซื้อขายที่ดินทำกิน แนวโน้มที่จะเกิดขึ้น ปัญหาและอุปสรรคในการซื้อขายที่ดินทำกิน

3.3.4.3.3 นายทุน คือกลุ่มคนที่มาซื้อที่ดินทำกินของเกษตรกร ซึ่งข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการซื้อขายที่ดินทำกิน การเลือกพื้นที่ ราคา การแปรรูปที่ดินทำกิน การลงทุน ปัญหาที่เกิดขึ้นและการแก้ไข

3.3.4.4 ชาวบ้านทั่วไปที่มีอิทธิพลต่อครอบครัวที่ขายที่ดินทำกินไม่ว่าจะเป็น เครือญาติ เพื่อนบ้าน หรือคนที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาวิจัย และชาวบ้านคนอื่นๆ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการทำมาหากิน ความเชื่อโดยทั่วไป วัฒนธรรมพื้นบ้าน ทัศนคติต่อการขายที่ดินทำกิน ความคาดหวังที่เกิดขึ้น

3.3.4.5 คนนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนในชุมชน เช่น พัฒนากร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักพัฒนาองค์กรเอกชน เป็นต้น

3.3.5 การบันทึกข้อมูล

โดยการบันทึกลงสมุดบันทึกภาคสนามและสมุดบันทึกประจำวัน ทั้งในและหลังจากที่ทำการสังเกต สัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มีการบันทึกเสียง รวมไปถึงการถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐาน จากนั้นก็นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงจัดประเภท

3.3.6 การตรวจสอบข้อมูล

ในกรณีที่มีข้อสงสัยได้มีการนำเอาข้อมูลที่ได้มานั้นกลับไปถามชาวบ้านอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และนำเอาข้อมูลที่ได้บางอย่างไปเทียบเคียงกับงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และทัศนะ(vision)ของผู้รู้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือมากที่สุด แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยนำเอาแนวคิดและทฤษฎีมาช่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.3.7 การจัดหมวดหมู่และการเรียบเรียง

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่(groups)ตามหลักการที่ได้วางไว้แล้วเช่น การขายที่ดินทำกิน การซื้อที่ดินทำกิน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตในแง่มุมต่างๆ วัฒนธรรมพื้นบ้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง เป็นต้น เพื่อให้สามารถจัดระบบข้อมูลได้ตามลำดับเหตุการณ์และเรียบเรียงเนื้อหาสาระให้เป็นระบบที่ชัดเจนมากขึ้น และสามารถดูว่ามีข้อมูลในเรื่องใดบ้างที่ยังตกหล่นหรือไม่เพียงพอ ก็จะได้ทำการศึกษาเพิ่มเติม

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำเอาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ประกอบด้วย ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่(Structural–Functionalism Theory) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory) ทฤษฎีเขตวงกลม(Concentric Zone Theory) และแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cultural ecology concept) แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพื่อศึกษาทำความเข้าใจถึงปัญหา การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของเกษตรกร รวมทั้งค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดยใช้วิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

3.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

3.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีตัวเมืองขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถนนมิตรภาพและถนนเลี่ยงเมือง

ล้อมรอบ ดังนั้นขอบเขตของการศึกษาจึงถือเอาบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 เป็นศูนย์กลาง โดยมีพื้นที่การศึกษาวิจัยอยู่ระหว่างมิตรภาพทางทิศตะวันออก มหาวิทยาลัยขอนแก่นทางทิศใต้ ถนนเลี่ยงเมืองทางทิศตะวันตกและทิศเหนือ อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยจะเน้นไปที่ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรในหมู่บ้าน ดังนั้นขอบเขตการศึกษาจึงกว้างขึ้นในบางประเด็น ซึ่งรวมไปถึงตัวเมืองขอนแก่นด้วยเช่น อิทธิพลการแพร่กระจายของวัฒนธรรมเมือง เป็นต้น

3.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นลักษณะของกรณีศึกษา ซึ่งจะศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรรมชาติ และด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านทั้งก่อนและหลังการขายที่ดินทำกิน รวมทั้งการศึกษาปัจจัยทั้งจากภายนอกและภายในหมู่บ้านที่มีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบริบท(Context)ต่างๆ ของข้อมูลที่ได้อย่างองค์รวม(Holistic) ซึ่งมีการนำเอาแนวคิดทฤษฎีเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้อันนำไปสู่กระบวนการในการศึกษาวิจัยที่เป็นระบบต่อไป

3.5.3 ขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยทั้งสิ้น 1 ปี คือ ตั้งแต่เดือนมกราคม-เดือนธันวาคม พ.ศ.2543 ซึ่งเป็นช่วงในการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ระยะเวลาก่อนหน้านี้ก็เป็นการจัดเตรียมข้อมูลพื้นฐานและการสอบโครงร่าง(Proposal)วิทยานิพนธ์ ส่วนในช่วงหลังก็เป็นการพิมพ์ จัดรูปเล่ม การแก้ไขการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์(defence) และเข้ารูปเล่มวิทยานิพนธ์

3.6 การอนุมานผลการศึกษา

จากกระบวนการศึกษาวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวไว้ ทำให้การอนุมานผลการศึกษาจากสิ่งที่ได้มาหรือสิ่งที่ค้นพบในการศึกษาวิจัย จะเป็นการอนุมานด้วยวิธีอุปนัย(Inductive Inference) ซึ่งเป็นการอธิบายปรากฏการณ์(Phenomenon)ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยอ้างประสบการณ์เฉพาะคือ บทสรุปของชุมชนหนึ่งหรือบุคคลหนึ่งที่มี

ต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการนำเอาประสบการณ์เฉพาะมาสนับสนุนหลักการทั่วไปหรือทฤษฎี เป็นการอธิบายที่หลักใหญ่ครอบคลุมไม่ถึงเรื่องเฉพาะ(เรื่องเฉพาะของสิ่งนั้นๆ ทั้งนี้เพราะหลักใหญ่มุ่งเน้นอธิบายปรากฏการณ์โดยรวมของสิ่งต่างๆ มากกว่าการอธิบายลักษณะปรากฏการณ์เฉพาะของแต่ละอย่าง อันเป็นบทสรุปโดยรวมของสิ่งต่างๆ ที่น่าจะสามารถนำไปเทียบเคียงกันได้) กล่าวคือ เป็นการอธิบายจากเล็กไปหาใหญ่ โดยมีจุดมุ่งเน้นของการศึกษา(Focus of Inquiry)ว่า การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกร ซึ่งวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกินก็จะส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนในชุมชน

บทที่ 4
ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านโนนม่วง

4.1 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

4.1.1 ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้าน

เมื่อปี พ.ศ. 2452 หรือเมื่อ 91 ปีมาแล้ว ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปิยะมหาราชรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บริเวณบ้านโนนม่วงในปัจจุบันเดิมทียังเป็นป่าดงที่รกชัฏแน่นขนัดไปด้วยแมกไม้นานาพันธุ์ อันมี เต็ง รัง แดง คู่ ยาง ยูง เป็นต้น มีสัตว์ต่างๆ หลายชนิด ทั้ง จตุบาท ทวิบาท จนไม่อาจคณาได้ จนมีสามีภรรยาคู่หนึ่งซึ่งเป็นคนบ้านลานหญ้าหรือบ้านลานตากหญ้า(ปัจจุบัน คือ บ้านร้าง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านโนนม่วง) สามีชื่อ ทอง ภรรยาชื่อ พาตุ้ย ปัตถา ได้พากันอพยพครอบครัวหนีความลำบากมาจากบ้านลานหญ้ามาอยู่ที่นี่ ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยนั้นพอถึงฤดูฝน ประมาณเดือน 9 เดือน 10 อันเป็นช่วงฝนตกชุก ตามถนนภายในหมู่บ้านได้เกิดเป็นโคลนตมไปหมด วัวควายเดินไปตามถนนก็จะจมจนถึงท้อง ผู้คนสัญจรไปมาลำบากมาก พอถึงฤดูนี้ชาวบ้านต้องอพยพวัวควายไปตั้งที่พัก ปักหลักเลี้ยงสัตว์ของตัวเองที่ดงโนนม่วงจนล่วงพ้นเขตฤดูฝน จึงอพยพสัตว์เลี้ยงกลับสู่หมู่บ้านของตน เหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นประจำทุกปี

ด้วยเหตุดังกล่าว นายทอง นางพาตุ้ย จึงปรึกษาหารือตกลงพากันมาหักร้างถางพงปลูกบ้านที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่งเป็นครอบครัวแรกที่โคกโนนม่วง โดยปลูกบ้านอยู่ตรงบริเวณที่เป็นบ้านพ่อที แม่เป้ ทองเมืองน้อย (ซึ่งปัจจุบันนี้คือ บ้านพ่ออ่อน บางใบ ซึ่งเป็นลูกเขยของพ่อทีและแม่เป้) ในเวลาต่อมาก็มีครอบครัวที่ 2 คือนายคำพา นางคูณ คนแข็ง ผู้มาตั้งหลักแหล่งเป็นครอบครัวที่ 3 คือ นายชู นางหมุดซา พิลา ผู้มาเป็นลำดับที่ 4 คือ นายเหล่อ นางคำ ผิวดำ ลำดับที่ 5 คือ นายผา นางกุ้ม นายคำตา ศรีโนนม่วง ลำดับที่ 6 คือ นายพรหม คนล่ำ ลำดับที่ 7 คือ นายอุ่น ปัตตา จากนั้นก็มีผู้อพยพมาเรื่อยๆ ในเวลาต่อมา และยังมีผู้ที่อพยพมาจากถิ่นฐานต่างๆ กัน จนมีจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้น บ้านโนนม่วงเป็นหมู่บ้านที่เป็นหลักเป็นฐานมั่นคงเพราะ **"โคกโนนม่วงแผ่นดินกว้าง เขากวางเป็นค่า ฟ้าฝนตก สู่พื้นนองจื้น ชุ่มเย็น"**

สำหรับที่มาของคำว่า **"โนนม่วง"** เล่ากันว่าเนื่องจากบริเวณนี้ตั้งอยู่บนเนินหรือโคกสูง มีต้นมะม่วงป่าขนาดใหญ่ตั้งเด่นเป็นสง่า เป็นสัญลักษณ์แห่งหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มอพยพกันมา จึงพากันขนานนามหมู่บ้านแห่งนี้ว่า **"บ้านโนนม่วง"** ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ส่วนทางบ้านลานหญ้าหรือบ้านลานตากหญ้า อันเป็นบ้านดั้งเดิมของชาวบ้านโนนม่วงนั้น ต่อมาไม่นานนักผู้คนก็อพยพออกมากันหมด แม้กระทั่งพระสงฆ์สามเณรต่างก็อพยพไปจำพรรษาที่วัดอื่น ทิ้งวัดศรีลานหญ้าไว้ให้กลายเป็นวัดร้าง บ้านลานหญ้าก็กลายเป็นหมู่บ้านร้าง สิ่งที่หลงเหลืออยู่ให้ได้เห็น ก็มีเพียงต้นมะขามภายในหมู่บ้าน ต้นโพธิ์ที่วัดเก่า และชื่อหมู่บ้านเท่านั้น แม้ชาวบ้านโนนม่วงเองที่มีอายุ 40 กว่าปีบางคนยังไม่รู้เลยว่า บ้านลานหญ้าหรือบ้านลานตากหญ้านี้อยู่ตรงไหน ปัจจุบันวัดร้างหรือวัดศรีลานหญ้ากลายเป็นที่ธรณีสงฆ์ มีอาณาบริเวณประมาณ 6-7 ไร่ และใช้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้าน

ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุว่า บ้านโนนม่วงสมัยเมื่อเริ่มก่อตั้งในช่วง 30 ปีแรก ทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ข้าวในนา ปลาในน้ำ ปุ๋ยในดิน มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ถึงขนาดที่ว่าการทำสวนปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ต้องเอาข้าวเปลือกที่เหลือกินเหลือใช้ไปใส่ทำปุ๋ย เนื่องจากข้าวมีมากเกินความต้องการสมกับคำว่า **"บ้านโนนม่วงแต่ก่อนพุ้น ดินดำ น้ำชุ่ม ปลูกทางลุ่ม เป็นน่วยทางเทิง"** ปลาในน้ำก็มีกินอย่างเพียงพอ ลำพังน้ำและปลาในลำห้วยศิลา(ห้วยบุหรี่หรือห้วยบุรีในปัจจุบัน)เพียงแห่งเดียวก็เลี้ยงชาวบ้านได้ตลอดปีไม่เป็นที่เดือดร้อน หรืออยากจะกินอาหารป่า ก็ชวนกัน 6-7 คน ไปโห่ฮาไล่ล่า ละอง มั่ง สมัน เก้ง กวาง โดยที่ไม่ต้องไปไกลให้ลำบาก แค่ห่างจากหมู่บ้านไปเพียง 2-3 กิโลเมตร ก็ได้พากันหาบได้หามกลับมา ภรรยาลูกเต้าเตรียมข้าวตั่ว พริกป่น ไว้รอท่าไม่ผิดหวัง นั่นก็เป็นเพราะ ความอุดมสมบูรณ์ของผลาธัญญาหารที่ธรรมชาติประทานมาให้นั่นเอง(สมหมาย โสภา,2525;1-4)

ชาวบ้านโนนม่วงในสมัยก่อนอยู่ด้วยกันฉันท์พี่น้อง มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างของชาวอีสานโดยแท้ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วนิยมแต่งงานกันภายในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองยังไม่เจริญ การไปมาหาสู่ยังไม่สะดวกสบายเหมือนทุกวันนี้และมีการยึดคติที่ว่า **"เชื้อพี่น้องนอนใกล้อุ่นโดน"**

นับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านโนนม่วงมาประมาณ 91 ปี ที่ผ่านมามีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วนับได้ถึง 11 คน ดังนี้

1. นายพรหม ดวงดี
2. นายกัณหา พิมพา
3. นายแบน ทองบ้านทุ่ม(ได้เปลี่ยนชื่อวัดจอมศรีเป็นวัดม่วงศรี)
4. นายอั้ว สอนเพ็ง

5. นายกึ ปัตถา
6. นายสุนโท เพียช่อ
7. นายไพบูลย์ พิมพา
8. นายเวิน สะท้าน
9. นายไสย์ ข้อยุ่น(เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่ที่ 12 ซึ่งแยกออกมาจากหมู่ที่ 3)
10. นายประเสริฐ ป้อพระลับ
11. นายบุญแปลง ศรีเมืองช้าง(ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

4.1.2 เหตุผลในการเลือกหมู่บ้าน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า เหตุผลในการเลือกที่อยู่อาศัยของคนในหมู่บ้านนั้น มาจากเหตุที่ว่าหมู่บ้านเดิม(บ้านลานหญ้าหรือบ้านลานตากหญ้า) มีลักษณะทางกายภาพเป็นที่ลุ่ม ทำให้น้ำท่วมถึง เป็นปัญหาแก่ชาวบ้านในฤดูฝน จึงมีการอพยพขึ้นสู่ที่สูง(โคกหรือเนิน)เพื่อหนีน้ำและหาที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่เรียกกันว่า "ดินดำน้ำซุ่ม" โดยกระบวนการของการตั้งถิ่นฐานเริ่มจากการอพยพของครอบครัวต่างๆ จากหลายแหล่งเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันและทำมาหากินใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน มีการสมรสกันในหมู่บ้าน มีลูกหลานสืบทอดกันมา มีการขยายตัวของหมู่บ้านกระจายออกไปในทุกทิศทางรอบๆ จนทำให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นและกลายเป็นหมู่บ้านในที่สุด

4.1.3 ขอบเขตการทำมาหากิน

พื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน จะถูกกำหนดโดยถนนที่ตัดผ่านระหว่างหมู่บ้าน โดยเริ่มจากเส้นทางโนนม่วง-หนองปอ(ทางหลวงหมายเลข 3065) ซึ่งตัดผ่านหมู่บ้านขึ้นไปทางเหนือ เลียบไปตามถนนมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข 2) เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ทางด้านทิศตะวันตกจะอยู่ภายในเขตของเส้นทางเลี่ยงเมือง(ทางหลวงหมายเลข 230) ไปประมาณ 4 กิโลเมตร(ดูแผนที่ที่ 5 หน้า 33 ประกอบ) โดยในพื้นที่ดังกล่าวชาวบ้านใช้เป็นที่ปลูกบ้านเรือน ที่สวน ที่ทำการเกษตร ที่สาธารณะประโยชน์ ถนนหนทาง แม่น้ำลำคลอง และเป็นแหล่งหาอาหารเช่น ทำนา หากบ เขียด นก หนู ผลไม้ต่างๆ รวมพื้นที่ประมาณ 2,168 ไร่(กชช.2ค.,2542:15)

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านที่สำคัญ มีอยู่หลายเหตุการณ์ได้แก่ การย้ายหมู่บ้านจากบ้านลานหญ้าหรือลานตากหญ้า(บ้านเก่า) เมื่อ 91 ปีก่อนมาอยู่บริเวณที่เป็นหมู่บ้านโนนม่วงในปัจจุบัน การแบ่งหมู่บ้านจากหมู่ที่ 3 ออกเป็นหมู่ที่ 12 ในปี พ.ศ.2523 และแยกออกเป็นหมู่ที่ 19 ในปี พ.ศ.2538 โดยมีทางหลวงหมายเลข 3065 เป็นเส้นแบ่งเขต บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 อยู่ทางทิศเหนือ หมู่ที่ 12 อยู่ทางทิศใต้ และหมู่ที่ 19 อยู่ทางทิศตะวันตก รวมทั้งการมีไฟฟ้าเข้ามาภายในหมู่บ้าน มีโทรศัพท์ ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต และน้ำประปา มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบและก่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงขึ้นในหมู่บ้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านทั้งในแง่บวกและลบ

4.2 สภาพนิเวศวิทยา

หมู่บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 มีพื้นที่ทั้งหมด 2,168 ไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตร 1,147 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.91 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่สวน 567 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 26.15 ของพื้นที่ทั้งหมด และพื้นที่ตั้งบ้านเรือน 454 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.94 ของพื้นที่ทั้งหมด(กชช.2ค.,2542:15)

4.2.1 ลักษณะดิน

ลักษณะดิน(Soil erodibility)ของพื้นที่ทำการเกษตรโดยทั่วไปของหมู่บ้าน จากการสำรวจของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 5 กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(เอกสารอัดสำเนา,ม.ป.ป.:2-32) จะเห็นว่าดินส่วนใหญ่จะเป็น**กลุ่มชุดดินที่ 18** ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย สีเทาปนสีน้ำตาลอ่อน สีน้ำตาลปนสีแดงอ่อน ดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย สีเทาปนน้ำตาล สีเทาปนชมพู พบจุดประสีน้ำตาลแก่ สีแดงปนเหลืองปะปน เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำพบบริเวณพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบตามลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ น้ำแช่ขังลึก 30 เซนติเมตร นานประมาณ 4 เดือน เป็นดินลึกมีการระบายน้ำค่อนข้างเลว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ ดินชั้นบนมีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง pH 6.0-7.0 ส่วนดินชั้นล่าง pH ประมาณ 5.5-5.6 ได้แก่ดินชุดเขาย้อย ชลบุรี และโคกสำโรง ปัจจุบันพื้นที่ดินดังกล่าวใช้เป็นที่ปลูกข้าว บางแห่งปลูกอ้อย และพืชล้มลุกในฤดูแล้ง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับดินชุดนี้คือ เนื้อดินเป็นดินทรายหยาบพืชมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ

และ**กลุ่มชุดดินที่ 22** ซึ่งเป็นกลุ่มชุดดินที่มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย ดินทรายปนดินร่วนสีพื้นเป็นสีเทาหรือน้ำตาลปนเทา มีจุดประสีน้ำตาลปนเหลืองหรือสีเหลืองปนน้ำตาลอ่อน และอาจพบศิลาแลงอ่อนในดินชั้นล่าง มีสภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบ เป็นดินลึกมีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดแก่ ค่าความเป็นกรดเป็นด่าง(pH)ประมาณ 4.5-5.5 บริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ในฤดูฝนใช้ปลูกข้าว บางแห่งยังคงสภาพเป็นป่าอยู่หรือใช้ปลูกไม้ยืนต้น มักมีปัญหาในเรื่องการแช่ขังของน้ำในฤดูฝน ตัวอย่างชุดดินกลุ่มนี้ได้แก่ ชุดดินน้ำกระจาย ชุดดินสินทราย ชุดดินสีทน และชุดดินชัยภูมิ ปัญหาที่สำคัญของกลุ่มดินชุดนี้คือ ค่อนข้างเป็นทราย มีความสามารถในการอุ้มน้ำต่ำและมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ(ดูแผนที่ที่ 3 หน้า 34 ประกอบ)

4.2.2 แหล่งน้ำ

ในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์อยู่ 5 แห่งคือ หนองเฒ่าจ่าอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ฝายเจ็กอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน หนองทุ่มอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน หนองกินหมูอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน โดยแหล่งน้ำสาธารณะทั้ง 3 แห่งนี้มีน้ำขังตลอดทั้งปี (ยกเว้นหนองเฒ่าจ่า) และมีห้วยบุหรี่(หรือห้วยบุรี)ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ไหลผ่านที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน(ดูแผนที่ที่ 5 หน้า 36 ประกอบ) ปัจจุบันแหล่งน้ำสาธารณะทั้ง 5 แห่งนี้ มีบทบาทต่อการใช้ประโยชน์ของคนในหมู่บ้านน้อยลง เนื่องจากแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญของหมู่บ้านคือ น้ำฝนจากธรรมชาติ และใช้น้ำฝนน้ำเพื่อการบริโภค ส่วนน้ำเพื่ออุปโภคจะใช้น้ำประปา ซึ่งมีใช้อย่างเพียงพอทุกครัวเรือนตลอดทั้งปี

4.2.3 ฤดูกาล

บ้านโนนม่วงในรอบ 1 ปี มี 3 ฤดู ฤดูร้อน จะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม-มิถุนายน ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ ซึ่งในแต่ละช่วงของฤดูนั้น ชาวบ้านจะใช้วิธีนับเดือนทางจันทรคติ เพื่อกำหนดกิจกรรมทางการเกษตรเช่น เริ่มเตรียมอุปกรณ์ในการทำนาช่วงเดือนมิถุนายน(เดือน 7) เริ่มไถคะและตกกล้าในเดือนกรกฎาคม(เดือน 8 เป็นช่วงเข้าพรรษา) เพราะจะเริ่มเข้าฤดูฝนแล้ว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ช่วงฤดูกาลในบางปีก็เปลี่ยนแปลงไปบ้างเช่น บางปีฝนมาเร็ว บางปีฝนมาช้า เป็นต้น

4.2.4 ป่าไม้

ในหมู่บ้านไม่มีบริเวณป่าไม้ที่ชัดเจนมากนัก จะมีบ้างก็เช่น ที่บ้านเก่า(ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน)และที่หนองเฒ่าจ่า(ทิศเหนือหมู่บ้าน) ซึ่งมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่มากพอสมควรเช่น ไม้แดง มะค่า ประดู่ เป็นต้น แต่ก็ยังมีจำนวนต้นไม้และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยเมื่อเทียบกับป่าไม้ที่อื่น อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ได้อาศัยพื้นที่ป่าไม้เหล่านี้เป็นแหล่งหาอาหารเช่น ยิงนก หาเห็ด หาหน่อไม้ หากบ หาตั๊กแตน เป็นต้น และหาฟืน หาสมุนไพร หาไม้ทำเครื่องมือเครื่องใช้

4.2.5 ศาลประจำหมู่บ้าน

บ้านโนนม่วงมีศาลประจำหมู่บ้านหรือศาลปู่ตา อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านห่างออกไปตามถนนไปบ้านเก่าติดกับห้วยบุหรี่ประมาณ 400 เมตร เป็นสถานที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นหลักบ้าน โดยชาวบ้านจะสักการะบูชาในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น บุญบั้งไฟ บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา เป็นต้น เป็นสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้คนในหมู่บ้านได้ การแสดงความเคารพของชาวบ้านแสดงออกมาในรูปของการกราบไหว้ การบนบานสารกล่าว ไม่พูดจาลบหลู่ และการถวายเครื่องบูชา ซึ่งวัฒนธรรมการแสดงออกนี้จะติดตัวของชาวบ้านไปเสมอ ไม่ว่าชาวบ้านจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ที่พึ่งทางจิตใจก็ยังคงเป็นศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน

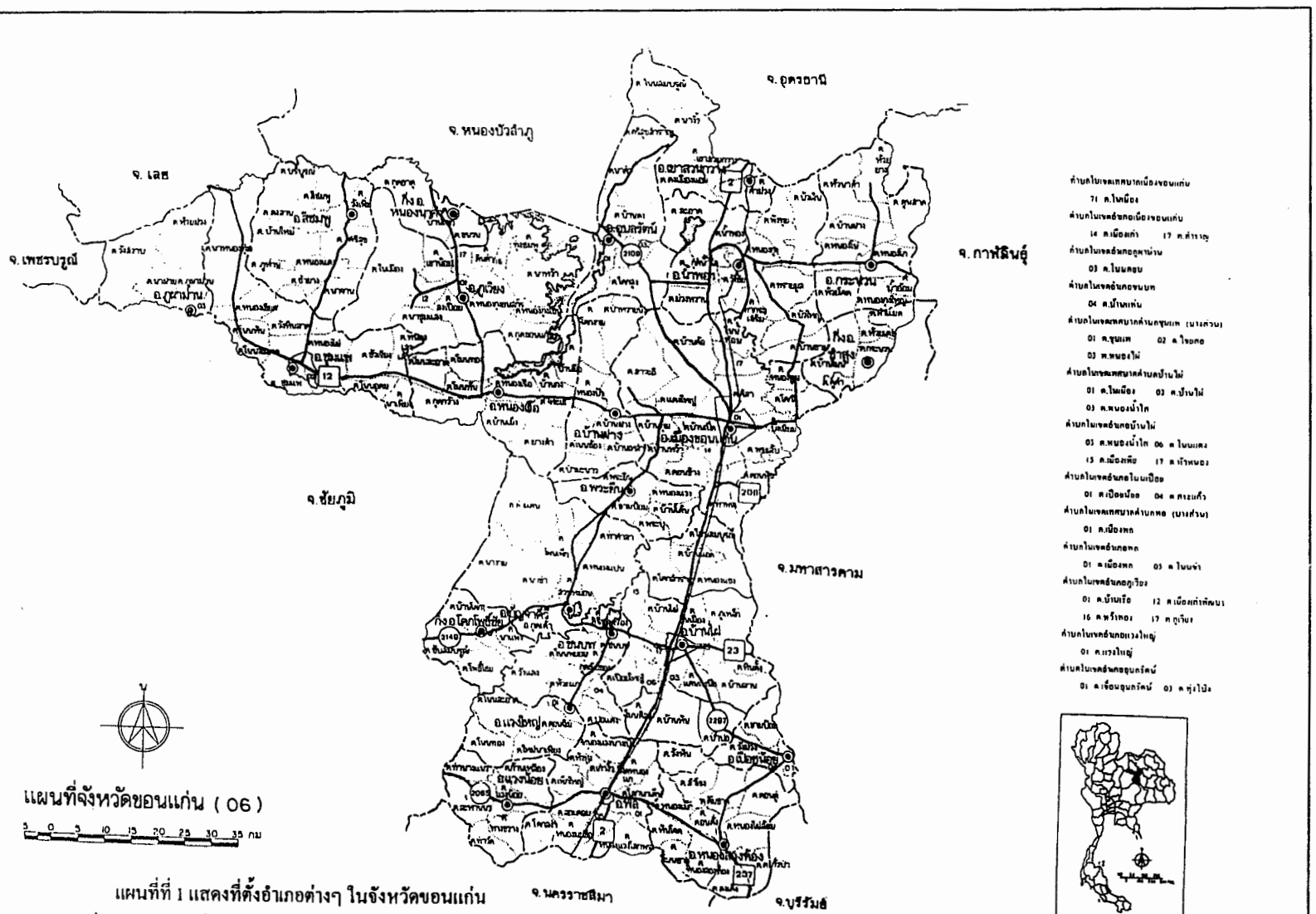

แผนที่ที่ 1 แสดงที่ตั้งอำเภอต่างๆ ในจังหวัดขอนแก่น

(ที่มา:กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร)

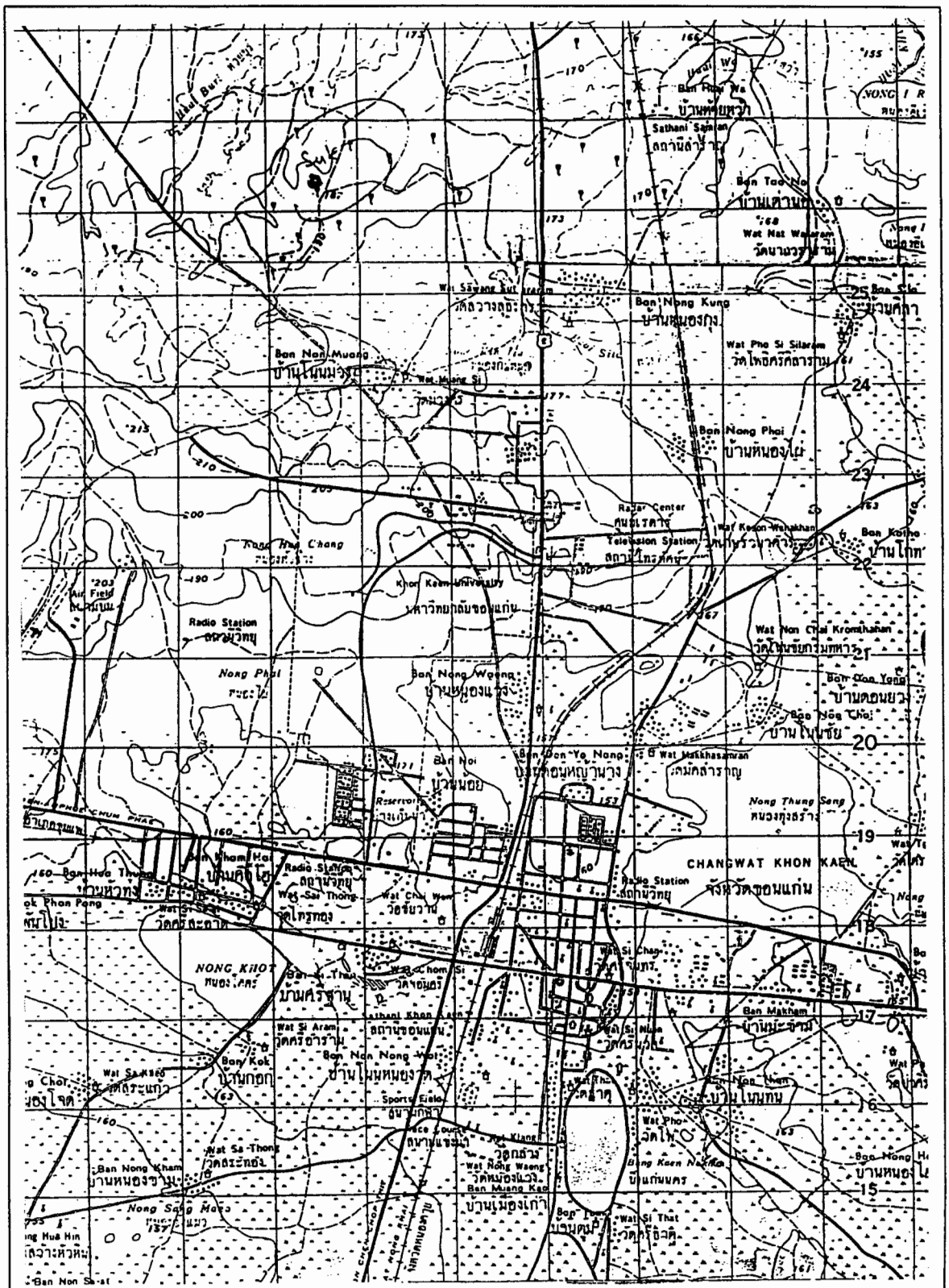

แผนที่ที่ 2 แสดงที่ตั้งและเส้นทางบ้านโนนม่วง

(ที่มา:กรมแผนที่ทหาร มาตราส่วน 1:50,000)

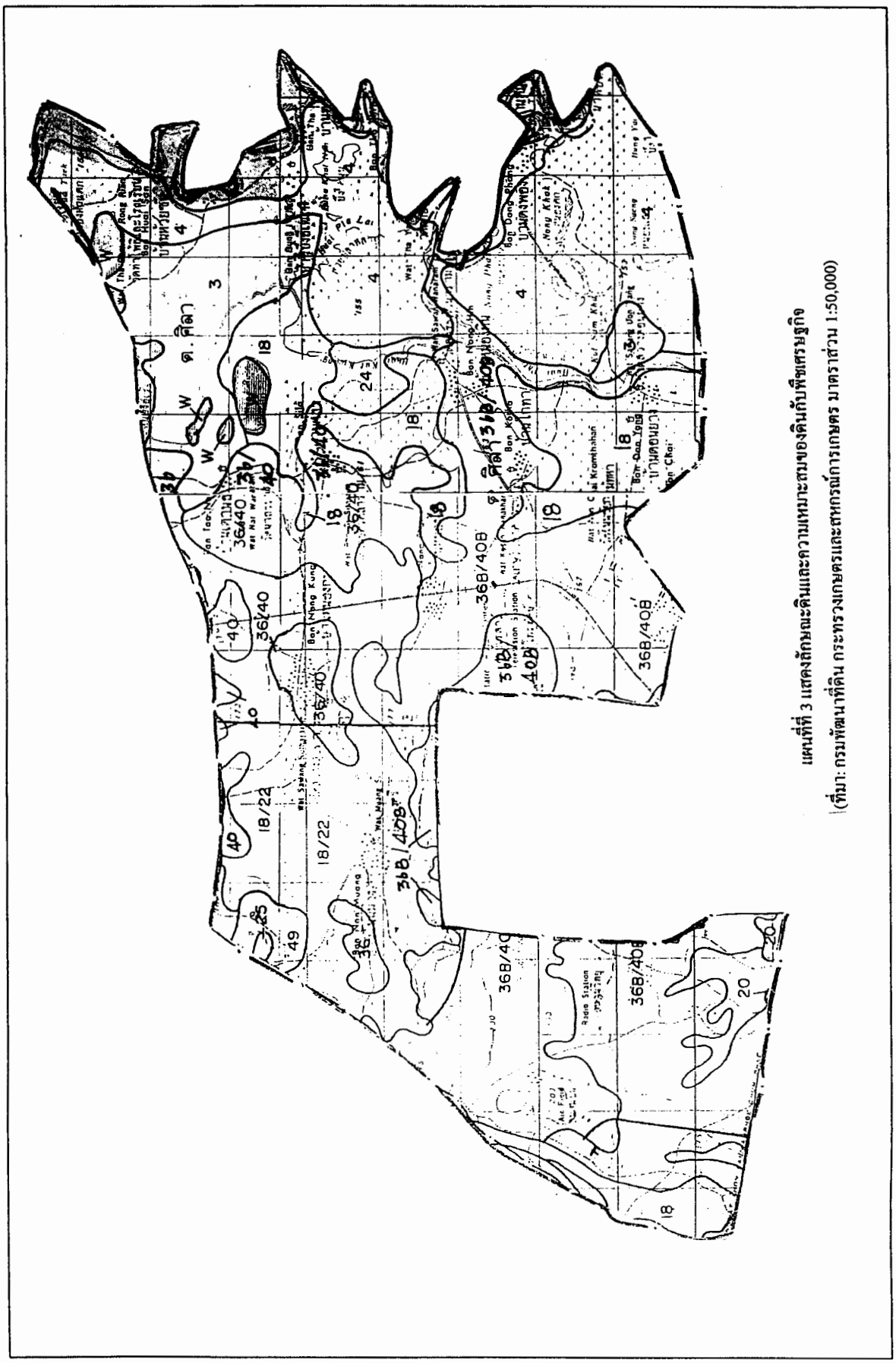

แผนที่ 3 แสดงลักษณะดินและความเหมาะสมของดินกับพืชเศรษฐกิจ

(ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มาตราส่วน 1:50,000)

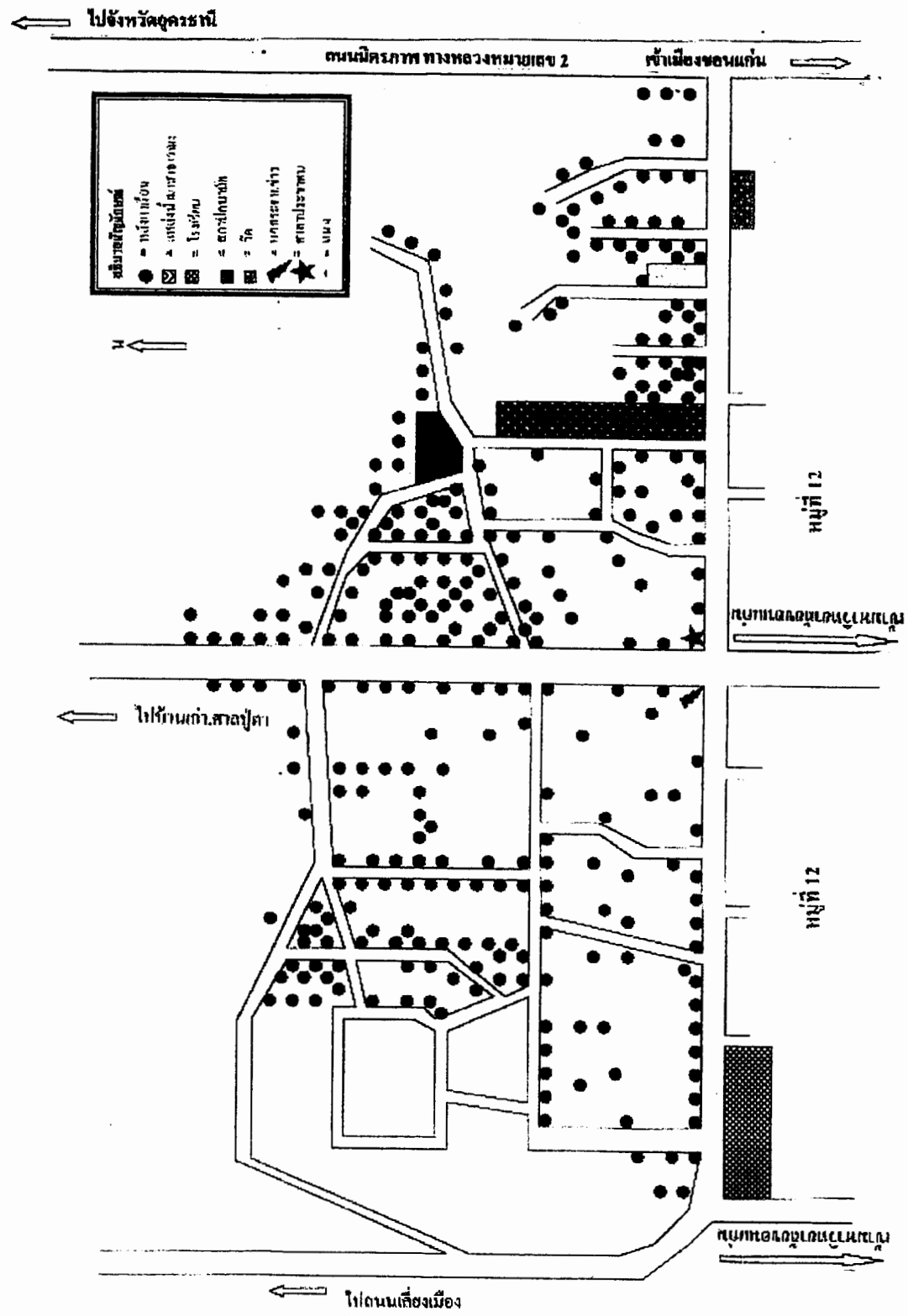

แผนที่ที่ 4 แสดงที่ตั้งครัวเรือนและสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

(ที่มา: จากการสำรวจเมื่อวันที่ 13-15 กันยายน 2543)

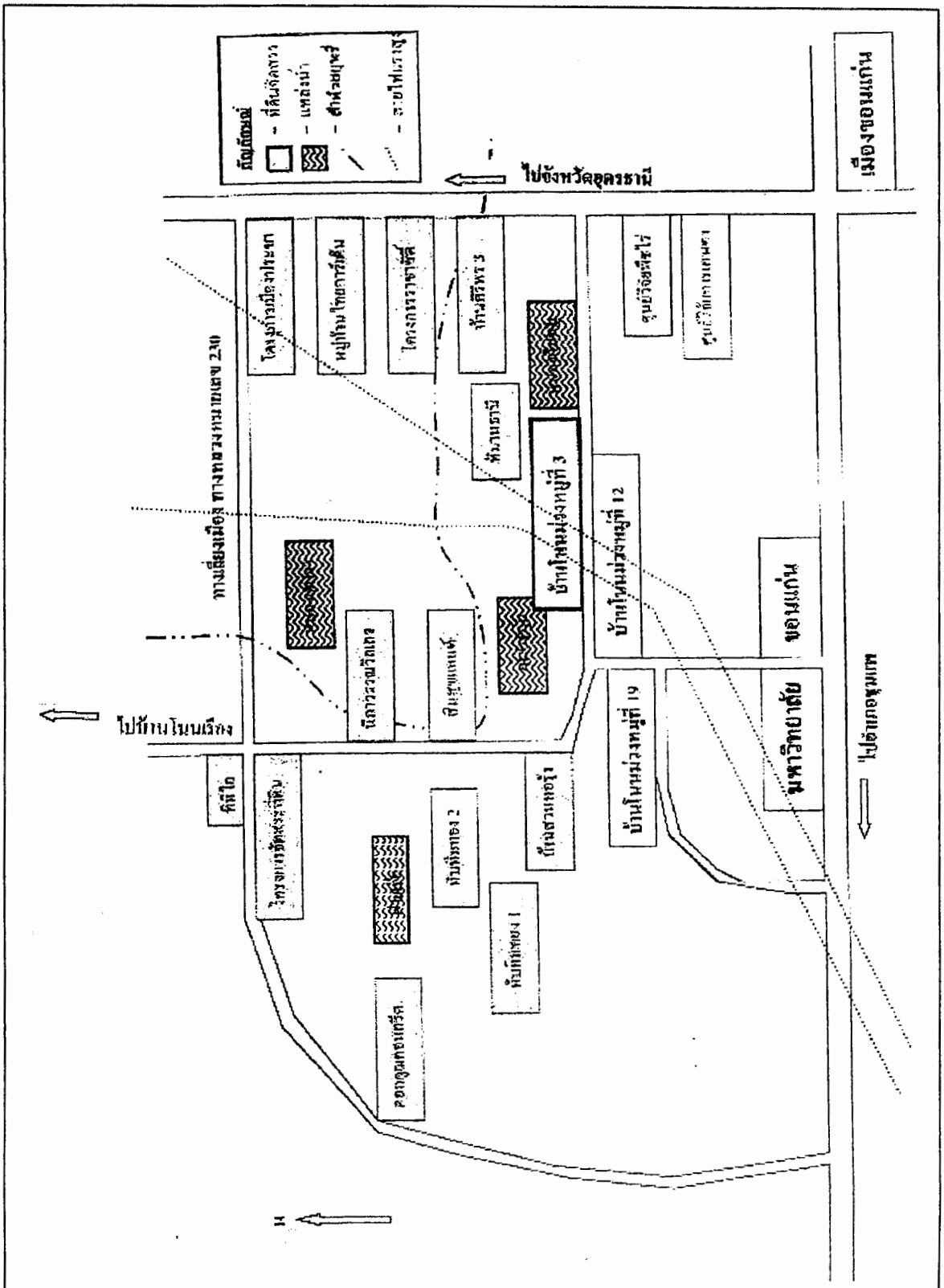
ไปจังหวัดอุดรธานี
ไปบ้านโนนเรือง
ไปบ้านดอนแก่น
ทางเชื่อมเมือง ทางหลวงหมายเลข 230
บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3
บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 12
บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 19
ศูนย์วิจัยพืชไร่
ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตร
ดอนแก่น
มหาวิทยาลัย
ศาลา
ห้องสมุด
ห้องน้ำ
ห้องสมุด
ห้องน้ำ
ห้องน้ำ
ห้องน้ำ

4.2.6 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะโดยทั่วไปทางภูมิศาสตร์ของบ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 มีลักษณะลาดเอียงเป็นพื้นที่สูงจากทางด้านทิศใต้ตั้งแต่มหาวิทยาลัยขอนแก่นค่อยๆ ลาดเทไปทางด้านทิศเหนือจนจรดเส้นทางเลี่ยงเมือง อาณาเขตติดต่อของหมู่บ้านกับสถานที่ต่างๆ (ดูแผนที่ที่ 2 หน้า 33 ประกอบ) คือ

ทิศเหนือ	ติดถนนเลี่ยงเมืองและบ้านโนนเรือง
ทิศตะวันตก	ติดบ้านโนนม่วงหมู่ที่ 19 บ้านหนองหลุบ และถนนเลี่ยงเมือง
ทิศใต้	ติดบ้านโนนม่วงหมู่ที่ 12 และ 19 และมหาวิทยาลัยขอนแก่น
ทิศตะวันออก	ติดถนนมิตรภาพ(ทางหลวงหมายเลข 2) และบ้านหนองกุง

4.3 ระบบการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงาน

4.3.1 ระบบการปลูกพืช

ชาวบ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 มีอาชีพหลักคือ การเกษตรกรรม เป็นการทำนาปีอาศัยน้ำฝนธรรมชาติเป็นสำคัญ(Vainfed Cultivation) ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.,2542:8) ชี้ให้เห็นว่า พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันมากที่สุดคือ ข้าวเหนียวพันธุ์ กข.6 ซึ่งมีอายุการเพาะปลูกประมาณ 4 เดือน ระยะเวลาในการทำกิจกรรมในภาคการเกษตรของชาวบ้านตั้งแต่ การเตรียมดิน เพาะปลูก บำรุงรักษา จนถึงการเก็บเกี่ยวในแต่ละรอบปี จะใช้เวลาประมาณ 7 เดือน คือตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-เดือนพฤศจิกายน

วิธีการทำนาของชาวบ้านมีลักษณะคล้ายกัน จากข้อมูลของศูนย์พัฒนาการเกษตรเขต 4 ขอนแก่น(2543:1-3)ได้กล่าวไว้ว่า พันธุ์ข้าว กข.6 เป็นพันธุ์ข้าวที่มีความหอมเป็นพิเศษ โดยเฉพาะเมื่อปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(ภาคอีสาน) จึงเป็นที่ยอมรับและนิยมบริโภคของคนโดยทั่วไป ซึ่งในการผลิตนั้นจะใช้เมล็ดพันธุ์ตกกล้า 10 กก. เพื่อปักดำ 1 ไร่ โดยตกกล้าในปลายเดือนมิถุนายน ถึงกรกฎาคม เมื่อกล้ามีอายุครบ 30 วันก็จะถอนและใช้ต้นกล้า 3-5 ต้นต่อการปักดำในระยะ 20x20 ซม. มีการใส่ปุ๋ย 2 ครั้งคือ ใส่ปุ๋ยรองพื้น(ตอนปักดำ)ในนาดินทรายใช้ปุ๋ยสูตร 16-16-8 อัตรา 25-30 กิโลกรัมต่อไร่ นาดินเหนียวใช้ปุ๋ยสูตร 16-20-0 อัตรา 25-30 กิโลกรัมต่อไร่ ครั้งที่ 2 ปุ๋ยแต่งหน้า(15-30 กันยายน) จะใช้ปุ๋ยยูเรีย(Urea)สูตร 46-0-0 อัตรา 5-10 กิโลกรัมต่อไร่ หรือปุ๋ยแอมโมเนียซัลเฟต อัตรา 10-20 กิโลกรัมต่อไร่ โดยจะมีการกำจัดวัชพืชก่อนใส่ปุ๋ยทุกครั้ง และก่อนการเก็บเกี่ยวข้าว 15 วันก็จะระบายน้ำออกจนหมด เพื่อความสะดวกในการเก็บเกี่ยว และทำให้ข้าวในนาสุกโดยพร้อมกันทั้งแปลง ซึ่งจะทำการเก็บเกี่ยวหลังจากข้าวออกรวงประมาณ 30 วัน ทำการตากข้าวเพื่อลดความชื้นในเมล็ดประมาณ 3 แดด จากนั้นก็จะเก็บไว้ในยุ้งฉางเพื่อบริโภคและจำหน่ายต่อไป

เมื่อเสร็จสิ้นจากการทำงานในภาคการเกษตรแล้ว ชาวบ้านนิยมปลูกผักในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง ทั้งเพื่อบริโภคและขาย ผักที่นิยมปลูกกันมากคือ หัวหอม กระเทียม สะระแหน่ มะเขือเทศ ผักชี คื่นฉ่าย กระเพรา โหระพา และถั่วฝักยาว

ปัญหาที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการเกษตร(ทำนา)ของชาวบ้านคือ **ปัญหาวัชพืช**เช่น ผักปลอดนา(ผักกะเตียง) ผักอีเอียน ผักซ่อมก่อ ผักปุ้ง หญ้าชันอากาศ หญ้าไกร หญ้าน้ำฝน หญ้าก้านธูป กระถินทุ่ง(ขี้ไก่ย่าง,หางนกกะลั้ง) หญ้าขี้กลาก หญ้าขนหนู(ผือน้อย) ผือใหญ่(ปรือ) หญ้าบั่ว(คมบาง) หนวดปลาดุก สาหร่ายเหมือน(สาหร่ายร้อน,สาหร่ายไฟ) ขี้เทา ผักแว่น(หญ้ากระจุก) ผักกูดนา ข้าวพันธุ์อื่นแซมหรือกลายพันธุ์ **ปัญหาแมลงศัตรูข้าว**เช่น เพลี้ยไฟ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล(Brown planthopper)หรือเพลี้ยจั๊กจั่นสีน้ำตาลหรือเพลี้ยจั๊กจั่นสีเทา ชื่อวิทยาศาสตร์คือ Nilaparvata lugens (Stal) วงศ์ Delphacidae อันดับ Homoptera หนอนกอแถบลายสีม่วง(Dark-headed rice borer)หรือหนอนกอหัวดำ(Rice stemborer, the paddy borer of Malaya) ชื่อวิทยาศาสตร์คือ Chilo polychrysus (Meyrick) ชื่อเดิมคือ Chilotraea polychrysa(Meyrick) Diatraea, polychrysa(Meyrick) Chilo, polychrysa(Meyrick) Proceras, polychrysa(Meyrick) Diatraea, auricilia(Dudgeon) Diatraea, suppressalis(Dudgeon) วงศ์ Pyralidae อันดับ Lepidoptera โรคข้าวที่เกิดจากเชื้อรา(Fungus diseases)เช่นโรคไหม้(Blast) โรคใบจุดสีน้ำตาล โรคดอกกระถิน โรคขอบใบแห้ง(Bacterial Blight) **สัตว์ที่เป็นศัตรูพืช**เช่น วัว ควาย หนู หอยเชอรี่ ปูนา เป็นต้น ซึ่งในการป้องกันและแก้ไขปัญหานี้หน่วยงานราชการคือ สถานีทดลองข้าวขอนแก่น และสถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้ออกมาฝึกอบรมให้ความรู้ คำปรึกษา และคำแนะนำแก่ชาวบ้านอยู่เป็นระยะๆ โดยในเบื้องต้นชาวบ้านก็แก้ไขปัญหาด้วยการนำมาเป็นอาหารในบางชนิดเช่น ปู หนู หอย ผักบางชนิด เพื่อลดปัญหาลงและมีการใช้สารเคมีกำจัดเช่น Furadan, Etrofolan, Bassa, Caldan, Hostathion, Lorsban, Bayluscide, Anglo slug, Deameal, Protek, Copper sulphate เป็นต้น

4.3.2 การเลี้ยงสัตว์

สำหรับสัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านนิยมเลี้ยงกันคือ วัว ควาย เป็นการเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานในภาคการเกษตรกร ซึ่งจะปล่อยไว้ตามทุ่งนาในช่วงหน้าแล้ง เมื่อถึงฤดูการทำนาก็จะปล่อยให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปหาอาหารกินในที่ดอนเช่น หนองเฆ่าจ่า ฝายเจ๊ก หรือตามริมห้วย นอกจากนั้นก็ยังมีสัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภคบ้างเช่น หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน จำนวนสัตว์เลี้ยงลดลงเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้าน และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

4.3.3 การใช้แรงงาน

ลักษณะของครอบครัวเกษตรกรรมจะเป็นแบบขยายชั่วคราว มีจำนวนคนในครอบครัวมาก ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพการเกษตร ที่ต้องการแรงงานคนในการทำกิจกรรม โดยเฉพาะการทำการเกษตรกรรมเพื่อบริโภค ที่มีความต้องการทั้งแรงงานคนและสัตว์ เมื่อการประกอบอาชีพบังคับให้ต้องผูกมัดอยู่กับแรงงานในหมู่บ้าน เพื่อเป็นหลักประกันในการทำกิจกรรมทางการเกษตรของครอบครัว จึงเกิดประเพณีการลงแขกหรือขอแรงขึ้น เพื่อให้มีแรงงานเพียงพอที่จะทำให้ทันช่วงเวลาของการผลิตในรอบหนึ่งๆ รวมทั้งเพื่อเป็นหลักประกันในการผลิตของครอบครัวที่มีแรงงานน้อยอีกด้วย

เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป มีการนำเอาเทคโนโลยีและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้แรงงานน้อยในการผลิตเข้ามาช่วย ทำให้แรงงานคนและสัตว์ในภาคการเกษตรว่างลง คนจำเป็นต้องอพยพเข้าไปทำงานในตัวเมือง ส่วนสัตว์ใช้แรงงานก็หมดคุณค่าลง

4.4 ประชากร

4.4.1 จำนวนประชากร

จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.,2542:1) ได้สรุปภาพรวมของจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรของหมู่บ้านโนนม่วงแยกตามเพศและช่วงอายุ ไว้ดังนี้

ในหมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 283 ครัวเรือน

มีราษฎรอาศัยอยู่จริงจำนวน 1,326 คน

เพศชาย 672 คน

เพศหญิง 654 คน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแยกตามช่วงอายุและเพศ

ช่วงอายุ	เพศชาย		เพศหญิง		รวม	
	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	ทั้งหมด(คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	16	1.21	14	1.05	30	2.26
1 ปีเต็ม - 2 ปี	31	2.34	20	1.51	51	3.85
3 ปีเต็ม - 5 ปี	30	2.26	25	1.89	55	4.15
6 ปีเต็ม - 11 ปี	70	5.28	74	5.58	144	10.86

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแยกตามช่วงอายุและเพศ (ต่อ)

ช่วงอายุ	เพศชาย		เพศหญิง		รวม	
	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	ทั้งหมด(คน)	ร้อยละ
12 ปีเต็ม - 14 ปี	39	2.94	38	2.86	77	5.80
15 ปีเต็ม - 17 ปี	31	2.34	30	2.26	61	4.60
18 ปีเต็ม - 49 ปี	331	24.96	330	24.89	661	49.85
50 ปีเต็ม - 59 ปี	59	4.45	59	4.45	118	8.90
60 ปีเต็มขึ้นไป	65	4.90	64	4.83	129	9.73
รวมทั้งสิ้น	672	50.68	654	49.32	1,326	100.00

ที่มา: จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช,2ค.) ปี พ.ศ.2542

4.4.2 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร

สำหรับจำนวนประชากรในหมู่บ้าน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นด้านจำนวนครัวเรือนที่น้อยลง กล่าวคือ จาก 299 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2539 (กชช.2ค.,2539:1) มาเป็น 283 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2542 ลดลงร้อยละ 5.35 ดังที่ได้แสดงไว้ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานของประชากรที่มีทั้งย้ายไปเป็นบางคนในครัวเรือนและย้ายออกไปทั้งครอบครัว ส่งผลให้จำนวนประชากรลดลงจาก 1,526 คนในปี พ.ศ.2539 เหลือเพียง 1,326 คนในปี พ.ศ.2542 หรือลดลงร้อยละ 13.11 ในขณะที่รายได้จากการเก็บภาษีบำรุงท้องที่เพิ่มขึ้นจาก 6,908 ในปี พ.ศ.2539 มาเป็น 7,253 บาทในปี พ.ศ.2542 เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.99

การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรยังสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านของคนนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการย้ายเป็นรายบุคคลและทั้งครอบครัว หรือย้ายเข้ามาอยู่ตามสามีภรรยาของตน อันสืบเนื่องมาจากการเปิดรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาในหมู่บ้าน และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับคนนอกชุมชน ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงทางด้านชาติพันธุ์ เนื่องจากแต่เดิมคนในหมู่บ้านจะเป็นคนไทยอีสานเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันมีคนจากหลายๆ ถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วก็จะเป็นคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(อีสาน)ด้วยกัน รองลงมาคือคนในภาคกลาง และภาคอื่นๆ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะเป็นคนในภาคเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังคงเกิดขึ้น เพราะภาคอีสานเองก็มีคนในหลายเผ่าพันธุ์และหลายภาษาอาศัยอยู่ ทั้งนี้สืบเนื่องจากการที่คนวัยหนุ่มสาวของหมู่บ้านได้อพยพแรงงานเข้าไปทำงานในเมืองกันเป็นจำนวนมาก

จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.,2542:20)มีจำนวนครัวเรือนที่มีคนไปทำงานนอกหมู่บ้านถึง 92 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.51 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีอายุระหว่าง 15-18 ปี จำนวน 176 คน คิดเป็นร้อยละ 13.27 ของจำนวนประชากรทั้งหมด แยกเป็นชาย 92 คน หญิง 84 คน และมีอายุมากกว่า 18 ปีขึ้นไปจำนวน 205 คน คิดเป็นร้อยละ 15.46 ของจำนวนประชากรทั้งหมด แยกเป็นชาย 129 คน หญิง 76 คน รวมจำนวนคนที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านทั้งสิ้น 381 คน คิดเป็นร้อยละ 28.73 ของจำนวนประชากรทั้งหมด งานที่ทำส่วนใหญ่คือ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวบางคนก็จะมีการสมรสกับคนในสังคมใหม่เกิดขึ้น ส่งผลให้มีการย้ายถิ่นออกไปหรือนำคู่สามีภรรยาของตนเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน

4.5 สาธารณูปโภคในหมู่บ้าน

4.5.1 การคมนาคม

การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านโนนม่วงมีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวก โดยสามารถเดินทางไปตามเส้นทางจากกรุงเทพฯ-จังหวัดสระบุรี ตามถนนวิภาวดี-รังสิต แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) เข้าสู่จังหวัดนครราชสีมา(โคราช)แล้วเลี้ยวซ้ายขึ้นไปทางเหนือ ไปจังหวัดขอนแก่นด้วยระยะทางจากกรุงเทพ-จังหวัดขอนแก่นประมาณ 447 กิโลเมตร มีรถโดยสารประจำทางวิ่งตลอดทั้งวันที่สถานีขนส่งสายอีสาน(หมอชิต 2) ค่าโดยสารประมาณ 302 บาท(รถปรับอากาศ V.I.P.) ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 6.30 ชั่วโมง จากนั้นจึงเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านด้วยรถโดยสารขนาดเล็กสายขอนแก่น-โนนม่วง ผ่านเมืองขอนแก่นขึ้นเหนือไปตามถนนหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ตามเส้นทางไปจังหวัดอุดรธานีประมาณ 5 กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายไปทางทิศตะวันตกเข้าสู่หมู่บ้านตามเส้นทางหลวงหมายเลข 3065 (โนนม่วง-หนองปอ) เข้าไปประมาณ 2 กิโลเมตร ค่าโดยสารคนละ 6 บาท ใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 นาที ซึ่งรถโดยสารที่วิ่งเข้าสู่หมู่บ้านนี้มีตลอดทั้งวันตั้งแต่เวลา 05.00-20.00 น.

นอกจากนี้ยังมีเส้นทางที่ตัดผ่านมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งแยกจากถนนมะลิวัลย์(ขอนแก่น-ชุมแพ) บริเวณกิโลเมตรที่ 3-4 ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นไปทางทิศตะวันตก แล้วเลี้ยวขึ้นเหนือผ่านมหาวิทยาลัยขอนแก่นมาประมาณ 4 กิโลเมตร ก็จะถึงหมู่บ้านโนนม่วง(ดูแผนที่ที่ 2 หน้า 33 ประกอบ)

4.5.2 สาธารณูปโภคพื้นฐาน

ในหมู่บ้านมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างครบครัน กล่าวคือ มีไฟฟ้าเข้ามาภายในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2517 มีบริการไปรษณีย์โทรเลขเข้าสู่หมู่บ้านอย่างทั่วถึงในปี พ.ศ.2535 มีระบบ

โทรศัพท์ใช้ในปี พ.ศ.2540 มีถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต เชื่อมโยงถึงกันตลอดทั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ.2540 และมีน้ำประปาใช้ในปี พ.ศ.2541

การติดต่อสื่อสารของคนภายในหมู่บ้าน ใช้การติดต่อสื่อสารและกระจายข่าวสารผ่านเครื่องกระจายเสียงหรือหอกระจายข่าวภายในหมู่บ้านเป็นหลัก โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ควบคุมดูแล ส่วนการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอกหมู่บ้านนั้น จะใช้โทรศัพท์และบริการไปรษณีย์โทรเลขเป็นสำคัญนอกเหนือจากการเดินทางไปติดต่อด้วยตนเอง

จากความเจริญทันสมัยในระบบสาธารณูปโภคที่เข้ามาในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการไปรษณีย์โทรเลขนี้เอง ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหมู่บ้าน อีกทั้งการนำเอาเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาในหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พัดลม แอร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้เกิดกระบวนการรับเอาความทันสมัยและความเป็นเมืองเข้ามาในหมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตของคนในเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านน้อยลงเช่น การที่ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาในการพูดคุยกันในเวลาว่างหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า **"โสกัน"** เพราะทุกคนจะมีกิจกรรมที่บ้านของตนเองเช่น ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง เป็นต้น นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านยังต้องพึ่งพาเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มากขึ้น และในขณะเดียวกันก็ทำให้มีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านแทบทุกคนต้องทำงานหนักเพื่อหารายได้ให้เพียงพอกับความต้องการและใช้จ่ายในครัวเรือนของตนเอง เวลาส่วนใหญ่จึงหมดไปกับการทำมาหากิน การประกอบอาชีพของแต่ละคน ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงห่างเหินกันไป ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

4.6 ครอบครัว

4.6.1 ลักษณะครอบครัว

ลักษณะครอบครัวในหมู่บ้านเป็นแบบครอบครัวผสมคือ เป็นทั้งครอบครัวเดี่ยว(Nuclear Family)ที่มีสมาชิก 2 ชั่วอายุคนคือ พ่อ แม่ ลูก อาศัยอยู่ด้วยกัน และครอบครัวขยาย(Extended Family)เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกที่เกี่ยวพันกันทางสายโลหิตและการสมรส อันประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่ 2 ครอบครัวขึ้นไป มีสมาชิกตั้งแต่ 3 รุ่นขึ้นไปอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันหรืออยู่คนละบ้านแต่อยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ และลูกหลาน ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า ลักษณะครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยายชั่วคราว ในปัจจุบันลักษณะทางครอบครัวของ

หมู่บ้านนี้มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อันสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่นและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่ความเป็นสังคมเมืองที่มากขึ้นในทุกวันนั่นเอง สำหรับลักษณะการตั้งบ้านเรือนของคนในหมู่บ้านจะยึดหลักความสัมพันธ์ทางเชื้อสายเป็นสำคัญ โดยมีการตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นกระจุก (cluster)อยู่ในหมู่เครือญาติเดียวกัน และมีแนวโน้มว่าครัวเรือนจะกระจายตัวออกไปตามเส้นทางหรือถนนที่ใช้ในการสัญจรมากขึ้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มของการตั้งบ้านเรือน ยังมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย(scattered)ขาดระเบียบและการวางแผนที่ดี เพราะมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ในขณะที่พื้นที่ตั้งบ้านเรือนมีน้อยลง

ครอบครัวของหมู่บ้าน จะมีลักษณะที่เป็นพลวัต(dynamic)ของครอบครัวเดี่ยวหรืออาจจะเรียกได้ว่า เป็นครอบครัวขยายชั่วคราว ซึ่งเป็นแบบฉบับของครอบครัวในสังคมชาวนาไทย โดยจะเริ่มจากครอบครัวเดี่ยวที่มีการขยายตัวออกไปเป็นครอบครัวขยาย แล้วกลับมาเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกหมุนเวียนสลับกันไปเรื่อยๆ เมื่อหนุ่มสาวแต่งงานกัน ผู้ชายมักเป็นฝ่ายย้ายเข้ามาอยู่บ้านของผู้หญิง โดยอยู่ร่วมกับพ่อตาแม่ยายและพี่น้องของภรรยาที่ยังไม่ได้แต่งงานทั้งหมด ครั้นพอคู่แต่งงานใหม่มีลูกด้วยกัน เด็กก็จะอยู่ร่วมครอบครัวเดิมกันต่อไป ทำให้มีลักษณะของครอบครัวขยายคือ มีตายาย พ่อแม่ ลูก และอาจมีป้าหรือน้าอาศัยอยู่ด้วย แต่เมื่อลูกสาวคนต่อไปแต่งงานและลูกเขยอีกคนย้ายเข้ามาอยู่ด้วย บ้านเรือนก็เริ่มจะดับแคบลง ลูกสาวและลูกเขยที่แต่งงานก่อน อาจขยับขยายแยกครัวเรือนออกไปปลูกเรือนใหม่ในบริเวณใกล้เคียง โดยมีเพียงพ่อแม่และลูกย้ายออกไปจากครอบครัวเดิมของตายาย ครอบครัวนี้จึงกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อลูกๆ ของครอบครัวนี้โตขึ้นและแต่งงาน ครอบครัวเดี่ยวนี้ก็อาจกลับกลายเป็นครอบครัวขยายได้อีก กลายเป็นวัฏจักร(cycle)หมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่มีที่สิ้นสุด(ยศ สันตสมบัติ,2537:109-110)

4.6.2 การตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว

กระบวนการตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว จะเน้นไปที่ผู้สูงอายุที่สุดในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม(Egalitarian family) โดยที่กระบวนการดังกล่าวจะถูกส่งผ่านมาสู่ผู้หญิงเมื่อครอบครัวนั้นไม่มีผู้สูงอายุชาย รองลงมาก็เป็นหัวหน้าครอบครัวที่อยู่ในวัยแรงงานที่เป็นผู้ชายหรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการถือผู้ชายเป็นศูนย์กลาง(patricentric family) ลักษณะของการใช้แรงงานจะมีการจัดแบ่งงาน(division of labour)กันไปตามเพศ กล่าวคือ ผู้หญิงจะทำงานบ้านและงานฝีมือเป็นสำคัญ ส่วนผู้ชายก็จะทำงานในไร่นาหรืองานที่จำเป็นต้องใช้แรงกายเป็นหลัก ซึ่งเป็นการจัดรูปแบบของแรงงานหรือการแบ่งงาน

แต่ปัจจุบันแนวโน้มของการทำงานนอกบ้านเกิดขึ้นอย่างเท่ากันทั้งผู้หญิงและผู้ชาย อันเป็นผลมาจากความเร่งเร้าในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในหมู่บ้าน ที่ต้องการรายได้ที่เป็นตัวเงินมากกว่าเดิม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่ายในครัวเรือน รวมทั้งเพื่อสนองตอบ

ความต้องการเงินสด(cash)ที่มากขึ้น โดยที่ภาระในการเลี้ยงดูลูกหรือเด็กในครัวเรือนจะถูกถ่ายโอน (transfer)ไปยังกลุ่มผู้สูงอายุในครัวเรือน และเมื่อเด็กโตขึ้นมาประมาณ 2-4 ปี อันเป็นช่วงเวลาของเด็กก่อนวัยเรียน หน้าที่ดังกล่าวก็จะถูกถ่ายโอนต่อไปยังศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้าน เมื่อเด็กเข้าสู่วัยเรียนคือ มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป หน้าที่ในการอบรมสั่งสอนก็จะตกไปยังสถาบันการศึกษาในหมู่บ้าน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่พ่อแม่ของเด็กต้องไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำให้เวลาในการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรด้วยตนเองน้อยลง ในขณะที่เงินมีเพียงพอที่จะจ้างให้คนอื่นหรือสถาบันอื่นเลี้ยงดูและปฏิบัติหน้าที่แทนตนเอง

4.6.3 การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน

กฎเกณฑ์การแต่งงานเป็นแบบการแต่งงานนอกวงศ์วาน(exogamy) ในลักษณะผัวเดียวเมียเดียว(monogamy) ในปัจจุบันนี้ผู้จะแต่งงานสามารถตัดสินใจเลือกคู่ครองได้เองอย่างอิสระ โดยที่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านจะไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากนักเหมือนในอดีต การจัดงานแต่งงานตามประเพณีก็จะมีบ้างในบางคู่ แต่แนวโน้มในการแต่งงานตามแบบประเพณีแต่เก่าก่อนจะมีน้อยลง เพราะคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านมีอิสระทางความคิดและการตัดสินใจมากขึ้น นิยมที่จะอยู่กินกันก่อนซักระยะหนึ่งด้วยความสมัครใจโดยไม่ต้องมีการจดทะเบียนสมรส เมื่ออยู่ได้ระยะหนึ่งและเห็นว่าการตัดสินใจของตนนั้นถูกต้อง จึงจัดการแต่งงานกันตามประเพณีในบางคู่ และบางคู่ก็เพียงจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย การอยู่กินกันก่อนแต่งงานนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นแบบปฏิบัติของคู่ที่มีคนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนมาจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนมาจากชุมชนเมือง ถ้าคู่หนุ่มสาวนั้นเป็นคนภายในหมู่บ้านเองทั้งสองฝ่าย(endogamy) จึงจะมีการแต่งงานกันตามประเพณี ทั้งนี้เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็มีญาติผู้ใหญ่ที่รู้จักมักคุ้นกันดี อย่างไรก็ตาม การเลือกคู่ครองก็เป็นการตัดสินใจภายใต้ความพึงพอใจ(satiation)ของคู่สมรสอยู่ดี ซึ่งญาติผู้ใหญ่จะเป็นเพียงฝ่ายสนับสนุนและเห็นดีด้วยเท่านั้น

พิธีการแต่งงานเกิดขึ้นโดยฝ่ายชายมาสู่ขอฝ่ายหญิง แล้วฝ่ายหญิงจะเรียกค่าสินสอดทองหมั้นเอง ซึ่งฝ่ายชายก็จะต้องหาค่าสินสอดทองหมั้นมาให้ได้ตามจำนวนที่เรียกร้องแล้วจึงวางสินสอดไว้เป็นหลักประกันล่วงหน้าและเป็นผู้จัดพิธีแต่งงาน ในส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นผู้หาฤกษ์งามยามดีในการจัดงานแต่งงาน เมื่อแต่งงานกันแล้วฝ่ายชายจะย้ายเข้ามาอยู่บ้านของฝ่ายหญิง(uxorilocal) ซึ่งเป็นประเพณีการอยู่อาศัยภายหลังการแต่งงานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานาน และถ้าหากเกิดปัญหาใดๆขึ้นในระหว่างที่จะจัดพิธีแต่งงานอันเป็นอุปสรรคทำให้ไม่สามารถจัดการแต่งงานได้ ฝ่ายชายก็มีสิทธิริบสินทอดทองหมั้นและเรียกร้องค่าเสียหายได้ กรณีเดียวกันฝ่ายหญิงก็มีสิทธิริบของหมั้นได้หากฝ่ายชายได้กระทำผิดสัญญาตามที่ได้ตกลงกันไว้ โดยญาติผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่ายจะมาตัดสินปัญหาร่วมกัน แต่ในปัจจุบันนิยมใช้หลักกฎหมายมายุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้น

4.6.4 การแบ่งมรดก

ในการแบ่งมรดกนั้น พ่อหรือแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่จะได้รับสิทธิในการโอนให้คนอื่น(right to transfer)โดยจะแบ่งทรัพย์สมบัติให้ลูกแต่ละคนตามที่ตัวเองเห็นสมควร หากลูกคนใดที่อยู่กับพ่อแม่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ และเลี้ยงดูพ่อแม่มา ก็จะได้รับมรดกมากกว่าคนอื่น เพราะจะได้ในส่วนที่เป็นของพ่อแม่ด้วย รวมทั้งสามารถนำเอาสามีหรือภรรยาของตนเองเข้ามาอยู่ในบ้านเรือนของพ่อแม่ได้ด้วย เพราะในอนาคตเรือนหลังนี้ก็จะตกเป็นมรดกของลูกคนนั้นไปโดยปริยาย ในกรณีที่พ่อและแม่เสียชีวิตไปก่อนที่จะได้จัดการกับมรดกที่มีอยู่ บรรดาลูกก็จะมาตกลงกันเองว่าใครจะได้ในส่วนไหน หากตกลงกันไม่ได้ มรดกชิ้นนั้นก็จะนำไปขายและเอาเงินที่ขายได้มาแบ่งออกเท่าๆ กัน

4.6.5 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวซึ่งไปทำงานที่อื่น

เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวไปทำงานในเมืองหรือนอกหมู่บ้านเป็นเวลานาน การติดต่อสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์ จะเกิดขึ้นโดยผ่านทางสื่อที่มีในหมู่บ้านคือ โทรศัพท์และไปรษณีย์ และเมื่อถึงช่วงเทศกาลและมีประเพณีสำคัญในหมู่บ้านเช่น ลอยกระทง ปีใหม่ สงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญบ้านญาติพี่น้อง เป็นต้น คนที่ไปทำงานนอกหมู่บ้าน ก็จะถือโอกาสกลับมาเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องของตนเองและมาเข้าร่วมงานประเพณีนั้น ซึ่งนับเป็นโอกาสที่จะทำให้เกิดการรวมตัวกันขึ้นในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน ทำให้มีการกระชับความสัมพันธ์กันขึ้นอีกครั้ง ซึ่งความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบดังกล่าวจะเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ จากนั้นก็จะจางหายไปและจะเกิดขึ้นใหม่อีกเมื่อมีการรวมตัวกันในหมู่เครือญาติ และจะเป็นอยู่อย่างนี้ในแต่ละปีตลอดมา

4.6.6 ระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติและวงศ์วาน(kinship) จะเน้นความสัมพันธ์ทางสายโลหิต(consanguinity) เป็นสำคัญ รองลงมาก็จะเป็นความสัมพันธ์โดยการสมรส(affinity) เป็นการนับญาติทั้งจากฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่(bilateral descent group) ซึ่งความสัมพันธ์แบบเครือญาตินั้นจะมีความเหนียวแน่นกันอยู่ประมาณ 3 ช่วงอายุคนคือ รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูก และรุ่นหลาน จากนั้นความสัมพันธ์แบบเครือญาติทางสายโลหิตจะค่อยๆ จางลงทีละน้อยๆ จนในที่สุดก็จะหมดไป ซึ่งความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ค่อยห่างเหินไปนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น การไปทำงานนอกหมู่บ้าน และการปฏิสัมพันธ์ของคนในเครือญาติที่น้อยลงไปเรื่อยๆ ในปัจจุบัน เพราะความบีบคั้นจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของคน หรือวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในหมู่บ้านนั่นเอง

การสืบเชื้อสายหรือการสืบวงศ์ตระกูล(descent) เป็นแบบสายเดียว(unilineal หรือ unilateral descent) โดยการสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา(patrilineal หรือ agnatic descent) ซึ่งลูกที่เกิดมาจะได้รับสิทธิในการใช้นามสกุลของพ่อ สำหรับลูกผู้หญิงเมื่อได้แต่งงานแล้วก็จะเปลี่ยนนามสกุลไปใช้ตามสามีของตน ส่วนลูกผู้ชายนั้นจะได้รับสิทธิในการใช้นามสกุลไปจนตาย และยังสามารถให้สิทธินั้น

แก่ภรรยาและลูกของตนเองได้ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการเปิดกว้างทางกฎหมายมีมากขึ้น ทำให้การสืบเชื้อสายเป็นแบบให้ทางเลือก(ambilineal descent หรือ ambilateral descent)คือ การสืบเชื้อสายที่ยอมรับให้ภรรยาหรือลูกของตน สามารถเลือกสืบเชื้อสายฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงก็ได้ โดยให้เลือกเพียงสายใดสายหนึ่งในแต่ละชั่วคน เช่น ภรรยาจะใช้หรือไม่ใช้นามสกุลของสามีก็ได้ ลูกที่เกิดมาจะใช้นามสกุลของพ่อหรือแม่ก็ได้ ทั้งนี้จะต้องเป็นไปตามตัวบทกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ จึงจะได้การรับรองอย่างถูกกฎหมายจากทางราชการ

4.7 การศึกษา

4.7.1 ประวัติโรงเรียนในหมู่บ้าน

นับจากที่มีการตั้งบ้านโนนม่วงขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2452 ในระยะแรกชาวบ้านยังไม่มีสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ดังนั้น ในช่วงแรกจึงได้อาศัยศาลาวัดม่วงศรีจัดการเรียนการสอนอยู่เป็นเวลาหลายปี เพราะในสมัยนั้นวัดและพระคือ ศูนย์รวมในการทำกิจกรรมของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านจะนำบุตรหลานไปฝากและเรียนหนังสือกับพระที่เรียกกันว่า **"เด็กวัด"** ซึ่งพระจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ ให้อ่านให้เขียนจากใบลาน สอนวิธีการปากเปล่า ส่วนใหญ่จะให้เขียนและอ่านตัวธรรมและตัวไทยน้อยเป็นบทกลอนที่เล่าเรื่องราวตามตำนานต่างๆ เช่น ท้าวเสียวสวาสดิ์ ท้าวผีน้อย ท้าวก่ำกาดำ จำปาสี่ต้น และท้าวหมาหยุย

จนเวลาล่วงเลยมาได้ประมาณ 30 ปีเศษจึงมีการสอน กอ.ไก่ ขอ.ไข่ ตามแบบสมัยใหม่ โดยที่ทางราชการได้ส่งครูที่จบการศึกษาจากโรงเรียนฝึกหัดครูมาทำการสอนแทนพระสงฆ์ โดยได้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นที่วัดม่วงศรี อาศัยศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ทำการเรียนการสอนตามแบบการศึกษาสมัยใหม่ขึ้นอย่างเป็นทางการ ครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2485 โดยได้แยกตัวออกมาจากโรงเรียนบ้านหนองกุง แล้วเปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 4 และด้วยสาเหตุที่อาศัยศาลาการเปรียญของวัดเป็นสถานที่ทำการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องมีการหยุดเรียนในวันพระวันโกน(วันขึ้น,แรม 8 ค่ำและ 15 ค่ำ) ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้านทั่วไปที่ตั้งใจจะเข้าวัดฟังธรรม ถือศีลในวันสำคัญต่างๆ ทางพุทธศาสนาได้เข้ามาใช้สถานที่ของวัดในการทำกิจกรรม ทำให้ในหลายปีต่อมาจึงค่อยมีการหยุดเรียนในวันเสาร์-อาทิตย์ตามที่ทางราชการกำหนด และได้อาศัยวัดเป็นสถานที่ทำการเรียนการสอนเรื่อยมานับตั้งแต่ปี พ.ศ.2452 ถึง พ.ศ.2495 นับเป็นเวลาร่วม 43 ปี จึงได้มีการอพยพโรงเรียนจากในวัดไปสร้างโรงเรียนในที่ใหม่ ในที่ดินของชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาในการศึกษามอบให้จำนวน 7 ไร่ 2 งาน 61 ตารางวา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ได้ก่อสร้างอาคารไม้ทรงปั้นหยา ใต้ถุงสูง ขนาด 3 ห้องเรียน 2 ห้อง

ธุรการ การก่อสร้างอาคารเรียนหลังดังกล่าว สำเร็จได้ด้วยการที่ชาวบ้านพร้อมใจกันสละแรงกาย แรงทรัพย์ช่วย โดยไม่ได้อาศัยงบประมาณจากทางการแต่อย่างไร ผู้นำในการก่อสร้างอาคารหลังดังกล่าวคือ พระครูประสาธน์ศาสนกิจ(หลวงพ่อมนู) และได้เปิดทำการเรียนการสอนครั้งแรกในปี พ.ศ.2496 ปัจจุบันอาคารหลังดังกล่าวได้รื้อถอนไปแล้วเพราะมีสภาพทรุดโทรม

นับตั้งแต่ได้มีการเปิดทำการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ โรงเรียนบ้านโนนม่วงมีครูใหญ่และอาจารย์ใหญ่เข้ามาดำรงตำแหน่งตามลำดับ ดังนี้

1. นายไพบูลย์ พิมพา ปี พ.ศ.2485
2. นายมนัส ดำรงเกียรติ์ ปี พ.ศ.2485-2486
3. นายเจริญ ณ หนองคาย ปี พ.ศ.2486-2487
4. นายสมาน พระชัย ปี พ.ศ.2487-2517
5. นายแดง นารอง ปี พ.ศ.2517-2518
6. นายสมพงษ์ อ่อนจันทร์ ปี พ.ศ.2518-2522
7. นายพิชัย ผาสุก อาจารย์ใหญ่ ปี พ.ศ.2522-2525
8. นายทองดำ ชาวไชยมหา อาจารย์ใหญ่ ปี พ.ศ.2525-2527
9. นายบรรพต พิริยะสุวัฒนา อาจารย์ใหญ่ ปี พ.ศ.2527-2530
10. นายภิญโญ รัศมาวี อาจารย์ใหญ่ ปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านโนนม่วงตั้งอยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 12 เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 รับนักเรียนจากบ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3,12 และ 19 ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจล่าสุดเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2543 สามารถแยกนักเรียนออกเป็นระดับชั้นต่างๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านโนนม่วงระดับต่างๆ และครูประจำชั้น

ระดับชั้น	จำนวน			ครูประจำชั้น
	ชาย	หญิง	รวม(คน)	
อนุบาลปีที่ 1 ก.(อายุ 4-5 ปี)	13	16	29	นางสุรภา มาตย์ภูธร
อนุบาลปีที่ 1 ข.	13	16	29	นางสุมาลย์ รัชตพิบูล
อนุบาลปีที่ 2 ก.(อายุ 5-6 ปี)	13	17	30	นางวนิดา พรหมพันธุ์ใจ
อนุบาลปีที่ 2 ข.	20	9	29	นางสำเนียง บัตรศรี
ประถมศึกษาปีที่ 1 ก.	16	14	30	นางบุณยรัตน์ วงศ์พรหม

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านโนนม่วงระดับต่างๆ และครูประจำชั้น (ต่อ)

ระดับชั้น	จำนวน			ครูประจำชั้น
	ชาย	หญิง	รวม(คน)	
ประถมศึกษาปีที่ 1 ข.	16	13	29	นายทองพูน อนุรักษ์
ประถมศึกษาปีที่ 2 ก.	15	12	27	นางสุพรรณี วิเศษดี
ประถมศึกษาปีที่ 2 ข.	13	13	26	นางบังอร ศรีลัย
ประถมศึกษาปีที่ 3 ก.	12	17	29	นางจารุรินทร์ สัตตานุสรณ์
ประถมศึกษาปีที่ 3 ข.	18	12	30	นายวิลาส ประทุมตะวัน
ประถมศึกษาปีที่ 4 ก.	20	16	36	นางประเพชร แสงซ้าย
ประถมศึกษาปีที่ 4 ข.	21	15	36	นางตรีทิพย์ ชัยประทุม
ประถมศึกษาปีที่ 5 ก.	13	15	28	นางจารุวรรณ สินธพ
ประถมศึกษาปีที่ 5 ข.	13	11	24	นายประพันธ์ หล้าสุวงษ์
ประถมศึกษาปีที่ 6 ก.	14	12	26	นางสาวเพชรศร ติวเรือง
ประถมศึกษาปีที่ 6 ข.	13	13	26	นางสมจิตร สีป้อ
รวมทั้งสิ้น	243	221	**241**	

ที่มา: จากการสำรวจเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2543

4.7.2 ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน

ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.,2542:16-17) ได้ระบุและแยกระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้านออกเป็น ดังนี้

1. คนในหมู่บ้านที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับต่างๆ ดังนี้

1.1 ก่อนประถมศึกษา จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 100

1.2 ป.1-ป.6(การศึกษาภาคบังคับ) จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 100

1.3 จบชั้น ป.6 ปีการศึกษาที่ผ่านมา จำนวน 42 คน

1.4 มัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษาปัจจุบัน จำนวน 42 คน

1.5 มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า(ม.1-ม.3) จำนวน 34 คน

1.6 มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า(เช่น ม.4-ม.6 ปวช. ปกศ.) จำนวน 19 คน

1.7 อนุปริญญาหรือเทียบเท่า(เช่น ปวส.ปกศ.สูง ปวท.อนุปริญญา)
จำนวน 21 คน

1.8 ปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำนวน 18 คน

2. คนในหมู่บ้านที่จบการศึกษาภาคบังคับหรือสูงกว่า ซึ่งไม่ได้เรียนต่อ(ไม่นับรวมผู้ที่กำลังศึกษาอยู่)

2.1 ผู้ที่จบเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 726 คน

2.2 ผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า(ม.1-ม.3) จำนวน 61 คน

2.3 ผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า(เช่น ม.4-ม.6 ปวช.ปกศ.)
จำนวน 59 คน

2.4 ผู้ที่จบอนุปริญญาหรือเทียบเท่า(เช่น ปวส.ปกศ.สูงปวท.อนุปริญญา)
จำนวน 11 คน

2.5 ผู้ที่จบปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำนวน 12 คน

ในหมู่บ้าน คนที่มีอายุระหว่าง 6-14 ปี ไม่มีคนที่ไม่ได้เรียนหรือเรียนไม่จบการศึกษาภาคบังคับ

คนที่มีอายุระหว่าง 14-50 ปีที่เป็นคนไม่รู้หนังสือ เขียนชื่อตัวเองและอ่านหนังสือไม่ได้ ก็ไม่มีเช่นเดียวกัน

ซึ่งจากข้อมูลจะเห็นว่า คนในหมู่บ้านมีความรู้ขั้นต่ำคือ การศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษาของรัฐทุกคนคือ ร้อยละ 100 ทำให้ทุกคนในหมู่บ้านสามารถอ่านออกเขียนได้

จะเห็นได้ว่า สถาบันทางสังคมในหมู่บ้านเช่น ครอบครัว วัด เป็นต้น มีบทบาทในด้านการศึกษาของคนในครอบครัวและในชุมชน เพราะวัดเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียน และครอบครัวก็ให้ความสำคัญกับระบบการศึกษาพื้นฐานของคนในครอบครัวในทุกครัวเรือน

4.8 การสาธารณสุข

4.8.1 ระบบการสาธารณสุขในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านมีสถานีอนามัยอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2536 โดยในระยะแรกใช้ชื่อว่า “สำนักงานผดุงครรภ์(สผด.)” จากนั้นจึงเปลี่ยนมาใช้ชื่อเป็น “สถานีอนามัย” ตามนโยบายการพัฒนาสาธารณสุขพื้นฐานของรัฐ ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำการอยู่ 4 คน

นอกจากสถานพยาบาลในชุมชนที่ชาวบ้านนิยมไปใช้บริการกันแล้ว ในรายที่มีอาการของโรครุนแรง ก็มีสถานพยาบาลที่ทันสมัยไว้รองรับคือ โรงพยาบาลศรีนครินทร์ในมหาวิทยาลัย

ขอนแก่น ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร และโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น ตั้งอยู่ในตัวเมืองขอนแก่นห่างจากหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตร

โรคที่ชาวบ้านเป็นกันมากที่สุดคือ โรคที่เกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ เช่น ไข้หวัด หอบหืด เป็นต้น ซึ่งเด็กก่อนวัยเรียนและเด็กวัยเรียนจะเป็นกันมาก ลำดับต่อมาคือ โรคที่เกี่ยวกับระบบทางเดินอาหารและย่อยอาหารเช่น โรคกระเพาะ ท้องเสีย ซึ่งจะเป็นมากในกลุ่มวัยทำงาน และลำดับสุดท้ายคือ โรคที่เกี่ยวกับระบบกล้ามเนื้อ ปวดข้อ ปวดกระดูก โรคผิวหนัง และอุบัติเหตุ ตามลำดับ

วิธีการรักษาโรคของชาวบ้าน จะเริ่มจากการซื้อยาตามร้านค้ามากินเอง สำหรับโรคที่ไม่รุนแรงมากนักเช่น โรคหวัด ท้องเสีย โรคผิวหนัง เป็นต้น ถ้าโรครุนแรงกว่านั้นหรือโรคดังกล่าวรักษาเองแล้วยังไม่หาย ก็จะไปรับบริการจากสถานีอนามัย จากนั้นก็จะไปรักษาตัวในโรงพยาบาลตามลำดับ หรือถ้าเป็นโรครุนแรงมากๆ ก็จะเข้ารับการรักษาโดยตรงจากโรงพยาบาลเลยเช่น ท้องร่วงรุนแรง อุบัติเหตุ เป็นต้น ซึ่งการรักษาโรคของชาวบ้านจะเน้นไปที่การรักษาแบบแผนปัจจุบันเป็นสำคัญ ถ้าโรคยังไม่หาย สุดท้ายชาวบ้านจึงจะหันมารักษาด้วยแผนโบราณและตามความเชื่อเก่าของตน เช่น การรดน้ำมนต์ ทาน้ำมัน เป่ามนต์ สะเดาะเคราะห์ และการใช้ยาสมุนไพร เป็นต้น

การใช้บริการสาธารณสุขในหมู่บ้าน จะเริ่มจากร้านค้าที่นำยาแผนปัจจุบันเข้ามาขายสหกรณ์ยาในหมู่บ้าน สถานีอนามัย และโรงพยาบาล ซึ่งชาวบ้านจะทำบัตรประกันสุขภาพไว้ เพื่อใช้รับบริการรักษาพยาบาลจากสถานพยาบาลของรัฐ อันเป็นการประกันสุขภาพตนเองของคนในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านมีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) ที่ตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย แต่บทบาทในการให้บริการสาธารณสุขในหมู่บ้านของ อสม. ก็ไม่ได้เด่นชัดเท่าที่ควร หน้าที่ของ อสม. ที่เด่นชัดคือ การเข้าร่วมประชุมเพื่อการเรียนรู้กระบวนการสาธารณสุขพื้นฐานและแนะนำให้ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงได้รู้จักวิธีดูแลสุขภาพของตนเองในเบื้องต้นเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านเองก็ไม่ได้คาดหวังอะไรมากนักจากบทบาทของ อสม. ในหมู่บ้าน

การดูแลเรื่องโภชนาการของเด็กและการอนามัยแม่และเด็กในหมู่บ้าน จะทำโดยเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ซึ่งผู้หญิงที่มีครรภ์จะไปฝากครรภ์ที่สถานีอนามัยทุกคน และเด็กอายุ 0-5 ปีก็จะได้รับวัคซีนและการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน จากเจ้าหน้าที่อนามัยอย่างใกล้ชิดและทั่วถึง

การสุขาภิบาลในหมู่บ้าน เป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)ศิลา ไม่ว่าจะเป็นระบบการกำจัดน้ำเสีย การกำจัดขยะ และอื่นๆ ทุกครัวเรือนจะมีโอ่ง 2,000 ลิตร(โอ่งแดง) ซึ่งเข้ามาในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2528 ไว้กักเก็บน้ำฝนเพื่อการบริโภค ซึ่งมีเพียงพอตลอดทั้งปี อย่างไรก็ตามก็มีในบางครัวเรือนที่ซื้อน้ำบรรจุขวดรับประทาน ส่วนน้ำเพื่อการอุปโภคนั้นจะใช้น้ำประปา และน้ำเพื่อการเกษตรก็ใช้น้ำฝนเป็นหลัก และใช้เพิ่มเติมในบางส่วนจากแหล่งน้ำสาธารณะคือ ห้วยบุหรี่

ซึ่งเป็นลำห้วยที่ทำการขุดลอกใหม่ตามโครงการอีสานเขียว แต่ก็ใช้เป็นเพียงบางครั้งคราวและบางครอบครัวเท่านั้น

4.8.2 การให้ความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขของรัฐแก่ชาวบ้าน

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้รับการอบรมในเรื่อง การดูแลสุขภาพและระบบการสาธารสุขพื้นฐานจากเจ้าหน้าที่อนามัยและเจ้าหน้าที่ของรัฐอื่นๆ อยู่เป็นประจำ โดยทางหนึ่งผ่านทาง อสม. และสื่อต่างๆ ที่มีในหมู่บ้าน ทำให้ระบบสุขภาพของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ไม่มีปัญหามากนัก เพราะทุกคนมีพื้นฐานความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเองและคนในครอบครัว รวมทั้งมีสถานบริการด้านสาธารณสุขในหมู่บ้านคือ สหกรณ์ยา สถานีอนามัย ในตัวเมืองคือ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น และโรงพยาบาลศรีนครินทร์ในมหาวิทยาลัยขอนแก่นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ในหมู่บ้านก็ยังคงมีโรคใหม่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานคือ โรคเอดส์(AIDS)ที่แพร่ระบาดเข้ามาในหมู่บ้าน เป็นต้น

4.9 ศาสนา วัฒนธรรมพื้นบ้าน ความเชื่อ และสันทนาการ

คนในหมู่บ้านทั้งหมดนับถือศาสนาเดียวกันคือ ศาสนาพุทธ โดยมีวัดม่วงศรีเป็นสถาบันหลักในการเป็นประกอบพิธีกรรมและเผยแผ่คำสอนตามหลักของศาสนา ดังนั้นการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความเชื่อของชาวบ้านจะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ โดยชาวบ้านมีตัวแทนคือ มรรคทายก ซึ่งปัจจุบันมรรคทายกคือ พ่อทวง ผิวดำ อายุ 78 ปี

4.9.1 ประวัติวัดในหมู่บ้าน

วัดม่วงศรีสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2455 โดยญาท่านครูผิว คำโคตร ซึ่งบวชเป็นพระอยู่ที่วัดศรีลานหญ้าบ้านลานหญ้าพร้อมกับพระแพง ได้จาริกกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องที่บ้านเมืองน้อย ตำบลเมืองน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นเวลาปีกว่าจึงพากันกลับมาและถูกชาวบ้านจำนวนหนึ่งพากันกล่าวหาว่า ท่านและเพื่อนเป็น **"พระไทแขก"** คือ พระต่างบ้านต่างเมืองมาอาศัย ทำให้เกิดมานะหรือกำลังใจในอันที่จะแสวงหาที่พักเป็นที่ประกอบศาสนกิจด้วยตัวท่านเอง จึงปรึกษากับเพื่อนและชาวบ้านโนนม่วงซึ่งเป็นหมู่บ้านใหม่ ยังไม่มีวัดหรือที่บำเพ็ญบุญกุศลสำหรับชาวบ้าน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพุทธศาสนิกชนคนใจบุญสุนทานทั้งนั้น ท่านจึงมีความเห็นว่าบ้านโนนม่วง ซึ่งเป็นชุมชนที่ยังไม่มีศูนย์รวมจิตใจในการปฏิบัติกิจกรรมตามคติทางพุทธศาสนาอยู่เลย ท่านจึงมีความคิดเห็นในการที่จะสร้างวัดสักแห่งหนึ่งในบริเวณใกล้เคียงบ้านโนนม่วง จากนั้นจึงได้บอกให้ญาติโยมทราบ เมื่อความทราบถึงพ่อคำตา ศรีโนนม่วง จึงพร้อมลูกหลานถวายที่สวนของท่านคือ บริเวณที่เป็นวัดม่วงศรีปัจจุบัน ให้ดำเนินการสร้างวัด โดยมีอาณาบริเวณจำนวน 9 ไร่

เมื่อการก่อสร้างสำเร็จลง ก็สามารถใช้เป็นที่บำเพ็ญศาสนกิจของบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ ญาท่านครูคำผิวและชาวบ้านโนนม่วงจึงตั้งชื่อวัดใหม่แห่งนี้ว่า **"วัดจอมศรี"** ตัวท่านจำพรรษาที่วัดนี้เพียง 3 ปี ก็มีอันต้องจากไปเพื่อศึกษาหาความรู้ที่ถิ่นฐานเดิมคือ บ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เรียนสนธิมูลกัจจายน์จนได้ความรู้แตกฉานเชี่ยวชาญดีแล้ว ท่านจึงกลับมาจำพรรษาที่วัดจอมศรีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อพัฒนาวัด มีการเสริมสร้างศาสนา พัฒนากุฏิ วิหาร เป็นหลักฐานมั่นคง โดยดำรงตำแหน่งสมภารเจ้าวัดองค์ที่ 1 เป็นเวลา 13 ปี ต่อมาได้เกิดความเบื่อหน่ายในเพศพรหมจรรย์บรรพชิต จึงลาสิกขาออกมาเป็นชาวบ้าน แต่งงานมีลูกมีเมีย ตามวิถีทางของผู้ครองเรือน โดยมีบุตรชาย 2 คน และสร้างฐานะครอบครัวจนเป็นปึกแผ่นแน่นหนา ซึ่งท่านก็คือ โยมพ่อของพระครูพิเศษสารคุณ(คำผล คำโคตร) พระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่สำคัญของพระศาสนารูปหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น ในเวลาต่อมา

ปัจจุบันวัดจอมศรีได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดม่วงศรี มีสมภารเจ้าอาวาสนับได้ ดังนี้

1. ญาครูผิว คำโคตร
2. ญาชาผุย
3. ญาชาสอ คนล้ำ
4. ญาชาพรหม หนองบัว
5. ญาชาอ่อนสา ศรีโนนม่วง
6. ญาชาพรหม โสภาราษฎร์
7. ญาครูค้ำ ยามี
8. พระมหาช่วง หนองหลุบ
9. พระมหาสาย วงษ์พระลับ
10. พระมหาหิ่ง บ้านทุ่ม
11. พระมหาสวัสดิ์ หนองคลอง
12. พระอธิการไพร สิมมะลี
13. พระอธิการหนูจันทร์ เมืองโสม
14. พระใบฎีกาหลอด กองเมิ้ง(เริ่มก่อสร้างพระอุโบสถวัดม่วงศรีในสมัยนี้)
15. พระอธิการปุญธรรม หนองกุง
16. พระ ณฤทธิ์ โสภา
17. พระอดุลย์ เศษมา
18. พระอธิการสมพร คนล้ำ

นอกจากวัดม่วงศรีที่ชาวบ้านใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาแล้ว คนในหมู่บ้านยังสามารถเดินทางไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจากวัดอื่นๆ ที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านได้อีกจำนวน 3 วัด ทำให้ในปัจจุบันบ้านโนนม่วงกลายเป็นชุมชนศูนย์กลาง ซึ่งมีวัดที่ใช้สำหรับการบำเพ็ญกิจทางพุทธศาสนา 4 วัด คือ

1. วัดม่วงศรี สร้างโดยญาครูผิว คำโคตร ตั้งอยู่ติดหมู่บ้านทางทิศตะวันออก

2. วัดป่ามหาวนาราม สร้างโดยพระครูพิเศษสารคุณ(พระมหาคำผล คำโคตร) อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ห่างออกไปประมาณ 1.5 กิโลเมตร

3. วัดป่ามอดี สร้างโดยคณะสงฆ์วัดธาตุ จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ห่างออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร

4. วัดป่ามหาวิทยาลัย เป็นวัดสายธรรมยุตินิกาย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร

วัดในหมู่บ้านมีบทบาทต่อชุมชน ทั้งในด้านเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา คอยอบรมทางจริยธรรมและศีลธรรม โดยผ่านทางหลักคำสอนของศาสดา และเป็นผู้นำในการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น มีการสร้างระบบประปาไว้ในวัดก่อนที่จะขยายไปสู่ชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้าน เป็นสถาบันที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้านให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และให้คนในหมู่บ้านมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องระหว่างกันและกัน เป็นต้น ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

4.9.2 วัฒนธรรมพื้นบ้าน ความเชื่อ และสันทนาการ

4.9.2.1 ฮีต 12 ประเพณีปฏิบัติของชาวบ้านแต่ก่อน เป็นประเพณีที่ได้กำหนดและยึดถือกันไว้ในรูปของ **"ฮีตสิบสอง"** ซึ่งสมหมาย โสภา(อ้างแล้ว,2537:1-2) ได้อธิบายไว้ว่า **"ฮีต"** ตรงกับคำว่า จาริตตะในภาษาบาลีและจาริตตะในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า **"ขนบธรรมเนียมแบบแผน ความประพฤติดีงามหรือประเพณี"** คำว่า **"ฮีต"** ออกมาจาก **"จารีต"** หมายถึง **"ขนบธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นประเพณี"** ซึ่งเป็นประเพณีที่ต้องทำกันในแต่ละรอบปีหรือรอบ 12 เดือน โดยประกอบด้วย

ฮีตที่ 1 เดือนเจียงคือเดือนอ้าย ให้พระเจ้าพระสงฆ์เข้ากรรมทุกวัดทุกวา เกิดประเพณีบุญเข้ากรรม

ฮีตที่ 2 เดือนยี่ออกใหม่ ให้พากันเอาหลัว เอาฟืนมาไว้ เกิดประเพณีบุญคูณลาน

ฮีตที่ 3 เดือนสาม ให้ทายกตักเตือนให้คนทำบุญข้าวจี่ทุกปี เกิดประเพณีบุญข้าวจี่

ฮีตที่ 4 เดือนสี่ ให้เก็บดอกไม้เช่น ดอกจาน ดอกจิก มาตากไว้เกิดประเพณีพระเวส

ฮีตที่ 5 เดือนห้า ตรุษสงกรานต์ ให้เอาพระประธานมาสรงน้ำอบน้ำหอมทุกวัด เกิดประเพณีบุญสรงน้ำ

ฮีตที่ 6 เดือนหก ให้ทำบุญวิสาขะรำลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าทุกปี เกิดประเพณีบุญวิสาขะและบุญบั้งไฟ

ฮีตที่ 7 เดือนเจ็ด ให้พากันบนบานภูมิฐานเลี้ยงปู่ตาอารักษ์ เกิดประเพณีบุญซำฮะ

ฮีตที่ 8 เดือนแปด ให้ทำบุญเวลาพระสงฆ์องค์พระเจ้าเข้าพรรษา เกิดประเพณีเข้าพรรษา

ฮีตที่ 9 เดือนเก้า ให้พากันทำบุญข้าวประดับดิน เกิดประเพณีบุญข้าวประดับดิน

ฮีตที่ 10 เดือนสิบ ให้พากันทำบุญข้าวสากทุกปี เกิดประเพณีบุญข้าวสาก

ฮีตที่ 11 เดือนสิบเอ็ด ให้พากันทำบุญเวลาพระสงฆ์องค์เจ้าออกพรรษาทุกปี เกิดประเพณีบุญออกพรรษาและบุญกฐิน

ฮีตที่ 12 เดือนสิบสอง ให้พากันทำบุญบูชาไฟลอยกระทงทุกปี เกิดประเพณีบุญลอยกระทง

แต่ปัจจุบันประเพณีตามฮีต 12 ที่ถือปฏิบัติกันมาได้เปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านได้ปฏิบัติตามประเพณีในบางอย่างเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในหมู่บ้านต้องทำงานแข่งกับเวลาและออกไปทำงานนอกหมู่บ้านกันมากขึ้น ส่งผลให้เวลาในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีลดน้อยลง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านความคิด ค่านิยม และทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อประเพณี ซึ่งประเพณีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ประกอบไปด้วย

เดือนอ้าย(เดือนหนึ่ง)	-
เดือนยี่(เดือนสอง)	-
เดือนสาม	บุญข้าวจี่
เดือนสี่	บุญพระเวส
เดือนห้า	บุญสงกรานต์
เดือนหก	บุญบั้งไฟ
เดือนเจ็ด	-
เดือนแปด	เข้าพรรษา
เดือนเก้า	-
เดือนสิบ	-
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษาและบุญกฐิน
เดือนสิบสอง	บุญกฐินและบุญลอยกระทง

ซึ่งประเพณีที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือน มีความสำคัญต่อความเชื่อและสอดคล้องตามหลักคำสอนของศาสนา(great tradition) ดังนั้น ทุกประเพณีจึงมีความหมายและมีความสำคัญต่อความนึกคิดของคนในหมู่บ้าน(ดูรายละเอียดประเพณีตามฮีต 12 ของบ้านโนนม่วงเพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 1 หน้า 190-204)

4.9.2.2 คอง 14 วัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันอีกอย่างหนึ่งของหมู่บ้าน ที่มีความสำคัญควบคู่ไปกับฮีต 12 คือ **"คอง 14"** อันเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เฉพาะของชาวไทยอีสาน จนมีคำกล่าวที่เป็นเฉพาะว่า **"ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีตยี่คองเกียง ฮีตบ้านคองเมือง ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตเต่าคองเขย เฉยมาสมสู่ขออยู่อาสาเลี้ยงลุงตาภรรยาเมียมิ่ง"** (บัวศรี ศรีสูง,2535:107) หรือ **"ฮีตเจ้าคองขุน ฮีตท้าวคองเพีย ฮีตไพร่คองนาย ฮีตบ้านคองเมือง ฮีตปู่คองย่า ฮีตตาคองยาย ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตใภ้คองเขย ฮีตป้าคองลุง ฮีตเฒ่าคองแก่ ฮีตแม่คองลูก ฮีตปีคองเดือน ฮีตไฮ่คองนา ฮีตวัดคองสงฆ์"** (จรัส พยัคฆราชศักดิ์,2534:58)

ซึ่งคอง 14 นี้เป็นวรรณกรรมโบราณของอีสานที่กำหนดกรอบและแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิตทั่วไป 14 ประการ มีเนื้อหาสาระครอบคลุมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านธรรมดาและชนชั้นปกครอง ผู้สนใจเรื่องนี้ท่านให้ข้อสังเกตไว้ว่า *"มีหลักปฏิบัติทั้งคดีโลกคดีธรรมพร้อมบริบูรณ์ แม้แต่ปัจจุบัน เมื่อกฎหมายบ้านเมืองและการศึกษาด้านอื่นๆ เจริญขึ้น...คองสิบสี่ของอีสานก็ยังมีความสำคัญไม่น้อยลงเลย"* ทำให้คอง 14 เป็นเสมือนกติกาของสังคม หากมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำผิดกติกาที่กำหนดไว้ จะได้รับการทักท้วงหรือตักเตือนจากผู้สูงอายุในสังคมว่า "เฮ็ดบ่แม่นคอง" "เฮ็ดผิดฮีตผิดคอง" หากยังฝ่าฝืนบุคคลนั้นจะได้รับการประณามว่าเป็นคนชั่ว เป็นผู้ซึ่งกำลังเดินไปสู่ความพินาศ จะถูกขับไล่ออกจากสังคมในที่สุด(จรัส พยัคฆราชศักดิ์,2534:58) ซึ่งคอง 14 นั้นบัวศรี ศรีสูง(2535:109-110)ได้อธิบายไว้ว่า

หนึ่ง	ผลผลิตได้ให้เอาไปทานก่อน เอาไปวัดก่อน
สอง	ล้อมรั้วบ้าน บ้านหมายถึงหมู่บ้านไม่ใช่เรือน ล้อมรั้วบ้านหมายถึงความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ล้อมไว้หมดบ้าน(หมู่บ้าน)ไม่ให้ต่างคนต่างอยู่
สาม	ล้างตีนแล้วจึงขึ้นเฮือน
สี่	ตาสั่งเจ้าอย่าได้โลภโลโภ ให้อยู่ในปัจจัยสี่ ให้พอดี อย่าได้โลภ
ห้า	สมมาผัวเมียถึงวันศีล 5 เหมือนที่พระผู้น้อยไปขอขมาพระผู้ใหญ่คือ การขอขมาโทษกันและกันระหว่างผัวเมียลูก
หก	สมมาก้อนเส้าผิงไฟให้ขอโทษ ไฟเปรียบเสมือนสิ่งที่บริสุทธิ์
เจ็ด	ทำสะอาดเรียบร้อยแล้วจึงเข้าบ่อนนอน

แปด ลูกแต่เช้าเตรียมตักบาตรจังหัน

เก้า ยามพระสงฆ์เดินมาอย่าเหยียบเงาให้หนีเว้น

สิบ ของทานนั้นอย่าเป็นเดนหรือเศษ เงี่ยนกินให้หลีกเว้น ให้สิเกิดมี

สิบเอ็ด ให้เจ้าเก็บดอกมาลาและเทียนธูปไปฟังธรรมทุกค่ำเช้ายามพระเจ้าเข้ากรรม

สิบสอง อย่าร่วมเพศยามเมื่อวันศีล วันสำคัญให้หลีกไกลละเว้น

สิบสาม ฮอดเดือน 5 ให้สมมาพ่อแม่ ทั้งเฒ่าแก่เพื่อนบ้าน มารฮ้ายสิหลีกไกล

สิบสี่ ให้เจ้าได้สมมาหมู่เทวดา ในครัวเฮือนให้ฮุ่งเฮืองเหลืองเรื่อ ไผผู้ทำตนได้ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ บุญหากมีมากล้นเพราะคนฮู้ฮีตคอง

คอง 14 นั้นครอบคลุมแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิตทุกระดับของสังคมและคลุมกว้างถึงบุคคลทุกกลุ่มในสังคม มีแนวทางการปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนตายเช่น ผู้ปกครองต้องเป็นหัวหน้าในการชักนำประชาชนให้ปฏิบัติตามฮีต และกล่าวถึงประเพณีทางการปกครองที่ผู้เป็นเจ้าเมืองหรือกษัตริย์พึงปฏิบัติเช่น พึงแต่งตั้งผู้ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร น่าเคารพยำเกรงให้เป็นอุปราชราชมนตรี พึงหมั่นประชุมปรึกษาหารืออุปราชราชมนตรีอยู่เป็นนิตย์ พึงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมและพึงจัดให้มีสมบัติของเมือง 14 อย่าง(จรัส พยัคฆราชศักดิ์,2534:59) คือ

หนึ่ง หูเมือง มีทุตานุทูตผู้ฉลาดมีปัญญา

สอง ตาเมือง มีนักปราชญ์สอนสรรพวิชาต่างๆ

สาม แก่นเมือง มีพระสงฆ์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัย

สี่ ประตูเมือง มีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ดี

ห้า ฮากเมือง(รากเมือง) มีหูตา(โหราธิบดี) ผู้รู้เหตุร้ายเหตุดี

หก เง่าเมือง มีเสนาอำมาตย์ผู้เที่ยงธรรม

เจ็ด ขื่อเมือง มีตากวนตาแสง(ข้าราชการชั้นผู้น้อย)ที่ซื่อสัตย์

แปด ฝ่าเมือง มีโยธาทหารผู้แกล้วกล้า

เก้า ขางเมือง(แปเมือง)มีเจ้านายตั้งอยู่ในศีลธรรม

สิบ เขตเมือง มีผู้ฉลาดรู้ภูมิประเทศ ที่ตั้งเมือง

สิบเอ็ด สติเมือง มีคหบดี เศรษฐี และทวยค้า

สิบสอง ใจเมือง มีแพทย์ที่มีความสามารถ

สิบสาม ค่าเมือง มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์

สิบสี่ เมฆเมือง มีเทวดาอารักษ์รักษาเมือง

4.9.2.3 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย นอกจากประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาตามฮีต 12 คอง 14 แล้ว ยังมีประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคน

ในหมู่บ้านที่ยังคงถือปฏิบัติกันมาเช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน(กินดอง) และการตาย ซึ่งบรรพต พิริยาสุวัฒนา(2525:41-58) ได้รวบรวมประเพณีเหล่านี้ของชาวบ้านไว้ในหนังสือของดีอีสานเล่ม 1 โดยกล่าวไว้ว่า ประเพณีของชาวบ้านที่สืบทอดกันมานั้นมีอยู่หลายอย่าง เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การสู่ขวัญ การบวช การสะเดาะเคราะห์ ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญต่ออายุ และประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการเกิด การบวช การกินดอง(แต่งงาน) และการตายเท่านั้น(ดูรายละเอียดประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การกินดอง(แต่งงาน) และการตาย เพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 2 หน้า 204 -210)

4.9.2.4 การละเล่นพื้นบ้าน นอกจากประเพณีของชาวบ้านแล้ว ยังมีวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านที่ชาวบ้านยังคงนิยมเล่นกันอยู่เช่น การเซิ้งบั้งไฟ(เซิ้งบุญเดือนหก) เป็นต้นซึ่งเป็นการรำเซิ้งในขณะที่แห่บั้งไฟ เป็นการนำเอาคำร้อยแก้วมาใส่ทำนองเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน คำเซิ้งบั้งไฟนั้นจะมีหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่จะเป็นคำหยาบโลนที่นำมาร้องเพื่อความสนุกสนานดังที่ได้กล่าวแล้วในบุญบั้งไฟ(ดูรายละเอียดประเพณีบุญบั้งไฟ เพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 1 หน้า 197 -199) คำเซิ้งบั้งไฟที่นิยมร้องกันมีดังนี้ "โอ้โหะโอกะโหะโอโหะโอ อมพุทโธกะนะโมเป็นเค้า ข้าพเจ้าพร้อมหมู่หลายคน มาแต่โคนบ่ทันกินข้าว อยากกินข้าวนำพ่อศรัทธา ขอเหล้าเด็ดนำเจ้าจักโอ ขอเหล้าโทนำเจ้าจักถ้วย หวานจ้วยๆ ด้วยปากหลานชาย โอ้โหะโอกะโหะโอโหะโอ ป้าดซิโทกะลูกสาวไผแหน่ เพิ่นมาแห่เอาบุญบั้งไฟ เกยไลๆ บั้งไฟเฮาขึ้น ขึ้นฮอดฟ้าเห็นพ่อพระยาแถน ตกลงมาเป็นน้ำส่างท่อ เพิ่นพาก่อเอาบุญบั้งไฟ ลูกสาวไผฟ้อนมานำหมู่ฟ้อนเป็นคู่เทิงแงะเทิงแงน สวยสุดแสนดากแงนก้นบี้ ฟ้อนจังซี้บ่ให้ลูกไผเสีย ฟ้อนจังซี้บ่ให้เมียซ้าง เจ้าบ่สร้างกะบ่ห่างบ่มี เจ้าบ่ดีกะบ่มีคนเอิ้น เซิ้งเย้นๆ กะเซิ้งบุญบั้งไฟ เซิ้งบาดใด๋กะหำหดตู่ยู่ อยากมีหมู่จักสองสามคน เซิ้งมาโคนบ่ได้กินฮอดเหล้า บ้านหมู่เจ้ามีบ่สาโท ขอจักโอจักขันจักแก้ว เจ้าบ่ให้หัวบันไดซิลงท่ง เจ้าบ่ให้ตูข่อยบ่หนี ตายเป็นผีกะสินำมาหลอก ออกนอกบ้านสิหว่านดินนำ ตายเป็นปลวกสิมากัดเครือพู ตายเป็นหมูสิมากัดเครือหูก ตายเป็นลูกสิมาจ่องกินนม ตายเป็นลมสิมากัดตีนซิ่น ให้เสื้อเจ้าปิ้นเห็นหน่อเห็นแนว โอ้โหะโอกะโหะโอโหะโอ เจ้าทานแล้วกะให้แข่วเจ้าขาว ให้ผมเจ้ายาวคือหางม้าแม่ เจ้าเลี้ยงลูกแผ่คือปูยามนา ทานเหล้าเด็ดให้เห็นเจ้าพะโค ทานเหล้าโทให้ได้ควยได้ข่าว ให้ลูกเป็นบ่าวกะเป็นแส่เป็นสาว ให้กกขาขาวหียาวเซ้มเล้ม"

4.9.2.5 เวทมนต์ต่างๆ นอกจากนั้นยังมีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกิดจากความเชื่ออยู่ ไม่ว่าจะเป็นพวกคาถาอาคม เครื่องลางของขลัง เวทมนต์คาถาเป็นต้น อันเป็นความเชื่อทางจิตวิญญาณที่แสดงออกมาในรูปของไสยศาสตร์(magic) ซึ่งเวทมนต์ที่มีนั้นจะเกี่ยวเนื่องกับการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเป็นสำคัญ ซึ่งสมหมาย โสภา(2525:15-25)ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนมนต์นั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียนว่าจะศักดิ์

สิทธิ์หรือไม่ ซึ่งผู้เรียนจะต้องยึดถือหลักในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ดังนี้ ทำใจให้แน่วแน่ ให้เชื่อถือในมนต์นั้นให้มาก ทำตามครูสั่งทุกอย่าง เสกมนต์เป็นกิจวัตรประจำวัน อย่าเปลี่ยนแปลงแก้ไขมนต์ และอย่าเคลือบแคลงสงสัยมนต์ ซึ่งถ้าปฏิบัติได้ทุกข้ออย่างเคร่งครัด แล้วจะปลอดภัย เป็นคนดี ดัง และเด่นในสังคม(ดูรายละเอียดเวทมนต์ต่างๆ เพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 3 หน้า 210-214)

4.9.2.6 โสกหรือโฉลก เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวกับการทำนายทายทักอนาคตเพื่อเป็นกำลังใจและเครื่องเตือนใจของผู้คน และคัดเลือกสิ่งของต่างๆ เช่น การดูโสก เป็นต้น ซึ่งตำราการดูโสกนั้น สมหมาย โสภา(2525:26-30) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือของดีอีสานเล่ม 1 ไว้ว่า โสกหรือโฉลก หมายถึง สัดส่วนหรือลักษณะ โสกนั้นมีทั้งดีและไม่ดี ที่ดีเรียกว่า ถูกโสก ที่ไม่ดีเรียกว่า ไม่ถูกโสก ใช้สำหรับแทก(วัด)ส่วนสัดหรือลักษณะบางอย่างกับคน บางอย่างใช้กับสิ่งของ ถ้าใช้กับคนก็วัดส่วนสูง โบราณชอบเรียกคนที่ไม่สุภาพเรียบร้อยเช่น เมื่อเดินไปก็เตะโน่นเตะนี่ว่าเป็นคนไม่ถูกโสก ส่วนที่ใช้กับสิ่งของก็แทกส่วนสัดสิ่งของ เมื่อสิ่งใดไม่ถูกโสกก็เรียกว่าไม่ถูกโสกเหมือนกัน(ดูรายละเอียดตำราการดูโสกเพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 4 หน้า 214-217)

ส่วนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวกับการสั่งสอนอบรมบุตรหลาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดระเบียบทางสังคม และการขัดเกลาทางสังคม(socailization)นั้น ก็มีการถ่ายทอด เรียนรู้ สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน เช่น ผญา ผะญา หรือผะหญา และคะลำ เป็นต้น

4.9.2.7 ผญา ผะญา หรือผะหญา เป็นสำนวนพูดไทยอีสาน อันเป็นภาษาถิ่น (dialect) ที่นิยมใช้กันในอดีต เป็นคำพูดที่มีเอกลักษณ์ทางภาษาและเชื้อชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งคนภูเขา (นามแฝง)(2525:36-40) ได้กล่าวไว้ในหนังสือของดีอีสานเล่ม 1 ไว้ว่า ผะหญา นี้เป็นคำนามแปลว่า ปัญญา ปรัชญา คือ ความฉลาด เป็นคำพูดที่เป็นสุภาษิต มีความหมายอยู่ในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบด้วยถ้อยคำพูดอันหลักแหลมลึกซึ้ง กินใจ ซึ่งลักษณะสำนวนพูดแบบนี้มีเด่นๆ อยู่ 2 ประการคือ ประการแรกเป็นคำพูดหลักแหลมได้สาระ แสดงถึงสติปัญญาของผู้พูดเช่น “สิบตำลึงอยู่ฟากน้ำ อย่าฟ้าวอ่าวคะนึงหา สองสลึงมา มือให้ฮีบกำมาเมี้ยน” หรือ “เกี้ยงแต่นอก ทางในเป็นหมากเดื่อ หวานนอก เนื้อในส้มดังหมากนาว” ประการที่สองเป็นคำพูดที่ใช้ภาษาได้ไพเราะ งดงาม มีคุณค่าทางวรรณศิลป์เช่น เป็นกลุ่มคำที่ไพเราะด้วยเสียงสัมผัส

ลักษณะเด่นของผะหญา ในเชิงวรรณศิลป์อีกประการหนึ่งคือ การใช้อุปมา อุปไมย และใช้ภาษาเปรียบเทียบ ที่ทำให้เกิดภาพพจน์และความเข้าใจความหมายชัดแจ้งเช่น “เซื้อซาดจ้องคันก่องก็ยังหุบ ซาตาหลุบหลุบลงคือจ้อง” “ยามเมื่อซาตาขึ้นขวาง คือขอนก็ยังล่องคาดสิล้ม หยุมหญ้ากะบ่ฟัง” ซึ่งผะหญาบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบชะตามนุษย์ เวลาตกต่ำก็เหมือนกับขอนไม้ลอยน้ำ

ผะหญา ที่เป็นสำนวนสะท้อนความเป็นอยู่ของชาวบ้านเช่น “หญิงบ่มีผัวนี่คือแหวนหัวเปล่า พลอยบ่มีอยู่ค่าง เขาสิเอิ้นว่ากั่วซืน” “ทุกข์เพิ่นบ่ว่าดี มีเพิ่นจังว่าพี่น้อง ลุงป้าเอิ้นว่าหลาน” “ผู้กินกินพอฮาก ผู้อยากอยากพอตาย”

ผะหญา ที่ใช้เป็นสำนวนในการเกี้ยวพาราสีกัน ระหว่างชาวหนุ่มกับหญิงสาว ผะหญา ที่ผู้ชายเกี้ยวผู้หญิงเช่น “เหลียวเห็นเข่าในนาคึดอยากเกี่ยว ทางคึดอยากเกี้ยวเจ้าของเข่ากะท่อกัน” “เจ้าผู้ทำนากว้างลางนายาวหลายโยชน์ เจ้าผายโผดให้กำด้ามเกี่ยวนำแน่เป็นหยัง” “อดสาเลี้ยงควายบักเล ไว้ถ่าเบิ่งแน่ถ้อน เดือนหกยังสิได้กล้า เดือนห้ายังสิได้ใส่ไถ” เป็นต้น ส่วนผู้หญิงก็พูดผะหญาโต้ตอบเช่น “อย่าแปงความเว้าคือเขาแปงปาจ่อม อย่ามาจีกปลาแดกจ้ำแสนสิเอ้กะบ่งาม” “มีเจ้าของเพิ่นกะเฝ้า มีเจ้าเพิ่นกะหวงเด้อ้าย” เป็นต้น

ผะหญาที่เป็นสำนวนพูดนั้น มีอยู่ 3 ประเภทคือ ประเภทแรกผะหญาภาษิตเรียกว่า ผะหญาก้อมหรือโตงโตย เป็นผะหญาสั้นๆ กะทัดรัดได้ใจความไปในทางสั่งสอนเช่น “ควายบ่กินหญ้า แสนสิข่มเขาหัก หมูบ่กินฮำ แสนตีดังเว่อ” “อย่าสะหวังสุขย้อนบุญเขามาเพิ่ง สุขกะสุขเพิ่นพุ้นบ่มากุ้มปากโต” ประการที่สองผะหญาเกี้ยวเรียกว่า ผะหญาเครือ เป็นผะหญาที่กล่าวโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว มีลักษณะคล้ายกับเพลงยาว ประการสุดท้ายคือ ผะหญาอวยพรเรียกว่า ผะหญาให้พร เป็นการพูดให้พรเนื่องในวาระมงคลต่างๆ หรือให้พรแก่ผู้อื่น

โอกาสในการพูดผะหญาหรือจายผะหญา มีหลายโอกาสเช่น ผะหญาภาษิตใช้แทรกในการพูดทั่วไป ผะหญาเกี้ยวใช้ในโอกาสหนุ่มสาวพบกันในเวลาลงข่วง(ปั่นฝ้าย)หรือในงานประจำหมู่บ้าน ผะหญาอวยพรใช้อวยพรในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะในการกินดอง(แต่งงาน)(ดูตัวอย่างผะหญาในรูปแบบต่างๆ เพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วงข้อ 5 หน้า 217-218)

4.9.2.8 คะลำ เป็นคำพูดของคนในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันจะไม่ค่อยมีการพูดถึงมากนัก เพราะสิ่งที่คะลำสอนนั้นได้กลายเป็นประเพณี จึงไม่จำเป็นต้องสอนกันด้วยคำพูด และการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมจากนอกชุมชนเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมต้องเปลี่ยนไป คะลำก็เช่นเดียวกัน สำหรับคะลำนั้น คุณพ่อ ทวง ผิวดำ(2537:71-72) ได้อธิบายไว้ในหนังสือของดีอีสานเล่ม 2 ไว้ว่า คะลำ หมายถึง สิ่งที่ไม่ควรทำ จะว่าดีก็ไม่ใช่จะว่าชั่วก็ไม่เชิง เช่น “เขาบ่เอิ้นโตขาน เขาบ่วานโตซ่อย คะลำ” ซึ่งการทำงานช่วยกันนั้นมันดีแล้ว ถึงจะเอิ้นหรือบ่เอิ้นก็เป็นการดีทั้งนั้น จึงอธิบายสั้นๆ ได้ว่า คำว่าคะลำเป็นของอย่างหนึ่งที่ไม่ควรทำ ที่ตอบเช่นนี้เพราะบางอย่างทำแล้วก็ดี บางอย่างทำแล้วชั่วก็มี จึงอธิบายให้สั้นๆ ว่า คำว่าคะลำ เป็นของที่ไม่ควรทำ(ดูตัวอย่างคะลำเพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 6 หน้า 218)

ในปัจจุบัน วัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ยังคงมีการยึดถือกันอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ ในบางอย่างเท่านั้น บางอย่างก็ได้เปลี่ยนไปเช่น ตายสามวันแจกเข้า คะลำ ก็ได้มีการปฏิบัติยึดถือกันน้อย เนื่อง

ด้วยความบีบคั้นของวิถีชีวิตแบบใหม่ เป็นต้น คนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านจะไม่ค่อยยึดถือและให้ความสนใจกันมากนัก ทำให้แนวโน้มของวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ นับวันจะลางเลือนหายไปจากหมู่บ้านมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านในด้านต่างๆ และการปรับตัวของวัฒนธรรมในหมู่บ้านเอง

4.9.3 ลักษณะนิสัยและค่านิยมของคนในหมู่บ้าน

ลักษณะนิสัยและค่านิยมของคนในหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อนมากนัก มีความเป็นกันเองสูง และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลภายนอก มีความเลื่อมใสและศรัทธาในหลักคำสอนของศาสนา(great traditional) ชอบทำบุญ สร้างสิ่งก่อสร้างหรือศาสนสถานให้กับวัด การพึ่งพาอาศัยกันในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านค่อนข้างน้อย โดยความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะอยู่ภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นส่วนใหญ่ การขอแรงหรือการลงแขกเอาแรงจะเปลี่ยนเป็นการจ่ายค่าตอบแทนแรงงานที่เป็นตัวเงินมากกว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน มีความนิยมในวัตถุ(materialism) เครื่องอำนวยความสะดวก และสินค้าฟุ่มเฟือย โดยมีความหรูหราและความทันสมัย(modernization)เป็นเป้าหมายสำคัญ นิยมสร้างสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โต แต่ไม่มีการนำเอาทุนทรัพย์ที่ได้มาลงทุนหรือก่อให้เกิดความงอกเงยในระบบธุรกิจหรือการค้า มีการแข่งขันกันสูง ความอิจฉาริษยาและการนินทากันมีอยู่อย่างกว้างขวาง พร้อมๆ กับความเชื่อในเรื่องโชคและวาสนา ชมชอบการพนันด้วยความหวังที่จะได้มากขึ้น นิยมการพบปะสังสรรค์กัน และการจัดงานที่เน้นความใหญ่โตหรูหรา อันเป็นลักษณะนิสัยและค่านิยมที่ได้มาโดยการเรียนรู้จากภายนอกหมู่บ้าน

4.9.4 ลักษณะการแต่งกายและการประดับตกแต่ง

ลักษณะการแต่งกาย โดยทั่วไปเป็นการแต่งกายตามแบบสมัยใหม่เหมือนๆ กับสังคมอื่นๆ วัยรุ่นและคนรุ่นใหม่จะแต่งกายตามสมัยนิยม ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะนิยมเครื่องแต่งกายที่มีขายในท้องตลาด ในกลุ่มผู้สูงอายุจะมีการนุ่งผ้าถุงในหมู่ผู้หญิงหรือคนที่มีครอบครัวแล้ว ผู้ชายที่มีอายุหรือมีครอบครัวแล้วจะถือผ้าขาวม้าติดตัวเวลาออกไปทำงานในท้องทุ่ง การทอผ้าไว้ใช้เองยังคงมีอยู่บ้างในกลุ่มผู้สูงอายุและหญิงที่มีครอบครัว ผ้าที่ทอโดยส่วนใหญ่จะเป็นผ้าไหม ผ้าห่ม ผ้าถุง ผ้าขาวม้าเป็นต้น ซึ่งผ้าที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือ ผ้าไหม ซึ่งทุกบ้านจะมีเก็บไว้ การแต่งกายด้วยผ้าไหมจะแต่งเมื่อมีเทศกาลสำคัญในหมู่บ้านหรือในครัวเรือนเช่น ขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานแต่งงาน เข้าพรรษา ออกพรรษา ลอยกระทง เป็นต้น โดยลวดลายและความสวยงามก็จะแตกต่างกันออกไปตามฝีมือของคนที่ทอ งานมงคลทั้งหลายนั้นการแต่งตัวจะเน้นที่ความเรียบง่าย ไม่มีข้อกำหนดที่ชัดเจนนัก ส่วนในงานอัปมงคลหรืองานศพ จะเน้นที่สีดำและขาว แต่ก็ไม่ค่อยจะเคร่งครัดมากนัก

คนในหมู่บ้าน ไม่นิยมใส่เครื่องประดับกันมากนัก จะมีบ้างก็เช่น กำไล ต่างหู สร้อยคอ ในหมู่ผู้หญิง โดยเครื่องประดับที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือ ทองคำ(gold) ซึ่งจะเป็นการบ่งบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ใส่และครอบครัวด้วย

4.9.5 ลักษณะบ้านเรือน

ลักษณะบ้านเรือน เป็นเรือนไม้ ยกพื้นสูงสองชั้น ชั้นบนแบ่งออกเป็น ห้องนอน ห้องนั่งเล่น ใต้ถุนแบ่งออกเป็น ห้องครัว ที่นั่งเล่น ห้องส้วม และคอกสัตว์ ชาวบ้านนิยมพบปะพูดคุยกันและทำกิจกรรมอื่นๆ ใต้ถุนบ้าน ทำให้พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์มากที่สุดคือใต้ถุนบ้าน และเนื่องจากภาคอีสานเป็นภาคที่มีภูมิอากาศร้อน การยกพื้นสูงก็เพื่อให้บ้านสามารถเปิดรับกระแสลมตามธรรมชาติได้ และใต้ถุนบ้านยังสามารถใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้อีกเช่น ทำที่อยู่สัตว์เลี้ยง เลี้ยงไหม ทอผ้า เลี้ยงเด็ก ทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น ลักษณะของบ้านเรือนจะเน้นไปที่การใช้ประโยชน์มากกว่าความสวยงามและความหรูหรา

4.9.6 ภาษา

ภาษาหลักที่ใช้กันในหมู่บ้านคือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน(Northeastern Thai Dialect) เป็นภาษาไทยกลุ่มที่ราบสูงตอนกลาง(Central upland group) เป็นภาษาไทยที่พูดในลาวและเวียดนาม(เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์,2523:8) เป็นภาษาตระกูลไทยหรือตระกูลไต(Tai family) หรือตระกูลคำไต(Kam-tai family) เป็นภาษาไทยลาวที่พูดโดยคนไทยส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ภาษาไทยถิ่นนี้คนไทยในประเทศไทยนิยมเรียกภาษานี้ว่า ภาษาอีสานหรือภาษาลาว เป็นภาษาที่มีอักษรใช้อยู่ 2 ชนิดเรียกว่า “อักษรธรรม” และ “อักษรไทยน้อย” เป็นภาษาพูดสำเนียงอีสาน (Isaan Dialect) มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 20 เสียง หน่วยสระเสียงเดี่ยว 18 เสียง สระประสม 2-3 เสียง และมีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 4-6 เสียง(เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์,2531:135-136)

ลักษณะภาษาพูดคล้ายกันกับภาษาอีสานในถิ่นอื่น จะมีภาษาไทยกลางเข้ามาปะปนบ้างในกลุ่มวัยรุ่น เด็ก และผู้อพยพมาจากภาคกลาง ส่วนใหญ่เด็กที่พูดภาษาไทยกลางจะเป็นลูกของข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษา สื่อ และการติดต่อกับบุคคลภายนอกของคนในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้ใช้พูดตลอดเวลาจะมีพูดกันในบางครั้งบางคราวเท่านั้นเช่น พูดกับคนแปลกหน้า พูดกันในหมู่เพื่อน เป็นต้น ส่วนการพูดในช่วงเทศกาล ต่อหน้าชุมชน และการประกาศข่าวสารจากทางราชการ จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร แต่บางครั้งก็มีภาษาถิ่นเข้ามาปะปนบ้าง(ดูตัวอย่างการเปรียบเทียบภาษาไทยอีสานของหมู่บ้านโนนม่วงและภาษาไทยกลางได้ที่ภาคผนวก ข วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง ข้อ 7 หน้า 219)

4.9.7 ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาที่เคยมีการสั่งสม ถ่ายทอดกันมา จะไม่ค่อยได้ถูกนำมาใช้กัน ส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตที่เป็นแบบสมัยใหม่เช่น ในกระบวนการผลิตของชาวบ้านในปัจจุบัน การทำนาจะไม่มีการนำเอาเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมมาใช้ ทำให้ภูมิปัญญาในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์หายไป แต่จะมีการใช้เมล็ดพันธุ์จากทางราชการ เป็นการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาใช้ แทนระบบการผลิตแบบเดิม ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกี่ยวกับการผลิตจึงหยุดชะงักและหายไป จะยังคงมีบ้างก็แต่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการรักษาโรคอย่างง่ายเท่านั้น ทั้งนี้ประเด็นหนึ่งก็สืบเนื่องมากจากการขาดความสนใจในหมู่คนรุ่นใหม่ ทำให้กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งขาดหายไป ส่งผลให้คนในหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ไม่สามารถปะติดปะต่อภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดกันมา ให้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

อย่างไรก็ตาม ก็เกิดภูมิปัญญาใหม่ๆ ขึ้นมาทดแทนภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อสามารถสร้างประโยชน์ และช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้เช่น การทำหุ่นไล่กาจากฟางข้าวก็เปลี่ยนมาเป็นการใช้แถบบันทึกเสียงแทน การดักหนูด้วยกับไม้ไผ่ก็เปลี่ยนมาเป็นลวด การใช้กระป๋องน้ำอัดลมแบบพลาสติกดักกุ้ง ปืนหน้าไม้ก็เปลี่ยนมาเป็นปืนลมที่ใช้กระบอกสูบลมแทน เป็นต้น แต่ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้เป็นภูมิปัญญาที่เน้นวัสดุสมัยใหม่เป็นสำคัญ แทนที่การใช้วัสดุตามธรรมชาติที่เคยสร้างสรรค์กันมา นั่นก็หมายความว่า ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมที่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้ของมนุษย์กับธรรมชาติได้กลายมาเป็นวัตถุสังเคราะห์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์วิทยา และห่วงโซ่อาหาร มากกว่าภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม

สื่อสารมวลชน(mass media)ที่เป็นผลของความเจริญเอง ก็มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวันของคนในหมู่บ้าน เช่น วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งทำให้คนในหมู่บ้านรับเอานวัตกรรมใหม่(innovation)มาใช้ ส่งผลให้วิถีชีวิต ระบบคิด และวัฒนธรรมในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป ที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย ความฟุ้งเฟ้อ และวิถีชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันศาสนาและความเชื่อก็ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน เห็นได้จากการที่ในหมู่บ้านมีวัดและศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เพียงแต่ว่าบทบาทและฐานะเปลี่ยนแปลงไป ยกตัวอย่างเช่น คนในหมู่บ้านไม่มีเวลาในการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในวัดมากนัก อันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในปัจจุบัน ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่เน้นการปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญๆ เท่านั้นเช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน เป็นต้น และเน้นไปที่การบริจาคทรัพย์และสร้างศาสนวัตถุมากกว่าการเข้าร่วมพิธีกรรม ทำให้แบบแผนการปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดกันมาบางอย่างเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปเช่น การทำบุญเข้ากรรมในเดือนอ้าย การทำบุญคูณลานในเดือนยี่ การทำบุญซำฮะในเดือนเจ็ด การทำบุญข้าวประดับดินในเดือนเก้า การทำบุญข้าวสากใน

เดือนสิบ เป็นต้น ทั้งนี้สืบเนื่องจากระบบการผลิต ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป นั่นเอง

4.10 เศรษฐกิจ

จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.) ปี พ.ศ. 2542 ในหมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมด 2,168 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์ส่วนใหญ่คือ นส. 3 ซึ่งเป็นมรดกตกทอดกันมา ในจำนวนนี้เป็นที่ดินเพื่อการเกษตร จำนวน 1,147 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.90 ของพื้นที่ทั้งหมด

4.10.1 การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของคนในหมู่บ้านคือ ทำนา เป็นการทำการเกษตรบนพื้นราบ(irrigated agriculture) ซึ่งมีพื้นที่ทำนาทั้งหมด 500 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.06 ของพื้นที่ทั้งหมด ในหมู่บ้านมีครอบครัวที่ทำนาทั้งหมด 42 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 14.84 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยครัวเรือนแต่ละครัวเรือนจะมีที่นาครัวเรือนละประมาณ 21-50 ไร่ นิยมปลูกข้าวเหนียวพันธุ์ส่งเสริม (กข.6) ซึ่งจะทำนาปีละหนึ่งครั้ง(นาปี) โดยอาศัยน้ำฝนธรรมชาติเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้เฉลี่ยไร่ละ 500 กิโลกรัม ราคากิโลกรัมละ 6.20 บาท ซึ่งจะนำไปขายเองที่ตลาดในตัวเมือง มีการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้ามาช่วยในกระบวนการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิต ไม่ว่าจะเป็น การตัดต่อทางพันธุกรรม(Genetic Modified Organisms = GMOs) ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย เครื่องจักร เป็นต้น ซึ่งปุ๋ยที่นิยมใช้คือ ปุ๋ยสูตร 16-16-8 โดยเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเฉลี่ยครัวเรือนละ 390 บาทต่อไร่ มีการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลง วัชพืช โรคพืช และสัตว์ที่เป็นศัตรูพืช ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 142 บาทต่อไร่ ในกระบวนการผลิต(production)มีการว่าจ้างแรงงานและเครื่องจักรมาช่วย เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการผลิต ซึ่งค่าจ้างแรงงานนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ประมาณ 150 บาทต่อวัน ซึ่งจะจ้างในกระบวนการถอนกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว และใช้รถไถเล็กในการเตรียมดิน โดยในหมู่บ้านมีรถไถเล็กจำนวน 30 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.60 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด รถไถใหญ่ 4 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 1.41 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนที่ไม่มีก็ต้องว่าจ้างเครื่องจักรเหล่านี้ ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายในการว่าจ้างรถไถเล็ก ในกระบวนการเตรียมดินและนวดข้าวเฉลี่ยครัวเรือนละ 40,000 บาทต่อปี ถึงแม้ว่าค่าใช้จ่ายในการผลิตของชาวบ้านสูงอันส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สิน แต่ชาวบ้านก็ยังถือคติว่า มีข้าวในยุ้งฉางก็มีความอุ่นใจ ซึ่งจะเป็นหลักประกันในการมีชีวิตอยู่ในวันต่อไป

อาชีพหลักอีกอย่างหนึ่งคือ อาชีพรับจ้างอย่างเดียว ทั้งของรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ เอกชน และรับจ้างรายวัน โดยทำตลอดทั้งปีมีจำนวนทั้งสิ้น 43 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 15.19 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด รายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 100,000 บาทต่อปี มีทั้งที่รับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ภาค

บริการ และในภาคการเกษตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 15-40 ปี เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง

นอกจากนี้ยังมีอาชีพค้าขายอย่างเดียว ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น 41 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 14.49 ของครัวเรือนทั้งหมด รายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 80,000 บาทต่อปี เป็นลักษณะการเปิดร้านขายของชำและขายอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง

จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียวในหมู่บ้านมีทั้งหมด 84 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 29.68 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด อันประกอบด้วย อาชีพค้าขายอย่างเดียวจำนวน 41 ครัวเรือน และอาชีพรับจ้างอย่างเดียวจำนวน 43 ครัวเรือน

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะมีอาชีพเสริมขึ้นมาในช่วงที่ว่างจากงานประจำ หรือการทำงานในภาคการเกษตร เช่น ปลูกผัก ทำสวน รับจ้าง โดยมีจำนวน ทั้งสิ้น 199 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 70.32 ของครัวเรือนทั้งหมด รายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 130,000 บาทต่อปี

ในส่วนของครัวเรือนที่ทำสวนผลไม้ ซึ่งในหมู่บ้านมีพื้นที่ทำสวนผลไม้ประมาณ 549 ไร่คิดเป็นร้อยละ 25.32 ของพื้นที่ทั้งหมด มีจำนวน 21 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 7.42 ของครัวเรือนทั้งหมด พื้นที่ทำสวนและปลูกผลไม้เฉลี่ยครัวเรือนละ 10 ไร่ โดยพืชที่นิยมปลูกกันมากคือ มะม่วง มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 50,000 บาทต่อปี(ไม่รวมรายได้จากการประกอบอาชีพหลัก) ซึ่งเป็นรายได้เสริมที่ดีของชาวบ้าน

ในบางครัวเรือนก็จะปลูกผักสวนครัวไว้เสริมรายได้ในครอบครัว โดยในหมู่บ้านมีพื้นที่ปลูกผักสวนครัวทั้งหมด 20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.92 ของพื้นที่ทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น 14 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.95 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด พื้นที่ปลูกสวนผักเฉลี่ยครัวเรือนละ 2 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 50,000 บาทต่อปี(ไม่รวมรายได้จากการประกอบอาชีพหลัก) ซึ่งจะนิยมปลูกกันในช่วงที่ว่างจากการทำงานหลักหรือจากการทำงานภาคการเกษตรกรรม

ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดินในการเพาะปลูกกับพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดของหมู่บ้าน จะอยู่ระหว่างร้อยละ 50-74 ของพื้นที่ในการทำการเกษตรทั้งหมดของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเองก็พยายามสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ๆ ขึ้นมาในการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มผลผลิต ดังจะเห็นได้จากการนำเอาปุ๋ยวิทยาศาสตร์มาผสมกับปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยธรรมชาติ เพื่อรักษาดินและความอุดมสมบูรณ์ในดินไว้ เป็นต้น ซึ่งครัวเรือนที่ทำการเกษตรทั้ง 42 ครัวเรือน(ครัวเรือนที่ทำนา) ได้มีการนำเอาแนวคิดเกษตรแบบผสมผสานหรือแนวคิดการเกษตรตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(ทฤษฎีใหม่) หรือเศรษฐกิจพอเพียง(Self-sufficiency Economy) มาใช้จำนวน 14 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ของจำนวนครัวเรือนที่ทำนา

ทั้งหมด โดยนิยมทำนาปลูกข้าวไปพร้อมๆ กับการขุดบ่อเลี้ยงปลา การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผักสวนครัว และไม้ยืนต้นในคันนา(terracing) เป็นต้น

กระบวนการผลิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้น จะเป็นปัจจัยที่เข้ามากำหนดบทบาทและชนชั้นทางสังคมของคนในหมู่บ้าน โดยชนชั้นที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือ กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจ รองลงมาคือ การค้าขาย ซึ่งในกระบวนการผลิตที่มีการจ้างแรงงานนั้น ก็จะเป็นการจ้างแรงงานภายในขอบเขตของผู้ที่ประกอบอาชีพอย่างเดียวกันเป็นสำคัญ เพราะ ชนชั้นเดียวกันจะเข้าใจระบบการผลิตและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยการผลิตมากที่สุดคือ กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์ และเงินทุน

4.10.2 ตลาด

ตลาดสำหรับการผลิต มีอยู่ด้วยกัน 3 แห่งประกอบด้วย ตลาดกลางหรือตลาดของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) ที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองหน้าทางเข้าหมู่บ้านคำไฮ-หัวทุ่ง ห่างออกไปจากหมู่บ้านโนนม่วงประมาณ 8 กิโลเมตร สินค้าที่นำไปขายที่สำคัญคือ ข้าวเปลือก ซึ่งเป็นการขายเพื่อชำระหนี้ให้กับธนาคารเป็นสำคัญ ตลาดอีกแห่งหนึ่งคือ ตลาดสดในตัวเมือง ประกอบด้วย ตลาด อ.จิระ และตลาดบางลำพูหลังห้างเซ็นโทซ่า ซึ่งชาวบ้านจะนำสินค้าที่เป็นอาหารไปขายและซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมาขายต่อในหมู่บ้าน และตลาดแห่งสุดท้ายคือ ตลาดห้าแยก ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างบ้านโนนม่วงหมู่ที่ 12 และ 19 ซึ่งเป็นตลาดที่ชาวบ้านตั้งกันขึ้นมาเอง มีการนำเอาสินค้าในครัวเรือนไปขายกันมาก รวมทั้งมีพ่อค้าแม่ค้าจากนอกหมู่บ้านนำสินค้ามาขายมากเช่นกัน โดยจะเปิดขายกันในทุกวันตั้งแต่เวลา 13.00-20.00 น. โดยประมาณ สินค้าที่สำคัญ เช่น ผัก ผลไม้ อาหาร สัตว์น้ำ และสินค้าอุปโภคต่างๆ

ในกระบวนการผลิตและกระบวนการจำหน่ายจ่ายแจกผลผลิต หรือกลไกในการจำหน่ายหรือแลกผลผลิต(Distribution)ของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ จะได้รับผลตอบแทนออกมาในรูปของภาวะหนี้สิน(debt)และความทุกข์ยาก ทั้งนี้เพราะว่า ในการผลิตนั้นมีการลงทุนที่สูงขึ้นเรื่อยๆ เช่น ค่าจ้างแรงงาน ค่าเครื่องจักรกล ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่ายาปราบศัตรูพืชและวัชพืช โดยแหล่งเงินกู้ยืม(credit)ที่สำคัญคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) รองลงมาคือ นายทุนในเมือง ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี เมื่อการลงทุนสูงขึ้น ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ในตัวขณะที่ความต้องการของชาวบ้านมีมากขึ้น ภาวะหนี้สินจึงตามมา อันนำไปสู่กระบวนการขายที่ดินทำกิน และปัญหาต่างๆ มากขึ้น

4.11 การเมืองและการปกครอง

4.11.1 ลักษณะการปกครองในหมู่บ้าน

ลักษณะการปกครองในหมู่บ้าน ในเบื้องต้นจะเริ่มจากผู้นำครอบครัวของแต่ละครัวเรือน และในหมู่เครือญาติ โดยผู้สูงอายุจะได้รับการยอมรับนับถือในการเป็นผู้นำตามธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาข้อขัดแย้งขึ้นในหมู่คณะ บรรดาผู้หลักผู้ใหญ่จะมารวมตัวกัน เพื่อแสดงข้อคิดเห็นและเสนอวิธีปฏิบัติอันจะนำไปสู่การยุติข้อขัดแย้งนั้นอย่างยุติธรรม โดยจะเน้นสันติวิธีเป็นสำคัญ เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะนำประเด็นข้อขัดแย้งเหล่านั้นไปให้ผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการคือ ผู้ใหญ่บ้าน ให้เป็นคนไกล่เกลี่ยยุติปัญหา โดยยังคงมีกลุ่มผู้อาวุโสอีกจำนวนหนึ่งและคณะกรรมการหมู่บ้านคอยแสดงความคิดเห็นอยู่อีก สำหรับผู้ใหญ่บ้านที่ชาวบ้านเป็นคนเลือกขึ้นมานั้น ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออยู่แล้ว ทำให้ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถยุติลงได้ในบางส่วน ซึ่งถ้าไม่สามารถที่จะตกลงกันได้ในขั้นตอนนี้ ประเด็นปัญหานั้นก็จะถูกเสนอให้แก่กำนัน ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจกว้างออกไปอีกเป็นคนพิพากษาข้อขัดแย้ง โดยกลุ่มต่างๆ จะช่วยกันค้นหาวิธีลดข้อขัดแย้งและยุติข้อขัดแย้งลง ซึ่งปัญหาโดยส่วนใหญ่จะจบลงในขั้นตอนนี้ แต่ถ้าไม่สามารถหาข้อยุติได้ ปัญหาหรือข้อขัดแย้งก็จะถูกส่งเข้าสู่การพิจารณาตามกระบวนการกฎหมายบ้านเมือง ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

อย่างไรก็ตาม ข้อขัดแย้งที่มีกระบวนการพิพากษาดังที่ได้กล่าวมานี้ ส่วนใหญ่จะเป็นข้อขัดแย้งที่ไม่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมมากนักกล่าวคือ ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในครอบครัว ในหมู่เครือญาติ เพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นปัญหาที่สามารถหาข้อยุติกันได้ในหมู่เครือญาติเอง เช่น เรื่องที่ดินทำกิน การรุกล้ำที่ การทะเลาะกันเอง เป็นต้น แต่ถ้าเป็นปัญหาที่รุนแรงทางอาญากฎหมายเช่น อาชญากรรม การทำร้ายร่างกาย ยาเสพติด การพนัน การแบ่งมรดก เป็นต้น จะถูกดำเนินการตามกระบวนการของกฎหมายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยตรง ซึ่งจะไม่ผ่านกระบวนการยุติปัญหาโดยผู้นำในหมู่บ้าน หรือจะผ่านผู้นำก็เพียงเป็นผู้ช่วยเหลือในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจเท่านั้นเช่น แจ้งความ ให้ข้อมูลเพิ่มเติม กักตัวไว้ เป็นต้น

บ้านโนนม่วงมีการแบ่งการปกครองในหมู่บ้านออกเป็นคุ้มต่างๆ จำนวน 4 คุ้มคือ คุ้มหนองทุ่ม คุ้มวัด คุ้มกลางบ้าน และคุ้มโรงเรียน แต่ละคุ้มก็จะมีหัวหน้าคุ้มซึ่งเป็นกรรมการหมู่บ้านคอยช่วยเหลือในด้านการปกครองแก่ผู้ใหญ่บ้าน ช่วยดูแลรักษาความสงบ ช่วยเหลือลูกบ้านเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น และช่วยงานราชการต่างๆ

นอกจากนี้ ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่คอยดูแล ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านในการปกครอง และทำหน้าที่ในด้านต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะร่วมกันพิจารณาหาผู้ที่มีความเหมาะสมในตำแหน่งต่างๆ เข้ามา

เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านและทางราชการ ดูแล สอดส่อง รักษาความสงบในหมู่บ้านร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ในส่วนของความร่วมมือในด้านการสาธารณสุขเองก็มีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) คอยให้คำแนะนำและเผยแพร่ข่าวสารจากทางราชการในด้านการสาธารณสุข(Public Health) การรักษาสุขภาพพื้นฐานแก่ชาวบ้าน และเป็นผู้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่อนามัย รวมทั้งงานจากทางราชการอื่นๆ อีกด้วย ในระดับตำบลก็มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)คอยประสานงานในส่วนของการปกครองท้องถิ่น ซึ่งรูปแบบการปกครองในหมู่บ้าน ประกอบด้วย

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการปกครองในหมู่บ้าน

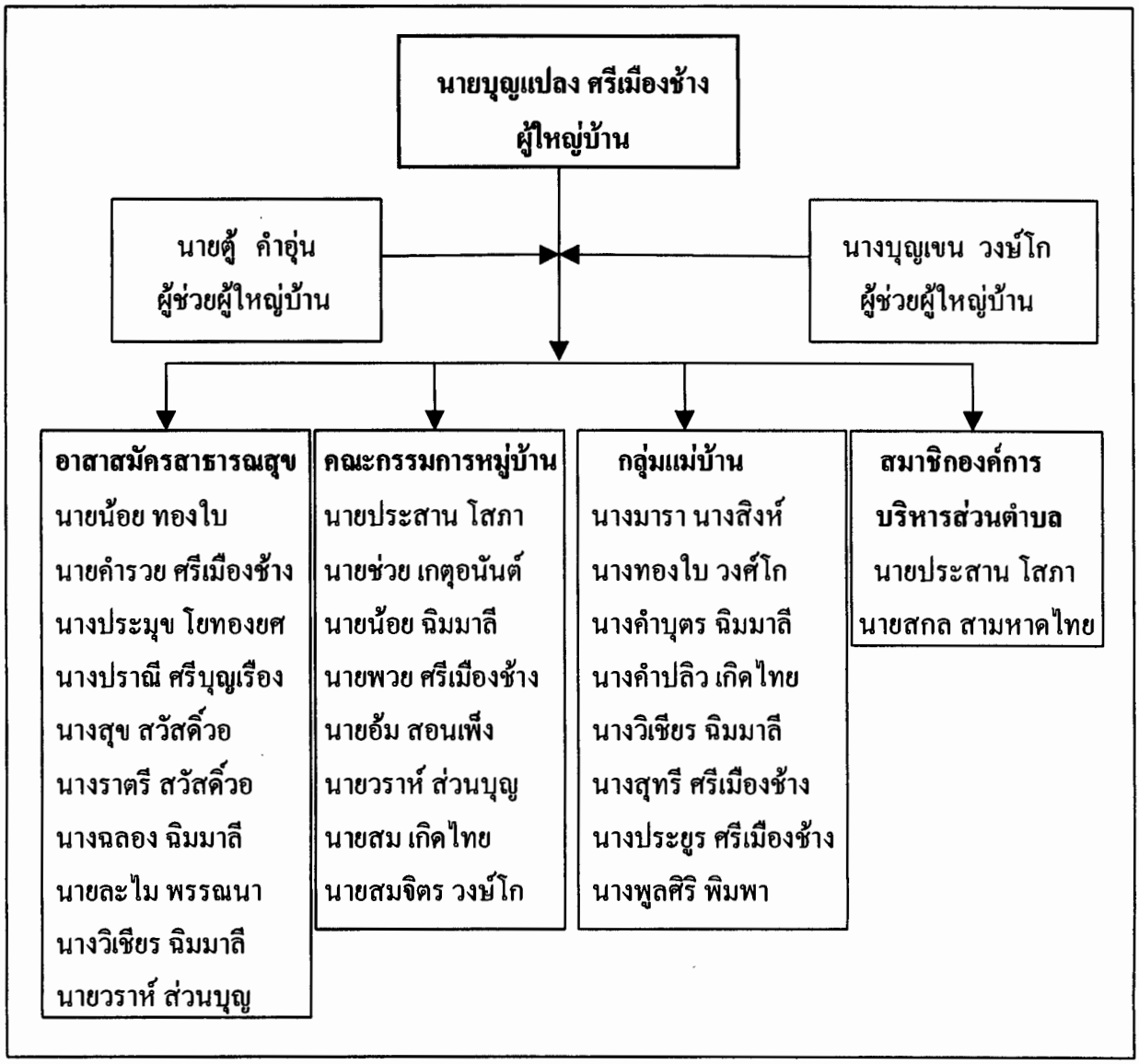

ที่มา: จากการสำรวจและสัมภาษณ์ วันที่ 3 กันยายน 2543

4.11.2 การมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของชาวบ้าน

การมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของชาวบ้านนั้น สามารถพิจารณาได้จากข้อมูลการเลือกตั้งกำนันตำบลศิลาเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2543 มีผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั้งหมด 1,329 คน มีผู้มาลงคะแนนเสียงทั้งสิ้น 588 คน คิดเป็นร้อยละ 44.24 ของจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั้งหมด และจากรายงานผลการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.,2536:1) มีจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั้งหมด 1,033 คน มาใช้สิทธิ์เลือกตั้ง 687 คน คิดเป็นร้อยละ 66.50 ของจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั้งหมด ซึ่งยังเป็นจำนวนที่น้อยอยู่เมื่อเทียบกับจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั้งหมด ทั้งนี้สืบเนื่องมากจากการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านของคนในหมู่บ้านและการประกอบอาชีพที่เร่งด่วนไม่มีเวลา นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ระบบการเมืองการปกครองในหมู่บ้านมีอยู่ทั้งที่เป็นทางการในหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน และนอกจากนั้นยังมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการอีกจำนวนหนึ่งคือ ผู้สูงอายุที่ได้รับความเคารพนับถือ หัวหน้าคุ้ม และกลุ่มต่างๆ ซึ่งผู้นำที่เป็นทางการจะทำหน้าที่ในการปกครองโดยตรง ในขณะที่ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการจะเป็นผู้คอยชี้แนะและให้คำแนะนำ ในการตัดสินใจของผู้นำที่เป็นทางการในประเด็นต่างๆ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในวิธีการที่จะนำมาตัดสินข้อขัดแย้งของลูกบ้าน แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายอีกด้วย

ในการจัดประชุมและแจ้งข่าวสารจากหน่วยราชการ จะเป็นหน้าที่ของผู้นำที่เป็นทางการโดยตรง ซึ่งจะอาศัยหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารประกาศทางราชการ และการนัดประชุมลูกบ้าน ในการประชุมกันนั้นลูกบ้านสามารถเสนอแนวคิดเสนอข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะได้อย่างอิสระและเปิดเผยในที่ประชุม

เมื่อในหมู่บ้านเกิดภาวะความตึงเครียดหรือข้อขัดแย้งขึ้น วิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นวิธีการหนึ่งในหมู่บ้านคือ การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตร กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งกลุ่มจะคอยทำหน้าที่ช่วยเหลือและสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นมาในหมู่บ้าน เป็นกระบวนการแบ่งงาน(division of labour)แบ่งหน้าที่กันทำในหมู่บ้าน อันจะนำไปสู่การลดความตึงเครียด ข้อขัดแย้ง ปัญหาต่างๆ ในหมู่บ้านได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันรูปแบบการปกครองในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเน้นไปที่ผู้รักษากฎหมายเป็นหลัก โดยจะมุ่งใช้กระบวนการทางกฎหมายในการตัดสินข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ ทำให้การมีส่วนร่วมและกระบวนการตัดสินปัญหาอย่างที่เคยมีมาลดน้อยลง ทำให้องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน มีบทบาททางการปกครองน้อยลง จนทำให้หน้าที่และบทบาทของสถาบันการปกครองในหมู่บ้านแทบจะไม่มีอยู่เลย จะมีก็เป็นเพียงรูปแบบที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาของหน่วยงานราชการเท่านั้น แต่กิจกรรมและการปฏิบัติตามหน้าที่นั้นไม่เด่นชัดหรือไม่มีกิจกรรมใดๆ เกิดขึ้นเลย

4.12 ทิศทางและแนวทางการพัฒนาในหมู่บ้าน

4.12.1 แนวทางการพัฒนาในหมู่บ้าน

แนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นโดยรัฐในหมู่บ้านนั้น เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและในทุกปี ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.,2542:3-21) จะเห็นว่ารูปแบบการบริการต่างๆ ที่รัฐมีให้นั้น มีทั้งที่เป็นรูปธรรมคือ การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคหรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ไว้ให้บริการแก่ชาวบ้าน และสิ่งที่เป็นนามธรรมคือ กิจกรรมการพัฒนาและฝึกอบรมต่างๆ ที่มีขึ้นเพื่อให้ความรู้และพัฒนาวิถีชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น

โดยสิ่งที่เป็นรูปธรรมทางการพัฒนาที่รัฐมีให้ เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในหมู่บ้าน เช่น

- ศาสนสถาน(วัด)
- โรงเรียน
- คลังยาสัตว์และอาสาพัฒนาปศุสัตว์
- ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน(ศสมช.)
- อาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.)
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
- หอกระจายข่าว
- ร้านค้าสหกรณ์หมู่บ้าน
- สวนสาธารณะประโยชน์
- โทรศัพท์
- สถานีอนามัย(สอ.)
- ศูนย์พัฒนาตำบล(ศพต.)
- ศูนย์สาธิตการตลาด
- ไฟฟ้า
- ถนน
- สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลหรือบัตรประกันสุขภาพ
- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มเกษตร
- กลุ่มเยาวชน

ส่วนการพัฒนาที่เป็นนามธรรม ประกอบด้วยกิจกรรมการเสริมสร้างความรู้ในด้านต่างๆ แก่ชาวบ้าน การฝึกอบรมให้ความรู้และการพัฒนาฝีมือ การสำรวจความต้องการของหมู่บ้าน โดยกิจกรรมส่วนใหญ่รัฐจะเป็นผู้กำหนดให้ แล้วให้หน่วยงานต่างๆ ที่มีอยู่เข้ามาดำเนินงาน กิจกรรมที่ทำในรอบปี พ.ศ.2541 ที่ผ่านมา เช่น

- การจัดฝึกอบรมให้ความรู้ถึงพิษภัยของยาเสพติด
- การส่งคนในหมู่บ้านไปศึกษาดูงานด้านป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
- การรณรงค์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เสียงตามสาย แผ่นพับ แผ่นปลิว แผ่นโปสเตอร์ การเดินรณรงค์ เป็นต้น
- การชักนำ ชักชวน และสนับสนุนให้มีการส่งผู้ติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษา
- การดำเนินการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดในหมู่บ้าน
- การดำเนินการจับกุมผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด
- การจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพสำหรับผู้เข้าบำบัดรักษายาเสพติด
- การจัดกิจกรรมส่งเสริมกีฬาและนันทนาการให้กับคนในหมู่บ้าน
- การแจ้งข่าวสารผู้กระทำความผิดสารเสพติดแก่เจ้าหน้าที่
- การเดินเวรยามเพื่อเฝ้าระวังไม่ให้มีการค้าและเสพยาเสพติด
- การจัดเวทีชาวบ้าน ให้มีการนำปัญหามาพูดคุยและหาแนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน
- การตั้งคณะทำงานหรือทีมอาสาสมัคร ในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน
- การแสวงหาข้อมูลปัญหายาเสพติดในหมู่บ้านเช่น การรวมกลุ่มพูดคุยถึงปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน
- การจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพสำหรับชาวบ้าน

4.12.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในหมู่บ้าน

ซึ่งจากการพัฒนาของรัฐนั้น ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและระบบคิดของชาวบ้านอย่างมาก ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ระบบความคิดของชาวบ้านจะเน้นไปที่การพัฒนาทางวัตถุ(Materials Development)เป็นสำคัญ มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น อันส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมในทุกๆ ด้าน ทำให้รูปแบบการพัฒนาของรัฐบางอย่างจะเกิดความขัดแย้ง(conflict)ระหว่างการพัฒนาของรัฐและโครงสร้างพื้นฐาน(Infrastructure)ของหมู่บ้าน ทำให้การพัฒนาของรัฐบางอย่างนั้น ไม่สามารถดำเนินการในระยะยาวให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านได้ ทำให้กิจกรรมบางอย่างที่มีรัฐสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเท่านั้นที่ยังคงสามารถดำรงอยู่ได้เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตร เป็นต้น แต่

บางกลุ่มก็ล่มสลายไปเช่น ธนาคารยาสัตว์ ที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้ปัญหาหนึ่งมาจากการที่ชาวบ้านไม่ได้สนใจที่จะดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นต่อไป และสืบเนื่องมาจากรูปแบบการพัฒนาของรัฐที่เป็นแบบสังคมสงเคราะห์(social welfare) ที่รัฐเป็นผู้ให้เพียงอย่างเดียว และเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งขาดการประสานความรู้ของคนในชุมชนกับการพัฒนา ทำให้การพัฒนานั้นไม่ตรงกับความต้องการ และไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ หลังจากเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปจากหมู่บ้านหรือมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการพัฒนาของรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม จากรูปแบบกิจกรรมที่รัฐได้ดำเนินการในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอนั้น ทำให้ข้อคิดเห็นต่อการพัฒนาที่ส่งผ่านมาจากความเห็นชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)นั้น (กชช.2ค.,2542:23)เห็นว่า หมู่บ้านโนนม่วงนี้เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลเดียวกันแล้ว เห็นว่า ดีกว่าหมู่บ้านส่วนใหญ่และมีปัญหาน้อยกว่าหมู่บ้านอื่นๆ รวมทั้งความเห็นจากคณะกรรมการพัฒนาอำเภอ(กพอ.)ก็เห็นว่า หมู่บ้านนี้เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นภายในตำบลเดียวกันแล้ว จะได้รับการพัฒนาจากรัฐมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ

ซึ่งจากความคิดเห็นที่ผ่านองค์กรของรัฐ โดยมองจากผลการพัฒนาที่รัฐนำมาสู่หมู่บ้านนั้น จะเห็นว่าหมู่บ้านได้รับการพัฒนาแล้ว แต่กระบวนการมองดังกล่าวยังขาดการมองในแง่มุมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทั้งด้านวิถีชีวิตและระบบคิดของชาวบ้าน รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนกับนวัตกรรมใหม่(Innovation)ที่เกิดขึ้นผ่านการพัฒนา ทำให้ภูมิปัญญาที่มีมานานของหมู่บ้านบางอย่างขาดหายไปเช่น การใช้สมุนไพรในการรักษาพยาบาล กุศโลบาย(stratagem)ในการรักษาสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพตามแบบดั้งเดิม เป็นต้น โดยเปลี่ยนผ่านมาสู่การรักษาพยาบาลแบบแผนปัจจุบัน การทำการเกษตรเพื่อขาย การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการเพาะปลูกมากขึ้น เป็นต้น

ทั้งนี้ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น อันสืบเนื่องมาจากการพัฒนาของรัฐ ก็ไม่ได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง ประเด็นหนึ่งมาจากข้อจำกัดในการดำเนินงานของระบบราชการ(bureaucracy)และการขาดการประสานงานกันของชาวบ้าน รวมไปถึงความคาดหวังของชาวบ้านที่มีต่อการพัฒนาของรัฐด้วย โดยชาวบ้านจะคาดหวังการพัฒนาของรัฐที่เน้นในด้านการประกอบอาชีพ การเสริมรายได้ เงินทุน และการปลดเปลื้องภาระหนี้สินมากกว่าที่จะเน้นการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้แก่คนในหมู่บ้าน ทำให้กิจกรรมใดๆ ก็ตามที่สวนทาง(opposite)กับความคาดหวังของคนในหมู่บ้านจะไม่สามารถดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาของรัฐได้ และในที่สุดรูปแบบการพัฒนาดังกล่าวก็จะหายไปจากหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านยังคงติดยึดกับแนวความคิดการพึ่งพารัฐ และเป็นเพียงผู้คอยรับประโยชน์จากรัฐ มากกว่าการเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเองทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

บทที่ 5
การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ภายหลังการขายที่ดินทำกิน

บ้านโนนม่วง เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งที่ดินทำกินเป็นปัจจัยสำคัญของการผลิตในหมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับที่ดินทำกินของตัวเองอยู่ตลอดเวลา และเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ก่อให้เกิดการปลูกฝัง(establish) และสร้างจิตสำนึก(consciousness) ที่มีความสัมพันธ์กับที่ดินทำกินเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อการครอบครองที่ดินทำกินของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปทำให้โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อรักษาภาวะความสมดุล(equilibrium)ทางสังศมให้เกิดขึ้น ซึ่งผลกระทบดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นลูกโซ่ที่เกี่ยวพันกันไป ไม่ว่าจะเป็นทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนในชุมชน ดังนั้นจะเห็นว่า ที่ดินทำกินมีความสำคัญเป็นอย่างมาก และเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในทุกๆ ส่วนของหมู่บ้าน

5.1 ประวัติความเป็นมาของการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร

ชาวบ้านโนนม่วงนับตั้งแต่มีการโยกย้าย มาจากบ้านเก่า(บ้านลานหญ้าหรือบ้านลานตากหญ้า)เพื่อตั้งรกรากและแสวงหาพื้นที่ทำกินที่เหมาะสมกว่า จะเริ่มจากการมาจับจองหักร้างถางพงเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่ทำกิน เป็นลักษณะของการจับจองโดยกำหนดเขตพื้นที่ของแต่ละคนไปตามความสามารถของบุคคลหรือครอบครัวนั้น ๆ โดยมีระบบเครือญาติเป็นตัวส่งผ่านความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงที่ดินทำกินหรือการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน จะเป็นการให้สิทธิ์มากกว่าการซื้อขาย โดยเน้นที่ความพอใจของแต่ละฝ่าย เป็นการแลกเปลี่ยนที่ต้องการผลตอบแทน(คุณค่าทางใจ)เท่ากัน(balanced reciprocity) เป็นการแลกเปลี่ยนโดยตรง(direct change) และเป็นการแลกของต่อของ(barter system) โดยมีลักษณะเป็น “เชิงเศรษฐกิจ”

ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่ดินทำกินและการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ กับอำนาจการครอบครองที่ดินทำกินที่มีอยู่แล้ว ดังนั้นแรกเริ่มของการซื้อขายที่ดินทำกินจึงไม่เด่นชัดนัก ทั้งนี้ประเด็นหนึ่งสืบเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่น้อยและพื้นที่ที่ดินทำกินที่ยังไม่มีการจับจองยังมีอยู่มาก ทำให้ที่ดินทำกินสามารถตอบสนองความต้องการของประชากรในหมู่บ้านได้อย่างเพียงพอ

เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินจึงมีมากขึ้น มีการจับจองพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์กันมากขึ้น ในขณะพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์นั้นมีจำนวนคงที่ทำให้เกิดการซื้อขายกันเพื่อถือสิทธิ์ในการครอบครอง โดยในช่วงแรกการซื้อขายกันจะเกิดขึ้นอยู่เพียงแต่ในหมู่เครือญาติ ซึ่งราคาซื้อขายก็ไม่แพงเท่าที่ควรจะเป็น โดยอยู่ที่ความพอใจของแต่ละฝ่าย นอกจากนั้นก็ยังมีการซื้อขายให้แก่บุคคลภายนอกที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นโดยการสมรสกับคนในหมู่บ้านและย้ายเข้ามาอยู่โดยตรง ซึ่งที่ดินทำกินที่ซื้อขายกันจะมีราคาสูงขึ้นเล็กน้อย แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นการซื้อขายที่ดินเพื่อขยายครอบครัวและเป็นที่ทำกินของหมู่เครือญาติ ทำให้การขายที่ดินทำกินไม่เน้นที่ราคาเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันของเพื่อนบ้านแต่ละคน ที่มีในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าเงินตรา

ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปที่ดินทำกินเพื่อการใช้ประโยชน์ ทำให้ระบบการครอบครองที่ดินทำกินนั้นได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายผ่านทางเอกสารสิทธิ์ที่รัฐบาลออกให้ บทบาทในการขายที่ดินทำกินจึงเปลี่ยนไป จากการขายที่ดินทำกินผ่านระบบอุปถัมภ์และระบบเครือญาติไปเป็นการค้าขาย โดยมีระบบเงินตรา(cash economy)แบบธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ราคาที่ดินทำกินเริ่มขยับสูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นช่วงๆ ไป จากอดีตที่เน้นความพอใจของทั้งสองฝ่าย ก็มาเป็นการนับจำนวนตารางเมตรต่อราคาเงิน เป็นการเปลี่ยนแปลงหน่วยของการซื้อขาย แต่ราคาซื้อขายในช่วงแรก ๆ ก็ยังคงไม่มากนัก

จนเมื่อเมืองขอนแก่นมีความเจริญและทันสมัยขึ้น ทำให้เมือขอนแก่นกลายมาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การสร้างมหาวิทยาลัยขอนแก่นในปี พ.ศ.2509 และการสร้างถนนลาดยางเข้าสู่ชุมชนในปี พ.ศ.2540 ทำให้เกิดการหลั่งไหลของประชากรต่างถิ่นเข้ามาสู่สังคมรอบๆ หมู่บ้านมีสูงขึ้น ความต้องการใช้ประโยชน์ในที่ดินจึงมีมากขึ้น ทำให้ราคาที่ดินขยับสูงขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งการเข้ามาของลัทธิทุนนิยม บริโภคนิยม และความทันสมัย โดยผ่านสื่อและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านและคนนอกหมู่บ้าน ทำให้เกิดความคาดหวังต่อรูปแบบความทันสมัยของสังคมเมืองที่ชาวบ้านรับรู้มา และราคาที่ดินทำกินก็เป็นสิ่งเย้ายวนใจ ในอันที่จะได้มาเพื่อสนองตอบต่อความต้องการใหม่ ๆ แบบสังคมเมืองที่มากขึ้น ทำให้การขายที่ดินทำกินของชาวบ้านในหมู่บ้านมีสูงขึ้นเรื่อย ๆ

การขายที่ดินทำกินที่เป็นระบบทางธุรกิจที่เด่นชัดมากที่สุดอยู่ในช่วงทศวรรษที่ 20-30 โดยเริ่มขึ้นจากภาวะความจำยอมของชาวบ้านที่ต้องการใช้เงินแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินของครอบครัว ซึ่งการซื้อขายในระยะเริ่มแรกนั้นไม่ผ่านนายหน้าเลย เป็นการติดต่อกันโดยตรงระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย โดยมีการซื้อขายกันไร่ละ 1,000 บาท ในปี พ.ศ.2525 และเนื่องจากความเร่งรีบในการขายทำให้ราคาที่ได้ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับราคาของที่ดินทำกินในปีต่อ ๆ มา

เมื่อธุรกิจอสังหาริมทรัพย์(immovable property) กลายเป็นธุรกิจที่สร้างผลกำไร(profit)ให้อย่างงดงามแก่พ่อค้าและนายทุน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการที่อยู่อาศัยของคนในเมืองและในมหาวิทยาลัย ทำให้ชาวบ้านเริ่มขายที่ดินทำกินมากขึ้น โดยจะผ่านนายหน้าหรือผู้มาติดต่อซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนในหมู่บ้าน ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ไร่ละ 5,000 บาทในปี พ.ศ.2527 จนถึงไร่ละ 400,000 บาทในปี พ.ศ.2538 ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของที่ดินทำกินผืนนั้นด้วย ซึ่งที่ดินทำกินที่ติดถนนหลักจะมีราคาแพงมากที่สุด โดยจะเสียค่านายหน้าร้อยละ 3 ของราคาที่ดินทั้งหมด ซึ่งเจ้าของที่ดินทำกินที่ขายได้จะต้องเป็นคนจ่ายค่านายหน้าเอง

การซื้อขายที่ดินทำกินของชาวบ้านจะมีตั้งแต่ 3 ไร่จนถึง 50 ไร่ต่อครอบครัว ส่วนใหญ่จะเป็นการขายที่ดินเมื่อเห็นว่าราคาสูง และจะนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในสิ่งที่ต้องการเช่น ใช้หนี้ ทำบุญให้แก่พ่อแม่ แต่งงานให้ลูก ซื้อรถ สร้างบ้าน และนำไปซื้อที่ดินทำกินในที่ที่ห่างไกลออกไปที่มีราคาถูก เป็นต้น เพื่อจะได้ใช้เป็นที่ทำกินของตนต่อไปในอนาคต

การมีถนนหลวงสายต่าง ๆ พาดผ่านหมู่บ้านก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้ราคาที่ดินทำกินสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสายโนนม่วง-หนองปอ(ทางหลวงหมายเลข 3065) ถนนมิตรภาพ(ทางหลวงหมายเลข 2) และถนนเลี่ยงเมือง(ทางหลวงหมายเลข 230) ที่พาดผ่านและล้อมรอบหมู่บ้านอยู่ ซึ่งถนนเหล่านี้ส่งผลให้การคมนาคมเข้ามาในหมู่บ้านสะดวกง่ายดายยิ่งขึ้น ทำให้บ้านโนนม่วงเป็นเป้าหมายของการซื้อขายที่ดินทำกิน เพราะการซื้อขายที่ดินส่วนใหญ่นายทุนจะนำไปแปรรูปเป็นที่ดินจัดสรรเพื่อขาย เป็นบ้านจัดสรร และซื้อไว้เพื่อเก็งกำไร ทำให้คนในเมืองและในมหาวิทยาลัยและสถานที่ต่างๆ รอบ ๆ หมู่บ้านมีความต้องการที่ดินทำกินในหมู่บ้านที่มีทำเลดี ทั้งต่อการเดินทาง สภาพแวดล้อม และการทำงานมากขึ้น อันส่งผลให้เกิดแรงผลักดันให้เกิดการขายที่ดินทำกินในหมู่บ้านที่สูงขึ้น

สาเหตุในการขายที่ดินทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่ จะเป็นเพราะภาวะหนี้สินเป็นตัวบังคับ นอกจากนั้นยังมีประเด็นอื่น ๆ อีกเช่น แบ่งมรดก เพื่อทำบุญให้พ่อแม่ เพื่อแต่งงานบุตร เพราะนายทุนซื้อที่ดินล้อมรอบ เป็นทุนการศึกษาบุตร กลัวสายไฟฟ้าแรงสูงพาดผ่านอันจะทำให้ราคาต่ำลงกว่าเดิม กลัวถนนตัดผ่านจนทำให้เสียที่ดินทำกิน และเพราะจะย้ายไปอยู่ที่อื่น ซึ่งเมื่อชาวบ้านขายที่ดินทำกินแล้วเงินที่ได้ก็นำมาใช้หนี้เป็นส่วนใหญ่ แล้วก็ซื้อบ้าน ซื้อรถ ทำบุญ และใช้เป็นทุนการ

ศึกษาบุตร นอกจากนี้เงินส่วนหนึ่งก็จะนำไปซื้อที่ดินทำกินในเขตอื่นที่ห่างออกไป เพื่อจะได้เป็นหลักประกันในการประกอบอาชีพในอนาคตอีกด้วย

การซื้อขายที่ดินทำกินของชาวบ้านดำเนินมาเรื่อย ๆ โดยมีราคาที่ดินทำกินที่สูงขึ้นเรื่อยๆ เป็นสิ่งล่อใจ จนมาถึงช่วงปี พ.ศ.2540 ซึ่งเกิดปรากฏการณ์ฟองสบู่แตกเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์,2540:6) ทำให้ระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยได้พังทลายลง ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ยุบตัวลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การซื้อขายที่ดินทำกินในหมู่บ้านก็หยุดชะงักลงไปเช่นเดียวกัน ซึ่งหลังจากช่วงเวลาดังกล่าวมาแล้วไม่ปรากฏว่ามีการซื้อขายที่ดินทำกินกันอีกเลย ประเด็นใหญ่มาจากการล้มละลายทางเศรษฐกิจและสถาบันการเงินของสังคมไทยนั่นเอง

5.2 วิถีชีวิตก่อนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร

บ้านโนนม่วงเป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ 91 ปี ทำให้ชาวบ้านมีรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเฉพาะของหมู่บ้านที่สืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละชุมชน ดังนั้นวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านจึงมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันจะแสดงออกมาในรูปของระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน โดยมีสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่สำคัญตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cutural ecology concept)ที่มองว่าสิ่งแวดล้อมเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งวิถีชีวิตที่แสดงออกมาของคนในหมู่บ้านนั้น สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

5.2.1 ด้านสังคม

เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่แสดงออกมาด้านสังคม ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างชีวิตประจำวันกับการดำรงอยู่ขององค์ประกอบทางด้านสังคม และสถาบันทางสังคมในหมู่บ้าน ซึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านสังคมมีในหลาย ๆ ประเด็น คือ

5.2.1.1 ประชากร ชาวบ้านโนนม่วงเป็นกลุ่มบุคคลที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เพื่อมาเสาะแสวงหาถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ที่มีสภาพทางด้านกายภาพและชีวภาพเหมาะสมกว่าที่เคยเป็นอยู่ ดังนั้นการอพยพเข้ามาอยู่ของคนในหมู่บ้าน จะเน้นไปที่การเพิ่มจำนวนพื้นที่ทำกินให้มากที่สุด จำนวนประชากรที่เกิดขึ้นจึงมีความผกผันกับจำนวนครัวเรือนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ

จำนวนประชากรในแต่ละครอบครัวจะมีสูง ในขณะที่จำนวนครัวเรือนมีน้อย อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย(Extended Family)ที่เป็นลักษณะเด่นของครอบครัวเกษตรกรรม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความต้องการแรงงานในการประกอบอาชีพ การใช้แรงงานเพื่อผลทางเศรษฐกิจ และการปล่อยให้มีการเกิดที่เป็นไปตามธรรมชาติโดยไม่มีการคุมกำเนิด ซึ่งจะเห็นได้ว่าช่วงรุ่นพ่อแม่ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งจะอยู่ในระหว่างช่วง 30-50 ปีให้หลัง ในแต่ละครอบครัวจะมีบุตรกันมากตั้งแต่ 3-14 คนต่อหนึ่งครอบครัว ซึ่งก็ไม่เป็นความลำบากต่อการเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวเท่าใดนัก เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ทำให้อัตราการเกิดมีสูงเมื่อเทียบกับจำนวนคนในหมู่บ้าน ในขณะเดียวกันอัตราการตายก็สูงด้วยเช่นกัน เพราะระบบการสาธารณสุขของหมู่บ้านที่ทันสมัยเพิ่งเข้าไปในปี พ.ศ.2536 ทำให้อัตราการตายที่สูงเป็นเหตุผลหนึ่งของครอบครัวที่จำเป็นต้องมีลูกมากๆ ไว้ เพื่อสร้างตัวเลือกในการอยู่รอดให้มีมากขึ้น ประชากรในหมู่บ้านมีอัตราในการย้ายถิ่นน้อย เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความเพียงพอของที่ดินทำกินที่ครอบครัวมีอยู่ จะมีการอพยพบ้างเป็นครั้งคราวเฉพาะในช่วงหลังจากเสร็จการทำงานในภาคการเกษตรแล้ว แต่ก็เป็นการอพยพเข้าไปทำงานในเมืองในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น

กลุ่มชาติพันธุ์ของชาวบ้านจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานเป็นหลัก ถึงแม้จะมีการย้ายถิ่นเข้ามาจะด้วยการแต่งงานหรือการเข้ามาอยู่อาศัยโดยตรง ก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานที่อาศัยอยู่ในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเท่านั้น จะไม่ห่างไกลออกไปเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านที่ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร และการนิยมแต่งงานในกลุ่มเดียวกัน แต่นอกวงศ์วาน(exogamy)ของตนเอง ทั้งนี้เพราะข้อห้าม(taboo)ทางการแต่งงาน ที่ห้ามแต่งงานกับคนในสายเลือดเดียวกัน(incest taboo) หรือกับกลุ่มคนใกล้ๆ โดยญาติผู้ใหญ่จะมีอิทธิพลในการเลือกคู่ครองสูง ซึ่งจะเป็นลักษณะพ่อสื่อแม่ชัก(go-between) ทำให้ส่วนใหญ่จะได้แต่งงานกับกลุ่มคนที่ญาติผู้ใหญ่เคยมีสัมพันธ์(relation)กันมาก่อน เป็นการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว(monogamy)ที่ฝ่ายชายให้สินสอดแก่ฝ่ายหญิง(bride wealth) ซึ่งหลังจากแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิง(matrilocal residence) และการนับญาติจะนับทั้ง 2 ฝ่าย(bilateral descent) แต่อย่างไรก็ตาม การแต่งงานในหมู่บ้านบางครั้งก็เป็นแบบคลุมถุงชน(arranged marriage) และเป็นแบบพาหนี(elopement) แล้วค่อยมาขอขมาต่อญาติผู้ใหญ่ทีหลัง

5.2.1.2 ครอบครัว เมื่อจำนวนประชากรแต่ละครัวเรือนมีมากขึ้น ทำให้ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย คือมีคนในครอบครัวอาศัยอยู่ตั้งแต่สามรุ่นขึ้นไปคือ รุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกหลาน ทั้งนี้เป็นความจำเป็นทั้งทางด้านการอบรมเลี้ยงดูและการประกอบอาชีพที่แต่ละครอบครัวจะต้องแสวงหาเพื่อให้สามารถสนองตอบต่อคนในวัยพึ่งพิงในครอบครัวได้ จึงส่งผลให้ครอบครัวของคนในหมู่บ้านเป็นครอบครัวใหญ่(ขยาย)มีคนอาศัยอยู่มาก แม้จะมีการแยก

ครัวเรือนออกไปหลังการแต่งงานแล้วในบางส่วน แต่ก็เป็นการแยกออกไปตั้งบ้านเรือนใกล้ๆ บ้านเรือนเดิม ในพื้นที่ที่เป็นของครัวเรือนเดิม แต่ก็มีบางส่วนที่ย้ายออกจากหมู่บ้านไปตั้งบ้านเรือนที่อื่นตามสามีภรรยาของตน ซึ่งก็มีจำนวนน้อย จากการตั้งครัวเรือนใหม่ในบริเวณรอบ ๆ ของตนเองนั้น ทำให้ลักษณะการขยายตัวของครัวเรือนจะเป็นกระจุกแต่ละจุด จะไม่กระจัดกระจายมากนัก โดยมีครอบครัวดั้งเดิมหรือครอบครัวต้นตระกูลเป็นศูนย์กลาง ส่งผลให้การขยายตัวของหมู่บ้านยังคงจำกัดอยู่แต่ภายในพื้นที่บ้านเรือนที่รุ่นพ่อรุ่นแม่ได้สร้างไว้

5.2.1.3 การตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว เนื่องจากครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ทำให้ผู้ชายในวัยแรงงานต้องรับบทบาทในการประกอบอาชีพและการหาอาหารมาสู่ครอบครัวเป็นหลัก โดยมีผู้หญิงเป็นคนดูแลบ้านเรือน ดูแลเด็ก ปรุงอาหาร และทำงานบ้าน ซึ่งเป็นการแบ่งหน้าที่หรือแบ่งงานกันทำ(division of labour)ที่ชัดเจนระหว่างผู้หญิง ผู้ชาย และวัยพึ่งพิง อย่างไรก็ตามอำนาจในการตัดสินใจสูงสุดของคนในครัวเรือนจะอยู่ที่ผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นชายหรือเป็นหญิง โดยทุกคนในครัวเรือนจะให้ความเคารพและเชื่อฟัง ซึ่งผู้อาวุโสนี้จะเป็นผู้ปกครองคนทั้งครอบครัวและบางครั้งก็ทำงานช่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ทอผ้า เลี้ยงเด็ก ไปทำบุญที่วัด จัดเตรียมอาหาร เป็นต้น เมื่อผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัวได้ถึงแก่กรรมไป คนอาวุโสลำดับถัดมาก็จะขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแทน สำหรับในกรณีที่ผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัวไม่สามารถทำการตัดสินใจได้ เช่น แก่มาก หลง ๆ ลืม ๆ อ่อนแอ ป่วย เป็นต้น ผู้อาวุโสรองก็จะทำหน้าที่ผู้นำแทนเช่นกัน

5.2.1.4 การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน เมื่อคนในครอบครัวถึงวัยที่จะต้องแต่งงาน การเลือกคู่ครองนั้นจะเป็นผู้นำในครอบครัวเป็นคนเลือกพร้อม ๆ กับการตัดสินใจของสมาชิกในครอบครัว โดยเน้นไปที่ความพอใจของหมู่เครือญาติเป็นหลัก โดยทุกคนจะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคู่ครองของคนในครอบครัว และทุกคนในครอบครัวจะช่วยกันว่ากล่าวแสดงความคิดเห็นให้ผู้ที่จะเลือกคู่ครองฟัง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตัวและเกิดการตัดสินใจที่เหมาะสมในการเลือกคู่ครอง ซึ่งกระบวนการเลือกคู่ครองจะถูกปลูกฝังจากคนในครอบครัวตลอดเวลาที่อยู่ร่วมกัน ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม(Socialization) การเรียนรู้ และการถ่ายทอดประสบการณ์ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบในการเลือกคู่ครองของทุกคนในครอบครัว ก็มีหลายอย่างเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจด้วย เช่น ความพอใจของคนในครอบครัว เครือญาติ ความพอใจของคนที่จะแต่งงานเอง เพื่อนบ้าน เป็นต้น ส่งผลให้กระบวนการเลือกคู่ครองมีความละเอียดอ่อนมากขึ้น ทำให้เมื่อแต่งงานไปแล้วอัตราการหย่าร้างมีน้อย และพฤติกรรมการแต่งงานและการเลือกคู่ครอง ที่นอกลู่นอกทางหรือนอกกรอบจารีตประเพณีก็มีน้อยเช่นกัน

5.2.1.5 การแบ่งมรดก ผู้นำครอบครัวมีอำนาจในการจัดการมรดก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพ่อแม่ หากรุ่นพ่อแม่ถึงแก่กรรมไป การจัดการมรดกจะเป็นการตกลงกันเองของบรรดาลูก ๆ

ในกรณีที่พ่อแม่ไม่ได้จัดการ ลูกทุกคนก็จะรู้กันอยู่ว่าตนเองนั้นเหมาะสมกับการรับมรดกที่มีอยู่ขนาดไหนเพียงไร คนที่ได้รับมรดกมากที่สุดคือคนที่อยู่ใกล้ชิดพ่อแม่มากที่สุด โดยจะเป็นคนที่เลี้ยงดูพ่อแม่มาตลอดไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ส่วนใหญ่จะเป็นคนสุดท้อง(คนเล็กสุด)

5.2.1.6 เครือญาติและเพื่อนบ้าน เมื่อครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย การตั้งบ้านเรือนใหม่ ก็จะเป็นการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ที่ใกล้บ้านเรือนเดิมหรือในบริเวณบ้านเรือนเดิมของตน โดยทุกคนจะยังคงเชื่อฟังผู้นำในครอบครัวเดิม ทำให้ระบบเครือญาติของคนในหมู่บ้านมีความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ตลอดเวลา ที่ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ หากแต่เป็นการพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยมีสายเลือดและการแต่งงานเป็นตัวแปรในการสร้างความสัมพันธ์ เครือญาติจะมีการปฏิสัมพันธ์(interaction)กันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การดูแลซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีคุณค่าทางจิตใจเป็นแรงผลักดัน ส่งผลให้ระบบเครือญาติมีความเหนียวแน่นเป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์จะเป็นการแลกเปลี่ยนกันทางสังคมและจิตใจมากกว่าผลประโยชน์ที่เป็นเงินตราหรือระบบธุรกิจ(cash economy) นอกจากความสัมพันธ์ในทางเครือญาติแล้ว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็มีอยู่ ซึ่งจะเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันและเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5.2.1.7 ชนชั้นทางสังคม ผลจากความสัมพันธ์ดังกล่าว ส่งผลให้การแบ่งชนชั้นทางสังคม(social class)ของคนในหมู่บ้าน ไม่ค่อยสลับซับซ้อนและแตกต่างจนเกินไปเท่าใดนัก จะเป็นระบบการแบ่งชนชั้นทางสังคมโดยถือความเคารพเชื่อฟังเป็นหลัก โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ถูกยกย่องให้มีความสำคัญสูงสุด ซึ่งจะได้รับการยอมรับให้เป็นกลุ่มผู้นำทางสังคมโดยธรรมชาติไป ซึ่งกลุ่มอื่น ๆ ในหมู่บ้านจะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรม หรือการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในรูปแบบอื่น กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดชนชั้นทางสังคม เช่น จำนวนของเครือญาติ บทบาททางสังคม การยอมรับของคนในสังคม เป็นต้น จะเป็นตัวกำหนดชนชั้นโดยที่บุคคลนั้นจะรับรู้ได้เอง เมื่อถึงเวลาในการแสดงบทบาทของตนเอง

5.2.1.8 การศึกษา เนื่องจากความต้องการทางด้านจำนวนประชากร เพื่อประโยชน์ในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้การมองคุณค่าทางการศึกษาของคนในหมู่บ้านเป็นเพียงจุดย่อยจุดหนึ่ง ที่ต้องปฏิบัติตามที่สังคมหรือทางราชการกำหนดไว้เท่านั้น กล่าวคือ ชาวบ้านจะเน้นไปที่การศึกษาในภาคบังคับเป็นหลัก เมื่อจบการศึกษาในภาคบังคับแล้วส่วนใหญ่จะไม่เรียนต่อ ทั้งนี้เพราะความต้องการแรงงานในครอบครัว และภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีกิจกรรมการดำเนินชีวิตที่ไม่สามารถแสดงออกมาในรูปของรายได้ที่เป็นตัวเงิน ทำให้ครอบครัวของชาวบ้านสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ แต่ไม่สามารถแสดงผลรายรับออกมาเป็นตัวเงิน ซึ่ง

ในการศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปนั้น จะต้องมีเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่สำคัญและในจำนวนที่สูง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีบางครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของคนในครอบครัว มีการส่งเสียให้เรียนในระดับที่สูงขึ้นไป และสาเหตุดังกล่าวนี้เองส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินขึ้นในครอบครัว ในที่สุดต้องขายที่ดินทำกินเพื่อใช้หนี้และเป็นทุนการศึกษาของคนในครอบครัว

5.2.1.9 การศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของคนในหมู่บ้านก็เช่นเดียวกัน กลุ่มคนที่มีบทบาทมากที่สุดคือ กลุ่มผู้สูงอายุ เพราะกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มผู้นำทางพิธีกรรม และเป็นวัยพึ่งพิงที่มีเวลาว่างในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาสูง โดยมีฮีต 12 คือ ประเพณีหรือบุญในรอบ 12 เดือนหรือ 1 ปี เป็นตัวกำหนดว่า พิธีกรรมทางศาสนาในแต่ละเดือนจะมีอะไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นบุญเข้ากรรมในเดือนอ้าย (เดือน 1 ตรงกับเดือนธันวาคม) บุญคูณลานในเดือนยี่ (เดือน 2 ตรงกับเดือนมกราคม) บุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชาในเดือน 3 บุญพระเวสหรือผเวสในเดือน 4 บุญสรงน้ำหรือสงกรานต์ในเดือน 5 บุญบั้งไฟในเดือน 6 บุญซำฮะในเดือน 7 บุญเข้าพรรษาและบุญอาสาฬหบูชาในเดือน 8 บุญข้าวประดับดินในเดือน 9 บุญออกพรรษาและกฐินในเดือน 10 และเดือน 11 บุญลอยกระทงในเดือน 12 เป็นต้น

ซึ่งประเพณีส่วนใหญ่ จะเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในศาสนา และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน การประกอบพิธีกรรมมีตั้งแต่ทำกันในบ้านและออกไปรวมกันที่วัด นอกจากประเพณีดังกล่าวแล้วยังมีการทำบุญในลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย การแต่งงาน การบวช เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญบ้าน สู่ขวัญ บวชนาค เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านได้ทำมาโดยตลอด อันมีกลุ่มผู้สูงอายุเป็นแกนนำในการประกอบพิธี โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนา ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมมีอยู่อย่างเหนียวแน่นและมีอัตราความถี่สูง เพราะพิธีกรรมนั้นจะมีในทุกเดือน

5.2.1.10 การสาธารณสุข ในด้านการสาธารณสุขของหมู่บ้านนั้น ยังคงมีการรักษากันแบบพื้นบ้านกันอยู่โดยอาศัยหมอพื้นบ้าน ยาแผนโบราณ และความเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์ (black magic)เข้าช่วย มีการปัดเป่า สวดมนต์ อาบน้ำมนต์ สะเดาะเคราะห์ เพื่อป้องกันและรักษาโรคร้ายกันอยู่ ซึ่งการรักษาแบบแผนโบราณนี้จะเน้นไปที่การรักษาทางจิตใจเป็นสำคัญ โดยมีการสร้างสัญลักษณ์(symbol)ต่างๆ ขึ้นมาแทนความเชื่อเพื่อให้เกิดผลทางจิตใจเช่น พญาแถน พญานาค หมอผี เทพเจ้าต่างๆ แต่ก็มีการรักษาแบบแผนปัจจุบันกันอยู่ในรายที่มีอาการรุนแรงและเฉียบพลัน เช่น อุบัติเหตุ ป่วยเรื้อรัง เป็นต้น แต่ก็จะผ่านการรักษาตามแบบแผนโบราณกันมาก่อนแล้วช่วงหนึ่ง โดยผู้ทำการรักษาแบบพื้นบ้านจะเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านสมุนไพรและเวทมนตร์คาถาควบคู่กันไปด้วย รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

5.2.1.11 การคมนาคม การสาธารณูปโภคพื้นฐานและการคมนาคมติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนภายนอกนั้น ก็ยังไม่เด่นชัดเท่าไร ทั้งนี้เนื่องจากไม่ว่าจะเป็น ถนนลาดยาง โทรศัพท์ ไฟฟ้า ประปา และการไปรษณีย์โทรเลข ก็เพิ่งเข้ามาในหมู่บ้านระยะเวลาไม่กี่ปีเท่านั้น ทำให้การติดต่อสื่อสารจากชุมชนภายนอก โดยส่วนใหญ่จะเป็นการนำเข้ามาจากคนในหมู่บ้านที่ไปทำงานต่างถิ่นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และการเข้ามาสู่หมู่บ้านของบุคคลภายนอกเท่านั้น ส่วนการติดต่อสื่อสารกันเองภายในหมู่บ้านและหมู่เครือญาติ จะเป็นการปฏิสัมพันธ์กันในเรื่องของการประกอบอาชีพ การทำกิจกรรมร่วมกัน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการจัดงานประเพณี ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีอัตราความถี่สูง ทำให้การแลกเปลี่ยนกันทางความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมีสูง และการแจ้งข่าวช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมีความต่อเนื่องและรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมาก เพราะเป็นการติดต่อกันแนวราบระหว่างบุคคลกับบุคคล

วิถีชีวิตของเกษตรกรก่อนการขายที่ดินทำกินในทางสังคมนั้น มีความใกล้ชิด สัมพันธ์กันอยู่อย่างต่อเนื่อง มีระบบเครือญาติที่มีความเหนียวแน่น มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง ส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งเป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการขัดเกลาทางสังคมแก่คนในรุ่นต่อไปร่วมกัน อันเป็นฉบับของวิถีชีวิตในชนบท ที่มีระบบการประกอบอาชีพ การใช้แรงงาน การแลกเปลี่ยน และการทำงานร่วมกัน เป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมทางสังคมของคนในหมู่บ้าน เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มและการขยายตัวของกลุ่ม ทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่มีผลในการผลักดันกลไกทางสังคมให้เป็นไปตามความคาดหวังที่สังคมมีให้แก่คนในสังคมได้

5.2.2 ด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจเป็นระบบอีกระบบหนึ่ง ที่ส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านที่มีลักษณะเด่นและมีความเฉพาะของแต่ละชุมชน อันสืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่กุมชะตาอนาคตของคนในหมู่บ้านหรือเป็นหลักประกันในการดำรงอยู่ของกลุ่มคน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญ ดังจะเห็นได้ว่า บ้านโนนม่วงนั้นมีจุดกำเนิดของหมู่บ้านมาจากการอพยพเข้ามาเพื่อการตั้งถิ่นฐาน และการประกอบอาชีพเป็นสำคัญ ทำให้ระบบเศรษฐกิจสามารถที่จะสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นในสังคมและกำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

5.2.2.1 การประกอบอาชีพ อาชีพหลักของชาวบ้านคือ การทำนา โดยมีที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและมีการใช้แรงงานในครอบครัว ทำให้วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตส่วนใหญ่ไปกับการทำงานในภาคการ

เกษตร และการเลี้ยงสัตว์ จะเปลี่ยนแปลงบ้างก็เป็นการออกไปรับจ้างในช่วงระยะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำงานในภาคการเกษตร ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้น ทำให้ก่อเกิดระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันเพื่อแลกเปลี่ยนกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำงานในภาคการเกษตรที่ทำให้เกิดความต้องการแรงงานคนจำนวนมากในครอบครัว นำไปสู่การเกิดกิจกรรมทางประเพณีที่เกี่ยวกับการเกษตรและการปลูกฝังลักษณะนิสัย ค่านิยม ที่มีผลมาจากการประกอบอาชีพ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพ ถึงแม้ผลที่ได้จะไม่สามารถตีค่าออกมาเป็นรูปของเงินตราได้อย่างชัดเจน หรือมีคุณค่าทางเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ที่น้อยก็ตาม แต่ก็เป็นวิถีชีวิตที่แสดงออกมาจากผลของการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น วิถีชีวิตชาวบ้านในแต่ละวันจึงจะยังคงวนเวียนอยู่ในสถานที่ทำการเกษตรตั้งแต่เช้าจรดเย็น อันส่งผลให้เกิดความผูกพันและหวงแหนในปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เพื่อจะยังคงรักษาไว้ซึ่งแบบแผนการประกอบอาชีพตามแบบบรรพบุรุษ(ancestor) ที่ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตสำนึกของชาวบ้านทุกคน

5.2.2.2 การปลูกพืช พืชที่สำคัญคือ ข้าว รองลงมาคือ พืชผักต่าง ๆ เป็นการปลูกเพื่อบริโภคเป็นสำคัญ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเกี่ยวข้องกับรอบการผลิตทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมดิน การปลูกพืช การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ และการกระจายผลผลิต ซึ่งเน้นไปที่แรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นสำคัญ โดยใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่สามารถผลิตขึ้นมาใช้เองได้ เช่น ไถ คราด จอบ เสียม มีด เป็นต้น ส่งผลให้วิถีชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีการแลกเปลี่ยนและสัมพันธ์กับหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านในทุกกระบวนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการลงแขกหรือขอแรง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การหยิบยืมเครื่องมือเครื่องใช้ การแลกเปลี่ยนผลผลิต การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางการผลิต เป็นต้น ทำให้ทั้งกระบวนการผลิตและการกระจายผลผลิตมีเป้าหมายสำคัญอยู่ก็เพียงในหมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดความกลมเกลียวสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการปฏิสัมพันธ์กันในหมู่บ้านที่เป็นไปอย่างเหนียวแน่น

5.2.2.3 การผลิตและผลผลิต ในกระบวนการผลิตนั้นจะเน้นการผลิตเพื่อบริโภค โดยใช้แรงงานในครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้านเป็นสำคัญ โดยเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ดังนั้นผลตอบแทนที่ได้จากการช่วยแรงจึงไม่ออกมาในรูปเงิน แต่จะออกมาในรูปของผลผลิต การหมุนเวียนช่วยแรง และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ทำให้กระบวนการผลิตของคนในหมู่บ้านนั้นมีการลงทุนต่ำ เกิดความคุ้มค่าในการผลิตแม้ว่าผลผลิตที่ได้รับนั้นจะไม่มากก็ตาม ซึ่งการผลิตในรูปแบบดังกล่าวของชาวบ้าน เป็นการช่วยรักษาดุลยภาพทางนิเวศวิทยาของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติไว้ในอัตราที่เหมาะสม

5.2.2.4 แรงงาน ในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน จะใช้แรงงานคนและสัตว์ในครอบครัวของตนเอง และใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิตที่สามารถหาวัตถุดิบได้ในหมู่บ้าน ทำให้การลงทุนในการผลิตต่ำ ผลผลิตที่ได้คุ้มค่ากับการลงทุน รวมทั้งเป็นการผลิตที่เกื้อกูลธรรมชาติ ทำให้ธรรมชาติสามารถสนองตอบความต้องการด้านการผลิตได้อย่างสม่ำเสมอคงที่ในแต่ละฤดูกาลผลิต การใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก ทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพแก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้วิธีการผลิตได้รับการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่เป็นหลักประกันด้านแรงงานในการผลิตคือ การลงแขกหรือขอแรง ซึ่งจะหมุนเวียนกันขอแรงไปเรื่อยๆ ทำให้การประกอบกิจกรรมในการผลิตทันต่อฤดูกาลผลิตนั้นๆ

สัตว์ใช้แรงงานที่สำคัญในการผลิตคือ ควาย ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ เป็นการหล่อหลอมจิตใจให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสัตว์ร่วมโลก จนเกิดประเพณีสู่ขวัญควาย ซึ่งเป็นการขอขมาลาโทษที่ได้ทำรุนแรงไป และการสำนึกในบุญคุณที่สร้างคุณประโยชน์ให้

5.2.2.5 ภาวะหนี้สิน จากกระบวนการผลิตที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย และเป็นวิถีชีวิตที่เป็นแบบอย่างปฏิบัติสืบทอดกันมา ทำให้ผลผลิตที่ได้คุ้มค่าและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวหนึ่ง ๆ ได้อย่างเพียงพอ แม้ว่าจะไม่สามารถแสดงออกมาในรูปของตัวเงิน แต่เกษตรกรก็ไม่มีภาระหนี้สินเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตเท่าใดนัก จะมีก็เป็นการหยิบยืมจากเครือญาติและเพื่อนบ้าน ในจำนวนที่เกษตรกรสามารถแบกรับภาระในการปลดเปลื้องหนี้สินได้ ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นระบบการผลิตที่ใช้แรงงานและอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่สามารถผลิตขึ้นเอง และสามารถหาได้จากธรรมชาติแล้ว การลงทุนในการผลิตอื่น ๆ ก็ไม่ค่อยมีการนำเอาปัจจัยภายนอกมาลงทุนด้วย อันเป็นปัจจัยที่จะต้องซื้อหามาด้วยเงินทอง

5.2.2.6 ตลาด ในการกระจายผลผลิต จะเป็นการกระจายภายในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ โดยเป็นการแบ่งปันกันและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน จะมีการกระจายออกไปสู่ภายนอกก็เพียงปริมาณเล็กน้อย เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินทองที่จำเป็นต้องใช้ โดยมีตลาดในตัวเมืองขอนแก่นเป็นที่รองรับผลผลิตเหล่านี้ นอกจากนั้นก็ยังมีการกระจายผลผลิตออกไปในรูปของการทำบุญตามประเพณีและการทำบุญให้แก่ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากที่เดินทางเข้ามาขอในหมู่บ้าน เป็นการให้โดยไม่หวังผลตอบแทน(generalized reciprocity) แต่ก็เป็นปริมาณที่น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผลผลิตที่ได้ในแต่ละฤดูกาล

5.2.2.7 การแลกเปลี่ยน จะเป็นการแลกเปลี่ยนกันเองในหมู่บ้านเครือญาติและเพื่อนบ้าน ในลักษณะที่ให้เปล่าคือ เป็นการให้เมื่อตัวเองมีโดยไม่หวังผลตอบแทน อย่างไรก็ตาม เมื่อเครือญาติหรือเพื่อนบ้านมีก็จะนำมาให้ตนแบบให้เปล่าเช่นกัน เป็นลักษณะของการเกื้อกูลกันและ

กัน บางครั้งก็จะเป็นการ "ขอ" คือ ไปขอเอาจากเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน รูปแบบวิถีชีวิตในหมู่บ้านทุกคนจะมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ ไม่มีการแบ่งขอบเขตหรือแสดงความเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ชัดเจนนัก ทั้งนี้เพราะรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ทำให้การแลกเปลี่ยนไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนเท่าใดนัก จะมีลักษณะแบ่งกันกินมากกว่าแลกเปลี่ยนกัน

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการแลกเปลี่ยนในลักษณะดังกล่าว ก็เป็นการแลกเปลี่ยนในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เช่น ปลา ผัก ผลไม้ ข้าว เป็นต้น หากเป็นสิ่งของที่มีค่าและใหญ่ สิ่งเหล่านั้นก็จะกลายมาเป็นสินค้าในการแลกเปลี่ยนทันที การแลกเปลี่ยนจะมีทั้งแบบสิ่งของต่อสิ่งของและผ่านระบบเงินตรา แต่ถ้าหากเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนภายนอกหมู่บ้านที่ไม่คุ้นเคยกันเท่าใด เงินตราก็จะเข้ามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเพียงอย่างเดียว

5.2.2.8 จำนวนการถือครองที่ดินทำกิน ในกระบวนการผลิตปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ที่ดินทำกิน ซึ่งการถือครองที่ดินทำกินในแต่ละครอบครัวในหมู่บ้าน จะมีตั้งแต่ 15-80 ไร่ต่อครอบครัว โดยการถือครองที่ดินทำกินนั้นจะเป็นตัวชี้วัด(Indicators)ระดับชนชั้นทางสังคมของคนในหมู่บ้านอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ครอบครัวใดที่มีที่ดินทำกินถือครองมากก็จะได้รับการยอมรับในสังคมหมู่บ้านสูง นอกจากนี้ที่ดินทำกินยังเป็นตัวกำหนดแรงงานในครอบครัว สัตว์เลี้ยง และการพัฒนากระบวนการผลิตในครอบครัวอีกด้วย ซึ่งครอบครัวที่มีที่ดินทำกินมากนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีจำนวนประชากรในครอบครัวมาก เป็นลักษณะครอบครัวขยายหรือครอบครัวขนาดใหญ่ มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการเกษตรมาก และมีการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิตมากด้วย ซึ่งที่ดินทำกินที่ใช้ในการทำการเกษตร จะเป็นที่ดินทำกินที่เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นพ่อแม่หรือบรรพบุรุษของครอบครัวนั้นๆ และเนื่องจากจำนวนประชากรที่มีมากในครัวเรือน แต่มีจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านน้อย ทำให้พื้นที่เพื่อทำการเกษตรมีมาก ชาวบ้านจึงสามารถยึดครองที่ดินทำกินเพื่อการเกษตรที่มากได้ และเป็นปัจจัยบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านได้ในระดับหนึ่ง

5.2.2.9 การเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงเพื่อใช้เป็นแรงงานในภาคการเกษตรคือ ควายและวัว และเลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร อันเป็นการลดปริมาณรายจ่ายในครัวเรือนลง และยังมีผลพลอยได้จากการเลี้ยงสัตว์หรือการใช้แรงงานสัตว์อื่นๆ อีกเช่น ใช้มูลทำปุ๋ย เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านกับสัตว์เลี้ยงเหล่านี้มีความผูกพันกันอย่างมากจนมีประเพณีที่สำคัญคือ การสู่ขวัญวัวควาย ซึ่งเป็นการขอขมาต่อวัวควายที่ได้ใช้แรงเพื่อทำงานให้ เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อสัตว์เลี้ยง ส่งผลให้เกิดการหล่อหลอมทางจิตใจของเกษตรกรให้มีความรัก ความอ่อนโยน ความรู้คุณกตัญญู และความปรารถนาดีต่อสัตว์ร่วมโลก

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการฆ่าเพื่อนำมาเป็นอาหาร ในกรณีที่สัตว์เหล่านี้ไม่สามารถทำงานในภาคการเกษตรได้แล้ว โดยส่วนใหญ่จะฆ่ากันก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์บังคับเช่น ทำบุญ สัตว์ป่วย สัตว์

ทำร้ายคน สัตว์ทำลายพืชผล เป็นต้น เมื่อฆ่าเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะนำเขาของสัตว์เหล่านี้มาเก็บไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นความผูกพันที่มีต่อกัน นอกจากสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้งานแล้วชาวบ้านก็ยังเลี้ยงสัตว์อื่น ๆ เพื่อใช้เป็นอาหารและใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่น เป็ด ไก่ แมว หมา นก ปลา เป็นต้น ซึ่งเป็นการเลี้ยงอย่างง่ายๆ ในจำนวนที่น้อย ไม่ใช่เป็นการเลี้ยงเพื่อขาย

5.2.2.10 รายได้ ที่ได้จากการประกอบอาชีพของชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่จะไม่ได้แสดงออกมาในรูปเงินตามมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งเฉลี่ยจะอยู่ระหว่าง 10,000-40,000 บาท ต่อปีต่อครอบครัว และรายได้ที่ได้จากการรับจ้างใช้แรงงานช่วงเว้นจากการเกษตรจะอยู่ระหว่าง 10,000-20,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว อันเป็นรายได้ที่น้อยยิ่งเมื่อเทียบกับรายได้ของคนในเมือง ทั้งนี้เพราะว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่ไม่สามารถคำนวนออกมาเป็นรูปตัวเงินได้เช่น แม่บ้าน การเข้าร่วมพิธีกรรม การลงแรงช่วยเหลือกัน การปลูกผักเพื่อบริโภค การทำเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น จะเป็นการดำเนินกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม หรือทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากกว่าการสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงิน ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่ารายได้ที่ได้รับเมื่อคิดออกมาเป็นตัวเงินแล้วจะน้อย แต่ชาวบ้านก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข เพราะวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้ภาวะการเกื้อกูลกันในหมู่บ้านสามารถประคับประคองซึ่งกันและกันให้สามารถดำรงอยู่ได้

5.2.2.11 การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น จะมีการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขอแรงซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน กลุ่มเลี้ยงสัตว์ซึ่งจะอยู่ในวัยเด็กและวัยรุ่น กลุ่มผู้ดูแลเด็กเล็กซึ่งจะอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะทำหน้าที่ของตนเพื่อให้กลุ่มคนอื่นๆ สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลุ่มแต่ละกลุ่มก็จะมีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นในหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การละเล่นร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวกันมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ต่อการสร้างสรรค์รูปแบบวิถีชีวิตของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะว่าช่วงชีวิตส่วนใหญ่ของเกษตรกรจะผูกพันอยู่กับระบบการผลิตเป็นสำคัญ อันจะเป็นหลักประกันที่มั่นคงในการดำรงอยู่ของคนในครอบครัวในวันพรุ่งนี้หรือวันข้างหน้า เป็นการสร้างความอุ่นใจให้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่ได้คาดหวังเอาไว้ และระบบเศรษฐกิจเองยังเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มคนในชุมชน ก่อให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวยึดเหนี่ยวกลไกทางสังคม

ของหมู่บ้านให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น เป็นการหล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

5.2.3 ด้านการเมืองการปกครอง

5.2.3.1 รูปแบบการปกครองและประเภทผู้นำ การปกครองในหมู่บ้าน มีรูปแบบและต้นกำเนิดมาจากระบบการเชื่อฟังผู้นำในครอบครัวและในหมู่เครือญาติ โดยผู้มีอาวุโสสูงสุดจะเป็นผู้นำทั้งทางด้านการปกครองและทางจิตใจ ผ่านทางกระบวนการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัว และพฤติกรรมในการแสดงออกเชิงยอมรับของหมู่สมาชิก ทำให้การปกครองโดยมีผู้อาวุโสเป็นผู้นำนั้น สามารถลดปัญหาความขัดแย้งได้อย่างรวดเร็ว และลดภาวะความตึงเครียดที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะได้รับการแก้ไขหรือยุติตั้งแต่สถาบันครอบครัว โดยผ่านทางกระบวนการของการประนีประนอม(compromise) อันมีระบบผู้อาวุโสและเครือญาติเป็นตัวเชื่อมประสานกระบวนการที่สำคัญและเด่นชัด

การปกครองที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน จึงเริ่มมาจากการปกครองกันเองภายในครอบครัว โดยมีผู้นำครอบครัวเป็นแกนนำในการปกครอง จากนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นจะถูกส่งผ่านเข้าไปสู่ระบบเครือญาติ ซึ่งหมู่เครือญาติจะร่วมกันพิจารณาและเสนอแนวทางแก้ไขหรือทางออกให้ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมาช่วยในการตัดสินใจ เมื่อปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถยุติได้ในหมู่เครือญาติ ปัญหาหรือความขัดแย้งนั้นก็จะถูกส่งต่อไปยังผู้นำหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกมาจากคนในหมู่บ้านเอง ส่วนใหญ่เมื่อถึงขั้นตอนนี้ปัญหาที่มีจะยุติลงได้ในระดับหนึ่ง ถ้าไม่สามารถยุติลงได้กระบวนการสุดท้ายคือ การส่งผ่านปัญหาไปยังผู้รักษากฎหมายคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ให้กระบวนการทางกฎหมายเป็นผู้ตัดสินใจปัญหานั้นๆ อันเป็นกระบวนการในการแก้ไขข้อขัดแย้งในลำดับสุดท้าย

จะเห็นได้ว่า กระบวนการปกครองและการแก้ไขข้อขัดแย้ง ทั้งในระดับปัจเจกชนและส่วนรวม จะมีกระบวนการในการหาทางออกในหลายๆ ขั้นตอน โดยเริ่มจากการหาแนวทางแก้ไขจากกลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการก่อน จากนั้นก็จะส่งถึงผู้นำที่เป็นทางการ โดยมีตัวประสานเชื่อมคือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งในภาคปฏิบัตินั้นจะอยู่กึ่งกลางระหว่างความเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพราะเป็นผู้ที่ถูกเลือกโดยชาวบ้านและแต่งตั้งโดยทางราชการ ซึ่งปัญหาต่างๆ ที่ถูกส่งผ่านในแต่ละขั้นตอนนั้น จะขึ้นอยู่กับความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหาที่เป็นความขัดแย้งระดับปัจเจกชนจะได้รับการแก้ไขปัญหาตั้งแต่ในระดับผู้นำที่ไม่เป็นทางการเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาที่ไปถึงผู้นำที่เป็นทางการจะเป็นปัญหาที่รุนแรงและขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง กระนั้นก็ตามปัญหาโดยส่วนใหญ่ใน

หมู่บ้าน จะถูกระงับไกล่เกลี่ยได้ภายในหมู่บ้านด้วยกลุ่มเครือญาติเอง จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่คนภายนอกชุมชนคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจ จะเข้ามาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น

5.2.3.2 องค์กรหรือกลุ่ม การปกครองในหมู่บ้าน จะไม่มีกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นทางการเข้ามาจัดการ นอกจากกลุ่มที่เป็นการรวมตัวกันแบบเครือญาติและกลุ่มคนที่ชุมชนให้การยอมรับว่าเป็นกลุ่มผู้นำคือ กลุ่มผู้อาวุโส ถึงแม้ว่าจะมีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นทางการอยู่ แต่กลุ่มดังกล่าวก็ยังคงมีการอ้างอิง(reference)กลุ่มผู้อาวุโสเป็นหลักในการปกครองหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ต่างก็มีบทบาทเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการในหมู่บ้านมาก่อน จึงทำให้บทบาทที่แสดงออกมากลายสภาพไปสู่กระบวนการแก้ไขข้อขัดแย้งแบบไม่เป็นทางการ จะมีที่เด่นชัดในการปกครองแบบเป็นทางการ ก็เฉพาะในการจัดการกับข้อขัดแย้งที่ถูกส่งผ่านไปยังเจ้าหน้าที่รักษากฎหมายเท่านั้น

5.2.3.3 การแจ้งข่าวสาร รูปแบบการปกครองจะเน้นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ให้เข้ามาช่วยสร้างสรรค์กระบวนการรักษาความสงบสุขและแก้ไขข้อขัดแย้ง ทำให้การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ จะใช้วิธีการบอกต่อกันไปแบบปากต่อปากผ่านทางการปฏิสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการแพร่กระจายข่าวสารในเชิงสัมพันธ์ อันเป็นการสร้างสรรค์ความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้น และประสานความสัมพันธ์ที่มีอยู่แล้วให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าการแพร่กระจายข่าวสารในลักษณะดังกล่าว จะถูกผสานแนวความคิดของปัจเจกชน(individual)เข้าไปด้วยก็ตาม แต่ก็เป็นแนวทางหนึ่งในการเลือกสรรข่าวสารของชาวบ้านเอง โดยกระบวนการง่ายๆ เพราะใจความสำคัญของข่าวสารนั้นจะยังคงอยู่ ซึ่งข่าวสารที่ใช้วิธีการดังกล่าวจะเป็นข่าวสารที่ต้องการรับฟังความคิดเห็นและข้อวิภาษ(dialectic)จากเพื่อนบ้าน เพราะชาวบ้านสามารถสอดแทรกข้อคิดเห็นได้โดยตรงไปกับข้อมูลข่าวสารนั้นๆ

5.2.3.4 การมีส่วนร่วมในการปกครองของชาวบ้าน จะมีอยู่ในกระบวนการปกครองทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นการเสนอข่าวสาร การยุติข้อขัดแย้ง การสร้างข้อตกลงร่วม เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านสามารถที่จะแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะได้โดยตรง โดยกลั่นกรองมาจากความรู้และประสบการณ์ตรงของชาวบ้านเอง ทำให้การปกครองในหมู่บ้านเป็นรูปแบบการปกครองในเชิงอุปถัมภ์ อันมีระบบเครือญาติคอยผลักดันอยู่ อย่างไรก็ตาม การยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มากก็ยังคงเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งวิธีการปกครองดังกล่าวสามารถที่จะสร้างสรรค์ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างกันให้เกิดขึ้น และช่วยหล่อหลอมแนวความคิดชุมชนของคนในหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า การปกครองที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้น เป็นรูปแบบการปกครองที่ผ่านผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการเป็นหลัก เป็นรูปแบบการปกครองที่ถูกส่งผ่านกระบวนการมาจากระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นสำคัญ ทำให้การปกครองและการรักษากฎเกณฑ์ทางสังคมในหมู่บ้านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

5.2.4 ด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอด เรียนรู้ ขัดเกลา ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงมาหลายชั่วอายุคน จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ สามารถสร้างประโยชน์ คุณค่า และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เป็นผลทำให้วัฒนธรรมของหมู่บ้านมีความเฉพาะที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลพวงมาจากรูปแบบการดำเนินชีวิตและพัฒนาการทางพลังสมองของคนในหมู่บ้าน

5.2.4.1 ภาษา ในหมู่บ้านจะมีภาษาไทยอีสานเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร และมีภาษาไทยกลางเป็นภาษาเขียน ซึ่งภาษาไทยอีสานเป็นภาษาที่มีการถ่ายทอดกันมาโดยตรงจากคนในชุมชน ส่วนภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่ถูกสั่งสอนมาในระบบโรงเรียน การสื่อสารด้วยภาษาเดียวกันนี้เองทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เกิดความรู้สึกลึกซึ้ง มีจิตวิญญาณที่แสดงผ่านออกมาทางคำพูด ก่อให้เกิดความรู้สึกเดียวกันว่า ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ และตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีภาษาเดียวกัน อย่างไรก็ตามภาษาไทยกลางนั้นคนในหมู่บ้านก็ให้การยอมรับในฐานะของภาษาประจำชาติและภาษาทางราชการ ถึงแม้ว่าจะมีคนส่วนมากที่ใช้ภาษาทางราชการผสานกับภาษาถิ่นของตนเองเวลาพูดหรือเขียน แต่ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกที่แตกต่างมากนักในด้านของการสื่อสาร เพราะทุกคนเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อเกิดการสื่อสารที่ไม่ถูกต้องตามภาษาของตนที่ใช้เท่าใด ทั้งนี้เพราะในบางครั้งภาษาถิ่นก็ถูกนำมาถ่ายทอดเป็นภาษาเขียน ผ่านภาษาไทยกลางได้เป็นอย่างดีเช่น คำร้องรำ คำเซิ้งบั้งไฟ คำผะหญา เป็นต้น

5.2.4.2 การแต่งกายและการประดับตกแต่ง เอกลักษณ์ทางการแต่งกายของชาวบ้านนั้น ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะร้อนอบอ้าว ทำให้รูปแบบการแต่งกายเป็นไปอย่างเรียบง่ายคือ เสื้อผ้าจะเป็นแบบผ้าบาง มีการถ่ายเทอากาศดี ผู้ชายจะเปลือยท่อนบน มีผ้าขาวม้าถือไว้เพื่อใช้ประโยชน์ ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงใส่เสื้อคอกระเช้า ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาใด ก็จะมีการแต่งกายที่คงลักษณะดังกล่าวไว้ จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในบางช่วงเช่น หน้าหนาวจะมีการใส่เสื้อผ้าหลายชุดทับซ้อนกัน หรือในหน้าฝนหรือฤดูกาลทำนา ก็จะใส่เสื้อผ้าชุดเดียวซ้ำๆ กันเมื่อออกไปทำงานในภาคการเกษตร เป็นต้น สีที่นิยมใช้จะเป็นสีอ่อนๆ ไม่นิยมสีที่ฉูดฉาดหรือจัดจนเกินไป จะมีการใช้สีดำหรือสีขาวในงานอัปมงคล ส่วนงานมงคลจะใช้สีอะไรก็ได้

อย่างไรก็ตาม ไม่มีกฎเกณฑ์ในการกำหนดมากนักว่าจะต้องมีการแต่งกายด้วยสีนั้นๆ อย่างเคร่งครัด เสื้อผ้าที่ใส่ก็จะได้มาจากการทอใส่เอง ซื้อตามท้องตลาด และเป็นของฝากตามงานพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช เป็นต้น วัยไม่เป็นตัวบ่งชี้ในการแต่งกายเท่าใดนัก เพียงแต่ว่าถ้าเป็นเด็กเล็กอายุระหว่าง 0-5 ปี จะนุ่งหรือไม่นุ่งเสื้อผ้าก็ได้ หรืออายุมากบางครั้งก็จะไม่ใส่เสื้อไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงเมื่ออยู่ในบ้านของตนเอง ในแต่ละครอบครัวจะนิยมทอผ้าไว้ใช้เอง ส่วนหนึ่งก็เอาไว้สำหรับเป็นของฝากแก่ญาติพี่น้องเมื่อมีงานพิธีในครัวเรือน ซึ่งจะเป็นกลุ่มผู้หญิงทอไว้ในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการทำงานในภาคเกษตรกรรม และจะมีเสื้อผ้าที่ดีไว้ซักสองสามชุดต่อคน ซึ่งจะเอาไว้สำหรับใส่เมื่อเดินทาง เยี่ยมญาติ เข้าร่วมพิธีกรรม ประเพณี และติดต่องานราชการ

การประดับตกแต่ง ก็ไม่นิยมกันมากนัก จะมีบ้างก็เฉพาะในหมู่ผู้หญิง แต่ก็เป็นการนำเอาวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติมาประดับตกแต่งเท่านั้นเช่น นำดอกไม้มาทัดหู เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การประดับตกแต่งด้วยโลหะก็มีเช่น ทอง นาค เงิน เป็นต้น แต่ก็ไม่เป็นที่นิยมกันเท่าใดนัก

5.2.4.3 ลักษณะบ้านเรือน เป็นแบบสองชั้น ชั้นบนเป็นที่นอนและที่นั่งเล่น ชั้นล่างเป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งลักษณะของบ้านเรือน ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ชี้ให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยชาวบ้านมักจะมารวมกันทำกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์กันที่ใต้ถุนของบ้านใครคนใดคนหนึ่ง ทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งส่งผลให้เกิดความอบอุ่นทางด้านจิตใจขึ้นในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน .

5.2.4.4 ภูมิปัญญา วัฒนธรรมในการประกอบอาชีพก็มีสิ่งที่เรียกว่า ภูมิปัญญา ซึ่งจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ และการเรียนรู้จากการถ่ายทอดประสบการณ์ของบรรพบุรุษ โดยจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เข้ากับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งจากมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นในกระบวนการเตรียมดิน การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการเก็บรักษาผลผลิต ซึ่งภูมิปัญญาที่ชาวบ้านนำมาใช้นั้น จะทำให้ระบบการผลิตสามารถตอบสนองต่อความต้องการมากยิ่งขึ้นเช่น การสร้างคูคันนา(terracing) การยกร่อง การพยากรณ์ปริมาณน้ำฝนจากลักษณะการวางไข่ของสัตว์น้ำ การสร้างยุ้งฉาง เป็นต้น

5.2.4.5 วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาเองก็ถูกพัฒนาไปสู่แนวทางต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน มีการสร้างสรรค์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางการรักษาโรค ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และผู้นำในการปกครอง ซึ่งจะถูกนำมาใช้ทั้งในกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์ การเรียนรู้ การขัดเกลาทางสังคม และการพัฒนาองค์ความรู้สาธารณะเช่น การรักษาโรคด้วยเวทมนต์คาถาและสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการหรือเป็นกุศโลบาย(stratagem)ในการรักษาพยาบาลที่รักษาทั้งทางด้านร่างกายคือ การใช้สมุนไพร และการรักษาทางด้านจิตใจคือ เอา

เวทมนต์คาถา(magic) และความเชื่อทางไสยศาสตร์(black magic)เข้ามาใช้ ก่อให้เกิดผลทางการรักษาเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าว ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน

การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์(sacred)และไสยศาสตร์มีอยู่ในทุกครัวเรือน ซึ่งจะเห็นได้จากความสัมพันธ์กับสิ่งเร้นลับหรือพลังเหนือธรรมชาติ(supernatural force)ในรูปแบบต่างๆ ตามความเชื่อในทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็น การสร้างบ้านเรือน การทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การหาอาหาร และการนับถือศาสนา ซึ่งการเคารพนับถือสิ่งเร้นลับหรือพลังเหนือธรรมชาติเหล่านี้ จะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรม พิธีการ ที่มีอยู่ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การแห่บั้งไฟขอฝน การนับถือแม่ธรณี แม่โพสกหรือแม่โพสพ แม่คงคา เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าที่เจ้าทาง ผีบ้านผีเรือน และเทพาอารักษ์ต่างๆ เป็นต้น อันเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและความยำเกรงของชาวบ้านที่มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ(supernatural power) อันส่งผลต่อทางด้านจิตใจเป็นสำคัญก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น และยังคงเป็นหลักประกันให้เกิดความสมดุลและความกลมกลืนกันมากยิ่งขึ้น ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่งให้เกิดผลดีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เป็นการเกื้อกูลกันของมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ยังขัดเกลาให้ชาวบ้านเป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจบุญ อ่อนโยน มีเมตตา และเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เป็นการสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกมาเป็นจารีตประเพณีของชุมชน ซึ่งการเคารพและยอมรับต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้ มีสิ่งที่แสดงออกมาทั้งที่เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมเช่น การสร้างศาล การสร้างรูปปั้น การเอ่ยอ้างถึงด้วยความเคารพ การนำมาใช้เป็นคำสอน และการสวดภาวนาอ้อนวอน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการกำหนดบรรทัดฐาน(norm)ทางสังคมสูง ทั้งๆ ที่ยังไม่ได้มีการยอมรับหรือพิสูจน์ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม

5.2.4.6 การละเล่นพื้นบ้าน นอกจากนี้วัฒนธรรมพื้นบ้านที่แสดงออกมาในรูปของการละเล่นพื้นบ้าน ดนตรี เพลง นิทาน ที่จะแฝงอยู่ในประเพณีของหมู่บ้าน ก็เป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การผ่อนคลายหลังจากทำงานในภาคการเกษตร และเป็นการสร้างหลักประกันทางจิตใจในด้านการประกอบอาชีพในครั้งต่อไปหรือฤดูกาลต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานเช่น การร้องรำทำเพลง การละเล่นพื้นบ้าน การอบรมสั่งสอนคนในหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งการละเล่นพื้นบ้านที่เกี่ยวกับการเกี้ยวพาราสีเช่น ผะหญา เป็นต้น การละเล่นเพื่อการประกอบอาชีพเช่น การเซิ้งบั้งไฟ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาและมีการดัดแปลงในบางส่วน เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้ว่าในบางครั้งจะมีการพูดถึงเรื่องหยาบโลนเข้าไป

ในเนื้อหาและรูปแบบ แต่นั่นก็เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์ และการผ่อนคลายภาวะความตึงเครียด(tension)ในความนึกคิดและจิตใจ

5.2.4.7 ความเชื่อและพิธีกรรม การแสดงออกทางความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน และการบวช ล้วนแล้วแต่เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อและหลักธรรมคำสอนตามศาสนาทั้งสิ้น เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นสัญลักษณ์(symbol)ในการแจ้งข่าวสารหรือประกาศให้คนอื่นในสังคมได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการบอกกล่าวและแสดงความยินยอมพร้อมใจของผู้เข้าร่วมพิธีเช่น เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ทุกคนจะหยุดกิจกรรมใดๆ ที่ตนกระทำอยู่เพื่อเข้าร่วมเป็นเจ้าภาพ ในขณะที่ความเชื่อก็สอนให้รู้ว่า หากไม่หยุดกิจกรรมดังกล่าว การดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จะมีแต่ผลร้ายมากกว่าผลดี เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำเอาความเชื่อเข้ามาช่วย เพื่อให้งานประเพณีสามารถดำเนินต่อไปได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เป็นการช่วยเหลือเจ้าภาพและเป็นเพื่อนคอยปลอบโยนเจ้าภาพในขณะที่มีความเศร้าโศก เป็นการสร้างหลักประกันว่า เมื่อกิจกรรมตามประเพณีนั้นๆ เกิดขึ้นกับตนหรือครอบครัวของตนเอง ก็จะมีคนอื่นๆ เข้ามาช่วยเหลืองานของครอบครัวตนเองดังที่ตนเองได้เคยช่วยเหลือไว้

นอกจากนั้นการมีพิธีกรรมเช่น การบวช การแต่งงาน และการเกิด ก็เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนการบอกกล่าวว่า ตนเองนั้นจะมีสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไป(rites de passage) พฤติกรรมบางอย่างที่เคยแสดงออกในก่อนหน้านี้ ต่อไปก็จะไม่สามารถกระทำได้ดังที่เคยเป็นมาแล้ว หรือเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อบอกให้รู้ว่า ในหมู่บ้านได้เกิดสมาชิกขึ้นมาใหม่ ซึ่งทุกคนได้รับทราบ ยอมรับ และได้ยินยอมรับสมาชิกใหม่นี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่ทุกคนจะคอยดูแลขัดเกลา ถ่ายทอดกระบวนการทางสังคม(social process)ต่างๆ ซึ่งกิจกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ สร้างขึ้นมาก็เพื่อมุ่งหวังให้คนในสังคมมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน และเกิดการยอมรับกันอย่างทั่วถึง เป็นการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกันไปสู่การประกันว่า เมื่อตัวเองจะมีพิธีกรรมดังกล่าวการปฏิบัติ รูปแบบ และกระบวนการของกิจกรรมก็จะเป็นเช่นเดียวกัน ซึ่งในการจัดพิธีกรรมเหล่านี้ จะมีการจัดเลี้ยงกันขึ้นในหมู่ผู้เข้ามาร่วมงาน ซึ่งจะเน้นไปที่วัตถุดิบ (raw material) ที่สามารถหาได้ในชุมชน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มคนในสังคม

5.2.4.8 การขัดเกลาทางสังคม ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการเรียนรู้ทางสังคมของสมาชิกในหมู่บ้านนั้น จะเป็นความรับผิดชอบของคนทุกคนในสังคม โดยเริ่มมาจากระบบครอบครัวเป็นปฐมบท(primary) เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งกระบวนการดังกล่าวจะถูกถ่ายโอนไปยังทุกคนในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะการมีปฏิสัมพันธ์กันในระดับกว้างของคนในหมู่บ้าน รวมทั้ง

ลักษณะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม ทำให้ทุกคนสามารถที่จะแบ่งปันหรือปลูกฝังกระบวนการดังกล่าวได้ในลักษณะที่คล้ายๆ กันหรือสามารถที่จะทดแทน(compensate)กันได้ จะมีความแตกต่างบ้างในระดับปัจเจกชน(individual)แต่ก็เป็นการสร้างสรรค์ทางเลือกให้แก่บุคคล ในการเรียนรู้และการพัฒนาความเข้าใจกฎเกณฑ์ทางสังคมที่คนในหมู่บ้านได้สร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้นสมาชิกใหม่ที่เกิดขึ้นจึงได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน อันจะทำให้เผ่าพันธุ์ใหม่ของหมู่บ้านมีแบบแผนทางพฤติกรรมและจิตใจที่คล้ายคลึงกัน ส่งผลให้เกิดการดำรงอยู่ของเอกลักษณ์(identification)ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนให้สามารถดำรงอยู่สืบไปได้

จากวิธีการดังกล่าว ส่งผลให้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้านในอนาคต ได้รับการป้องกันและถูกวางกฎเกณฑ์ในการแก้ไขไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้เพราะว่า วัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมานั้นเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นวัฒนธรรมที่มีการกลั่นกรอง คัดเลือกไว้อย่างเหมาะสมแล้ว ซึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์หรือปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในชุมชนได้อย่างดี

5.2.4.9 ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ของคนในชุมชน ก็เป็นผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นมาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติที่เกิดขึ้นมานั้นจะเป็นจุดรวบยอดของการผสมผสานความสัมพันธ์ ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและคนในชุมชน โดยมีพื้นฐานอยู่ที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติของคนในชุมชน โดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการปฏิสัมพันธ์กันของคนในชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความดีงามที่มีอยู่ และมีเป้าหมายเพื่อให้คนทุกคนในสังคมสามารถดำรงอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

จะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรในหมู่บ้านนั้น เป็นรูปแบบวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีพื้นฐานมาจากสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ เป็นความพยามหล่อหลอมสิ่งรอบกายเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการ(Integration)ให้เกิดขึ้นระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม โดยชาวบ้านจะผสมผสานกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์มาใช้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต และถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป ซึ่งจะมีกระบวนการขัดเกลา ปรับแต่ง แก้ไข และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม รูปแบบวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมก็ยังคงดำรงอยู่ภายใต้พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติกันมาจากรุ่นก่อนๆ ซึ่งวัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้จะมีความหมายที่แสดงผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในทุกขั้นตอน โดยจะมีจุดเน้นอยู่ที่ความกลมกลืนให้เกิดขึ้นในสังคม และการวางรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ทุกคนมีสถานภาพ(status) บทบาท(role) และหน้าที่(function) ให้เป็นไปตามคาดหวังของสังคมมากกว่าการสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ทางด้านอื่นๆ

5.2.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการสร้างสรรค์วัฒนธรรรรม และการแสดงออกของพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cultural ecology concept) นั่นย่อมหมายถึงว่า เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ส่งผลให้ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงไป

ชาวบ้านโนนม่วงเอง ก็มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพ การจัดพิธีกรรม และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเคารพและรักษาดำรงไว้ซึ่งรูปแบบของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแบบเดิมมากที่สุด มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยชาวบ้านเชื่อว่า ธรรมชาติคือต้นกำเนิดสิ่งทั้งมวล รวมทั้งมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นจะต้องให้ความเคารพ ความยำเกรง และยกย่องธรรมชาติ เพราะเมื่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติยังคงดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ก็จะเป็นสิ่งที่แสดงให้ประจักษ์ว่า อนาคตของพวกเขาก็ยังคงจะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไม่เปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความเคารพยกย่องอยู่ตลอดเวลานั้น จะสร้างสรรค์และแสดงออกมาในรูปของเทพเจ้า ผี วิญญาณ และการจัดพิธีกรรมตามประเพณี เป็นต้น อันเป็นความเชื่อพื้นบ้านว่าทุกสิ่งมีวิญญาณ(animism) ซึ่งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสามารถแยกออกเป็น ดิน น้ำ และป่าไม้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านมากที่สุด

5.2.5.1 ดิน คือ ต้นกำเนิดของสิ่งมีชีวิต ซึ่งชาวบ้านจะให้ความสำคัญโดยแสดงผ่านมายัง เจ้าแม่ธรณีและเจ้าที่เจ้าทาง ซึ่งทุกตารางนิ้วของดินนั้นจะมีเทพยดาอารักษ์ดำรงอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่สวน และที่ทำการเกษตร เมื่อมีการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตาม บนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก็จะมีการบอกกล่าวแจ้งให้เจ้าที่เจ้าทางได้รับทราบ โดยหวังว่าจะได้รับความคุ้มครองจากเจ้าที่นั้นๆ แม้ว่าตัวแทนที่สร้างขึ้นมานั้น จะไม่สามารถหาสัญลักษณ์หรือตัวตนที่แท้จริงได้เลยก็ตาม ดังเช่น เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเคารพโดยไม่รู้ว่า ผู้ที่เราเคารพนั้นเป็นตัวตนอย่างไร หรือมีหน้าตาอย่างไร มีสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนออกมาในรูปแบบใด แต่ทุกคนจะเชื่อมั่นว่าเป็นบรรพบุรุษของตนเอง

ในการแสดงออกนั้น ชาวบ้านจะนำเอาสิ่งที่มีอยู่มาวางไว้ เพื่อแสดงออกถึงการเคารพบูชา ไม่ว่าจะเป็น ข้าว ขนมหวาน เหล้า หรือน้ำเปล่า เป็นต้น เป็นการแสดงออกโดยถือว่า ตนได้ขออนุญาตในการดำเนินกิจกรรมในที่ที่ต้องการเท่านั้น อันเป็นที่สิงสถิตย์ของเทพเจ้าที่ตนเคารพ เมื่อเสร็จจากการทำกิจกรรมนั้นๆ แล้วก็จะมีการขอขมาลาโทษต่อพระแม่ธรณี เจ้าที่เจ้าทางที่ตนได้ทำ

รุนแรงหรือทำไม่ถูกต้องไว้ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าในเชิงอนุรักษ์ ส่งผลให้ผลผลิตที่ได้รับนั้นมีความคงที่ตามดุลยภาพของธรรมชาติที่มีอยู่

5.2.5.2 ป่าไม้ ถึงแม้ว่า ในหมู่บ้านจะไม่มีป่าไม้ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและความถี่ของต้นไม้มากเท่ากับป่าไม้ของที่อื่น แต่ป่าไม้ที่มีในหมู่บ้านก็เป็นสถานที่มีความอุดมสมบูรณ์และสามารถเอื้อประโยชน์ต่อคนในหมู่บ้านได้พอสมควร และถึงแม้ว่าจะไม่มีเขตป่าไม้ที่เป็นของสาธารณะที่เด่นชัดจริงๆ ก็ตามเช่น ที่หนองเฒ่าจ่าและที่บ้านเก่า(บ้านลานหญ้าหรือลานตากหญ้า)ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน แต่ทั้งสองแห่งก็สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการหาฟืน หาเห็ด ยิงนก ยิงกิ้งก่า หาแมงทับ ตั๊กแตน กว่าง หน่อไม้ และแย้ เป็นต้น ซึ่งมีประโยชน์ในด้านเป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม เป็นอาหาร และเป็นวัตถุดิบในการสร้างเครื่องมือในการประกอบอาชีพ

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชาวบ้านนั้น จะมีข้อจำกัดหรือขอบเขตในการนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะเท่าที่ต้องการเท่านั้น ทั้งนี้เพราะหลักความเชื่อที่ว่า ป่าไม้เองก็มีเจ้าป่าเจ้าเขาเป็นผู้ปกปักรักษาอยู่ ในการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามจะไม่ให้เกิดการหลบหลู่ขึ้นและจะต้องมีการขออนุญาตอยู่เสมอเช่น เมื่อเข้าป่าไปหาตั๊กแตนก็จะภาวนาให้ได้ตัวที่โตเต็มที่เมื่อเจอตัวเล็กก็จะไม่เอา หรือเมื่อเจอสิ่งอื่นๆ เช่น นก กิ้งก่า เป็นต้น ก็จะไม่เอา โดยถือว่าไม่ใช่สิ่งที่ตนเองต้องการ และมีความเชื่อว่า ถ้าเอาสิ่งที่ไม่ต้องการไปแล้วสิ่งที่ต้องการก็จะไม่ได้ดั่งที่ตนหวังไว้ และในวันข้างหน้าตนก็จะไม่สามารถหาสิ่งที่ต้องการได้ อันเป็นการแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงการผสมผสานภูมิปัญญาในเชิงอนุรักษ์ขึ้น โดยมุ่งหวังว่าในวันข้างหน้าก็จะยังคงมีสิ่งที่ตนเองต้องการ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณขึ้นมา ซึ่งมีผลทั้งทางด้านจิตใจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้อย่างกลมกลืน

5.2.5.3 แหล่งน้ำ แม่น้ำลำธารก็เป็นสิ่งสำคัญที่หล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ต่างๆ และสร้างสรรค์ความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้น ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเคารพต่อแม่น้ำโดยถือว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่คือ เจ้าแม่คงคา นาค และแถน ซึ่งในการกระทำการใดๆ ต่อน้ำก็ตาม ก็จะมีการขอโทษขออภัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมอ ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์รักษาและทำนุบำรุงแม่น้ำสายสำคัญไว้ โดยแสดงออกมาในรูปของการวางพา(วางเครื่องสักการะ) การจุดบั้งไฟเพื่อขอฝน ยิ่งทำให้น้ำมีความสำคัญในเชิงจิตวิทยา(psychology)มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่จำเป็นจะต้องพึ่งพาน้ำอยู่ในทุกกระบวนการ ทั้งการอุปโภคบริโภคและการเกษตร เป็นการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อให้แหล่งน้ำสายสำคัญๆ เป็นของส่วนรวม ซึ่งทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ พร้อมๆ กับการช่วยกันอนุรักษ์รักษา ดูแลให้แหล่งน้ำคงความอุดมสมบูรณ์ได้ในระยะยาว

แหล่งน้ำที่สำคัญในหมู่บ้านเช่น หนองทุ่ม หนองกินหมู หนองเฒ่าจ่า ฝายเจ๊ก และห้วยบุหรี่ ล้วนแล้วแต่ได้รับการเคารพและรักษาไว้ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมในระยะยาวทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเองก็เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติ จึงได้มีการสร้างสัญลักษณ์(symbol)แสดงความเป็นเจ้าของขึ้นมา ในรูปของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์(holy) เป็นการเชื่อมโยงความเชื่อทางจิตวิญญาณเข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ อันเป็นกุศโลบาย(stratagem)ในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติไว้ให้ดำรงอยู่ในหมู่บ้านยาวนานชั่วลูกหลาน โดยในการทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามจะมีการบอกกล่าวขอขมาลาโทษ และภาวนาให้ปกปักรักษา คุ้มครอง และสมหวังดั่งที่ตั้งใจไว้ หรือได้ผลสำเร็จดังที่ต้องการไว้ รวมทั้งการภาวนาให้เทพเจ้าคุ้มครองตนเอง กิจกรรมที่ตนเองทำ และสิ่งอื่นๆ อีกด้วย อันเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตที่ถือว่า มนุษย์กับธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เป็นสิ่งที่ต้องพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน อันเป็นการสร้างหลักประกันในอนาคตให้แก่ตนเองและคนรุ่นต่อไปว่า ธรรมชาติเหล่านี้มีบุญคุณต่อเรา ดังนั้นเราจะต้องไม่เห็นแก่ได้มากจนเกินไป จักต้องมีการอนุรักษ์รักษาไว้ให้ยั่งยืนคู่กับชุมชนของเราสืบไปชั่วลูกชั่วหลาน

5.2.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน

การแสดงออกมาจนสามารถรับรู้ได้ถึงพฤติกรรมนั้นๆ จะเป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นสิ่งที่อยู่ข้างในจิตใจของคนนั้น ทั้งนี้เพราะว่าระบบการสั่งการของมนุษย์ให้แสดงพฤติกรรมออกมาเป็นการควบคุมโดยคำสั่งของสิ่งที่อยู่ข้างในตัวตนของมนุษย์ที่เรียกว่า ความนึกคิดและจิตวิญญาณ ซึ่งถูกกำหนดมาจากการรับรู้ การเรียนรู้ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว อันเป็นจุดรวบยอดของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ข้างใน ซึ่งจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตและการวางแผนชีวิตในอนาคต ทำให้หากสามารถเข้าใจถึงพฤติกรรมของคนก็จะสามารถไขความลับเข้าไปสู่สิ่งที่อยู่ข้างในของคน และแตกแขนงออกไปสู่การอธิบายสิ่งรอบข้างมากขึ้น

5.2.6.1 ลักษณะนิสัย ที่เด่นชัดของชาวบ้านคือ การปฏิสัมพันธ์กันเชิงเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัยกัน และการเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความอบอุ่นทางจิตใจและการพึ่งพายามยาก อันเป็นเสมือนการสร้างหลักประกันทางสังคมแก่กันและกัน นอกจากนั้นยังมีการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกด้วยจิตใจที่โอบอ้อมอารี มีไมตรีจิต โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา(great tradition)ในเรื่องกรรมและบาปบุญคุณโทษ ที่มุ่งหวังความสบายทางจิตใจและความสบายในอนาคต เนื่องจากว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีความสัมพันธ์กันแบบ

เครือญาติ จึงก่อให้เกิดลักษณะนิสัยที่สัตย์ซื่อ ตรงไปตรงมา และเอื้ออาทรต่อผู้ตกยาก แม้ว่าตนเองจะไม่ใช่ผู้ที่มีความเพียบพร้อมก็ตาม แต่ก็เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เท่าที่จะมีให้ โดยมีหลักประกันที่แสดงออกในรูปของประเพณีว่า พวกเขาจะสามารถดำรงอยู่อย่างสันติสุขในอนาคต ถึงแม้ว่าจะไม่มีเงินทองและการสะสมทุนที่เป็นวัตถุในครัวเรือนมากนัก แต่ชาวบ้านก็มีที่ดินทำกินและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ คอยเป็นหลักประกันของชีวิตในอนาคตที่หยั่งรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ ซึ่งทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าเขาจะไม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวและเผชิญปัญหาตามลำพัง เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในอนาคตสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคนรอบข้างที่ได้สร้างสรรค์ไมตรีจิตไว้นั้น จะอยู่เคียงข้างและช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา โดยส่วนหนึ่งจะเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้าน และบุคคลภายนอก ซึ่งตัวชาวบ้านเองก็จะกระทำดังที่ตนคาดหวังไว้ เมื่อพบว่าคนอื่นกำลังเผชิญกับเหตุการณ์ที่คับขันหรือมีปัญหาเกิดขึ้น

แม้ว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการยื่นไมตรีให้ในบางครั้ง จะไม่หวังผลตอบแทน(rewards)ที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก แต่รากลึกในจิตใจของทุกคนก็หวังว่า ความเชื่อตามหลักคำสอนของศาสนานั้นจะผลักดันให้เกิดผลดีต่อชีวิตของเขา หรือเมื่อตัวเขาเองหรือคนในครอบครัวของเขา หรือคนที่เขามีปฏิสัมพันธ์ด้วย จะได้รับไมตรีจิตที่ดีดังที่เขาปฏิบัติต่อคนอื่นหรือคนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักกันมาก่อนเลย ซึ่งลักษณะนิสัยและการแสดงออกในลักษณะนี้จะช่วยผสานความสัมพันธ์กันในหมู่เครือญาติ เพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมโลกได้ รวมทั้งช่วยผ่อนคลายภาวะความตึงเครียดในจิตใจของตนเองได้

5.2.6.2 การแสดงออก ลักษณะนิสัยที่มีอยู่ในตัวตนของชาวบ้าน จะถูกแสดงออกมาผ่านพฤติกรรม(behavior)และบุคลิกลักษณะ(individuality)ของแต่ละบุคคล การแสดงออกของชาวบ้านจะมีความเป็นกันเอง ตรงไปตรงมา และไม่สลับซับซ้อนหรือแฝงไว้ด้วยความมุ่งหวัง(activity)ใดๆ ที่เป็นการหวังผลในด้านรูปธรรม นอกเสียจากพฤติกรรมที่แสดงออกมาด้วยความจริงใจและปรารถนาดีต่อคนอื่น แม้ว่าจะเป็นการสร้างสรรค์เพื่อผลทางการสัมพันธ์กัน ซึ่งจะนำไปสู่การร่วมมือกันในการทำกิจกรรมอื่นๆ หรือเป็นความมุ่งหวังที่มีอยู่ตามแนวทางการคาดหวังทางสังคมของคน ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เป็นปกติธรรมดาของมนุษย์ ทำให้พฤติกรรมดังกล่าวส่งเสริมให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย เป็นกระบวนการปลูกฝังและเป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคม อันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความเจริญงอกงามทางจิตใจ ความเชื่อ และความนึกคิดของชาวบ้าน

5.2.6.3 การปฏิสัมพันธ์ ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์กันของคนในหมู่บ้าน จะอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมและความเสมอภาคกัน โดยมีระบบอาวุโสเป็นตัวควบคุมกลไกดังกล่าว กล่าวคือการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนกับคนจะมีอยู่ตลอดเวลา และเป็นการปฏิสัมพันธ์กันในแนวราบ ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิสัมพันธ์นั้นๆ และมีความสำคัญที่เท่าเทียมกัน ทุกคนสามารถ

แสดงความคิดเห็น มีพฤติกรรมการแสดงออกได้อย่างเปิดเผย โดยมีระบบอาวุโสเป็นตัวควบคุมเพื่อให้การปฏิสัมพันธ์นั้นอยู่ในขอบเขตที่เป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม และเป็นความคาดหวังของสังคม เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำหรือความผิดแผกในพฤติกรรมที่แสดงออก อันเป็นวิถีประพฤติของสังคม โดยการปฏิสัมพันธ์จะแฝงไปด้วยการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ การขัดเกลาทางสังคม จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ทางพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่จะแสดงออกมา โดยที่ผู้อาวุโสกว่าจะคอยควบคุมบังคับให้การปฏิสัมพันธ์เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามแบบแผนที่ปฏิบัติกันมา เมื่อเกิดพฤติกรรมแปลกแยกไป ก็จะมีการควบคุม กำหนดกฎเกณฑ์ และขอบเขตการแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ผ่านทางการว่ากล่าวตักเตือน การลงโทษ(punishment) และการติฉินนินทา ส่งผลให้เกิดแบบแผนทางการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นไปตามกระบวนการของสังคม

5.2.6.4 ความคิดเห็นต่อการขายที่ดินทำกิน การแสดงความคิดเห็นใดๆ ก็เช่นเดียวกัน จะมีกรอบหรือขอบเขตซึ่งชาวบ้านจะรับรู้ได้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและประสบการณ์ในการดำรงชีวิต เมื่อมีเหตุการณ์ที่ต้องแสดงความคิดเห็นออกมา ก็จะมีการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระโดยมีระบบอาวุโสควบคุมอยู่ แม้ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระก็ตาม ความคิดเห็นที่แสดงออกมานั้นก็จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หรืออยู่ในขอบเขตของความนึกคิดของบุคคลอื่นในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะว่า ทุกคนในหมู่บ้านจะผ่านกระบวนการเรียนรู้ การขัดเกลาทางสังคมที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน อยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างเดียวกัน และมีการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในทุกประเด็น ดังนั้นขอบเขตของความนึดคิดจึงหนีไม่พ้นที่จะอยู่บนพื้นฐานความคิดอย่างเดียวกัน จนบางครั้งก็ดูเหมือนเป็นแบบอย่างของกันและกัน เมื่อมีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไปมากๆ การยอมรับความคิดเห็นใหม่ๆ ของกลุ่มนั้นจะขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้อาวุโสและคนส่วนใหญ่เป็นหลัก เมื่อกลุ่มเห็นว่าควรจะเป็นแบบนั้น บุคคลอื่นที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างก็จะถูกโน้มน้าวให้กลับมาคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันในที่สุด

ดังนั้น แม้ในบางครั้งการแสดงความคิดเห็นจะแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่สุดท้ายรูปแบบของแนวคิดทางสังคมก็จะเป็นที่ยอมรับและเป็นแบบแผนเดียวกัน ด้วยอิทธิพลของความสัมพันธ์ที่มีมานานและฝังลึกอยู่ในจิตใจของทุกคน ทำให้สามารถลดปัญหาความขัดแย้งและความตึงเครียดลงได้ในระดับหนึ่ง และถึงแม้ว่าระบบความคิดดังกล่าวจะจำกัดอยู่ในกลุ่มชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง แต่ก็จะมีการพัฒนากระบวนการการแสดงความคิดเห็นอยู่เสมอ เพื่อปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสภาพกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป แต่การปรับเปลี่ยนดังกล่าวจะเป็นไปอย่างมีแบบแผนพร้อมเพรียงกันทีละน้อย จนในที่สุดก็จะกลายมาเป็นแบบแผนของชุมชนหรือของสังคมไป

ทุกคนเห็นว่า ที่ดินทำกินคือมรดกชิ้นสุดท้ายที่บุพการีมอบให้ เพื่อหวังให้เป็นรากฐานในการสร้างอนาคตของลูกหลาน เป็นสิ่งบิดามารดาต่อสู้มาเพื่อมอบให้ลูก เป็นเพียงสิ่งเดียวที่บิดา

มารดามีอยู่ และเป็นเพียงสิ่งเดียวที่ให้ความรู้สึกอบอุ่นเหมือนบุพการี ดังนั้น ที่ดินทำกินจึงเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การหวงแหน เป็นสิ่งที่มีบุญคุณต่อตน มีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งอยู่ในจิตวิญญาณ การใช้ชีวิตอยู่ในที่ดินทำกินของตนเอง ทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตดียิ่ง ซึ่งชาวบ้านจะระลึกถึงพระคุณของที่ดินทำกินอยู่เสมอ มีการดูแลรักษาและอนุรักษ์ซ่อมแซมตัดแต่งอยู่เสมอ เมื่อว่างจากฤดูกาลทำนา ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านผูกพันอยู่กับที่ดินทำกินตลอดเวลา

5.2.6.5 ความคาดหวัง ของสังคมที่เกิดขึ้นก็เช่นเดียวกัน เป็นผลมาจากรูปแบบแนวความคิดที่เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยทุกคนในหมู่บ้านจะรับรู้ได้ว่า อะไรคือสิ่งที่สังคมคาดหวังในตัวเขาและเขาจะแสดงพฤติกรรมหรือบทบาทอะไรออกมา เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวัง(expect)ของสังคมที่มีอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากระบบความคิด และการปฏิสัมพันธ์กันของคนในชุมชนเป็นสื่อส่งผ่านมายังตัวบุคคล เมื่อทุกคนในหมู่บ้านมีแบบแผนเดียวกันในการสร้างสรรค์ความคิดและจิตวิญญาณอยู่ในตัว ทำให้บุคคลนั้นๆ สามารถแสดงพฤติกรรมออกมาให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ความคาดหวังของสังคมได้ พร้อมๆ กับการแสดงออกมาให้สังคมรับรู้ว่าเขาหวังอะไรจากสังคม ซึ่งสังคมก็สามารถสนองตอบความคาดหวังของบุคคลได้เช่นเดียวกัน อันเป็นการสร้างบูรณาการทางพฤติกรรมให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลและบุคคลกับสังคม ซึ่งเป็นแบบแผนขั้นปฐมภูมิที่ทุกคนในสังคมจะเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความสงบสุขขึ้นในหมู่บ้านและลดปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ลงไปได้ในระดับหนึ่ง

รูปแบบของความคาดหวังที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคลนั้น จะอยู่ที่การแลกเปลี่ยนพึ่งพาอาศัยกันทางด้านผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับ โดยมุ่งสนองตอบต่อความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งแต่ละคนจะแลกเปลี่ยนกัน ส่วนความคาดหวังของบุคคลต่อสังคมนั้น จะเป็นความคาดหวังในด้านหลักประกันต่างๆ ของบุคคลในอนาคต ที่มุ่งหวังว่าสังคมจะสามารถสนองตอบความต้องการของตัวเขาดังที่เขาได้หยิบยื่นให้สังคม เช่น การไปช่วยงานศพเพื่อนบ้าน ซึ่งตัวเขาเองก็จะมุ่งหวังว่าเมื่อตัวเขาตายลงญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ก็จะเข้ามาช่วยกันจัดการดำเนินการให้ในงานของเขาดังที่เขาได้เคยปฏิบัติต่อคนอื่นมา เป็นต้น อย่างไรก็ตามรูปแบบดังกล่าวได้ถูกกระทำหรือถูกปฏิบัติส่งผ่านมาในแต่ละรุ่น จนกลายมาเป็นประเพณีที่ทุกคนในสังคมให้การยอมรับและถือปฏิบัติตาม

5.2.6.6 สุขภาพจิต จากรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เอง ซึ่งเป็นการแสดงออกมาจากจิตใจที่มีรากฐานมาจากความคิดช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเป็นผลมาจากความเชื่อตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาในเรื่อง กรรมและบาปบุญคุณโทษ อันเป็นการแสดงออกถึงสภาพจิตใจของคนในหมู่บ้าน เป็นผลทำให้วิถีสังคมดำเนินไปอย่างถูกทำนองคลองธรรมของครรลองแห่งสังคมแล้ว ยังบังเกิดผลสะท้อนกลับเข้าไปสู่จิตใจของบุคคลอีกด้านหนึ่งด้วย โดยเมื่อบุคคลได้แสดง

พฤติกรรมออกมาตามกฎเกณฑ์ของสังคมแล้ว ย่อมส่งผลให้ตนเองสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ด้วยความปีติสุขและเบิกบานใจ(satiation) อันทำให้สภาพจิตใจของคนในหมู่บ้านมีความผ่อนคลาย พึงพอใจ เป็นสุข และปลอดโปร่งใจอย่างเป็นสุขได้ ซึ่งจะส่งผลเป็นลูกโซ่ต่อบุคคลอื่นๆ ในสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการส่งผ่านทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งเมื่อบุคคลอื่นเห็นคนในสังคมของตนมีความสุขก็จะเป็นสุขไปด้วย ด้วยจิตใจแห่งกุศลเจตนา และยังส่งผลให้บุคคลอื่นเป็นสุขตามไปในรูปแบบอื่นๆ ผ่านทางกระบวนการปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้ การถ่ายทอดและการขัดเกลาทางสังคม ผลักดันให้ระบบโครงสร้างของสังคมสามารถตอบสนองต่อสมาชิกในสังคมได้อย่างทั่วถึง

เมื่อการดำเนินวิถีชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย ตามวิถีทางของธรรมชาติ ที่ผสมกลมกลืนอยู่ ทำให้ภาวะจิตใจของคนเป็นสุข ความตึงเครียดในสังคมและตัวบุคคลมีน้อย ชีวิตตั้งอยู่บนความพอดีและความภาคภูมิใจ ส่งผลให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตใจของคนในหมู่บ้านเข้มแข็ง ทุกคนสามารถแบ่งปันความสุขนี้ให้กับคนอื่นในหมู่บ้าน ด้วยระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านที่มีอยู่

จะเห็นได้ว่า รูปแบบพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านนั้น จะเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมมาจากความเชื่อตามหลักคำสอนของศาสนา และอิทธิพลของการแสดงความคิดสาธารณะของคนในหมู่บ้าน โดยส่งผ่านมาในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์กัน การถ่ายทอดประสบการณ์ และกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทำให้รูปแบบพฤติกรรมของคนในสังคม เป็นลักษณะของพฤติกรรมนิยม(behaviorism)ตามแบบฉบับ(pattern behavior) ทำให้สามารถแสดงบทบาทตามสถานภาพ(performance role)ออกมาอย่างถูกต้องและเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมและวิถีของสังคมได้ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีแก่กันและกัน ลดช่องว่างทางความคิดและความเหลื่อมล้ำกันของบุคคล สร้างสรรค์การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่กระบวนการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ทุกคนมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยพัฒนามาเรื่อยจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้เกิดความเหมาะสมทั้งทางด้านกาลเวลาและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนและคนในชุมชนสามารถสนองตอบต่อความต้องการพื้นฐานของกันและกัน ได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืน อันนำไปสู่การลดปัญหาความขัดแย้งและความตึงเครียดที่มีอยู่ในชุมชนที่เป็นผลมาจากความแตกต่างของปัจเจกชน(individual) และเพื่อส่งเสริมโครงสร้างทางสังคมอื่นๆ ให้สามารถสนองตอบและเอื้อประโยชน์ให้กับคนในชุมชน และโครงสร้างอื่นๆ ที่มีอยู่ได้

5.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร

ด้วยลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิต ค่านิยม ความคิด ทัศนคติ และการปลูกฝังทางวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้าน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในแนวราบขึ้นในหมู่บ้าน โดยมีระบบเครือญาติเป็นตัวผูกประสานความสัมพันธ์ ส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กันระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ชาวบ้านมีความรู้สึกหวงแหนและผูกพันอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ อันเปรียบเสมือนหนึ่งจิตวิญญาณของชาวบ้านที่สามารถสื่อสัมพันธ์กันได้ โดยมีรูปแบบของพิธีกรรมและการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงออกมาเป็นตัวแทนของระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามภาวะของกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และการรับเอานวัตกรรม(Innovation)จากภายนอกชุมชนเข้ามา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความสัมพันธ์และความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน จนในที่สุดก็ผลักดันให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรตัดสินใจที่จะขายที่ดินทำกินของตนเอง เพื่อแสวงหาชีวิตใหม่หรือแสวงหาวิถีชีวิตใหม่ที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของตนเองที่มากขึ้นได้ ซึ่งปัจจัย(factor)ที่มีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น สามารถวิเคราะห์ออกมาเป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ ปัจจัยภายในชุมชนเองและปัจจัยภายนอกชุมชน ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจะประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยๆ หลายๆ ปัจจัย ดังนี้

5.3.1. ปัจจัยภายในหมู่บ้าน

เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านเอง อันเป็นผลของแรงผลักดันจากอิทธิพลของสิ่งที่อยู่นอกหมู่บ้าน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุดในการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เป็นจุดรวบยอดของกระบวนการตัดสินใจขายที่ดินทำกิน อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรเอง ซึ่งปัจจัยภายในนั้นสามารถแยกออกได้เป็น ดังนี้

5.3.1.1 เกษตรกร เป็นเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินทำกินเอง เป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตคือ ที่ดิน ที่ได้รับการถ่ายโอนเป็นมรดกมาจากบรรพบุรุษของตนเอง และเป็นตัวแปร(variable)ที่สำคัญที่สุดในกระบวนการขายที่ดินทำกิน เพราะการตัดสินใจขายที่ดินทำกินนั้นจะขึ้นอยู่กับเจ้าของที่ดินเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น ก็มีปัจจัยหลายอย่าง เป็นตัวกำหนดและเป็นแรงผลักดันอยู่ภายในตัวของเกษตรกรเอง

การประกอบอาชีพที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้จากแหล่งอื่น ในขณะที่รายจ่ายสูงขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นค่าครองชีพที่สูงขึ้นและความต้องการที่มีมากขึ้น ส่งผลให้รายรับและรายจ่ายของเกษตรกรนั้นขาดความสมดุล ปัญหาที่ตามมาคือ ภาวะหนี้สิน

ของเกษตรกร ซึ่งนับวันก็จะยิ่งทวีคูณมากขึ้น ทั้งนี้เพราะจำนวนดอกเบี้ยที่ต้องเสียไป ในขณะที่รายได้ก็น้อยลงแต่รายจ่ายกับเพิ่มขึ้นสูงเรื่อยๆ การกู้หนี้ยืมสินก็จะเพิ่มมากขึ้น ถ้าปล่อยให้กาลเวลาผ่านไปเรื่อยๆ เกษตรกรเองก็จะเป็นผู้ที่ต้องแบกรับภาระที่หนักหน่วงขึ้นทุกที ซึ่งภาระดังกล่าวจะไม่มีวันสิ้นสุด ถ้าไม่สามารถแก้ไขได้ในช่วงแรกบุตรหลานของตนเองก็จะกลายเป็นผู้ที่จะต้องแบกรับภาระต่อ ดังนั้นเพื่อเป็นการสะกัดกั้นปัญหาดังกล่าว เกษตรกรจึงจำเป็นที่จะต้องหาเงินในจำนวนมากเพื่อมาปลดภาระเหล่านี้ลง ความต้องการดังกล่าวกลับไม่ได้รับการตอบสนองในเชิงรายได้ที่มีอยู่เลย รายได้หรือเงินที่จะมาปลดภาระลงนั้นจะต้องเป็นก้อนและมีจำนวนมาก ทางออกสุดท้ายของเกษตรกรคือ การขายที่ดินทำกินของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่และเป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะปลดภาระของตนลงได้ พร้อมๆ กับรายได้ที่จะมีเหลือพอที่จะสร้างสรรค์ชีวิตใหม่ให้แก่ตนเองและครอบครัว

รูปแบบการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สิน เพราะเป็นการผลิตที่เน้นเพื่อขายและเพิ่มปริมาณให้มาก ก่อให้เกิดการลงทุนที่สูงไม่ว่าจะเป็นการซื้อเมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง การจ้างแรงงาน การใช้เครื่องจักร เป็นการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต ซึ่งแต่เดิมนั้นในกระบวนการผลิตชาวบ้านจะใช้ทรัพยากรของตนเองที่มีอยู่เป็นหลักไม่ว่าจะเป็น เมล็ดพันธุ์ที่เก็บเอาไว้ การใช้แรงงานสัตว์ และแรงงานคนในครัวเรือน การขอแรงเพื่อนบ้านญาติพี่น้อง เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการผลิตดั้งเดิมจะเป็นตัวสร้างเสริมกระบวนการผลิตเชิงอุปถัมภ์ขึ้นในหมู่บ้าน มีการเกื้อกูลกับธรรมชาติ เมื่อรูปแบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ก็ทำให้ความสัมพันธ์ที่เคยมีอยู่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อการลงทุนในการผลิต ทำให้เกษตรกรต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตสูงขึ้น แม้ว่าผลผลิตที่ได้มานั้นจะมากกว่าการผลิตแบบเดิม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนแล้ว สิ่งที่เกษตรกรได้รับกลับมาคือ ภาวะหนี้สิน อันเป็นมูลเหตุแห่งการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรในเวลาต่อมา

เนื่องจากการทำการเกษตรของเกษตรกรนั้นต้องอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติกล่าวคือ ชาวบ้านจะทำนาปีเป็นหลักซึ่งเมื่อเทียบระยะเวลาในแต่ละปีแล้ว การทำนาในปีหนึ่งหรือหนึ่งรอบการผลิตนั้นจะใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ในขณะที่อีก 9 เดือนนั้นเกษตรกรจะไม่ได้ประกอบอาชีพที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจใดๆ เลย ทำให้การทำงานเพื่อสร้างรายได้ของเกษตรกรนั้นมีระยะเวลาแค่ 3 เดือนในหนึ่งปี ทำให้รายได้ที่ได้จากการเกษตรนั้นไม่เพียงพอ ในขณะที่เวลาที่เหลือนั้นสภาพธรรมชาติก็ไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพเลย ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้งในฤดูร้อน การขาดน้ำทำการเกษตร ทำให้เกษตรกรไม่สามารถสร้างเสริมรายได้จากที่อื่นเพื่อมาช่วยแบ่งเบาภาระในภาคการเกษตร แม้จะมีการเดินทางไปทำงานในต่างแดนก็เป็นการไปทำงานในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เพื่อหารายได้เสริมเท่านั้น และเป็นเพียงการหารายได้เสริมของคนจำนวนน้อย ในขณะที่คนใช้จ่ายมีมากในครัวเรือน

หนึ่งๆ เมื่อถึงเวลาทำงานในภาคการเกษตรชาวบ้านก็จะกลับมาทำงานในภาคการเกษตรเหมือนเดิม และงานที่ไปทำส่วนใหญ่นั้นก็จะเป็นงานชั่วคราวคือ งานก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานที่ใช้แรงงานและมีค่าแรงต่ำ ทำให้รายได้ที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือนอยู่ดี อนึ่งในช่วงของการว่างจากการทำงานในภาคการเกษตร ชาวบ้านนิยมจะจัดเลี้ยงฉลองกันในช่วงเทศกาลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลอยกระทง ขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ บุญบั้งไฟ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา ทำให้การสิ้นเปลืองในช่วงนี้เกิดขึ้นอยู่เสมอ ทำให้รายได้ที่ไม่พอกับรายจ่ายยิ่งไม่เพียงพอมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินตามมาและยิ่งเพิ่มทวีคูณเมื่อกาลเวลาผ่านไป

การแบ่งมรดกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง เมื่อผู้ที่ครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพ่อหรือแม่หลังจากที่ถึงแก่กรรมไป ลูกๆ ทั้งหลายก็จะจัดการกับมรดกที่เหลือซึ่งก็คือที่ดินทำกินที่มีอยู่ ในขณะที่ที่ดินทำกินนั้นมีน้อยแต่มีลูกหลานมาก หากจะต้องแบ่งที่ดินกันแล้วก็จะได้คนละไม่มากเท่าใดและอาจจะไม่เกิดความยุติธรรมขึ้นได้ รวมทั้งจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่เครือญาติ จึงได้หาทางออกร่วมกันด้วยการขายที่ดินทำกินแล้วนำเงินที่ได้มาแบ่งสรรปันส่วนอย่างเท่าเทียมกัน โดยคนที่อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่มากที่สุดก็จะได้มากกว่าบุคคลอื่น นั่นคือส่วนของพ่อหรือแม่เพราะจะต้องนำเงินส่วนนี้ไปทำบุญให้กับพ่อแม่ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ซึ่งการขายที่ดินทำกินในลักษณะนี้จะทำกันในครอบครัวที่มีลูกเยอะ มีที่ทำกินน้อย และมีคนในครอบครัวย้ายไปอยู่ที่อื่น เป็นวิธีการแบ่งมรดกที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ความต้องการที่ดินทำกินของคนมีสูง

โฉนด คือ เอกสารสิทธิ์ที่ออกให้เป็นหลักฐานการครอบครองที่ดินของทางราชการ ซึ่งโฉนดที่ดินที่ออกมานั้นจะเป็นการถือครองโฉนดที่ดินใบเดียวกันของหมู่เครือญาติ ซึ่งจะหาตัวผู้ที่มีสิทธิในเอกสารสิทธิ์นั้นอย่างแท้จริงไม่ได้และไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หรือตัวผู้มีชื่อในเอกสารสิทธิ์นั้นได้ตายไปแล้ว ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายๆ กับการแบ่งมรดก โดยจะเป็นการขายที่ดินทำกินแล้วนำเงินที่ได้มาแบ่งเท่าๆ กัน เป็นกระบวนการในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นวิธีการหนึ่งที่ชาวบ้านเห็นว่า รวบรัดและยุติธรรมที่สุด เมื่อแบ่งเงินกันแล้วพันธะในการยึดครองเอกสารสิทธิ์ก็จะหมดลง

การถูกบังคับโดยนายทุนที่กว้านซื้อที่ดินรอบๆ ก็เป็นแรงผลักดันอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากถนนหลัก โดยนายทุนจะกว้านซื้อที่ดินบริเวณที่ติดถนนทั้งหมด ทำให้ไม่มีทางที่จะเข้าหรือเชื่อมต่อระหว่างที่ดินของตนเองกับถนนหลัก จึงจำเป็นที่จะต้องขายที่ดินทำกิน เพราะถ้าหากจะทำถนนเข้าไปก็ต้องซื้อที่ดินจากนายทุนนั้นๆ เพื่อทำถนนโดยจะมีราคาสูงอย่างยิ่ง ซึ่งการถูกบีบบังคับในลักษณะนี้เป็นปัญหาที่ทำให้เกษตรกรจำต้องขายที่ดินทำกินอย่างช่วยไม่ได้ และราคาที่ดินที่ได้มานั้นก็จะถูกกว่าราคาจริงอย่างมาก ซึ่งเป็นกลยุทธ์ทางธุรกิจอย่างหนึ่งที่บรรดานายทุนนำมาใช้ เพื่อบีบให้เกษตรกรต้องขายที่ดินทำกิน

เนื่องจากในช่วงว่างจากงานในภาคการเกษตร ชาวบ้านจะนิยมไปทำงานรับจ้างในเมืองในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อรอเวลาที่จะถึงรอบของการทำงานในภาคการเกษตรในปีต่อไป ในการอพยพเข้าไปทำงานในเมืองนี้เอง ทำให้ชาวบ้านได้ซึมซับเอาวิถีชีวิตความเป็นเมืองเข้ามาตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory) และเกิดการเปลี่ยนแปลงในความนึกคิดโดยมองว่า สังคมแบบเมืองหรือการใช้ชีวิตของคนเมืองนั้นเป็นความสวยงาม กลายเป็นความใฝ่ฝันของคนไปทำงานเป็นลูกจ้าง เมื่อกลับมาสู่หมู่บ้านสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านหรือครอบครัวก็จะถูก ลดคุณค่าลง การแสวงหาวิถีชีวิตแบบเมืองจึงเกิดขึ้น ในขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดไปสู่ความเป็นเมืองแบบกระทันหันไม่ได้รับการสนองตอบ เพราะรายได้ไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกษตรกรดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตของตนเองทันสมัยขึ้นมา ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินหรือการแสวงหาในสิ่งที่จะเอื้อให้เกิดวิถีชีวิตแบบเมืองขึ้น หนทางเดียวที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความต้องการได้นั่นก็คือ การขายที่ดินทำกิน เพราะเป็นปัจจัยเดียวที่จะทำให้มีเงินมาสนองตอบต่อความต้องการของตนเองได้

เมื่อความคิดเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองแล้ว คุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในครอบครัวหรือสิ่งรอบตัวในหมู่บ้านก็ถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงของล้าสมัย เป็นเครื่องถ่วงความเจริญ และเป็นสิ่งที่ไม่สนองตอบความต้องการเท่าใดนัก การแสวงหาวิถีชีวิตในถิ่นฐานใหม่จึงเกิดขึ้น โดยตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่า ถิ่นฐานใหม่จะสามารถสนองตอบความต้องการของตนเองได้มากกว่าชุมชนเดิม การอพยพย้ายถิ่นจึงเกิดขึ้น เป็นการย้ายถิ่นเพื่อเสาะแสวงหาชีวิตใหม่ ดังนั้นสิ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้านจึงถูกขายทิ้ง ไม่ว่าจะเป็นบ้านหรือที่ดิน แล้วนำเงินที่ได้จากการขายสิ่งเหล่านี้ไปสร้างสรรค์ความทันสมัยให้เกิดขึ้นในสถานที่ใหม่ ซึ่งการอพยพในลักษณะนี้จะเป็นการอพยพไปทั้งครอบครัว

สังคมเมือง เป็นสังคมบริโภคนิยม วัตถุนิยม โดยมีเงินเป็นสื่อกลางความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับ เมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับคนในเมืองเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้วยการเข้าไปทำงานในเมืองของคนในหมู่บ้านหรือการเข้ามาในหมู่บ้านของคนเมือง หรือการแพร่กระจายผ่านสื่อต่างๆ ทำให้กระบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น วัฒนธรรมของสังคมเมืองจะถูกซึมซับเข้ามาในระบบความคิด ค่านิยม ทัศนคติของคนในหมู่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เกิดแนวคิดของการทำงานที่มีเงินตราเป็นค่าตอบแทน โดยมองว่าการทำงานในลักษณะดังกล่าว จะสบายกว่าทำงานแบบดั้งเดิม หรือการทำงานในภาคการเกษตร ทำให้การทำงานภาคการเกษตรนั้นถูกมองว่าไม่ได้ให้อะไรเลย นอกจากความลำบาก ภาวะหนี้สิน และความไร้ซึ่งเกียรติและศักศิ์ศรี เมื่อความคิดดังกล่าวเกิดขึ้น การแสวงหาอาชีพใหม่จึงตามมา โดยอาชีพใหม่เหล่านี้ จะเป็นอาชีพใหม่ที่มีสถานที่ทำงานอยู่ในเมืองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นในโรงงานอุตสาหกรรมหรือในภาคบริการต่างๆ ส่งผลให้ปัจจัยการผลิตคือ

ที่ดินทำกิน ที่สืบทอดกันมานั้นขาดการสานต่อระหว่างคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ที่ดินทำกินกลายเป็นส่วนเกินที่ไม่ก่อประโยชน์ในรูปของรายได้ กระบวนการสุดท้ายหรือประโยชน์สุดท้ายของที่ดินทำกินคือ การขายเปลี่ยนเป็นเงินตรา ซึ่งสามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการได้มากกว่าการปล่อยทิ้งไว้เฉยๆ ถึงแม้ว่าที่ดินที่เคยทำมาหากินนั้น จะปลูกฝังอยู่ในจิตวิญญาณ แต่ความอยากตามค่านิยมใหม่ ไปบดบังความดีงามของที่ดินทำกินที่เคยสั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความอ่อนล้าของจิตวิญญาณจึงถูกความทันสมัยดูดซับไว้ สุดท้ายการตัดสินใจจึงลงเอยที่การขายที่ดินทำกินและย้ายถิ่นฐานเข้าไปทำงานในเมือง อนึ่งความคิดทันสมัยหรือคนที่รับเอาความทันสมัยมานั้น จะถูกความทันสมัยลบล้างรูปแบบการทำการเกษตรที่ได้สั่งสมกันมา กล่าวคือ แม้ว่าจะมีที่ดินทำกิน แต่เกษตรกรรุ่นใหม่ก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรในที่ดินของตนได้แล้ว เนื่องจากขาดการสานต่อกระบวนการเรียนรู้ในภาคการเกษตรไป ที่ดินจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ได้เลยในสายตาของเกษตรกรรุ่นใหม่

ความคาดหวังที่เกิดขึ้นภายหลังจากความทันสมัย ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความนึกคิดของคนในหมู่บ้านแล้ว การเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิตจึงเกิดขึ้น โดยมองว่า วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมนั้น ไม่สามารถผลักดันให้ชีวิตของตนเองก้าวไปสู่ความสะดวกสบายเลย ต่างกับความทันสมัยที่มีอยู่ซึ่งจะสามารถนำพาชีวิตของตนเองสู่ความศิวิไลซ์(civilization)ในอนาคต ความคาดหวังดังกล่าวจึงฝังรากลึกลงไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะว่า วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมนั้น ได้เคยปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้เท่าใดนัก ต่างจากความทันสมัยที่ให้อะไรแก่ชีวิตของตัวเองได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ จึงเกิดการแสวงหาความทันสมัยอันเป็นผลทำให้เกิดการเรียกร้องหาตัวแทนหรือสื่อกลางส่งผ่านความทันสมัยนั่นก็คือ เงิน เมื่อรูปแบบวิถีชีวิตแบบเดิมไม่ได้ให้อะไรที่ออกมาเป็นรูปของเงินเท่าที่ควรนัก กระบวนการแสวงหาจึงไปตกที่ที่ดินทำกิน อันเป็นปัจจัยที่กำลังสร้างสรรค์เงินทองให้กับผู้ครอบครองเป็นอย่างมาก และเป็นเพียงปัจจัยเดียวที่มีอยู่และมีค่าพอที่จะแปรรูปออกมาเป็นตัวเงินให้แก่เกษตรกรได้ ทั้งนี้เพราะความคาดหวังของเกษตรกรที่มีต่อความทันสมัยนั่นเอง ซึ่งเงินก็คือตัวแทนของความทันสมัย

กระบวนการรับรู้ข่าวสารของเกษตรกร ก็เป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งข่าวสารที่เกษตรกรได้รับผ่านสื่อต่างๆ นั้น จะเป็นข่าวสารที่ส่งตรงมาจากเมืองมากกว่าสถานที่อื่น และเป็นข่าวสารที่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรมากที่สุด ถึงแม้จะมีระบบการปฏิสัมพันธ์กันของคนในหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา แต่ข่าวสารที่ได้จากการปฏิสัมพันธ์นั้น เป็นข่าวสารที่ไม่ได้ก่อให้เกิดชีวิตที่ดีกว่าเหมือนข่าวสารที่มาจากเมือง ซึ่งผลที่เกษตรกรได้รับคือ แนวคิดความทันสมัยและลัทธิบริโภคนิยม จนทำให้เกิดการขายที่ดินทำกินขึ้น และในขั้นตอนการขายที่ดินทำกินเอง เกษตรกรก็ยังได้รับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการขายที่ดินทำกินน้อยมาก ทำให้เกิดความเสียเปรียบแก่นายทุน ถึงแม้ว่าผลที่ได้รับ

จากนายทุนนั้นจะมีค่าสูงมากในสายตาของเกษตร แต่เมื่อเทียบกับความเป็นจริงแล้วผลที่ได้รับนั้นต่ำอย่างยิ่ง ดังเช่น เรื่องของราคาที่ดิน เกษตรกรไม่เคยรับรู้เลยว่าราคาที่ดินที่ซื้อขายหรือมีการประเมินไว้จากทางราชการเท่าใด แต่เกษตรกรก็ยังขายเพราะผลประโยชน์ที่ได้สูงยิ่งในความรู้สึกของตนเอง ทำให้ผลประโยชน์ที่แท้จริงตกอยู่ที่นายทุนที่เข้ามากอบโกยเอาไปจากเกษตรกร

ราคาที่ได้จากการขายที่ดินทำกินนั้น เกษตรกรรู้สึกว่าเป็นราคาที่สูงยิ่ง ทำให้เกิดความคาดหวังว่า จะสามารถแบ่งสรรปันส่วนเงินตราออกมาตอบสนองความต้องการของตนได้ โดยเกษตรกรจะแบ่งเงินที่ได้ออกเป็นหลายส่วนเพื่อใช้จ่าย เช่น ใช้หนี้ ซื้อสินค้า เป็นทุนค่าเล่าเรียนบุตร และทำบุญ แต่ส่วนที่สำคัญคือ การนำเงินจากการขายที่ดินทำกินไปซื้อที่ดินทำกินในที่ห่างไกล ซึ่งถูกกว่าและได้พื้นที่เยอะขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะเกษตรกรรู้ตัวดีว่า ความรู้ที่ตนเองมีอยู่นั้นไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพอื่นได้นอกจากทำการเกษตร จึงต้องซื้อที่ไว้และเพื่อเป็นการทดแทนความรู้สึกในจิตใจที่ผูกพันอยู่กับที่ดินทำกิน โดยจะใช้เป็นข้ออ้างหักล้างกับความรู้สึกของตนเองด้วยเหตุผลที่ว่า ถึงแม้ว่าเราจะขายที่ดินทำกินที่เป็นของบรรพบุรุษก็ตาม แต่เราก็ยังได้ที่ดินทำกินในที่อื่นซึ่งมีมากกว่าที่ดินเดิม แล้วยังมีเงินเหลือพอที่จะสนองตอบความต้องการของตนเองได้อีกด้วย และเป็นหลักประกันว่าอนาคตของตนเองก็จะไม่อดยากหรือไร้ที่อาศัย เพราะยังมีที่ดินทำกินที่ซื้อใหม่นี้อยู่ ซึ่งพอที่จะใช้เป็นเหตุผลลบล้างพฤติกรรมของตนเองลงได้ เป็นการลดภาวะความตึงเครียดในจิตใจของเกษตรกรถึงแม้ว่าที่ทำกินใหม่นั้น จะอยู่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัยเดิมของตนเองก็ตาม แต่ความคาดหวังต่อที่ดินทำกินใหม่ของเกษตรกรก็เป็นแรงผลักดันให้เกิดการขายที่ดินทำกินที่ตนเองมีอยู่ได้

จะเห็นได้ว่า การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น มีปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเกษตรกรเองในหลายประเด็น แม้ว่าปัจจัยดังกล่าวจะเป็นผลมาจากอิทธิพลภายนอกก็ตาม แต่ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรขายที่ดินทำกิน โดยเกษตรกรมีความคาดหวังใหม่ต่ออนาคตที่จะเกิดขึ้นเป็นความคาดหวังที่อยู่บนพื้นฐานความทันสมัยและลัทธิบริโภคนิยม อันเป็นแบบฉบับวิถีชีวิตของคนเมืองที่ได้แพร่กระจายเข้าสู่ระบบความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และวัฒนธรรมของเกษตรกร

5.3.1.2 เครือญาติและเพื่อนบ้าน เนื่องจากเกษตรกรมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเครือญาติและเพื่อนบ้าน ทำให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมีอิทธิพลต่อความนึกคิดและการตัดสินใจ ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เกษตรกรขายที่ดินทำกินของตนเอง อิทธิพลที่กลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านมีนั้นจะแสดงออกมาในรูปต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการขายที่ดินทำกิน การเป็นแบบอย่าง การบีบบังคับ หรือทำให้จำยอม ซึ่งอิทธิพลต่างๆ เหล่านี้ จะซึมซับมาในรูปของการปฏิสัมพันธ์แล้วค่อยๆ มีบทบาทต่อกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกร และด้วยเหตุผลของความหลากหลายของปัจเจกชน และประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคลในหมู่บ้าน ซึ่งเริ่มมีความซับซ้อนและเคลื่อนห่างออกไปจากรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้เพื่อนบ้านหรือเครือญาติที่ได้รับ

ประสบการณ์ใหม่ๆ และซึมซับความทันสมัยมาจากภายนอกนำมาแพร่กระจายให้แก่เกษตรกร เป็นลักษณะของการเสนอนวัตกรรมใหม่ ซึ่งเกษตรกรเองก็จะเห็นเฉพาะในส่วนที่ดี ที่เครือญาติและเพื่อนบ้านถ่ายทอดให้ในขณะที่มุมมองอีกส่วนหนึ่งถูกปิดบังไว้ โดยอิทธิพลของเครือญาติและเพื่อนบ้านนั้นจะแสดงออกมาในด้านพฤติกรรม อันเป็นการถ่ายโอนนวัตกรรมที่ได้ผลมากที่สุด

เนื่องจากระบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ โดยมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลักในการปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อมีสมาชิกในชุมชนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมอื่น จะมีการนำเอาวัฒนธรรมของสังคมนั้นติดตัวมาด้วยและนำมาใช้กับชุมชนเดิม ทำให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ และเป็นที่แน่นอนว่าวัฒนธรรมที่คนในชุมชนนำมานั้น จะต้องดีงามในความนึกคิดของเขา ซึ่งสังคมชนบทหรือสังคมหมู่บ้านเป็นสังคมที่มีการยอมรับในระดับปัจเจกชนสูง และบุคคลจะมีอิทธิพลต่อสังคมสูง รวมทั้งเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งใหม่และยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่าย การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองกับคนชนบท ทำให้วัฒนธรรมของสังคมเมืองซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เน้นความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์เป็นสำคัญเข้ามาสู่สังคมหมู่บ้าน ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนไป ก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์แนวใหม่ขึ้นเช่น การจ้างแรงงาน การเน้นความสัมพันธ์เชิงธุรกิจที่มีเงินเป็นผลตอบแทน ความเห็นแก่ตัว การให้ความสำคัญกับวัตถุและลัทธิบริโภคนิยม ทำให้วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนพังทลายลง การพึ่งพาอาศัยกันเปลี่ยนมาเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและมีลักษณะทางสังคมแบบต่างคนต่างอยู่ ก่อให้เกิดการดิ้นรนแข่งขันที่สูง การลงทุนทางการเกษตรสูง เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันเอง เกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองและดิ้นรนเพื่อให้ตัวเองอยู่รอด ลักษณะวิถีชีวิตใหม่นี้เองที่ผลักดันให้ความคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จนในที่สุดเกษตรกรต้องเสาะแสวงหาสิ่งที่จะสามารถสนองตอบต่อสิ่งใหม่ได้นั่นคือ เงิน และที่ดินทำกินก็เป็นสิ่งเดียวที่จะแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ การขายที่ดินทำกินจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญที่เกษตรกรจะเลือกปฏิบัติ หรือเป็นหนทางเดียวที่จะสามารถพยุงให้เกษตรกรสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงไปของระบบสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ทำให้ระบบการพึ่งพากันแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไป ทุกคนคิดหาวิธีการต่างๆ เพื่อให้ตัวเองสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้กับสังคมที่แข่งขันและเอารัดเอาเปรียบกัน ความเห็นอกเห็นใจกลายเป็นความเห็นแก่ตัวไม่ว่าจะเป็นเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน ทุกคนมองเห็นความสำคัญเฉพาะตัวเองและเห็นแค่ความอยู่รอดของตัวเอง ทำให้ผู้ที่จะสามารถหวังพึ่งพาในยามยากกลับกลายเป็นผู้ที่มีอันตรายที่สุดและอยู่ใกล้ชิดที่สุด ดังนั้น แม้เครือญาติเองที่เคยมีบุพการีคนเดียวกัน เมื่อบุพการีถึงแก่กรรมลงการแก่งแย่งแข่งขันกันจึงเกิดขึ้น ทุกคนเรียกร้องสิทธิพึงมีพึงได้ของตนเอง ไม่เชื่อมั่นต่อระบบความสัมพันธ์แบบเดิม นอกจากผลประโยชน์ที่เล็งเห็นได้

แม้ว่าผลประโยชน์ที่จะได้มานั้น จะทำลายระบบความสัมพันธ์ที่เป็นมรดกอันมีค่าของบุพการีมากน้อยสักเพียงใด หวังเพียงแค่ว่าผลประโยชน์ที่จะได้จากมรดกตกทอดมานั้น จะสามารถบันดาลความสุขและสนองตัณหาของตนเท่านั้น การรักษาที่ดินทำกินที่พ่อแม่ให้มา เพื่อจะได้เป็นที่ดินทำกินของลูกหลานต่อไป จึงกลายมาเป็นแหล่งหาผลประโยชน์เพียงแห่งเดียวของลูกหลาน ซึ่งหากแบ่งกันแล้วทุกคนจะได้ในจำนวนที่น้อย สุดท้ายจึงจำเป็นที่จะต้องขายแล้วนำเงินที่ได้มาแบ่งกัน เพราะถึงแม้ว่าจะแบ่งที่ดินทำกิน ก็ใช่ว่าทุกคนจะสามารถดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ที่ได้มาได้ดีเท่ากับที่บรรพบุรุษเคยทำมา รวมทั้งปัญหาที่จะเกิดขึ้นในช่วงของการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้ เมื่อความคิดของคนเปลี่ยนไปกระบวนการทางสังคมที่เคยมีมาก็เปลี่ยนไป การขายที่ดินทำกินจึงเป็นทางเลือกที่ถูกตั้งขึ้นมาภายใต้กรอบความคิดแบบสมัยใหม่

เครือญาติและเพื่อนบ้านก็เป็นแบบอย่างในการดำเนินธุรกิจแบบใหม่ เมื่อมีคนขายที่ดินทำกินขึ้นมา ชีวิตใหม่ที่ได้รับจากเม็ดเงินกลายเป็นแบบอย่างให้กับคนอื่นในสังคม พฤติกรรมการเลียนแบบก็เกิดขึ้น ด้วยหลักการแห่งความเอาชนะและการไม่ยอมแพ้กัน เมื่อคนอื่นมีสิ่งเหล่านี้แล้วทำไมตัวเองมีไม่ได้ การขายที่ดินทำกินจึงเกิดขึ้น โดยมีราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นแรงผลักดันด้วยจิตสำนึกในการเอาชนะ การขายที่ดินทำกินในราคาที่สูงกว่าย่อมหมายถึงความมีสติ ปัญญา และความแก่งกล้าสามารถของบุคคลที่ดีกว่าคนอื่น ซึ่งหลังจากการขายที่ดินทำกินได้เงินมาแล้ววัตถุนิยมที่คนอื่นมีอยู่แล้วตัวเองจะต้องมีในสิ่งที่ทันสมัยกว่าและดีกว่า อันหมายถึงราคาก็ต้องสูงขึ้นด้วย แม้ว่าอนาคตของตัวเองจะเป็นอย่างไรก็ตาม แต่อย่างน้อยก็สามารถเอาชนะคนอื่น อันเป็นความภาคภูมิใจอย่างสูงสุด ปัจจัยที่ต้องรับผลกรรมจากความคิดเหล่านี้คือ ที่ดินทำกินที่เป็นมรดกตกทอด เพราะเป็นปัจจัยเดียวที่มีราคามากที่สุดที่พอจะสนองตอบต่อความนึกคิดของตนเองได้

ด้วยระบบความสัมพันธ์ที่เคยดำรงมาตั้งแต่คนรุ่นก่อนที่ได้สั่งสมกันมา เมื่อมีกลุ่มเครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่เป็นนายหน้าเข้ามาติดต่อทำให้การติดต่อเป็นไปอย่างราบรื่น โดยผู้เป็นนายหน้าที่เป็นคนในหมู่บ้านนั้นก็หวังประโยชน์จากราคาที่ดินร้อยละ 3 ของราคาที่ดินทั้งหมด การเสนอราคาที่สูงกับการอ้างอิงบุคคลอื่นที่เคยขาย และการนำเอาความสัมพันธ์ที่เคยมีมาเชื่อมโยงการเจรจาต่อรอง จึงทำให้เกิดการคล้อยตามและโน้มน้าวการตัดสินใจได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากนายหน้าที่มีอยู่นั้นเป็นคนที่รู้ว่า ครอบครัวไหนต้องการใช้เงินหรือมีปัญหาด้านการเงินอยู่ก่อน ข้อเสนอที่หยิบยื่นให้จึงเป็นทางออกทางเดียวที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ ทั้งๆ ที่นายหน้าและเกษตรกรเองก็ยังไม่รู้ว่าผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นอย่างไร หรือว่าการกระทำของตัวเองนั้นจะส่งผลต่อวิถีชีวิตอย่างไรขอเพียงให้ได้ในสิ่งที่ต้องการในขณะนั้นก็เพียงพอ เมื่อนายทุนใช้นายหน้าในลักษณะนี้ไปติดต่อ โดยรายได้ของนายหน้านั้นจะได้รับจากราคาที่ดินที่ซื้อขายกัน ทำให้สามารถแทรกเข้ามาในหมู่บ้านที่มีระบบความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นได้ และความต้องการของบรรดานายทุน ซึ่งเป็นคนนอก

หมู่บ้านก็จะสำเร็จผลตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งการนำนายหน้าที่เป็นคนในพื้นที่เองนั้นเข้ามาติดต่อ จะทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วยนั่นคือ มีผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินตอบสนองความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นหรือเป็นความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจ เมื่อการเจรจาจบลงความสัมพันธ์ที่มีก็จะจบลงไปพร้อมๆ กับเงินที่จ่ายเป็นค่านายหน้าให้ จนกว่าจะมีความสัมพันธ์เชิงธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องการปฏิสัมพันธ์กันก็จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะมีการปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาหรือในบางช่วงก็ตาม แต่รูปแบบการปฏิสัมพันธ์กันก็จะเป็นไปอย่างหละหลวม ไม่เหมือนกับการปฏิสัมพันธ์เหมือนเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมา

ค่านิยมที่มีต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรและเพื่อนบ้านที่เปลี่ยนไป ก็เป็นแรงผลักดันอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ซึ่งค่านิยมดังกล่าวเปลี่ยนไปจากรูปแบบที่หวงแหนและรักษาไว้ให้นานที่สุด เนื่องจากเป็นสิ่งเดียวที่บรรพบุรุษทิ้งไว้ให้ ไปสู่การคิดถึงผลตอบแทนที่จะได้รับในรูปของตัวเงิน เนื่องมาจากความคาดหวังต่อเงินที่จะได้มานั้นจะเป็นปัจจัยผลักดันให้ชีวิตของตนเองก้าวไปสู่ความทันสมัยและความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ไม่ต้องมาทนลำบากในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนดังที่บรรพบุรุษเคยลำบากมา โดยอยู่บนฐานความคิดของความทันสมัยและตัวเองสามารถเข้าไปทำงานที่สบายในตัวเมืองได้ โดยได้รับผลตอบแทนที่เป็นตัวเงิน อันจะส่งผลให้วิถีชีวิตมีความหรูหราและสุขสบายกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า เครือญาติและเพื่อนบ้านนั้นก็เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นภาวะของความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การเอาตัวรอดในภาวะของการแข่งขันทางสังคม การทำเป็นแบบอย่าง ความต้องการเอาชนะ การเป็นนายหน้า และการเปลี่ยนแปลงไปของค่านิยมที่มีต่อการขายที่ดินทำกิน เป็นผลให้เกษตรกรต้องนำเอาที่ดินทำกินมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา โดยหวังว่าเงินเหล่านี้จะสามารถสนองตอบต่อค่านิยมความทันสมัยของตนเอง โดยถือว่าตนเองสามารถที่จะเข้าไปทำงานที่สบายในตัวเมืองได้และได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน ไม่ต้องมาทำงานที่ลำบากในภาคการเกษตรดังที่บรรพบุรุษของตนเองเคยประสบมา

5.3.1.3 วัฒนธรรมพื้นบ้าน รูปแบบของวัฒนธรรมในหมู่บ้านบางอย่าง ก็ส่งผลให้เกิดการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เนื่องจากวัฒนธรรมของหมู่บ้านนั้นเกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ เป็นผลมาจากความนึกคิดและค่านิยมของคนในหมู่บ้าน ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะมีความแปลกแยกกับวัฒนธรรมอื่น เมื่อวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามีบทบาทในสังคมมากขึ้น วัฒนธรรมดั้งเดิมก็จะถูกทำลายหรือลดบทบาทลง ซึ่งวัฒนธรรมของหมู่บ้านเองก็เปิดโอกาสให้วัฒนธรรมใหม่ๆ นี้เข้ามาจนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน

การจัดงานตามประเพณีของคนในหมู่บ้านที่ถือเป็นวัฒนธรรมนั้น ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็น ประเพณีการเกิด การตาย การแต่งงาน การทำบุญ การ

บวช เป็นต้น ทั้งนี้เพราะว่า ค่านิยมที่การจัดงานดังกล่าวจะต้องยิ่งใหญ่ ซึ่งถือเป็นความฟุ่มเฟือยอย่างหนึ่ง แต่วัฒนธรรมชุมชนกลับเห็นว่าเป็นการแสดงหน้าตา ฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพที่สามารถจัดงานขึ้นมาได้ ทั้งนี้รวมไปถึงการจัดงานเลี้ยงตามประเพณีที่มีการจัดเลี้ยงญาติพี่น้องที่มาจากแดนไกลมาเยี่ยมเยียนหรือหมู่เครือญาติ เพื่อนบ้านในหมู่บ้านเดียวกันเองก็ตาม ทำให้ชาวบ้านต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการจัดงานอันนำไปสู่ภาวะหนี้สินและการแสวงหาเงินทอง เพื่อมาจัดงานดังกล่าว และถึงแม้ว่าในการจัดงานจะมีการช่วยเหลือเงินทองจากเพื่อนบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ช่วยงาน" บ้างก็ตาม แต่การจัดงานของชาวบ้านจะถือว่า เป็นการจัดงานขึ้นมาโดยไม่ได้หวังผลกำไรจากการจัดงานเลย ถ้างานที่จัดขึ้นมานั้นไม่เป็นไปตามประเพณีหรือผิดไปจากความคาดหวังของคนในหมู่บ้าน ก็จะกลายเป็นข้อครหาไป อันส่งผลกระทบต่อหน้าตาของเจ้าภาพในงานนั้นๆ ดังนั้นวัฒนธรรมดังกล่าวจึงถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นภาระแก่เจ้าภาพ ผลที่ตามมาคือ ภาระหนี้สินและการขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งปัจจัยที่จะสามารถสนองตอบได้คือการขายที่ดินทำกิน อนึ่งในกระบวนการขายที่ดินทำกินก็มีการนำเอาวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาเป็นข้ออ้าง เพื่อลดแรงกดดันของตนเองไป เช่น การทำบุญให้พ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งที่ดินทำกินที่พ่อแม่ให้มานั้นลูกๆ จะขายไปก็เพื่อที่จะนำเงินมาทำบุญให้พ่อแม่อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตา ซึ่งสามารถหักล้างกับความอกตัญญูในการนำเอาที่ดินทำกินของพ่อแม่ไปขายได้

ในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านนั้น จะนำเสนอวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นต่อไปในลักษณะตายตัวคือ ต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มีกฎมีเกณฑ์ที่แน่นอนอันเป็นการจำกัดถึงศักยภาพทางความคิดของบุคคล ทำให้วัฒนธรรมที่ได้รับมานั้นขาดความยืดหยุ่นส่งผลให้เกิดข้อจำกัดทางพฤติกรรม เมื่อมีวัฒนธรรมจากนอกชุมชนเข้ามา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เปิดกว้างและเปิดโอกาสในการเลือกรับมากขึ้น ทำให้คนในชุมชนมองว่าวัฒนธรรมใหม่นั้นดีกว่าวัฒนธรรมเดิมจึงก่อให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ที่มีความเป็นสากลมากกว่าเข้ามาในหมู่บ้าน วัฒนธรรมเดิมจึงค่อยๆ ถูกกลืนไป ซึ่งวัฒนธรรมที่เข้ามาใหม่นั้น ไม่ว่าจะเป็นลัทธิบริโภคนิยม ความทันสมัยและวิถีชีวิตแบบคนเมือง ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ค่านิยมของคนในหมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปสู่ความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น อันนำไปสู่กระบวนการขายที่ดินทำกินในที่สุด โดยที่วัฒนธรรมเดิมนั้นจะถูกลดคุณค่าลงไปในสายตาของคนในหมู่บ้าน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความตายตัวหรือความเฉพาะทางวัฒนธรรมเองที่ไม่เปิดทางเลือกไว้ให้แก่คนในหมู่บ้านมากนัก ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมกลายสภาพจากสิ่งล้ำค่าในสังคมไปสู่ความคร่ำครึ ความล้าสมัย และตัวถ่วงความเจริญแบบสมัยใหม่

วัฒนธรรมของหมู่บ้านนั้น ยังขาดหลักประกันที่มั่นคงในการปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งจะแตกต่างไปจากการปฏิสัมพันธ์กันตามรูปแบบวัฒนธรรมใหม่ ที่มีผลตอบแทนที่แน่นอนชัดเจนคือ จะตีค่าความสัมพันธ์ออกมาเป็นตัวเงิน ในขณะที่การเกื้อกูลช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันแบบดั้งเดิมนั้นไม่มี

หลักประกันที่แน่นอนว่า การกระทำดังกล่าวจะได้รับผลตอบแทนหรือแม้ได้รับผลตอบแทนแต่ก็ไม่ชัดเจนเท่าการตีค่าออกมาเป็นตัวเงิน ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนรูปแบบใหม่ อันนำไปสู่ความเห็นแก่ตัวและการเอารัดเอาเปรียบกันมากขึ้น รวมทั้งการดำเนินชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างต้องดิ้นรนให้ชีวิตตัวเองทัดเทียมกับบุคคลอื่น ในขณะที่รูปแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไม่ได้วางรากฐานทางสังคมและเศรษฐกิจไว้อย่างนี้ สุดท้ายการขายที่ดินทำกินจึงเป็นตัวเลือกเพียงหนึ่งเดียวที่ถูกนำมาใช้

วัฒนธรรมของชุมชน ยังมีการเปิดกว้างให้กับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมอื่นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นยังขาดความชัดเจนในการให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าแก่คนในชุมชนหรือเป็นการให้ผลที่ไม่สามารถวัดออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร และกระบวนการผูกมัดคนในสังคมของวัฒนธรรมเองก็ยังไม่เข้มแข็งพอ กล่าวคือ วัฒนธรรมชุมชนยังไม่สามารถให้คำตอบในหลักประกันของชีวิตของคนในชุมชนในอนาคตว่าจะเป็นอย่างไร ในขณะที่วัฒนธรรมใหม่นั้นให้ความสุขสบายและสร้างหลักประกันแก่อนาคตของคนในชุมชน ด้วยเหตุผลที่ว่า สามารถที่จะมีชีวิตอยู่ได้ในสังคมที่ตอบแทนคุณค่าด้วยเงินทองและพร้อมที่จะมอบความทันสมัยและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ มากกว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังติดยึดอยู่กับธรรมชาติที่ไม่สามารถคาดคำนวณหรือคาดเดาได้ว่าวันต่อไป เดือนต่อไป ปีต่อไป จะยังคงให้ผลตอบแทนเหมือนกับวันนี้ เดือนนี้ และปีนี้ ทำให้ชาวบ้านเปิดใจรับเอาวัฒนธรรมใหม่ที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการได้มากกว่า ซึ่งทำให้การละทิ้งถิ่นฐานและการละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร

วัฒนธรรมก่อให้เกิดโครงสร้างทางสังคมของชุมชน ซึ่งแม้วัฒนธรรมเองก็ไม่สามารถสนองตอบต่อคนในชุมชนได้เท่าที่ความคาดหวังที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนมีอยู่ ดังนั้นโครงสร้างทางสังคมของชุมชนก็ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของคนในชุมชนได้เช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดการดิ้นรน เพื่อแสวงหาสังคมที่มีโครงสร้างที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการได้มากกว่า ซึ่งสังคมที่ว่าคือ สังคมเมือง อันเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เพียบพร้อมในทุกๆ ด้าน ซึ่งเป็นความคาดหวังของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นและการพยายามปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมของตัวเองขึ้น นำไปสู่แนวคิดใหม่และวิถีชีวิตแบบใหม่ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมทุกๆ ด้าน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สุดท้ายการขายที่ดินทำกินก็เกิดขึ้นเป็นลำดับต่อมาดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมในชุมชนเองก็มีบทบาทในการเข้ามาของวัฒนธรรมสมัยใหม่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิดและพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดกระบวนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพราะว่าการเข้ามาของวัฒนธรรมใหม่นั้นจะก่อให้เกิด

ความต้องการทางวัตถุที่มากขึ้นของเกษตรกร ในขณะที่วัฒนธรรมดั้งเดิมได้สอนให้เรียนรู้ถึงความพอดีความพอเพียง(sufficiency) การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันและการเคารพต่อกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการแบบสมัยใหม่ได้ การดิ้นรนเพื่อแสวงหาชีวิตใหม่จึงถูกจำกัดด้วยระบบวิถีชีวิตแบบเดิม การหลุดพ้นจึงหนีไม่พ้นการขายที่ดินทำกิน เพื่อให้ได้เงินมาสนองตอบต่อความต้องการนั้นๆ และการละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิม ไปสู่สังคมที่มีวิถีชีวิตที่มีเงินเป็นผลตอบแทนค่าความสัมพันธ์และเป็นสิ่งตัดสินคุณค่าของคน ด้วยความมุ่งหวังในการค้นหาความสะดวกสบาย ความหรูหรา ความฟุ้งเฟ้อ อันเป็นรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ที่ต้องการของคนในชุมชน

5.3.2 ปัจจัยภายนอกหมู่บ้าน

เป็นปัจจัยที่มาจากภายนอกหมู่บ้านและเข้ามามีอิทธิพลต่อคนในหมู่บ้าน ทั้งในด้านความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และวัฒนธรรมในหมู่บ้าน อันเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกรขึ้น เกิดการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม(acculturation)ที่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านกับคนภายนอก การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(diffusion)และการกลืนกลายทางวัฒนธรรม เป็นขั้นตอนของการรับนวัตกรรมใหม่ของคนในชุมชน โดยมองว่าวัฒนธรรมที่มาจากภายนอกหมู่บ้านนั้นดีกว่าของตัวเอง ทำให้วัฒนธรรมของตนเองนั้น ลดคุณค่าและบทบาทลง จนในที่สุดวัฒนธรรมที่มีอยู่ก็จะสูญสลายไป หรือเกิดการชะงักงันในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่ง ซึ่งปัจจัยภายนอกหมู่บ้านที่มีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น จะมีอยู่หลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็น นายทุน สื่อสารมวลชน ลัทธิบริโภคนิยม แนวทางการพัฒนาของรัฐ และความแปรปรวนของธรรมชาติ ซึ่งปัจจัยบางปัจจัยก็เป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านนำเข้ามาเองและบางปัจจัยก็ถูกนำเข้ามาจากคนนอกหมู่บ้าน ในขณะที่หมู่บ้านเองก็ไม่สามารถทำอะไรได้ สุดท้ายปัจจัยเหล่านั้นก็เข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกร จนทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด

5.3.2.1 นายทุน ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการซื้อขายที่ดินและมีอำนาจในการกำหนดราคาที่ดิน ส่วนใหญ่จะเป็นคนภายนอกที่ต้องการเข้ามาทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์(immovable property)เพื่อเก็งกำไร และเข้ามาซื้อที่ดินทำกินเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำธุรกิจทางการเกษตร เนื่องจากบ้านโนนม่วงมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมไม่ว่าจะเป็น อยู่ใกล้ตัวเมือง การคมนาคมสะดวก อยู่ใกล้สถาบันการศึกษาและราคาที่ดินไม่แพงมากนัก ซึ่งกลุ่มนายทุนทั้งสองกลุ่มนี้ มีทั้งที่เข้ามาโดยผ่านนายหน้าที่เป็นคนรู้จักของคนในหมู่บ้านและเป็นนายทุนที่ไม่ผ่านนายหน้าคือ เข้ามาติดต่อเอง เทคนิควิธีการในการซื้อขายที่ดินของนายทุนนั้นมีหลายๆ แบบ เพื่อบังคับให้เกษตรกรขายที่ดินทำกินตามความต้องการได้

การใช้ราคาเป็นเครื่องล่อ(motivation)ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าราคาที่เสนอไปนั้นจะไม่ตรงตามความเป็นจริงในการซื้อขายที่ดินเท่าใดนัก แต่ก็มากพอในความรู้สึกของชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นบีบบังคับ และความคาดหวังต่อผลตอบแทนที่จะได้รับ เป็นเครื่องล่อในระดับลึกลงไป ซึ่งนายทุนจะใช้วิธีการให้นายหน้าเสนอราคาไปก่อนหรืออาจจะเสนอด้วยตัวเอง ซึ่งเริ่มต้นจากราคาที่ต่ำ เมื่อมีการต่อรองราคากันราคาอาจจะเปลี่ยนไปเพียงเล็กน้อยด้วยอุปนิสัยเฉพาะอย่างหนึ่งของชาวบ้านคือ ความเกรงใจ การเจรจาต่อรองไม่เก่ง และไม่มีความสามารถในเชิงธุรกิจ ทำให้เกษตรกรที่ขายที่ดินทำกินส่วนใหญ่รับรู้ได้ว่าเสียเปรียบนายทุน แต่ในที่สุดก็ยอมขายที่ดินทำกินผืนนั้น ทั้งนี้เพราะว่าราคาที่นายทุนเสนอมานั้น มันมากเพียงพอแล้วที่จะให้เกษตรกรฝันถึงชีวิตใหม่ที่สดใสและเพียบพร้อมไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกที่สำคัญที่สุดคือ สามารถแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินที่ค้างคาอยู่ได้ เป็นการสร้างความสบายใจให้เกิดขึ้น แม้ว่าจะต้องเสียที่ดินทำกินที่บรรพบุรุษให้มาก็ตาม การจ่ายเงินค่าที่ดินนั้นนายทุนจะทำเป็นงวดๆ ทั้งนี้เพราะว่า นายทุนที่มาซื้อโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ซื้อที่ดินเพื่อทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นธุรกิจที่สร้างกำไรให้เป็นอย่างมาก เมื่อเกษตรกรขายที่ไปแล้วหากเกิดความเสียดายหรือนายทุนอ้างว่าไม่มีเงินจ่าย ที่ดินของเกษตรกรที่ถูกแปรรูปแล้วจะถูกประเมินราคาใหม่แล้วให้คืนแก่เกษตรกร เพื่อเป็นการชำระแทนค่าที่ดินที่ค้างอยู่ซึ่งที่ดินที่คืนให้นั้น จะถูกแปรรูปจนไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์อย่างเดิมได้พร้อมๆ กับราคาที่สูงขึ้นเป็นทวีคูณในช่วงเวลาไม่นานนัก ซึ่งทำให้เกษตรกรบางคนไม่สามารถขายที่ดินทำกินของตนเองแล้วบรรลุความคาดหวังที่มีอยู่ก่อน ภาวะความเสียเปรียบของเกษตรกรจึงเห็นได้อย่างเด่นชัด

หากมีเกษตรกรคนใดไม่ขายที่ดินทำกินที่นายทุนหมายตาเอาไว้ นายทุนก็จะใช้วิธีการหว่านซื้อที่ดินในบริเวณใกล้เคียงในราคาที่ถูกปิดล้อมหนทางเข้าออกของที่ดินนั้นๆ ไว้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินที่อยู่ห่างออกไปจากถนนสายหลัก เมื่อถูกซื้อที่ปิดล้อมไว้แล้วก็จะไม่มีเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างถนนสายหลักกับที่ดินทำกินของตนเอง ถ้าจะทำถนนขึ้นมาก็จะต้องซื้อที่ดินจากนายทุนในราคาที่สูง แตกต่างจากอดีตซึ่งสามารถผ่านไปได้ด้วยระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ทำให้เกษตรกรถูกบีบบังคับให้ขายที่ดินทำกินผืนดังกล่าวแก่นายทุน ในราคาที่ถูกกว่าที่ดินทั้งหมดที่ได้ขายก่อนหน้านั้น เพราะหากไม่ขายก็ไม่รู้ว่าตนเองจะเข้าไปทำกิจกรรมในที่ดินของตนเองได้อย่างไร อีกทั้งความจำเป็นในความต้องการใช้เงินของเกษตรกรก็เป็นตัวบังคับอีกทางหนึ่งเช่นกัน

การเจาะกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้ได้พื้นที่ที่มีทำเลเหมาะแก่การทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่นายทุนนิยมใช้อีกอย่างหนึ่งคือ การเอาคนในหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าของที่ดินผืนนั้นๆ มาเป็นนายหน้าโดยใช้ผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นเครื่องล่อใจ ซึ่งนายหน้าที่นายทุนหามานั้น ก็จะไปพูดหว่านล้อมชี้แจงให้เห็นถึงผลดีของการขายที่ดินทำกิน และอาศัยความสัมพันธ์ที่เคยมีมาเป็น

เครื่องมือในการเจรจา โดยมีจุดประสงค์ให้เกษตรกรขายที่ดินทำกิน เพราะมีผลประโยชน์ที่คุ้มค่าทั้งจากนายทุนและค่านายหน้าที่จะได้รับ จากราคาที่ดินของเกษตรกรเป็นเครื่องล่อที่มีอิทธิพลสูงอย่างยิ่งในการลงทุนครั้งนี้ นายหน้าจะใช้วิธีการนำเสนอราคาที่ดินที่นายทุนเสนอไว้โดยจะเสนอในราคาที่ต่ำกว่า เพราะผลต่างระหว่างราคาจากนายทุนและราคาของเกษตรกรคือ รายได้อีกทางหนึ่งของนายหน้า เมื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการแล้วนายหน้าเหล่านี้ก็จะนิยมชมชอบกับผลประโยชน์ที่ได้รับ ทำให้ยังคงดำเนินการในรูปแบบเดิมกับเกษตรกรรายอื่นๆ ในหมู่บ้าน เพราะนายหน้าจะรับรู้ได้ถึงความต้องการขายที่ดินและความจำเป็นในการใช้เงินของเกษตรกรภายในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และรู้ว่าที่ดินทำกินของเกษตรกรรายใดที่เป็นที่สนใจของบรรดานายทุนเหล่านั้น นอกจากรายได้ที่นายหน้าได้รับจากนายทุนและเกษตรกรแล้ว นายหน้าเหล่านี้ก็จะไปหาที่ดินที่มีราคาถูกกว่าในที่ห่างไกลออกไปมาเสนอแก่เกษตรกรที่ขายที่ดินทำกินให้นายทุน เพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์อีกครั้งหนึ่ง และสามารถนำไปใช้เป็นเหตุผล(reasoning)ในการติดต่อลูกค้าได้อีกอย่างหนึ่งด้วย ทำให้อิทธิพลของนายหน้านี้มีผลกระทบต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรในลักษณะที่เป็นลูกโซ่ โดยมีผลประโยชน์ตอบแทนแก่นายหน้าทั้งในกระบวนการซื้อและขาย ในขณะที่นายหน้าเองแทบจะไม่ต้องเสียอะไรเลยทำให้ในหมู่บ้านเกิดอาชีพนายหน้าขึ้นมาก ส่งผลให้เกิดการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างนายหน้า นายทุน และเกษตรกรที่เกิดขึ้นนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงธุรกิจ ซึ่งจะทำลายความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มีในชุมชน ทั้งนี้เพราะการซื้อขายที่ดินทำกินนั้น จะเป็นการซื้อขายความพอใจของทั้งสามฝ่าย ซึ่งแต่ละฝ่ายก็มีความคาดหวังที่แตกต่างกันออกไป

จะเห็นได้ว่า นายทุนนั้นเข้ามีบทบาทเป็นอย่างมากในการซื้อขายที่ดินของเกษตรกรโดยการใช้รูปแบบการโน้มน้าวจิตใจในหลายๆ รูปแบบด้วยเหตุผลของการดำเนินธุรกิจอสังหาริมทรัพย์เพื่อแปรรูปที่ดินให้มีมูลค่า(surplus value)ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ทำให้พวกนายทุนเข้ามีบทบาทในการตัดสินใจของชาวบ้านรวมทั้งการนำเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาของนายทุน ซึ่งส่งผลให้เกิดการซึมซับวัฒนธรรมใหม่ๆ ของคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบบ้านจัดสรร การตกแต่งสถานที่ การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก การแบ่งที่ดิน การใช้ประโยชน์จากที่ดิน การแสดงพฤติกรรมความทันสมัย และการชักนำคนจากภายนอกเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งมีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้าน

5.3.2.2 สื่อสารมวลชน เป็นปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพราะว่าสื่อเป็นช่องทางในการนำเสนอวัฒนธรรมใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และเข้าถึงชาวบ้านมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เอกสาร และวารสารต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสื่อที่ถูกนำเข้ามานั้นจะบ่มเพาะแนวคิดใหม่ๆ ให้กับคนในหมู่บ้านตลอดเวลา ถึงแม้ว่าสื่อเองจะนำ

เสนอข่าวสารที่หลากหลาย แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าสื่อเป็นตัวการสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของคนในหมู่บ้านอีกปัจจัยหนึ่ง

สิ่งที่สื่อนำเสนอมานั้น จะแฝงไปด้วยแนวคิดแบบเมือง ความทันสมัย และลัทธิบริโภคนิยม ทั้งนี้เพราะว่า สื่อโดยส่วนใหญ่จะถูกนำเสนอจากสังคมเมืองเป็นหลักความคิดและค่านิยมเหล่านี้ จึงถูกนำเสนอออกสู่สาธารณะทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ด้วยข้อแก้ต่างของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยหรือก้าวไปสู่ความเจริญ อันเป็นเหตุทำให้ชาวบ้านรับแนวคิดดังกล่าวมาและส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมถูกทำลายลง เกิดการเปลี่ยนผ่านจากของเดิมไปสู่ของใหม่ ซึ่งในกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ของใหม่นี้เป็นสิ่งที่เกินศักยภาพของเกษตรกร เนื่องจากทุนรอนดั้งเดิมของเกษตรกรตามแบบวิถีชีวิตเก่าก่อนนั้นไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่วิถีชีวิตใหม่ ทำให้ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้เป็นแบบก้าวกระโดดอย่างถอนรากถอนโคน(radical) แทนการก้าวผ่านที่เป็นระบบและเป็นขั้นตอน ส่งผลกระทบและก่อให้เกิดปัญหามากมายแก่เกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นภาวะหนี้สิน ความคาดหวังในชีวิตใหม่ วัตถุนิยม เป็นต้น ทำให้เกษตรกรแสวงหาหนทางที่จะมาอุดช่องว่างที่เกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนผ่านนี้ ซึ่งสิ่งที่สามารถแก้ไขช่องว่างได้ดีที่สุดก็คือ เงิน แต่ในขณะเดียวกันเกษตรกรเองก็มีอาชีพการเกษตรที่เพียงพอเฉพาะการดำรงชีวิตเท่านั้น ไม่มีส่วนเหลือพอที่จะสนองรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นเกษตรกรจึงจำเป็นที่จะต้องขายที่ดินทำกิน เพื่อให้สามารถนำเอาผลตอบแทนที่ได้มาแก้ไขปัญหาการเกิดช่องว่างในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อให้สามารถดำรงวิถีชีวิตแบบใหม่ของเกษตรกรและสามารถสนองตอบต่อความต้องการที่เปลี่ยนไปของเกษตรกรได้

เนื่องจากสื่อเป็นสิ่งที่ถูกกระทำขึ้นมาจากนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสังคมเมืองและเป็นการทำขึ้นมาเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจดังจะเห็นได้จากการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ต่างๆ จะออกมาในรูปของธุรกิจทั้งหมด ดังนั้นข่าวสารที่สื่อนำเสนอจึงมีลักษณะของการนำเสนอเพียงด้านเดียวคือ ส่วนที่ดี ส่วนข่าวสารอีกด้านหนึ่งที่เป็นทางลบนั้นจะไม่ถูกนำออกมาเสนอ เพราะจะทำให้เกิดผลเสียต่อการดำเนินธุรกิจ ดังนั้นข่าวสารที่ชาวบ้านได้รับจึงมีลักษณะของการจำยอมหรือเป็นการยัดเยียดให้รับ ทำให้ชาวบ้านได้รับแต่ผลดีของวัฒนธรรมใหม่ที่ผ่านมาทางสื่อ การรับนวัตกรรมของชาวบ้านจึงเกิดขึ้นง่ายและรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลต่อการปฏิบัติหรือการแสดงพฤติกรรมลอกเลียนแบบ(imitate)ออกมา โดยหวังว่าสิ่งที่ได้รับมานั้นจะส่งผลดีต่อวิถีชีวิตของตน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของชาวบ้านนั้นมักจะให้เหมือนหรือใกล้เคียงกับสิ่งที่ได้รับมามากที่สุด โดยที่ชาวบ้านไม่ได้คำนึงถึงรากฐานหรือศักยภาพของตนเองเลยและไม่ได้มองถึงเหตุผลที่แท้จริงของการนำเสนอว่า วัฒนธรรมใหม่ที่นำเสนอมานั้นจะต้องมีพัฒนาการไปอย่างไรหรือมีความเป็นมาอย่างไร กว่าที่จะได้เห็นถึงผลสำเร็จนั้นๆ ทำให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านเกิดช่องว่างทางการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านไม่มี

รากฐานหรือไม่ได้สร้างรากฐานที่สำคัญ ในอันที่จะนำไปสู่ผลที่เห็นหรือได้รับนั้น ปัญหาต่างๆ จึงตามมา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแบบก้าวกระโดด ซึ่งการแก้ไขปัญหาในเรื่องความพร้อมของเกษตรกรจึงอยู่ที่การขายที่ดินทำกินของตนเอง เพื่อให้สามารถพัฒนาชีวิตของตนเองแบบก้าวกระโดดไปสู่สิ่งที่สื่อได้เสนอมา

แม้ว่าการเสนอของสื่อบางสื่อ จะพยายามนำเสนอทั้งผลดีและผลเสียของสิ่งที่สื่อเสนอมานั้น แต่กระบวนการรับเลือกข่าวสารผ่านสื่อของชาวบ้านเองก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ชาวบ้านอยากที่จะรับรู้ว่าวิถีชีวิตแบบทันสมัยที่มีอยู่ในสังคมอื่นนั้นเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตของตนเองที่เป็นอยู่นั้น มีความรู้สึกว่าเป็นวิถีชีวิตที่ไม่ทันสมัยเอาเสียเลย ทำให้ความคาดหวังของชาวบ้านที่จะได้รับจากสื่อจึงเป็นความคาดหวังที่ต้องการเห็นความทันสมัยเป็นอย่างมาก ในขณะที่สื่อพยายามแสดงให้เห็นปัญหาของความทันสมัยก็จะกลายเป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่รับ เพราะขัดกับความคาดหวังของตนเอง นอกจากนี้การที่สื่อไม่พยายามเสนอให้ชาวบ้านเห็นว่ารูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมและวัฒนธรรมที่เป็นของชุมชนนั้นมีผลดีอย่างไร ก็เป็นจุดด้อยอีกประการหนึ่งของสื่อ ทำให้ชาวบ้านไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมของตนเอง และทำให้ขาดช่องทางในการเลือกรับข่าวสารของชาวบ้านด้วย จากแนวคิดนี้เองทำให้การเลือกรับข่าวสารจากสื่อของชาวบ้านเน้นไปที่ความทันสมัยหรือวิถีชีวิตของคนที่มีฐานะดีเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นการดูภาพยนต์ ดูละคร เกมโชว์ โฆษณา และรายการต่างๆ ที่สื่อนำเสนอ ในขณะที่ข่าวสารบ้านเมืองและข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพกลับไม่ได้รับความสนใจ ทั้งๆ ที่ข่าวสารดังกล่าวเกี่ยวพันและมีคุณค่ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยตรง ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากความต้องการผ่อนคลายหรือความบันเทิงของชาวบ้านภายหลังผ่านการดำเนินกิจกรรมที่เหน็ดเหนื่อยมาตลอดทั้งวัน เพื่อลดความตึงเครียดในวิถีชีวิตของตน แต่ก็ยังผลให้เกิดการซึมซับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้าไปโดยไม่รู้ตัว ซึ่งมีผลต่อความนึกคิด ค่านิยม และทัศนคติของชาวบ้าน ทำให้สิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปพฤติกรรมต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้น จนทำให้เกษตรกรขายที่ดินทำกินของตนเอง

จะเห็นได้ว่า สื่อก็มีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพราะสื่อมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังแนวความคิด ค่านิยมและทัศนคติใหม่ๆ ให้กับเกษตรกร โดยผ่านทางรายการต่างๆ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานเพื่อธุรกิจเป็นสำคัญและเป็นการสรรค์สร้างโดยสังคมเมืองเป็นส่วนใหญ่ ทำให้รายการต่างๆ ที่ถูกสื่อนำเสนอออกมานั้นแฝงเต็มไปด้วยกลิ่นไอของความเป็นเมือง อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอในด้านดีของสิ่งที่ถูกนำเสนอมากกว่าการเสนอในด้านลบ พร้อมๆ กับกระบวนการเลือกรับข่าวสารของชาวบ้านเอง ที่ยังคงคาดหวังว่าจะได้เห็นความทันสมัยที่ถูกเสนอออกมาจากสื่อ ก่อให้เกิดกระบวนการซึมซับความทันสมัยเข้าไปในตัวของชาวบ้าน ทำให้พฤติกรรม ความคิด และค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความ

ต้องการที่จะเป็นอย่างที่สื่อนำเสนอ ในขณะที่รากฐานของตนเองนั้นยังไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดก้าวกระโดดของการเปลี่ยนแปลง อันนำไปสู่ปัญหาต่างๆ มากขึ้น ซึ่งสิ่งที่จะปิดช่องว่างที่จะเกิดขึ้นได้นั้นคือ เงินตรา และปัจจัยที่จะสามารถเนรมิต(create)เงินตราได้เพียงพอนั่นก็คือ ที่ดินทำกินของเกษตรกร นั่นเอง

5.3.2.3 ลัทธิบริโภคนิยม คือ ผลพวงของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและความทันสมัย ซึ่งแพร่กระจายเข้าครอบคลุมสังคมชนบทของหมู่บ้าน เป็นปัจจัยที่แฝงเข้ามากับปัจจัยอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคม กันติดต่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในหมู่บ้านกับคนนอกหมู่บ้าน การรับนวัตกรรมใหม่ และการปะทะสังสรรค์กันทางวัฒนธรรม จนเกิดการรับเอาลัทธิบริโภคนิยม วัตถุนิยม และวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองเข้ามา

เมื่อลัทธิบริโภคนิยมเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ความคาดหวังของคนในหมู่บ้านที่มีต่อวัตถุมีมากขึ้น เกิดการดิ้นรนเพื่อแสวงหารูปแบบวิถีชีวิตที่จะสนองตอบต่อความคาดหวังนั้น ซึ่งรูปแบบวิถีชีวิตใหม่นี้คือ วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง ที่มีการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ การทำงานทั้งในภาครัฐและเอกชน ที่มีผลตอบแทนออกมาในรูปของเงิน เพราะเงินคือสัญลักษณ์ของบริโภคนิยมและความทันสมัย สามารถที่จะเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดให้มีสภาพคล่องขึ้น

ลัทธิบริโภคนิยม ทำให้ความต้องการในด้านวัตถุ เครื่องอำนวยความสะดวก และการใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทำให้เกิดแรงผลักดันที่ต้องดิ้นรนมากขึ้น ในขณะที่วิถีชีวิตแบบสังคมชนบทที่มีในหมู่บ้านไม่สามารถสนองตอบความเป็นบริโภคนิยมได้ เพราะวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทมุ่งเน้นถึงความพอเพียงและการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อมรอบตัว และธรรมชาติ เมื่อแรงขับของลัทธิบริโภคนิยมมีมากขึ้น วิถีชีวิตแบบสังคมชนบทจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การหลุดพ้นจึงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองและผลักดันตนเองเข้าสู่สังคมเมือง ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านจึงถูกเปลี่ยนแปลงคุณค่าและถูกมองว่า เป็นเพียงบันไดขั้นหนึ่งที่จะผลักดันให้ความคาดหวังใหม่ที่มีสำเร็จได้ ทำให้ที่ดินทำกินถูกนำออกมาเปลี่ยนเป็นเงินตรา เพื่อปูทางก้าวไปสู่ความเป็นสังคมเมืองและวิถีชีวิตที่ทันสมัย

เมื่อลัทธิบริโภคนิยมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ภาวะความบีบคั้นจากสภาพความเป็นจริงกับความคาดหวังแบบใหม่จึงเคลื่อนห่างกันมากขึ้น เมื่อไม่สามารถแสวงหาจุดสมดุลหรือทำให้จุดต่างนี้เคลื่อนเข้าใกล้กันได้ ผลกระทบจึงเกิดขึ้นทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ในขณะที่รากฐานของชีวิต สังคม และวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาของหมู่บ้านถูกทำลายลง ความไร้รากของวิถีชีวิตจึงเกิดขึ้น ในที่สุดทั้งตัวเกษตรกรเองและชุมชนก็จะพังทะลายลง ส่งผลต่อสังคมชนบท สังคมเมือง และสังคมไทยด้านต่างๆ ได้ในอนาคตอันใกล้

5.3.2.4 แนวทางการพัฒนาของรัฐ รัฐมีบทบาทอย่างมากต่อการวางแผนการพัฒนาในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการวางแผนจากส่วนกลางในรูปของการประชาสงเคราะห์(Social Welfare) คือมีลักษณะให้เปล่า ไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า ประปา โรงเรียน สถานีอนามัย เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เข้ามามีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในทุกส่วนของสังคม ซึ่งนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมานั้น จะเป็นการเน้นความเจริญทางวัตถุและการก้าวไปสู่ความเป็นสังคมเมือง อันเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

เมืองขอนแก่นได้ถูกตั้งขึ้นเกือบพร้อมๆ กับเมืองกรุงเทพมหานคร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ และเปลี่ยนมาใช้เป็น **"จังหวัดขอนแก่น"** ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 447 กิโลเมตร ตามเส้นทางพหลโยธินขึ้นสู่ทิศเหนือ 107 กิโลเมตร ถึงจังหวัดสระบุรีแล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่เส้นทางสายมิตรภาพเป็นระยะทาง 340 กิโลเมตร ผ่านจังหวัดนครราชสีมาปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองอำเภอภูเวียง อำเภอบ้านไผ่ อำเภอพล อำเภอน้ำพอง อำเภอชุมแพ อำเภอมัญจาคีรี อำเภอหนองเรือ อำเภอกระนวน อำเภอหนองสองห้อง อำเภอชนบท อำเภอสีชมพู อำเภอแวงน้อย อำเภอแวงใหญ่ อำเภออุบลรัตน์ อำเภอบ้านฝาง อำเภอเขาสวนกวาง อำเภอพระยืน อำเภอเปือยน้อย อำเภอภูผาม่าน กิ่งอำเภอหนองนาคำ กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ชัย กิ่งอำเภอบ้านแฮด กิ่งอำเภอชำสูง และกิ่งอำเภอโนนศิลา

ประชากร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2539 มากเป็นอันดับ 4 ของประเทศ และอันดับ 3 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประชากรชาย 852,155 คน คิดเป็นร้อยละ 50.34 ประชากรหญิง 840,529 คน คิดเป็นร้อยละ 49.66 รวมทั้งสิ้น 1,692,684 คน มีพื้นที่ประมาณ 10,855,991 ตารางกิโลเมตร

จังหวัดขอนแก่น ได้พิจารณากำหนดให้ "ต้นกัลปพฤกษ์" (Cassia Bakerriana Craib) เป็นต้นไม้ประจำจังหวัด ทั้งนี้เพราะ กัลปพฤกษ์ เป็นต้นไม้มงคลที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2537 อันเป็นวาระปฐมฤกษ์ของการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลกาญจนาภิเษก คำขวัญประจำจังหวัดคือ *"พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูน ศูนย์รวมผ้าไหม ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวขอนแก่นนครใหญ่ ไดโนเสาร์ล้อก้อง เหรียญทองมวยโอลิมปิค"*

การสร้างเมืองหลักขึ้นในอีสานโดยเลือกจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นจังหวัดที่เป็นทางผ่านด้านการคมนาคมสู่จังหวัดอื่นๆ เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคอีสาน ตามแนวนโยบายการพัฒนาของรัฐนั้น ทำให้เมืองขอนแก่นมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วและก้าวไปสู่ความทันสมัยในระยะเวลาอันสั้น ทำให้เกิดการแพร่กระจายความเจริญเหล่านี้ไปสู่บริเวณชานเมือง ซึ่งบ้าน

โนนม่วงก็ได้รับผลกระทบเหล่านี้ด้วย เนื่องจากการที่ชาวบ้านจะต้องมีการติดต่อกับตัวเมืองอยู่ตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม ลัทธิบริโภคนิยม ความทันสมัย จึงได้แทรกซึมเข้ามาในกระบวนการคิดและวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้การที่ตัวเมืองขอนแก่นมีจำนวนประชากรที่อพยพเข้ามาทำงานจากชุมชนต่างๆ มีจำนวนมากขึ้น ความต้องการในการใช้ที่ดินเพื่อประกอบกิจกรรมทางธุรกิจและเป็นที่อยู่อาศัยจึงมีสูง ในขณะที่ตัวเมืองไม่สามารถสนองตอบความต้องการเหล่านี้ ทำให้ความต้องการที่ดินดังกล่าวขยายออกไปสู่ชานเมือง ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เกิดขึ้นตามทฤษฎีเขตวงกลม(Concentric Zone Theory) ซึ่งกล่าวว่า เขตรอบนอกของเมืองนั้นจะถูกทำเป็นที่อยู่อาศัยของคนชนชั้นกลางและชนชั้นสูงที่ทำงานในเมือง ก่อให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินเพื่อแปรรูปเป็นจำนวนมาก บ้านโนนม่วงก็ได้รับอิทธิพลจากความต้องการเหล่านี้ ในเมื่อความต้องการความทันสมัยของชาวบ้านและความต้องการใช้ที่ดินของคนเมืองประสานกันขึ้น ทำให้การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรในหมู่บ้านเกิดขึ้น ในเวลาต่อมา

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นก็เช่นเดียวกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 ได้มีการริเริ่มที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นแต่ก็ถูกระงับไป จนถึงรัฐบาลซึ่งมีจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้มีการทบทวนการจัดตังมหาวิทยาลัยนี้อีกครั้งหนึ่งปี พ.ศ.2505 และได้มีมติให้จัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงด้าน วิศวกรรมศาสตร์และเกษตรศาสตร์ขึ้นที่จังหวัดขอนแก่น เสนอชื่อสถาบันแห่งนี้ว่า สถาบันเทคนิคขอนแก่น และเสนอชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า KhonKaen Institute of Technology มีชื่อย่อว่า K.I.T. ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อสถาบันนี้เป็น มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากขณะนั้นยังไม่มีหน่วยราชการใดที่จะรับผิดชอบการดำเนินการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยโดยตรง รัฐบาลจึงได้มีมติให้สภาการศึกษาแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบ ในด้านการหาสถานที่ จัดร่างหลักสูตร ตลอดจนการติดต่อช่วยเหลือจากต่างประเทศปี พ.ศ.2506 คณะอนุกรรมการได้ตกลงเลือกบ้านสีฐานเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัย ในเนื้อที่ ประมาณ 5,500 ไร่ ห่างจากตัวเมืองขอนแก่น 4 กิโลเมตร จนถึงปี พ.ศ.2508 คณะรัฐมนตรีมีมติให้เปลี่ยนชื่อ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ตามชื่อเมืองที่ตั้งและได้โอนกิจการจากสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติไป เป็นของมหาวิทยาลัยขอนแก่น และปี พ.ศ.2509 ก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่นและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2509 ซึ่งถือเป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัย และในปีเดียวกันนี้ก็ได้ย้ายนักศึกษาที่ฝากเรียนไว้ที่คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มาศึกษาที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นในสถานที่ปัจจุบัน

ซึ่งมหาวิทยาลัยขอนแก่นได้เปิดทำการเรียนการสอนในระดับบัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิต โดยรับนักศึกษาเข้ามาศึกษาจากทั่วประเทศผ่านระบบการสอบคัดเลือก ซึ่งจากการที่มีนัก

ศึกษาจากหลายๆ ถิ่นฐาน หลายๆ วัฒนธรรมเข้ามาอยู่นี้เอง ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมที่นักศึกษามีอยู่ติดตัวมาด้วย ซึ่งหมู่บ้านโนนม่วงเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นทางด้านทิศเหนือ ทำให้การซึมซับเอาวัฒนธรรมแบบใหม่ที่นักศึกษานำมาแสดงออกให้ชาวบ้านเห็น เกิดการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ นั้น โดยมีนักศึกษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด และในขณะเดียวกันจำนวนนักศึกษาที่มีเพิ่มมากขึ้นในทุกปี ทำให้ความต้องการในด้านที่อยู่อาศัยมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ในขณะที่มหาวิทยาลัยนั้นก็ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการเหล่านี้ได้ การประกอบการบ้านเช่าและธุรกิจอสังหาริมทรัพย์รอบๆ บริเวณมหาวิทยาลัยจึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก นั่นหมายถึงว่า ที่ดินทำกินของเกษตรกรกร จะต้องถูกกว้านซื้อและแปรรูปตามกระบวนการทางธุรกิจมากด้วยเช่นกัน และเนื่องจากบริเวณบ้านโนนม่วงนั้นติดกับมหาวิทยาลัยและมีระบบการคมนาคมที่สะดวก ทำให้ธุรกิจดังกล่าวขยายตัวเข้ามาสู่หมู่บ้านมากขึ้น รวมทั้งวัฒนธรรมใหม่ๆ ก็แพร่กระจายเข้ามาสู่หมู่บ้านมากขึ้นด้วยเช่นกัน

การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานในหมู่บ้านก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น ไฟฟ้า ประปา ถนน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำพาความทันสมัยมาสู่ชุมชนได้ง่าย ทำให้การเดินทางมีความสะดวกรวดเร็ว ทำให้ภาวะหนี้สินและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเข้ามาสู่ชุมชน ชาวบ้านรับเอานวัตกรรมใหม่ๆ ที่ตามเข้ามาเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่เย้ายวนใจและดึงดูดความสนใจของคนในหมู่บ้านได้ง่ายมาก ทำให้แนวความคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมในสังคมเปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างทางสังคมอื่นๆ ก็ถูกลดบทบาทลง ในที่สุดวิถีชีวิตของเกษตรกรก็เปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนไปสู่การดำเนินชีวิตที่เน้นความสะดวกสบายและความเป็นเมือง ทำให้รูปแบบการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตแบบเดิมหมดความหมายลง กลายเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการแม้กระทั่งที่ดินทำกินของตนเอง

แนวนโยบายการพัฒนาของรัฐ ซึ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขได้นั้น ทำให้การพัฒนาที่เน้นทางด้านวัตถุถูกเร่งเร้ากระบวนการให้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เกิดช่องว่างระหว่างความเจริญทางวัตถุและจิตใจของคนในหมู่บ้าน ในขณะที่ความเจริญ ความทันสมัยเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างสูง วุฒิภาวะทางจิตใจในการรับเลือกความเจริญเหล่านั้นรวมทั้งภาวะจิตใจในด้านอื่นๆ กลับไม่ได้พัฒนาตามไปด้วย เกิดความเหลื่อมล้ำทางความเจริญระหว่างภายในกับภายนอกของบุคคล ทำให้กระบวนการการตัดสินใจต่างๆ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแรงกดดันจากภายนอกเป็นสำคัญ เกษตรกรไม่สามารถนำเอาสิ่งรอบตัวมาเปรียบเทียบศึกษาถึงผลกระทบด้านดีและด้านลบ ด้านดีจะถูกนำเสนอในขณะที่ด้านลบจะถูกปิดบังไว้ ดังนั้นการตัดสินใจต่างๆ จึงมองเพียงสิ่งที่จะสามารถสนองตอบทางวัตถุภายนอกเท่านั้น ระบบจิตวิญญาณและภูมิปัญญาของชาวบ้านจึงถูกทำลายลงหรือถูกทิ้งช่วงในการพัฒนาและการถ่ายทอดที่ต่อเนื่อง เกิดความแปลกแยกระหว่างชนชั้น ความทันสมัยและด้อยพัฒนา ความสะดวกสบายและความลำบากตรากตรำ การเอารัดเอาเปรียบและ

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจกับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ เป็นต้น อันเป็นแรงผลักดัน ให้ชาวบ้านฝันถึงความทันสมัยที่หรูหรามากกว่าการดำเนินชีวิตแบบเดิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ ซึ่งแรงผลักดันนี้เองที่ทำให้ภาวะค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น ในขณะที่รายได้เพื่อสนองตอบความต้องการเหล่านี้ไม่มี ที่ดินจึงถูกนำมาขาย เพราะความรู้สึกที่เกินจำเป็นของที่ดินทำกินของเกษตรกรเอง

การประกอบอาชีพของเกษตรกรนั้น เป็นรูปแบบการประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐที่ถูกผลักดันด้วยอิทธิพลของการปฏิวัติเขียวหรือการปฏิวัติทางการเกษตร(green revolution) ที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือพืชเชิงเดี่ยว(monocropping) เข้ามามีอิทธิพลทำให้รูปแบบการผลิต(mode of production)ของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดการลงทุนที่สูง มีการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชและวัชพืช เครื่องจักรกล และการจ้างแรงงาน ซึ่งทำให้การลงทุนในการทำการเกษตรสูงขึ้น ผลผลิตที่ได้รับเมื่อเฉลี่ยกับการลงทุนแล้วไม่คุ้มค่าเท่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ระบบการผลิตแบบใหม่นี้ ยังเป็นการทำลายระบบนิเวศน์วิทยา ทำลายคุณภาพของดิน และมีการเอารัดเอาเปรียบธรรมชาติมากขึ้น ทำให้แนวโน้มผลผลิตในปีต่อๆ มาของเกษตรกรลดน้อยลง ในขณะที่การลงทุนมีแต่จะเพิ่มสูงขึ้น ภาวะหนี้สินจึงตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ในขณะที่ที่ดินทำกินเองก็ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของเกษตรกรได้ การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรจึงเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่เกษตรกรนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น เพื่อสนองตอบต่อความต้องการในรูปแบบใหม่ของตนเอง

การนำเอาความรู้ใหม่ๆ ในการผลิตของรัฐและการสนับสนุน การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านปัจจัยการผลิตหรือเงินทุนในบางส่วนก็เป็นตัวกำหนดในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการผลิตของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะกระบวนการผลิตรูปแบบใหม่ที่รัฐเสนอมานั้น ผลผลิตที่ได้ในช่วงแรกจะสูงกว่าระบบการผลิตแบบดั้งเดิมมาก ซึ่งเป็นเครื่องล่อแก่เกษตรกรได้ดี แต่ในระยะยาวรูปแบบการผลิตแบบใหม่นั้นจะให้ผลผลิตที่ต่ำลงเรื่อยๆ ซึ่งจะไม่คุ้มค่ากับการลงทุนที่สูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า การผลิตแบบใหม่จะทำให้ความสมดุลในระบบนิเวศวิทยาเปลี่ยนแปลงไป เพราะเป็นการผลิตที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ด้วยการใช้นวัตกรรมใหม่(Innovation)ที่เป็นความรู้ทางวิยาศาสตร์และเทคโนโลยีบังคับฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ธรรมชาติได้สร้างไว้ ไม่ว่าจะเป็นการดูดซับเอาความอุดมสมบูรณ์ของดินที่มีมาใช้มากขึ้น การตัดต่อทางพันธุกรรมของพืช(Genetic Modified Organisms = GMOs) เป็นต้น ทำให้ธาตุอาหารหมดไปจากดิน(Nutrient depletion) ดินเสื่อมโทรม(Soil Deterioration) การชะล้างหน้าดินของฝน(Surface erosion by Water)มีสูง ทำให้พื้น

ดินที่เคยทำการเกษตรไม่สามารถสนองตอบในด้านการผลิตได้อย่างที่ควรจะเป็น ทำให้การใช้ประโยชน์ของที่ดินผืนนั้นเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรและวัฒนธรรมที่เคยดำรงสืบต่อกันมา

ระบบการศึกษาที่ถูกวางแผนมาจากนโยบายของรัฐเองก็เป็นปัจจัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะว่ารูปแบบการศึกษาสมัยใหม่นั้นสอนให้คนแปลกแยก(differentiation)ไปจากชุมชนดั้งเดิมของตนเอง ทุกคนคาดหวังผลที่จะได้รับในรูปของวิถีชีวิตที่ดีขึ้นและการเลื่อนลำดับชั้นทางสังคม การศึกษาขาดการประสานความรู้กับชุมชน ทำให้วัฒนธรรมชุมชนขาดการศึกษาเชื่อมโยงในคนรุ่นต่อมา คนที่เข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐไม่สามารถกลับออกไปทำงานในภาคการเกษตรได้ เพราะความรู้ที่ได้รับการศึกษามานั้นไม่สามารถนำไปใช้กับภาคการเกษตรได้เลย การศึกษาไม่ได้สอนให้คนรู้จักวิธีการนำเอาความรู้ที่มีอยู่ไปปรับใช้ได้ รวมทั้งการศึกษายังสอนให้คนมีความใฝ่ฝันและมุ่งสร้างความสำเร็จในชีวิตของตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “เป็นเจ้าคนนายคน” อันเป็นความมุ่งหวังที่สอนให้คนเห็นแก่ตัว ด้วยเห็นว่าความสำเร็จในชีวิตคือ การมีชีวิตที่สุขสบาย ทันสมัย และเป็นเจ้าคนนายคน ซึ่งผู้ที่จะถูกวาทกรรม(discourse)ดังกล่าวกดไว้ใต้อำนาจคือ ตัวเกษตรกรเอง ดังนั้นผลสำเร็จในชีวิตของคนมีการศึกษา จึงอยู่บนพื้นฐานการเอารัดเอาเปรียบสังคมที่ได้สร้างสรรค์สถาบันการศึกษาและองค์ความรู้ให้แก่เขาเอง แทนที่จิตสำนึกที่มีจะคิดว่า ต้องทดแทนบุญคุณแก่ผู้เสียภาษีมาเพื่อสร้างอาคารเรียน จ้างครูมาสอนประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ให้มีโต๊ะเก้าอี้นั่งเรียน เป็นต้น กลับกลายเป็นว่าเขาจะต้องกลับออกมาเหนือกว่าคนที่เสียภาษีสร้างสถาบันเหล่านั้น ถ้าเอารัดเอาเปรียบและสูงส่งกว่าพวกเขาเหล่านั้นยิ่งแสดงออกถึงความรู้ความสามารถ และความเก่งกล้าในการเล่าเรียนมา ที่สำคัญคือ วิถีชีวิตดังกล่าวกลับกลายเป็นความคาดหวังที่สังคมมีต่อกลุ่มคนเหล่านั้นไป เปรียบเสมือนแรงกระตุ้น(motivate)ที่หนุนให้ระบบการศึกษาสอนคนให้ทำคุณประโยชน์แก่ตนเอง มากกว่าที่จะนำเอาความรู้ที่มีอยู่มาพัฒนาสังคมที่เปิดโอกาสให้เขาได้รับวิชาความรู้

อย่างไรก็ตาม การศึกษายังคงเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคน แต่ระบบการศึกษาจะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่สังคมนั้นๆ ได้สั่งสมสืบทอดกันมา เป็นการประสานองค์ความรู้ใหม่กับองค์ความรู้เก่า เพื่อให้เกิดกระบวนการคิดค้นใหม่ๆ ทางความรู้ขึ้น แต่ว่าระบบการศึกษาในปัจจุบันไม่ได้นำเอาสิ่งเหล่านี้เข้ามาสอนควบคู่กันไปด้วย ทำให้คนในชุมชนที่ออกไปศึกษาเล่าเรียนไม่สามารถกลับออกมาประกอบอาชีพในหมู่บ้านได้เลย เพราะในหมู่บ้านเองก็ไม่ได้มีองค์กรหรือสถาบันที่รองรับความรู้ความสามารถของผู้ที่เล่าเรียนมา รวมทั้งผู้ที่จบการศึกษาออกมาก็ไม่สามารถนำเอาความรู้มาประสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่หรือนำไปใช้ในภาคการเกษตรได้ ส่งผลให้ปัจจัยการผลิตในภาคการเกษตรไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ดั่งที่เคยเป็นมา หรือรูปแบบการใช้ประโยชน์นั้นเปลี่ยนแปลงไป การละทิ้งหรือมองข้ามปัจจัยการผลิตเหล่านี้จึงเกิดขึ้น

ที่ดินถูกเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์หรือถูกทิ้งว่างเปล่าให้รกร้าง ดังนั้นเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้มากที่สุด อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตของผู้ที่มีการศึกษาเหล่านั้นก็คือ การขายที่ดินทำกินเสีย เนื่องจากตนเองก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์และไม่มีเวลาในการดูแล มิสู้นำเงินที่ได้จากการขายที่ดินทำกิน มาสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัวดีกว่า ทำให้ที่ดินทำกินของเกษตรกรถูกแปรรูปมาเป็นรถยนต์ บ้านหลังโต เครื่องอำนวยความสะดวกอันทันสมัย อันเป็นเครื่องชี้วัดที่บ่งบอกว่าตนเองประสบความสำเร็จในชีวิตแล้วภายใต้สิ่งที่บรรพบุรุษทิ้งไว้ให้ จึงเป็นเป้าหมายและเป็นความภาคภูมิใจอันสูงสุดที่ระบบการศึกษาปัจจุบัน ได้ปลูกฝังมาตลอดเวลาที่อยู่ในระบบการศึกษา

นโยบายของรัฐ(government's policy)และระบบราชการ(bureaucracy) ก็มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งนโยบายของรัฐในการบริหารงานมักจะเปลี่ยนไปเมื่อเปลี่ยนคณะรัฐบาล ทำให้การบริหารงานหยุดชะงัก ขาดขั้นตอน หรือต้องเปลี่ยนแปลงนโยบาย การปฏิบัติงานของราชการเองที่มีการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน งานหลายอย่างที่มีองค์กรของรัฐหลายองค์กรเข้าไปร่วมกันปฏิบัติงาน ทำให้เกิดความยุ่งยากในการดำเนินงานให้ลุล่วงไปด้วยดีและรวดเร็ว มีการขัดแย้งกันเองในกฎหมาย พระราชบัญญัติ หรือมติของคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับที่ดินหรือชุมชน ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความยุ่งยากสับสน และไม่เกิดประโยชน์อย่างที่ควรจะเป็น รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณที่กระจัดกระจายไปตามหน่วยงานต่างๆ เพื่อเหตุผลบางประการทำให้ผลงานที่ได้รับไม่เป็นชิ้นเป็นอัน ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ทำให้การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาที่ดินไม่ได้ผลเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อนโยบายเข้ามาสู่หมู่บ้านแล้ว ทำให้ชาวบ้านเป็นอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ ในขณะที่รัฐไม่ได้เข้ามาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเองเกิดความไม่มั่นคง ขาดจุดมุ่งหมายที่แท้จริง เนื่องจากสิ่งที่เข้ามากระทบต่อวัฒนธรรมชุมชนนั้นคนในหมู่บ้านไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มเอง ส่วนผู้ที่ริเริ่มก็ไม่ได้อยู่ในชุมชนโดยตลอด ชาวบ้านจึงเกิดความระส่ำระสาย ระบบวัฒนธรรมและภูมิปัญญาถูกทำลายลงปัญหาต่างๆ ก็ตามมา ชาวบ้านไม่มีที่พึ่งที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือ ต้องดิ้นรนและพึ่งพาตัวเองเพื่อให้มีชีวิตรอด ในขณะที่วิถีชีวิตถูกเร่งเร้าถึงขีดสูงสุด วิถีชีวิตของเกษตรกรแบบดั้งเดิมถูกทำลายลง ปัญหาต่างๆ ทะลักทลายเข้ามารุมเร้าเกษตรกร การสลัดหลุดจากพันธนาการ(fetters)เหล่านี้คือ การเสาะแสวงหาชีวิตใหม่ที่ดีกว่า ปัจจัยการผลิตแบบดั้งเดิมจึงถูกนำออกขายเพื่อนำมาเป็นทุนในการวางรากฐานใหม่ภายใต้แนวความคิดทันสมัย

จะเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนาของรัฐ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมใหม่ที่แฝงตัวมากับนโยบายการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุและด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาที่มีความแปลกแยกจากฐานความคิดและวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชน เกิดความปั่นป่วน(turmoil)ขึ้นใน

ระบบความคิดและวัฒนธรรมชุมชน การแสวงหาวิถีชีวิตใหม่ๆ จึงเกิดขึ้น โดยมีทุนรอนมาจากปัจจัยการผลิตของเกษตรกรกรและเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่คือ ที่ดินทำกิน

5.3.2.5 ความแปรปรวนและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ทำให้รูปแบบการผลิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปด้วย ส่วนหนึ่งเป็นผลการกระทำของเกษตรกรเองที่เปลี่ยนรูปแบบการผลิต จากการผลิตแบบเกื้อกูลธรรมชาติมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ตามรูปแบบการผลิตสมัยใหม่ที่เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติและฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ และส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นเองตามกฎเกณฑ์ความไม่แน่นอนของธรรมชาติ เนื่องจากการผลิตของเกษตรกรจะเป็นการผลิตที่อาศัยน้ำฝนธรรมชาติ(Vainfed Cultivation)เป็นหลัก เมื่อธรรมชาติเกิดความแปรปรวน(abnormal)และรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของเกษตรกรได้ ทำให้ปัจจัยการผลิตลดความสำคัญลง ในที่สุดก็นำไปสู่การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรเอง

ภาวะความแห้งแล้งและการกระจายตัวของปริมาณน้ำฝนที่ไม่สม่ำเสมอ ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรเป็นอย่างมาก ทำให้ระบบการผลิตที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมานาน ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการได้เหมือนเมื่อครั้งในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งภาวะความแห้งแล้งจะเกิดขึ้นเป็นประจำในทุกปีหรือฝนตกลงมาช้าเกินไป ในขณะที่เกษตรกรกลับมีวัฒนธรรมในการเพาะปลูกที่อาศัยการนับเดือนทางจันทรคติ(the lunar calendar) ในการทำนายและการเริ่มกระบวนการผลิต ทำให้เกิดผลเสียหายต่อระบบการผลิตของเกษตรกรและทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่คงที่ในแต่ละปี เกษตรกรขาดหลักประกันที่มั่นคงในผลผลิตที่จะได้รับ ทำให้เกษตรกรหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นที่มีรายได้ที่สม่ำเสมอ โดยไม่ต้องอาศัยหรือเสี่ยงดวง(to chance)กับธรรมชาติในแต่ละปี ซึ่งอาชีพใหม่ที่นิยมเช่น การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ในภาคบริการ การค้าขาย เป็นต้น ทำให้ภาคการเกษตรขาดแคลนแรงงาน เมื่อไม่มีแรงงานพื้นที่ทำการเกษตรก็ลดบทบาทลง ความผูกพันระหว่างคนกับพื้นที่ทำกินก็ลดน้อยลง ส่งผลให้เกิดการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรเพื่อใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพใหม่ที่เห็นว่า มีหลักประกันในเรื่องรายได้ดีกว่าการทำงานในภาคการเกษตรกรรม

ระบบการผลิตแบบใหม่ ที่เน้นการเพิ่มปริมาณผลผลิตเป็นสำคัญ โดยการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิต ส่งผลให้เกิดการดูดซับเอาความอุดมสมบูรณ์ของดินมากขึ้น อันเป็นผลทำให้ดินเสื่อมคุณภาพหรือขาดความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาว เนื่องจากระบบนิเวศน์วิทยาก็ถูกทำลายเช่นเดียวกัน ทำให้ผลผลิตที่ได้มีแนวโน้มต่ำลงไปเรื่อยๆ เมื่อมีรอบของการผลิตมากขึ้น ซึ่งเกษตรกรจะต้องเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ในดินด้วยการใส่ปุ๋ยในปริมาณมากขึ้น การลงทุนในการผลิตมากขึ้น ภาวะหนี้สินก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งเป็นวงจรการผลิตรูปแบบใหม่ที่

เกษตรกรจะต้องเผชิญ การขาดความอุดมสมบูรณ์ของดินอีกประการหนึ่งคือ การชะล้างพังทะลายของหน้าดินทั้งที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติกล่าวคือ พื้นดินที่มีความลาดเอียงมากกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ ที่มีการเพาะปลูกโดยไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ(Soil and water non-conservation) จะทำให้เกิดการชะล้างพังทะลายของหน้าดินได้ง่าย รวมทั้งจำนวนปริมาณน้ำฝนที่ตกมากในเขตศูนย์สูตร(the equator) จะทำให้หน้าดินที่มีความลาดเอียงถูกน้ำฝนชะล้างไปสู่ที่ต่ำ (Detachment) ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรต่อไป การแสวงหาที่ทำกินใหม่และการประกอบอาชีพใหม่จึงเกิดขึ้น ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องขายที่ดินทำของตนเอง

ภัยที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นภาวะความแห้งแล้ง(drought)หรือภาวะน้ำท่วม(inundation) ซึ่งหมู่บ้านโนนม่วงจะประสบกับปัญหาเหล่านี้ในทุกปี บางปีก็ขาดแคลนน้ำ บางปีน้ำก็หลากท่วมพืชพันธุ์ที่ปลูกไว้ ส่งผลให้ผลผลิตที่ได้รับไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ทำให้เกิดความท้อแท้(discouraged)ในการประกอบอาชีพแบบเดิม ความเบื่อหน่าย(weary)ดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีความหวังต่อชีวิตใหม่ จึงมีการขายที่ดินทำกิน เพื่อนำเงินมาลงทุน โดยหวังว่าเงินที่ได้จากการลงทุนจะสามารถสร้างสรรค์ชีวิตใหม่แก่ตนได้

ระบบการผลิตของมนุษย์เองก็ส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม และส่งผลต่อการผลิตในเวลาต่อมาเช่น การเผาวัชพืชในหน้าร้อน ทำให้เกิดผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากเช่น ก่อให้เกิดมลพิษในอากาศ ทำลายจุลินทรีย์ในดินและน้ำบริเวณหน้าดินให้ระเหยไป ทำให้ภาวะการย่อยสลายในดินเสื่อมลง(มติชนรายวัน,2544:7) การใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิตทำให้ดินแน่นเพราะน้ำหนักของเครื่องยนต์ ดินขาดออกซิเจน(Oxygen)เนื่องจากคราบน้ำมัน การใช้ยาฆ่าแมลงทำให้ระบบนิเวศวิทยาในดินถูกทำลายลง การใช้เมล็ดพันธุ์(GMOs)จากทางราช การทำให้เมล็ดพันธุ์พื้นบ้านที่มีอยู่หายไป ทั้งที่เป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีการพัฒนามาหลายชั่วอายุคน และมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมมากที่สุด เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการผลิตดังกล่าวทำให้ดุลยภาพทางธรรมชาติของที่ดินทำกินถูกทำลายลงหรือเสียสมดุลไป ส่งผลต่อกระบวนการผลิต การลงทุน และผลผลิตที่ได้รับ ซึ่งจะขาดความคุ้มค่า(worth)เมื่อเทียบกับระบบการผลิตหรือการลงทุนในการผลิต ทำให้เกษตรกรต้องรับภาระในเรื่องหนี้สินมากขึ้น ที่ดินมีประโยชน์น้อยลง ความคิด ค่านิยม และทัศนคติที่มีต่อที่ดินทำกินก็เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของที่ดินทำกินเหลือเพียงแค่ เป็นสิ่งเดียวที่จะปลดเปลื้องภาระและสร้างสรรค์ความหวังใหม่ให้แก่เกษตรกรเท่านั้น การขายทิ้งไปจึงกลายมาเป็นทางออกในท้ายที่สุด

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น มีหลากหลายทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเข้ามามีบทบาทต่อเกษตรกร และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ทั้งนี้ด้วยความรู้สึกว่า ปัจจัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดี สามารถสนองตอบต่อความต้องการของตนได้ ซึ่งจะเป็นความทันสมัยของสังคมเมือง เทคโนโลยี และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นสำคัญ โดยแสดงผ่านในรูปของวัตถุที่สามารถเห็นและรับรู้ได้อย่างชัดเจน ทำให้เกษตรกรรับเอาสิ่งเหล่านี้เข้ามาสู่สังคมหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างของสังคม ความสัมพันธ์ ความคิด ค่านิยม ทัศนคติ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของหมู่บ้านนี้เอง ผลักดันให้เกิดความคาดหวังใหม่ขึ้นในหมู่บ้าน ด้วยความหวังว่า วัฒนธรรมใหม่เหล่านี้จะสามารถผลักดันให้ชีวิตของตนเองดีขึ้น มีความเป็นอยู่ดีขึ้น สภาพแวดล้อมดีขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตของชุมชน การแสวงหาอาชีพใหม่ที่มีค่าตอบแทนที่แน่นอนและเป็นรูปของตัวเงินจึงเกิดขึ้น ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วคือที่ดินทำกินจึงถูกลดบทบาทในการสร้างสรรค์ประโยชน์ลงไป เป็นเพียงปัจจัยเดียวที่จะสามารถสร้างบันไดของเกษตรกรไปสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ได้ในเวลาอันรวดเร็ว และสามารถสนองตอบความต้องการด้านอื่นๆ ได้ด้วย การขายที่ดินทำกินจึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุผลและความคาดหวังดังที่ได้กล่าวมา

5.4 การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกิน

ด้วยเหตุแห่งปัจจัย(factor)ทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน บังคับให้เกษตรกรค้นหาทางออกในลักษณะใหม่คือ การขายที่ดินทำกินของตนเองที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นแหล่งเพาะสร้างแนวคิด ค่านิยม ทัศนคติ และวัฒนธรรมต่างๆ มีความผูกพันทั้งทางด้านร่างกายและจิตวิญญาณ จนก่อเกิดเป็นวิถีชีวิต เมื่อที่ดินทำกินถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ผ่านระบบเงินตราแล้วทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปสู่ความปรารถนาอันยั่งยืน ในการผลักดันตนเองไปสู่ความทันสมัย ความเจริญทางวัตถุ และวิถีชีวิตแบบเมือง ส่งผลให้เกิดการทอดทิ้ง ปล่อยปละละเลยและการมองข้ามคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนเอง มีวิถีชีวิตก้าวไปสู่ความกดดัน ความเร่งร้อน ในการแสวงหาความสุขทางวัตถุ จนก่อเกิดเป็นนิสัยบริโภคนิยม ชมชอบความหรูหราฟุ่มเฟือย และการแสดงออกที่เน้นความเจริญทางวัตถุ โดยมีแนวความคิดว่าสิ่งเหล่านี้คือ ความมีหน้ามีตา การยอมรับนับถือและการยกระดับชนชั้นทางสังคมของตนเอง ซึ่งรูปแบบวิถีชีวิตดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดผลกระทบในทุกๆ ส่วน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรม

ของคนในหมู่บ้าน โดยผลกระทบดังกล่าวจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ สุดท้ายผู้ที่ได้รับผลกรรมจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ก็คือ ตัวของเกษตรกรเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกินนั้น ประกอบไปด้วย

5.4.1 ทางด้านสังคม

เป็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคม โดยมีต้นเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะว่า วิถีชีวิตเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมทางสังคม เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมของสังคม รวมทั้งโครงสร้างของสังคมก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อให้เกิดดุลยภาพขึ้นในสังคม ผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้จะมีลักษณะสะท้อนกระทบถึงกันและกันในทุกๆ ส่วนของสังคม เป็นก้าวย่างผ่านไปสู่รูปแบบใหม่ โดยจะเริ่มจากกระบวนการผสมผสานกันระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในสังคมกับสิ่งนอกชุมชน ซึ่งการผสมผสานกันในลักษณะนี้จะมีช่วงระยะเวลาเป็นตัวกำหนด เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมแล้ว สิ่งใหม่ที่เข้ามาก็จะมีอิทธิพลเหนือสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเช่น วัฒนธรรมความทันสมัย เป็นต้น โดยในช่วงแรกชาวบ้านจะรับเข้ามา เมื่อเห็นว่าดี นวัตกรรมใหม่เหล่านี้ก็จะดำรงอยู่ในสังคมและกดทับของเดิมเอาไว้ อันเป็นกระบวนการการรับเอานวัตกรรม ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนขาดการถ่ายทอด เรียนรู้ และเกิดการชะงักงันขึ้น เป็นการหยุดนิ่งในขณะที่เวลายังคงเดินไปเรื่อยๆ จนเมื่อหวนกลับมาเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ไม่สามารถนำมาใช้ได้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ได้มีการพัฒนาตามกาลเวลามาด้วย สุดท้ายวัฒนธรรมดั้งเดิมก็จะคงดำรงอยู่เพียงในฐานะสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์(conserve)เท่านั้น แต่คุณค่าทางจิตวิญญาณนั้นได้สูญหายไป สังคมของชุมชนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป สิ่งอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นเมื่อวิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงอันมีสาเหตุมาจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร และสืบเนื่องเพราะที่ดินทำกินเป็นสิ่งที่ชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์มากจนก่อให้เกิดเป็นวิถีชีวิต ก็จะทำให้วัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนไป จนในที่สุดสังคมเองก็จะต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

เป็นที่แน่นอนว่าสังคมเองคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่เกิดผลกระทบขึ้น ทั้งนี้เพราะสังคมเกิดขึ้นจากมนุษย์ เมื่อพฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนไป สังคมย่อมถูกกระทบอย่างแน่นอน ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนขึ้นในโครงสร้างของสังคม ทั้งนี้เพราะว่าสังคมจะต้องรักษาดุลยภาพอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ อันเป็นปรากฏการณ์ที่ถูกอธิบายไว้ในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่(Structure-Function Theory) ซึ่งสังคมเองก็ประกอบขึ้นจากโครงสร้างย่อยในหลายๆ ส่วน ดังนั้นเมื่อเกิดผลกระทบขึ้น โครงสร้างย่อยต่างๆ ของสังคมย่อมถูกกระทบด้วย อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลูกโซ่ที่เชื่อมต่อสัมพันธ์กันอยู่

5.4.1.1 ประชากร เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป จำนวนประชากรในหมู่บ้านก็เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เนื่องมาจากการเสาะแสวงหาวิถีชีวิตใหม่และการย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมืองของคนในหมู่บ้าน ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.)ปี พ.ศ.2539 ระบุว่ามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,526 คน ในปี พ.ศ.2542 มีจำนวนประชากร 1,326 คน ซึ่งจำนวนประชากรในหมู่บ้านได้ลดลงเป็นจำนวน 200 คน หรือลดลงร้อยละ 13.11 ในขณะที่อัตราการเกิดของเด็กมีสูงคือ 13 คน และ 14 คน ในปี พ.ศ.2539 และปี พ.ศ.2542 ตามลำดับ ซึ่งทำให้เกิดการผกผันระหว่างอัตราการเกิดที่สูงขึ้นและการลดลงของจำนวนประชากร ทั้งๆ ที่มีการอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านของคนต่างถิ่นมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากจำนวนบ้านจัดสรร ที่ดินจัดสรรที่มีมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านนั่นเอง เนื่องจากชาวบ้านมีความคิดที่ต้องการให้ชีวิตของตนเองมีความทันสมัย อันเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองสู่หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมองว่า สังคมเมืองเป็นสังคมที่สามารถสนองตอบต่อค่านิยมความทันสมัยของพวกเขามากที่สุด และมองว่าการทำงานในภาคการเกษตรนั้นไม่สามารถสนองตอบความต้องการดังกล่าวได้ ซึ่งส่วนหนึ่งจะเห็นได้จากการเข้าไปทำงานในเมืองของคนในหมู่บ้านที่มากขึ้น โดยในปี พ.ศ.2539 มีผู้อพยพเข้าไปทำงานในเมืองจำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 8.98 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ในขณะที่ปี พ.ศ.2542 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 205 คน คิดเป็นร้อยละ 15.46 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ส่วนหนึ่งมาจากการไม่มีที่ดินทำกินในหมู่บ้าน รวมทั้งชาวบ้านเหล่านี้ก็ไม่สามารถกลับออกมาประกอบอาชีพในภาคการเกษตรได้อีก เพราะขาดการเรียนรู้ในด้านการทำการเกษตรต่อจากคนรุ่นก่อน รวมทั้งการได้รับการศึกษาที่สอนให้คนแสดงความรู้ความสามารถได้เฉพาะในเมืองเท่านั้น ซึ่งคนเหล่านี้จะหันเหวิถีชีวิตของตนเองจากการประกอบอาชีพการเกษตรหรือจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมืองที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินตรา และกลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้เองที่มีการซึมซับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองไว้ เมื่อกลับมาสู่หมู่บ้านแนวความคิดสมัยใหม่จะถูกนำกลับมาและแสดงออกในหมู่บ้าน กลายเป็นแบบอย่างให้คนในหมู่บ้านปฏิบัติตามหรือรับเอาสิ่งใหม่ๆ เหล่านี้ด้วย

การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในหมู่บ้าน ยังส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ขึ้นในชุมชนอีกด้วย เพราะคนที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านนั้น จะเป็นคนที่เข้ามาเพื่อทำงานในเมือง ในโรงงาน ในภาคบริการ และในหน่วยงานของรัฐเป็นสำคัญ ในขณะที่ประชากรส่วนหนึ่งเข้ามาอาศัยเพื่อศึกษาในมหาวิทยาลัยที่อยู่ใกล้กับชุมชน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในหมู่บ้านจึงมีสูง ทั้งจำนวนผู้ย้ายเข้าและย้ายออกจากหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีจำนวนประชากรลดลงเมื่อดูจากข้อมูลสำมะโนประชากรก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าคนในหมู่บ้านเมื่อขายที่ดินทำกินแล้ว

ความต้องการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านน้อยลง ก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองมากขึ้น หรือเป็นการย้ายถิ่นไปอยู่ในชุมชนอื่น ที่สนองตอบต่อความต้องการของตนเองมากกว่าชุมชนเดิม

5.4.1.2 ครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวเองก็เกิดการเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่ครอบครัวทำงานในภาคการเกษตร ซึ่งมีการทำงานร่วมกัน มีเวลาอยู่ร่วมกัน อันทำให้เกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการถ่ายทอดประสบการณ์ แต่เมื่องานในภาคการเกษตรถูกลดบทบาทลง การประกอบอาชีพใหม่ของแต่ละคนในครอบครัว จึงถูกบีบบังคับให้คนในครอบครัวมีโอกาสพบกันน้อยลง เช่น พ่อแม่ทำงานรับจ้างตอนกลางวัน ลูกทำงานภาคบริการในตัวเมือง อันส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลงไป แบบแผนการหล่อหลอมทางพฤติกรรมในอดีตจึงไม่ได้ถูกนำมาใช้ พฤติกรรมและแนวคิดใหม่ๆ ที่ต่างคนต่างรับมาจึงมีความหลากหลาย ทำให้ระบบพฤติกรรมของคนไม่ได้ผ่านการขัดเกลาจากคนในครอบครัวอย่างเต็มที่ ปัญหาในสถาบันครอบครัวจึงแสดงออกมา ความคาดหวังของคนในครอบครัวต่อกันเองจึงไม่ได้รับการตอบสนองอย่างที่ควรจะเป็น ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ ตามมา เช่น ยาเสพติด โรคเอดส์ อาชญากรรม เป็นต้น และเนื่องจากลักษณะครอบครัวของคนในหมู่บ้านมีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยว(nuclear family) มากขึ้น อันเป็นแบบฉบับที่รับมาจากลักษณะครอบครัวของสังคมเมือง ทำให้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของคนในครอบครัวไม่ได้เกิดขึ้นดังเช่นในอดีต คนรุ่นใหม่ที่มีวิถีชีวิตแบบเมืองนี้ จะมีแนวโน้มสร้างปัญหาในรูปแบบใหม่ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการอยู่กินก่อนแต่งงาน แต่งงานก่อนวัยอันควร หย่าร้าง ติดยาเสพติด ขาดวุฒิภาวะในการมีครอบครัว และภาวะครอบครัวแตกแยก ซึ่งจะส่งผลต่อลูกหลานของตัวเองเป็นโดมิโน(domino)ต่อไป

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ซึ่งมีทั้งย้ายเข้าและย้ายออกจากหมู่บ้าน ทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้เองที่ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งคนที่เข้ามาอยู่ในชุมชมจะเป็นผู้นำเข้ามา และคนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ทั้งกับคนในเมืองและบุคคลรอบข้าง ทำให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกมาด้วย ซึ่งคนที่เข้ามาอยู่ใหม่โดยส่วนใหญ่จะเข้ามาอยู่ตามบ้านจัดสรรและบ้านเช่า วิถีชีวิตของกลุ่มคนดังกล่าวก็จะแพร่กระจายไปสู่คนในหมู่บ้าน ตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory) ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ตามบ้านจัดสรรและบ้านเช่านั้นคือ วัฒนธรรมของสังคมเมือง เมื่อชุมชมรับเข้ามาการลอกเลียนแบบจึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระดับครอบครัว ส่งผลให้มีแนวโน้มความเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและการขัดเกลาทางสังคมของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนรุ่นต่อมา อีกทั้งลักษณะบ้านจัดสรรจะเน้นการสร้างติดถนนและมีทำเลที่เหมาะสม

ทำให้การกระจายตัวของครัวเรือนเป็นไปอย่างไร้ระเบียบ ไม่มีความเป็นกลุ่มก้อนเหมือนในอดีต ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงลดน้อยลง

5.4.1.3 การตัดสินใจและการจัดการในครอบครัว จะขึ้นอยู่กับความคิดของแต่ละคน โดยแต่ละคนได้สิทธิเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่เองก็ไม่มีโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับลูกหรือเครือญาติ ความห่างเหินดังกล่าวส่งผลให้เกิดความแตกแยกทางความคิด เมื่อมีปัญหาใดๆ ในครอบครัว คนในครอบครัวไม่มีการปรึกษาหารือกัน ความสัมพันธ์เพียงน้อยนิดนี้ ได้กลายมาเป็นช่องว่างที่ทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ถูกต้องเท่าที่ควรจะเป็น บทบาทของผู้สูงอายุก็ถูกลดลงไป เนื่องจากความคิดที่ว่าผู้สูงอายุเป็นเพียงบุคคลที่ต้องพึ่งพิงคนอื่นเท่านั้น หากไม่มีผู้ให้การอุปการะก็ยากยิ่งที่จะดำรงอยู่ได้ ดังนั้นจากบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติก็กลายมาเป็นเพียงผู้รับฟัง รวมทั้งแนวคิดของคนรุ่นใหม่ ที่มีลักษณะเชื่อมั่นในตัวเองสูงและเชื่อว่าแนวคิดของตนนั้นถูกต้องเสมอ ทำให้พฤติกรรมการแสดงออกมีลักษณะก้าวร้าว หยาบกระด้าง เป็นไปตามที่ตนเองคิดและต้องการเท่านั้น

เมื่อสถาบันครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ก็ส่งผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจและการจัดการในครอบครัวที่แต่เดิมจะมีระบบอาวุโสเข้ามาควบคุม แต่วิถีชีวิตแบบใหม่จะเน้นความเป็นปัจเจกชน ทำให้ทุกคนมีสิทธิในการตัดสินใจมากขึ้น ช่องว่างของความแตกต่างระหว่างเพศก็ลดน้อยลง ผู้ชายกับผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะทุกคนต่างมีวิถีการดำเนินชีวิตของตัวเอง ทุกคนในครอบครัวมีสิทธิตัดสินใจโดยจะไม่ยุ่งเกี่ยวก้าวก่ายกันมากนัก รวมทั้งจะไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นของตนเองในเรื่องของคนอื่น แม้จะเป็นคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้ยกเว้นเด็กและคนว่างงานในครอบครัวเพราะกลุ่มคนเหล่านี้ยังคงพึ่งพิงคนอื่นในครอบครัวอยู่ ทำให้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจน้อยลง

5.4.1.4 การเลือกคู่ครองและการแต่งงาน จากที่เคยอยู่ในดุลยพินิจของผู้ปกครองและหมู่เครือญาติ ก็กลายมาเป็นความพอใจของผู้ที่จะเลือกคู่ครองเพียงลำพัง โดยจะเป็นคนตัดสินใจด้วยตัวเอง ทำให้มุมมองในการเลือกคู่ครองแคบลง ความเหมาะสมหรือความไปกันได้ถูกมองข้ามไป วิถีการมองคู่ครองแบบดั้งเดิมที่ทรงประสิทธิภาพถูกละเลย การแต่งงานตามประเพณีที่สืบทอดกันมาก็กลายเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งความไร้สาระ สิ้นเปลืองและยุ่งยาก การอยู่กินด้วยกันเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการหย่าร้าง(divorce)สูงขึ้นในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่เป็นปัญหามากนักกับคนรุ่นใหม่ ทั้งนี้ด้วยแนวคิดที่ว่าตนยังมีสิทธิที่จะหาคู่ครองคนใหม่ได้เสมอ ลูกก็จะได้รับผลจากพฤติกรรมดังกล่าวและจะกลายเป็นเด็กที่สร้างปัญหาให้กับสังคมในอนาคต อีกทั้งความคิดแบบใหม่นี้ยังก่อให้เกิดพฤติกรรมการผิดศีลธรรม ผิดจารีตประเพณีขึ้นในหมู่บ้านมากขึ้น

เมื่อแต่ละคนมีสิทธิตัดสินใจและจัดการกับชีวิตของตนเอง การเลือกคู่ครองและการแต่งงานเป็นเรื่องของแต่ละคน การอยู่กินก่อนแต่งงานถือเป็นเรื่องธรรมดา การจดทะเบียนสมรสจะมีขึ้นเมื่อมีบุตรด้วยกันแล้วเท่านั้น ส่งผลให้การแต่งงานตามประเพณี เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาเพื่อเป็นการให้เกียรติ ความเชิดหน้าชูตา และแสดงออกซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเท่านั้น ทำให้ในบางคู่ไม่มีการจัดงานแต่งงานตามประเพณีเลย

5.4.1.5 การแบ่งมรดก รูปแบบการแบ่งมรดกที่เคยปฏิบัติกันมาก็เปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของมรดกที่เปลี่ยนไปด้วย จากที่ดินทำกินก็กลายมาเป็นบ้าน เป็นรถและวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่ในครัวเรือน จะเน้นการแบ่งปันมรดกในรูปของเงิน เพื่อให้ไปแสวงหาชีวิตใหม่กันเอาเองมากกว่าเป็นปัจจัยการผลิต(ที่ดินทำกิน)ดังที่เคยเป็นมา

เมื่อทุกคนในครอบครัวมีสิทธิเท่าเทียมกัน การแบ่งมรดกจึงต้องมีความเสมอภาค ทุกคนจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยส่วนหนึ่งจะถูกแยกเก็บไว้เพื่อทำบุญตามประเพณีให้แก่พ่อแม่ที่ถึงแก่กรรม รูปแบบของการแบ่งมรดกเปลี่ยนไปเช่น ที่ดินทำกินที่เคยแบ่งกันตามสัดส่วนที่ควรจะได้ ก็เปลี่ยนไปเป็นการขายที่ดินทำกินแล้วนำเงินที่ได้มาแบ่งกัน เป็นต้น เพราะทุกคนเห็นว่าเงินนั้นแบ่งง่ายกว่า ยุติธรรมกว่า และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากกว่าที่ดินทำกินนั่นเอง ส่วนมรดกอย่างอื่นก็จะมีลักษณะการแบ่งที่คล้ายคลึงกันคือ ขายเป็นเงินตรา แต่เครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือนใครที่เป็นคนซื้อ ก็จะได้สิทธิความเป็นเจ้าของอย่างเต็มที่

5.4.1.6 เครือญาติและเพื่อนบ้าน เมื่อวิถีชีวิตแบบใหม่บังคับให้คนเข้ามาทำงานในตัวเมือง เกิดการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว หมู่เครือญาติ และเพื่อนบ้านลดน้อยลง โดยความสัมพันธ์จะถูกจำกัดอยู่ภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับมากกว่าเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ใครแสวงหาได้มากคนนั้นก็จะเด่นล้ำและมีชีวิตที่สุขสบายกว่าคนอื่นๆ ถึงแม้การพึ่งพาอาศัยกันจะมีอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเพียงกิจกรรมการช่วยเหลือเล็กๆน้อยๆ เท่านั้น ถ้าเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานและเวลานาน ผลตอบแทนที่จะได้รับก็จะถูกแปลผลออกมาในรูปของเงิน ทำให้ภาวะการแข่งขัน การเอารัดเอาเปรียบกันมีสูง ความตึงเครียดในสังคมก็สูงขึ้นด้วยเช่นกัน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปนี้เป็นเพราะปัจจัยที่จะประสานความสัมพันธ์เปลี่ยนไปเช่น การทำการเกษตรเหมือนอดีตที่พึ่งพาอาศัยกันและกันไม่ได้ดำรงอยู่แล้ว ถึงแม้จะดำรงอยู่แต่กระบวนการผลิต ความสัมพันธ์หรือค่าตอบแทนที่ได้รับก็เปลี่ยนไป เป็นต้น

เครือญาติและเพื่อนบ้าน จะถูกมองว่าเป็นตัวถ่วงอย่างหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ความสัมพันธ์กับเครือญาติหรือเพื่อนบ้านจะอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสำคัญ แม้กระทั่งสิ่งของที่เคยแบ่งปันกันได้ในครั้งอดีตเช่น พืชผัก ผลไม้ อาหารการกินต่างๆ

เป็นต้น ก็เปลี่ยนเป็นการซื้อขายกัน โดยทุกคนจะไม่ละทิ้งโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม ทำให้ความสัมพันธ์กันในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านเริ่มห่างเหินออกไป เกิดเป็นช่องว่างขึ้นโดยมีผลประโยชน์เป็นตัวกั้นกลางอยู่ เมื่อผลประโยชน์หมดไปความสัมพันธ์ก็จะหมดตามไปด้วย จนกว่าจะมีผลประโยชน์ความสัมพันธ์จึงจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

5.4.1.7 ชนชั้นทางสังคม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้การแบ่งชนชั้นทางสังคมเปลี่ยนไปและชัดเจนมากขึ้น ซึ่งความคิดแบบทันสมัยที่มีอยู่ในหมู่บ้านนั้นจะมีลักษณะให้ความเคารพต่อเงิน วัตถุ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ดังนั้นบุคคลใดที่มีสิ่งเหล่านี้จะได้รับการยอมรับจากสังคมและถือว่าเป็นบุคคลที่มีฐานะชนชั้นทางสังคมสูง เมื่อสิ่งดังกล่าวได้รับการยอมรับจากสังคมดีกว่า การแสวงหาจึงเกิดขึ้น ความเห็นแก่ตัว การกดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบกันจึงตามมา โดยไม่มีคำว่าญาติพี่น้อง ด้วยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถบันดาลความปรารถนาของตนและได้รับการยอมรับจากคนในสังคมมากขึ้น

การแบ่งชนชั้นทางสังคมยึดถือวัตถุที่ครอบครองเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็น บ้าน เงินทอง รถยนต์ ปัจจัยการผลิต และเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้าน เป็นการเปลี่ยนผ่านแนวคิดที่ยึดถือระบบคุณธรรมมาสู่การนับถือวัตถุ(materialism) ซึ่งจะมีผลกระทบโดยตรงต่อสิ่งอื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์ การดำเนินชีวิต วัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนั้นชนชั้นทางสังคมยังเป็นเครื่องชี้วัดถึงแนวความคิดและการแสดงบทบาทของคนในหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทั้งในด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความทันสมัยแบบสังคมเมืองเป็นสำคัญ

5.4.1.8 การศึกษา เมื่อโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป การสร้างสรรค์บูรณาการ(integration)ทางโครงสร้างก็จะเกิดขึ้น อันเป็นกฎเกณฑ์ตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structure-Function Theory)ที่มองว่า สังคมมีโครงสร้างย่อยทำหน้าที่ต่างๆ เมื่อมีโครงสร้างหนึ่งโครงสร้างใดเปลี่ยนแปลงไป ก็จะเกิดการสร้างสรรค์โครงสร้างใหม่ขึ้นมา หรือให้โครงสร้างอื่นทำหน้าที่แทน เพื่อให้สังคมเกิดดุลยภาพ สถาบันการศึกษาก็เช่นเดียวกัน เมื่อสถาบันการศึกษาในหมู่บ้าน ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการได้ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรและวิธีคิดของคนในหมู่บ้าน สถาบันการศึกษาในรูปแบบต่างๆ จึงเกิดขึ้น ซึ่งในหมู่บ้านได้มีโรงเรียนอนุบาลสามพี่น้องขึ้นมาตอบสนองต่อความต้องการนี้เมื่อปี พ.ศ.2542 ทั้งนี้เพราะว่าวิถีชีวิตบังคับให้พ่อแม่รุ่นใหม่ต้องเข้าไปทำงานในเมือง ทำให้เวลาในการเลี้ยงดูบุตรน้อยลง การจ้างคนเลี้ยงแทนจึงเกิดขึ้น โรงเรียนอนุบาลดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งในการตอบสนองต่อความคิดของคนเหล่านี้ ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียน อายุระหว่าง 1–5 ปี เมื่ออายุถึงเกณฑ์เข้าเรียนในการศึกษาภาคบังคับก็จะส่งผ่านหน้าที่นี้ไปที่โรงเรียนของรัฐต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการ

สร้างโครงสร้างใหม่ขึ้นมา เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของคนในชุมชน ทำให้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ เปลี่ยนไปเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษา

เมื่อสถาบันการศึกษาเข้ามารับหน้าที่อบรมเลี้ยงดูสมาชิกใหม่จากสถาบันครอบครัว ความคาดหวังของคนในหมู่บ้านที่มีต่อระบบการศึกษาจึงมีสูงและเชื่อมั่นว่า การเรียนรู้ในระบบการศึกษาจะทำให้สามารถยกระดับชนชั้นทางสังคมให้สูงขึ้นได้ ดังนั้นบิดามารดาจึงหวังเพียงให้บุตรได้เรียนรู้ความรู้ที่มีในระบบการศึกษาเท่านั้น ในขณะที่ความรู้อื่นๆ ถูกมองข้ามไปเช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมชาวบ้าน เป็นต้น ทำให้สิ่งเหล่านี้ในหมู่บ้านค่อยๆ สูญหายไป ทั้งนี้เพราะว่า ความรู้เหล่านี้ไม่ได้ถูกนำเอาไปประเมินผลในระบบการศึกษาด้วย การวัดผลทางความรู้ของระบบการศึกษาจะมีเพียงความรู้ที่ได้จากระบบการเรียนการสอนเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะข้อจำกัดของระบบการศึกษาและระบบราชการ ทำให้วุฒิภาวะของเด็กไม่สามารถผสมผสานระหว่างความรู้ที่ได้จากโรงเรียนกับความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เด็กไม่สามารถนำเอาความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงได้ เป็นผลทำให้การศึกษาสร้างคนให้แปลกแยกจากชุมชนดั้งเดิมของตนเองมากขึ้น พร้อมๆ กับการปลูกฝังความทันสมัยและวัตถุนิยม โดยการเรียนการสอนจะมีความหมายแฝงให้คนตั้งความหวังไว้ที่การสร้างความสมบูรณ์พูนสุขทางวัตถุแก่ตน จึงจะเป็นการสร้างความสำเร็จในชีวิตได้ ส่งผลให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบทางสังคม ความเห็นแก่ตัว และการคดโกง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสังคมทั้งในระดับเล็กคือ หมู่บ้าน และในระดับใหญ่คือ ประเทศชาติได้ในอนาคต ซึ่งเด็กเหล่านี้เมื่อเจริญเติบโตขึ้นมาก็จะกลายเป็นปัญหาสังคมที่แก้ไขไม่ได้ในที่สุด

5.4.1.9 ศาสนา การแสวงหาความสงบทางจิตใจก็เช่นเดียวกัน จากอดีตที่วัดเคยเป็นที่พึ่ง แต่เมื่อคนเข้าไปทำงานในเมือง วิถีชีวิตแบบเมืองก็สอนว่าการหาความสงบสุขทางจิตใจนั้นไม่ใช่สถาบันทางศาสนาจะมอบให้ได้ การเที่ยวผ่อนคลายอารมณ์ตามสถานบันเทิง จึงจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด พร้อมๆ กับการทำงานที่ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมศาสนพิธีมากนัก ความคิดของการแสวงหาความสุขของคนในหมู่บ้านจึงเปลี่ยนไป เกิดสถานบันเทิงเพื่อการผ่อนคลายขึ้นรอบหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นผับ(pub) บาร์(bar) คาราโอเกะ(karaoke) สนุกเกอร์(snooker) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเปิดบริการในเวลากลางคืน จากความคิดดังกล่าวนี้เองทำให้ผู้คนหลงระเริงไปกับความผ่อนคลายในรูปแบบใหม่ทำให้ยิ่งถูกสิ่งเหล่านี้มอมเมามากยิ่งขึ้น ความแปลกแยกระหว่างวิถีชีวิตแบบใหม่กับวัฒนธรรมชุมชมก็ยิ่งห่างไกลออกไปทุกที

สถาบันทางศาสนาที่เป็นที่พึ่งของจิตใจ ก็กลายมาเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ดำรงอยู่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ความเลื่อมใสในศาสนาด้วยการอุปถัมภ์พระศาสนาก็กลายมาเป็นการแสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจ อำนาจบารมีและความมีหน้ามีตาของตน ทำให้สถาบันทางศาสนาถูกลดบทบาทลง จากที่เคยเป็นสถานศึกษาก็มีโรงเรียนเข้ามาทำหน้าที่แทน หรือเป็นสถานที่

ให้เกิดความสบายใจนั้นก็มีสถานบันเทิงมาทำหน้าที่แทน จากที่เคยสอนให้คนรู้จักความเพียงพอในกาม ตัณหา ราคะ ปล่อยวางกิเลส รู้จักประมาณตน รู้จักความเป็นอนิจจัง มุ่งสู่นิพพานก็ถูกความทันสมัยเข้ามาแทนที่ โดยมีลัทธิวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเข้ามาทำลาย สถาบันศาสนาจึงกลายมาเป็นเพียงสัญลักษณ์(symbol)ของความเชิดหน้าชูตาของหมู่บ้าน และเป็นสถาบันสำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ซึ่งพิธีกรรมที่เกิดขึ้น เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของ ลัทธิบริโภคนิยม

5.4.1.10 การสาธารณสุข การรักษาพยาบาลของชาวบ้านเปลี่ยนไปสู่การรักษาแบบแผนปัจจุบัน โดยทุกคนให้ความเชื่อมั่นต่อการรักษาแผนใหม่ที่เห็นผลเร็ว ทำให้วิธีการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมหายไปทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความรีบร้อนและอัตราเร่งของวิถีชีวิตแบบใหม่ ทำให้ต้องการความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ซึ่งวิถีชีวิตแบบนี้เองที่ทำให้คนในหมู่บ้านไม่มีเวลาที่จะมาสนใจวิธีการรักษาพยาบาลแผนโบราณ กระบวนการสืบทอดจึงขาดสะบั้นลง และถูกมองว่าเป็นเพียงความคร่ำครึที่หลงเหลืออยู่เท่านั้น รวมทั้งการทำลายระบบนิเวศวิทยาในกระบวนการผลิตแบบใหม่ ส่งผลให้ยาแผนโบราณหรือสมุนไพรหายากขึ้น จึงทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนวิธีคิดมาสู่การรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน โดยมีคลีนิกและสถานีอนามัยในหมู่บ้านเป็นสถานที่รักษาพยาบาลที่สำคัญ หากอาการรุนแรงก็มีโรงพยาบาลศรีนครินทร์ในมหาวิทยาลัยขอนแก่นและโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นเป็นที่รองรับ

ถึงแม้การรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณจะมีหลงเหลืออยู่ในหมู่บ้าน แต่ก็เป็นเพียงการรักษาง่ายๆ เช่น การรักษาไข้หวัด โดยใช้หัวหอมและพริกไทยต้มแล้วสูดดมควัน เป็นต้น ทั้งนี้ปัจจัยหนึ่งมาจากการหมดไปของป่าไม้ ทำให้สมุนไพรหายากขึ้นและขาดการสืบทอดตำราการรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณในหมู่บ้าน ทำให้กระบวนการรักษาพยาบาลแบบแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามาแทนที่อย่างเต็มตัว เพราะง่าย อยู่ใกล้ และเห็นผลเร็ว นั่นเอง

5.4.1.11 การคมนาคม ด้วยเหตุแห่งความเจริญทางสาธารณูปโภคพื้นฐานในหมู่บ้านเช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน โทรศัพท์ เป็นต้น ทำให้ความทันสมัยหลั่งไหลเข้ามาไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น วิทยุ รถยนต์ เป็นต้น เมื่อในครอบครัวมีสิ่งเหล่านี้แล้ว เวลาแห่งการปฏิสัมพันธ์กันก็น้อยลง แต่ละตนต่างก็ทำกิจกรรมเฉพาะในครัวเรือนของตน และด้วยเหตุแห่งการติดต่อสื่อสารที่ทั่วถึงนี้เอง ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกที่มีผลประโยชน์มากกว่าคนในหมู่บ้านได้สะดวกยิ่งขึ้น จึงเกิดวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างแสวงหา และต่างคนต่างไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

ระบบการคมนาคมสื่อสารที่สะดวกขึ้น ทำให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน ทำให้เครื่องอำนวยความสะดวกในรูปแบบต่างๆ ไหลทะลักเข้ามาสู่หมู่บ้าน เกิดวิถีชีวิตแบบเมือง

ส่งผลให้รายจ่ายของครอบครัวสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าไฟ ค่าน้ำ ค่าโทรศัพท์ ค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เป็นต้น ผลักดันให้คนในหมู่บ้านต้องดิ้นรนหาเงินมาสนองตอบต่อสิ่งเหล่านี้ ก่อเกิดระบบความสัมพันธ์ที่เน้นผลประโยชน์เป็นหลัก ทำให้เงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของคนและเป็นเพียงปัจจัยเดียวที่จะเอื้อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายในชีวิต

จะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้นส่งผลกระทบทางด้านสังคมแก่ชุมชนในทุกด้าน ยังผลให้สังคมเองก็ต้องปรับตัว เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้และเกิดดุลยภาพขึ้นในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีแนวโน้มคล้ายสังคมเมือง โดยมีแนวคิดความทันสมัยและบริโภคนิยมเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการแสดงออกหลากหลาย และเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง ปัญหาแบบสังคมเมืองก็เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ยาเสพติด โรคเอดส์ การว่างงาน การหย่าร้าง เป็นต้น ทำให้ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อโครงสร้างอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคม ทั้งที่เป็นการสร้างสรรค์และทำลาย มีทั้งการแทนที่และผสมผสานกัน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความเจริญทางวัตถุและการก้าวไปสู่ความเป็นเมือง มากกว่าความเป็นพี่น้อง เครือญาติ และความสัมพันธ์แนวราบเหมือนอย่างในอดีต ส่งผลให้กระบวนการทางสังคมหลายๆ อย่างในอดีตถูกปล่อยปะละเลยทอดทิ้งไว้ขาดการสานต่อและพัฒนา ทำให้สูญสลายหายไปในที่สุด

5.4.2 ทางด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพราะที่ดินทำกินเป็นปัจจัยการผลิตในระบบเศรษฐกิจของเกษตรกรที่สำคัญ โดยมีความเชื่อ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณเป็นตัวเชื่อมประสานความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น เมื่อรูปแบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ผลกระทบย่อมเกิดขึ้นในทุกส่วนที่เกี่ยวกับการผลิตในภาคการเกษตร ทำให้ระบบเศรษฐกิจเองก็ต้องปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบ เพื่อที่จะสามารถสนองตอบต่อความต้องการของคนและสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคม โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเป็นตัวผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบและกระบวนการ เป็นการเชื่อมโยงไปสู่ระบบใหม่ที่คิดค้นขึ้น ซึ่งผลกระทบจะเกิดขึ้นในทุกส่วนของระบบเศรษฐกิจ ทั้งระดับมหภาพและจุลภาพ(Macro And Micro Economy) พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงตนเองของระบบเหล่านี้

วิถีชีวิตภายหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจอย่างรุนแรง เพราะการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการผลิต การประกอบอาชีพ และการสร้างรายได้ที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการผลิตในรูปแบบดั้งเดิมที่ได้สั่งสมกันมาจนเป็นวัฒนธรรม ทำให้องค์ความรู้ที่มีอยู่ไม่สามารถนำไปใช้กับอาชีพใหม่หรืออาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมและบริการได้ ความรู้ดั้งเดิม

จึงหมดความหมายลง เมื่อเกษตรกรมีความรู้ความสามารถเฉพาะในภาคการเกษตร ทำให้เมื่อเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการจึงมีฐานะแค่เพียงผู้ใช้แรงงาน ความชำนาญและฝีมือในอาชีพใหม่จึงมีน้อย รายได้ที่ได้รับถึงแม้จะเป็นรูปของเงินตรา แต่ก็อยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับความต้องการในการใช้จ่ายเงินตามแบบวิถีชีวิตใหม่ของเกษตรกร

5.4.2.1 การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติและเพื่อการบริโภคของชาวบ้าน ถูกเปลี่ยนไปเป็นการขายแรงงานในตัวเมืองและการประกอบอาชีพอิสระอื่นๆ เช่น เปิดร้านค้า รับซักอบรีด และรับจ้างรายวัน ซึ่งอาชีพดังกล่าวเมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิมแล้วยังขาดหลักประกันในอนาคตที่มั่นคงอยู่ ทั้งนี้เพราะว่า รายได้จะขึ้นอยู่กับแรงกายที่ตนเองมีอยู่ ต่างจากการทำงานในภาคการเกษตรที่มีการเกื้อกูลช่วยเหลือกันและกันในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ก่อให้เกิดความอบอุ่นทางจิตใจอันเป็นหลักประกันที่สำคัญของชีวิต ในขณะที่วิถีชีวิตแบบใหม่ เน้นตัวใครตัวมันขาดการพึ่งพาอาศัยกัน เพราะผลประโยชน์ของแต่ละคนแตกต่างกันออกไป ทำให้ทุกคนหันไปยึดมั่นกับสิ่งจะให้ผลประโยชน์แก่ตนเองมากกว่าการเสียเวลามาสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่สนองประโยชน์ให้น้อยกว่า

การประกอบอาชีพการเกษตรกรรม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวกับการทำการเกษตรเช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ บุญคูณลาน สู่ขวัญควาย ไหว้แม่ธรณี แม่โพสพ แรกนาขวัญ เป็นต้น เมื่อรูปแบบของการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป ทำให้วัฒนธรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไปเช่น บุญบั้งไฟ ก็เป็นการจัดขึ้นเพื่อความสนุกสนานและการพนันขันต่อ ถึงแม้ว่าจะมีในบางครอบครัวที่ยังคงดำรงอาชีพการเกษตรอยู่ หรือได้แบ่งเงินส่วนหนึ่งที่ได้จากการขายที่ดินทำกินไปซื้อที่ดินทำกินในที่ห่างไกลไว้ แต่รูปแบบการผลิตก็เปลี่ยนแปลงไป จากการผลิตเพื่อยังชีพที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ก็เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขายที่เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ ก่อให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นในระบบนิเวศวิทยา หรือให้คนอื่นเช่าที่ดินทำกินแปลงใหม่ของตน แล้วตนเองก็ไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์และวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้ขาดการสานต่อทางวัฒนธรรมและการเชื่อมประสานระหว่างสิ่งใหม่กับสิ่งเก่า เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมดั้งเดิมจึงลดบทบาทลงกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความสนุกสนานเท่านั้น

5.4.2.2 การปลูกพืช เมื่อที่ดินทำกินถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์และวิถีชีวิตเปลี่ยนไป รูปแบบการปลูกพืช การเตรียมดิน การบำรุงรักษา ผลผลิต และการกระจายผลผลิตที่เคยมีก็สูญหายไป คุณค่าของพืชพันธุ์ต่างๆ ถูกลดลงเหลือเป็นเพียงสิ่งของที่สามารถหาซื้อได้ด้วยเงินตรา ทำให้ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และจิตวิญญาณลดน้อยลง พืชพันธุ์ต่างๆ กลายเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติของร่างกายเท่านั้น การมีพืชพันธุ์อยู่ในครอบครองไม่ใช่หลักประกันของอนาคตที่ดีเท่าเงิน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย ไร้เกียรติ ไร้ศักดิ์ศรี ถูกดูหมิ่น

ดูแคลน ต้องสู้แดดสู้ลม ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนเท่าๆ กับการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เกิดการสูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณไป แม่โพสพหรือโพสก นางโคสพหรือนางโคสก(เอี่ยม ทองดี,2538:27)กลายเป็นเพียงตำนานที่เล่าขานกันเท่านั้น การตอบแทนบุญคุณและความสำนึกขอบคุณต่อพืชพันธุ์ต่างๆ กลายเป็นเรื่องเหลวไหล เพราะว่าเราเสียเงินซื้อหามา นำไปสู่การใช้ทรัพยากรที่ฟุ่มเฟือย ขาดการเรียนรู้คุณค่าของสิ่งเหล่านั้นอย่างเหมาะสม และกลายมาเป็นเพียงสินค้าชนิดหนึ่งที่มีการซื้อขายกันในระบบธุรกิจเท่านั้น

5.4.2.3 การผลิตและผลผลิต ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อขาย มีการบีบบังคับกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ เพื่อให้ได้ปริมาณในการผลิตที่สูงขึ้น ผลผลิตถูกตีค่าออกมาเป็นเงิน มากกว่าการมองเห็นผลของความพยายามและความเอื้ออาทรจากธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ การผลิตเปลี่ยนไปสู่การเร่งเร้ารอบของการผลิตตามธรรมชาติมากขึ้น การใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินถูกมองเพียงในรอบการผลิตนั้นๆ มากกว่าการมองเห็นคุณค่าที่จะมีขึ้นในรอบของการผลิตในครั้งต่อๆ ไป

เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้เครื่องจักร เมล็ดพันธุ์ที่ตัดต่อพันธุกรรม(GMOs) ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและโรคพืช ทำให้ระบบนิเวศวิทยาและห่วงโซ่อาหารในที่ดินทำกินถูกทำลายลง ผลผลิตที่ได้มีแนวโน้มลดลง การลงทุนในการผลิตมีสูงขึ้นเมื่อรอบของการผลิตมากขึ้น การปฏิบัติตามแบบแผนวัฒนธรรมพื้นบ้านและความเชื่อที่เกี่ยวกับการผลิตถูกมองว่า เป็นเรื่องที่ทำให้เสียเวลา ไม่ว่าจะเป็นการไหว้พระแม่ธรณี แม่โพสพ สู่ขวัญข้าว แรกนาขวัญ เป็นต้น เพราะการผลิตในรอบหนึ่งนั้นจะต้องแข่งกับเวลา ผลผลิตที่ได้ก็จะถูกนำเข้าสู่ระบบตลาดในทันทีทันใด

5.4.2.4 แรงงาน การทำการเกษตรในอดีต จะเน้นใช้แรงงานคนและสัตว์ในครัวเรือนเป็นสำคัญ เมื่อที่ดินทำกินน้อยลง รวมทั้งมีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิต ทำให้แรงงานส่วนใหญ่ว่างงาน สัตว์ใช้แรงงานถูกมองข้ามและหมดคุณค่าลง แรงงานจึงต้องอพยพเข้าไปทำงานในตัวเมือง เมื่อคนอพยพเข้าไปทำงานในตัวเมือง การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองจึงเกิดขึ้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมถูกมองข้าม ที่ดินทำกินถูกลดบทบาทและความสำคัญลง การขายที่ดินทำกินเกิดขึ้นตามมา

เมื่อมีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ในระบบการผลิตแล้ว ทำให้เกิดผลกระทบขึ้นในที่ดินทำกินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นดินแน่น คราบน้ำมัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตมากยิ่งขึ้น มีการลงทุนสูงขึ้น ในขณะที่ผลผลิตมีแนวโน้มลดลง ความบีบคั้นจึงถูกระบายลงมายังที่ดินทำกิน ซึ่งจะถูกนำออกมาขายในที่สุด

5.4.2.5 ภาวะหนี้สิน ถึงแม้ว่ารายได้ที่ได้รับจากภาคอุตสาหกรรมและบริการนั้น จะออกมาในรูปของเงินและมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับการทำงานในภาคการเกษตร แต่ชาวบ้านก็ต้องแบกรับภาระหนี้สินที่สูงขึ้น ทั้งนี้เพราะว่า ภาวะความต้องการใช้เงินมีมากกว่าเดิมด้วยอิทธิพลของความทันสมัย ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะได้เงินจากการขายที่ดินทำกินในจำนวนที่มากพอ แต่ด้วยภาวะความบีบคั้นและความรู้เท่าที่มีอยู่ของเกษตรกร ทำให้ไม่สามารถนำเงินมาสร้างมูลค่าให้เกิดดอกผลงอกเงย(surplus value)ได้ นับวันเงินจำนวนนั้นก็ยิ่งลดน้อยลง รวมทั้งการใช้จ่ายของเกษตรกรก็ไม่ได้เป็นการสร้างรากฐานทางการประกอบอาชีพในอนาคตมากนัก ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้าน ซื้อรถ ทำบุญ ใช้หนี้ เป็นต้น ซึ่งการใช้จ่ายในลักษณะดังกล่าวจะเน้นความฟุ่มเฟือยเป็นหลัก ทำให้อนาคตของเกษตรกรขาดหลักประกันที่แสดงให้เห็นว่า ตนเองจะยังคงสามารถเสาะแสวงหาเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนได้ ปัญหาดังกล่าวแสดงออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจนในปัจจุบันเช่น เมื่อเกษตรกรซื้อรถมาใช้ในขณะที่ตนเองไม่มีรายได้เสริม เมื่อเงินขายที่ดินทำกินหมดก็ไม่มีเงินเหลือพอที่จะเติมน้ำมันรถ เกษตรกรจึงจำต้องขายรถเพื่อให้มีเงินใช้จ่าย สุดท้ายเกษตรกรต้องหันมารับจ้างรายวันเพื่อให้มีเงินมาใช้จ่ายในวันหนึ่งๆ เท่านั้น ในขณะที่ค่าใช้จ่ายยิ่งจะทวีคูณ ภาวะหนี้สินก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น ในที่สุดภาวะหนี้สินก็จะกลับมาผูกมัดเกษตรกร และยิ่งจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

5.4.2.6 ตลาด ตลาดเพื่อการผลิตของเกษตรกรอยู่ที่ตัวเมืองเป็นสำคัญ เป็นทั้งตลาดจำหน่ายผลผลิตและตลาดแรงงานของคนในหมู่บ้าน ซึ่งคุณค่าของผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะถูกตีค่าออกมาเป็นเงินทั้งสิ้น ด้วยความยอมจำนนต่อประสิทธิภาพของเงินที่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งใดก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการตามลัทธิบริโภคนิยมของตนได้ ทำให้วัตถุประสงค์ของการผลิตภายในหมู่บ้านมุ่งสนองตอบต่อตลาดภายในตัวเมืองเพียงอย่างเดียว โดยมองว่า ตลาดในตัวเมืองนั้นสามารถที่จะรองรับผลผลิตและแรงงานในหมู่บ้านได้อย่างไร้ขีดจำกัด และยังให้ผลตอบแทนที่มาก ในขณะที่ความยุติธรรม ความเท่าเทียม ความเสมอภาค และสิทธิที่ควรจะได้กลับถูกมองว่า เป็นเรื่องของบุคคลอื่น เป็นเรื่องไกลตัว และไม่ใช่ประเด็นสำคัญ

5.4.2.7 การแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านจากแบบเกื้อกูล กลายมาเป็นการแลกเปลี่ยนที่ตีค่าออกมาเป็นเงินทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการจ้างแรงงาน การซื้อขายกันเอง ทั้งที่เคยช่วยเหลือกันได้เป็นอย่างดีหรือให้กันได้ด้วยความเต็มใจ เมื่อความสัมพันธ์เปลี่ยนไปการแลกเปลี่ยนในลักษณะดังกล่าวจึงเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะทุกคนคำนึงถึงถึงผลตอบแทนในรูปของเงินมากกว่าการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

เมื่อมีระบบตลาดเข้ามา การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมที่เป็นการแลกเปลี่ยนแบบสินค้าต่อสินค้า(barter system)หรือการแลกเปลี่ยนคุณค่าทางจิตใจ(sentimental value) อันเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ากับบริการโดยตรง และเป็นการแลกเปลี่ยนแบบสมดุล(balanced

reciprocity) มาเป็นระบบการแลกเปลี่ยนแบบเงินตราหรือการค้า(money or commercial exchange) ส่งผลให้ระบบการให้คุณค่าของสิ่งต่างๆ เป็นแบบเดียวกัน(standardization of values) โดยมีเงินเป็นตัวชี้วัด(indicators) ทำให้เกิดกระบวนการกลายเป็นสินค้า(commoditisation)ของสิ่งต่างๆ ในหมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินเป็นสื่อกลาง(cash economy)ในการแลกเปลี่ยน

5.4.2.8 จำนวนการถือครองที่ดิน เป็นที่แน่นอนว่า เมื่อเกษตรกรขายที่ดินทำกิน จำนวนการถือครองที่ดิน ย่อมต้องลดน้อยลง ถึงแม้จะมีเกษตรกรบางรายนำเงินส่วนหนึ่งไปซื้อที่ดินทำกินในที่ห่างไกล ซึ่งมีราคาถูกและมีที่ดินถือครองมากกว่าเดิม แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรจะไม่เปลี่ยนแปลง เพราะวิธีและรูปแบบการทำกิจกรรมในที่ดินทำกินใหม่นั้นจะเปลี่ยนไปจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปทำกิจกรรม การดูแลรักษา และความสัมพันธ์ที่มีต่อที่ดินทำกินผืนนั้นๆ ทำให้เกษตรกรใหญ่ที่ซื้อที่ดินทำกินไว้ นิยมให้คนอื่นที่มีถิ่นฐานใกล้กับที่ดินทำกินของตนเช่าทำกิจกรรมทางการเกษตรแล้วนำเอาผลผลิตที่ได้มาแบ่งออกเป็นค่าเช่าคือ 1:3 เจ้าของที่ดินทำกินได้หนึ่งส่วน ผู้เช่าได้สามส่วน

เป็นที่แน่นอนว่า การที่เกษตรกรขายที่ดินทำกินก็เพราะความคาดหวังต่อที่ดินทำกินนั้นน้อยลงและภาวะบีบบังคับต่างๆ ทำให้เกษตรกรที่ขายที่ดินทำกินจะไม่นำเงินที่ได้ไปซื้อที่ดินทำกินอีก ทำให้ในหมู่บ้านจำนวนการถือครองที่ดินลดน้อยลงและพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านก็น้อยลง เพราะพื้นที่ทำการเกษตรที่ขายให้นายทุน มีการแปรรูปไปเป็นอย่างอื่นซึ่งไม่สามารถทำการเกษตรได้ ดังที่ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.) ในปี พ.ศ.2539 ระบุว่า มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 2,880 ไร่ และลดลงอย่างมากในปี พ.ศ.2542 ซึ่งมีอยู่เพียง 1,147 ไร่ อัตราการลดลงคิดเป็นร้อยละ 60.17 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นอัตราการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรมีสูง การถือครองที่ดินทำกินน้อยลง

จำนวนที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมลดน้อยลง ส่วนหนึ่งเกิดจากการแปรรูปที่ดินทำกินของนายทุน และส่วนหนึ่งเกิดจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 ประเด็นนี้จะส่งผลเกื้อหนุนกัน นั่นหมายความว่า เกษตรกรได้เปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพไปเป็นอย่างอื่น มีการอพยพย้ายถิ่น และมีการเช่าที่ดินทำกินมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถิติข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.)ปี พ.ศ.2539 และ ปี พ.ศ.2542 ในประเด็นการประกอบอาชีพ ซึ่งไม่มีครัวเรือนใดประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวเลย อาชีพค้าขายอย่างเดียวเพิ่มจาก 16 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2539 มาเป็น 41 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2542 อาชีพรับจ้างเพียงอย่างเดียวมีมากถึง 43 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2542 และมีจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพเพิ่มจาก 186 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2539 มาเป็น 199 ครัวเรือนในปี พ.ศ.2542 จากจำนวนการถือครองที่ดินทำกินของเกษตรกรที่น้อยลง ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองไปสู่การทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ มีการรับ

จ้างรายวันสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยมีมา รวมทั้งเกิดภาวะความ ตึงเครียดในสังคมมากขึ้น เพราะภาวะความเร่งรีบของการประกอบอาชีพแบบใหม่ นั่นเอง

5.4.2.9 การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้แรงงานและการบริโภคนั้น กลายมาเป็นความเกินจำเป็นในวิถีชีวิตใหม่ที่กระตุ้นให้คนทำงานแข่งกับเวลา ในขณะที่การเลี้ยงสัตว์ไม่ว่าจะเป็น วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น จะต้องมีเวลาดูแลเอาใจใส่และมีพื้นที่ในการเลี้ยง รวมทั้งสัตว์บางชนิดที่แต่เดิมเลี้ยงไว้เพื่อใช้งานอย่างเช่น วัวและควาย ต่างก็ไม่ได้เกิดประโยชน์ขึ้นเลยในการทำงานในเมือง วัฒนธรรมที่เกิดจากความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์สูญหายไปด้วย เช่น ประเพณีสู่ขวัญวัวควาย เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบทั้งด้านความสัมพันธ์และด้านจิตใจของชาวบ้าน ถึงแม้ว่าจะเลี้ยงสัตว์อยู่บ้างในบางครอบครัว แต่ประโยชน์ของสัตว์เหล่านี้ก็เปลี่ยนแปลงไปจากเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานและบริโภค ก็กลายมาเป็นเลี้ยงไว้เพื่อขายเป็นสำคัญ แต่ก็มีสัตว์เลี้ยงบางชนิดที่ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นคือ สุนัขและแมว ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เป็นเพื่อนและให้เฝ้าบ้าน อันเป็นความเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมอย่างหนึ่งของชาวบ้าน เพราะแต่ก่อนชาวบ้านจะผูกพันกับสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ก็เปลี่ยนมาเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้านแทน

5.4.2.10 รายได้ รายได้ของชาวบ้านจะเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับการทำงานในภาคการเกษตร ซึ่งการประกอบทำอาชีพในเอง รายได้จะคงที่และแน่นอน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นจะมีมากกว่าการทำงานในภาคการเกษตร ทั้งนี้เพราะว่าการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น ปัจจัยหนึ่งมาจากความต้องการเป็นแบบสังคมเมือง และอาชีพใหม่ก็ยิ่งเอื้อต่อการรับเอาวิถีชีวิตของสังคมเมืองเข้ามามากยิ่งขึ้น นั่นหมายความว่ารายจ่ายก็จะมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่รายรับนั้นคงที่ไม่เหมือนกับวิถีชีวิตแบบเดิมที่เน้นความพอเพียง(sufficiency)เป็นสำคัญ แต่วิถีชีวิตแบบใหม่จะปลุกเร้าให้เกิดการบริโภคนิยมและวัตถุนิยมที่มากขึ้น ดังนั้นแม้ชาวบ้านจะมีรายได้เพิ่มขึ้นรายจ่ายก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน เมื่อเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตแบบเดิม ทำให้ชาวบ้านจะยิ่งแบกรับภาระหนี้สินมากขึ้นในทุกๆ ด้าน ส่งผลให้รายรับกับรายจ่ายขาดความสมดุล ก่อให้เกิดความยุ่งยากลำบากและความบีบคั้นมากกว่าวิถีชีวิตแบบเดิมเสียอีก แต่อย่างไรก็ตาม ความพอใจ(satisfaction)ย่อมเป็นแรงกระตุ้นพลังเสมอ แม้ว่าชาวบ้านจะรับภาระมากแต่ก็เกิดความพึงพอใจ ทั้งนี้เพราะว่าความคิดแบบเมืองนั้นได้ครอบงำเอาไว้ โดยมีเหตุผลว่า ถึงอย่างไรก็ยังสบายกว่าการทำงานในภาคการเกษตรที่ต้องสู้แดดสู้ฝน หลังสู้ฟ้าหนาสู้ดิน

จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค.)ปี พ.ศ.2539 และปี พ.ศ.2542 สามารถชี้ให้เห็นว่ารายได้ของชาวบ้านมีแนวโน้มสูงขึ้นจากเดิมมากดังเช่น รายได้จากการค้าขายอยู่ที่ 60,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือนในปี พ.ศ.2539 เพิ่มมาเป็น 80,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือนในปี พ.ศ.2542 อาชีพรับจ้างเพิ่มจาก 84,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือนในปี พ.ศ.2539 มาเป็น 100,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือนในปี

พ.ศ.2542 ค่าจ้างแรงงานจากวันละ 130 บาทในปี พ.ศ.2539 เพิ่มมาเป็น 150 บาทต่อวันในปี พ.ศ.2542 จากข้อมูลแม้จะสามารถชี้ให้เห็นว่า รายได้ของชาวบ้านมีสูงขึ้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวบ้านยิ่งเผชิญกับภาวะหนี้สินที่สูงขึ้นเป็นทวีคูณ และเกิดความอับจนปัญญามากกว่าในอดีตจากที่เคยประกอบอาชีพในภาคการเกษตรหลายเท่าตัว ทั้งนี้เพราะว่า ความต้องการของชาวบ้านก็เปลี่ยนแปลงไป รายจ่ายของครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มสูงขึ้น การใช้จ่ายกับสินค้าฟุ่มเฟือยมีสูง เมื่อรายจ่ายไม่สมดุลกับรายรับภาวะความตึงเครียดจึงเกิดขึ้น ความอับจนปัญญาก่อตัวขึ้น ส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพกายและสุขภาพจิตของชาวบ้าน ปัญหาจากทุกสารทิศถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านได้ละทิ้งรากฐานของการดำรงวิถีชีวิตตามแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม เกิดสุญญากาศทางวัฒนธรรมของชุมชน เมื่อรากฐานทางวัฒนธรรมพังลงที่พึ่งพิงที่เคยมีของชาวบ้านก็พังทลายลงเช่นเดียวกัน

5.4.2.11 การรวมกลุ่มกันทางสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อวิถีชีวิตแบบใหม่ บังคับให้แต่ละคนใจจดจ่ออยู่กับงานของตัวเองไม่มีเวลาที่จะมาปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ส่งผลให้ไม่เกิดการรวมกลุ่มกันทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจัยหนึ่งคือ ชาวบ้านไม่ได้ทำงานในหมู่บ้านหรือในภาคการเกษตรที่มีความจำเป็นพอที่จะรวมกลุ่มกัน การรวมกลุ่มจึงเป็นการเสียเวลาเปล่า ถึงแม้ว่าจะมีการสนับสนุนการรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจจากทางราชการ เช่น ธนาคารข้าว กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น ก็ไม่ได้รับความสนใจและไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในชุมชนได้ เพราะการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน และชาวบ้านก็ไม่มีเวลาที่จะมาดำเนินกิจกรรมเหล่านี้

การรวมกลุ่มกันทางสังคมและเศรษฐกิจในหมู่บ้านก็เปลี่ยนแปลงไป จากการรวมกลุ่มกันเพื่อพึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจ มาเป็นการรวมกลุ่มเพื่อเน้นประโยชน์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ รูปแบบการรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่อาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติมาสู่การอาศัยความเท่าเทียมกันในชนชั้นทางสังคม ลักษณะของกลุ่มที่เกิดขึ้นจึงเปลี่ยนแปลงไปเช่น กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มสหกรณ์ยา กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) เป็นต้น ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยชาวบ้านจะเข้ารวมกลุ่มต่างๆ ก็ต่อเมื่อกลุ่มนั้นสามารถสนองตอบต่อความต้องการของตนเองได้ และกลุ่มนั้นเป็นกลุ่มคนที่มีชนชั้นทางสังคมอยู่ในระดับเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ ทางสังคม จึงจะตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่ม

จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกร ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป อันสืบเนื่องมาจากวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมือง ทำให้รูปแบบเศรษฐกิจดั้งเดิมขาดการสานต่อและกลายเป็น

ส่วนเกินที่ไม่ต้องการ ก่อให้เกิดการนำเอารูปแบบเศรษฐกิจแบบใหม่เข้ามาสู่ชุมชน นั่นคือ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม(capitalism)ที่เน้นผลกำไรเชิงธุรกิจเป็นสำคัญ และวิถีชีวิตแบบใหม่ยังเป็นตัวกระตุ้น(motivate)เร่งเร้ากระบวนการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาสู่ชุมชนเร็วขึ้น ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนไปสู่ความยุ่งยากสลับซับซ้อน(complicated) ทำให้รูปแบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมโดนทำลายลง ถูกรูปแบบเศรษฐกิจที่เน้นการเอารัดเอาเปรียบและความเห็นแก่ตัวเข้ามาแทนที่ ทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรต้องดิ้นรนมากขึ้น รายรับมากขึ้นรายจ่ายก็เพิ่มมากกว่า ภาวะหนี้สินเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลกระทบทั้งต่อร่างกายและจิตใจของชาวบ้าน ภาวะความตึงเครียดในตัวบุคคลและสังคมมีสูง และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนถูกทำลายลงด้วยน้ำมือของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นเมือง

5.4.3 ด้านการเมืองการปกครอง

การเมืองการปกครอง แต่เดิมใช้ความอาวุโสผ่านระบบเครือญาติและความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นผู้นำตามธรรมชาติ เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงผู้อาวุโสถูกให้อยู่ในฐานะแค่ผู้มีพระคุณ การตัดสินปัญหาและข้อขัดแย้ง จะถูกพิพากษาโดยกระบวนการทางกฎหมายผ่านทางผู้นำที่เป็นทางการคือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทั้งนี้เพราะรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้ระบบการพิพากษา(judgment)แบบเดิมขาดความเชื่อมั่นในการยุติข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี(peaceful) ความรู้และความเท่าทันกันของคนในหมู่บ้านมีสูงขึ้น รวมทั้งข้อพิพาทที่เกิดขึ้น มีแนวโน้มที่รุนแรงมากขึ้น

5.4.3.1 รูปแบบการปกครองและประเภทผู้นำ การปกครองในหมู่บ้านจะเน้นการปกครองโดยผ่านผู้นำที่เป็นทางการ เพราะกลุ่มคนเหล่านี้สามารถนำไปสู่การอ้างอิง(reference)ได้เมื่อเกิดการพิพากษาข้อขัดแย้งด้วยกระบวนการทางกฎหมาย นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาในชุมชนบางกรณีผู้รักษากฎหมายจะเข้ามาดำเนินการโดยตรง ซึ่งจะเป็นปัญหาในระดับใหญ่ที่มีอยู่ในทุกหมู่บ้านเช่น ยาเสพติด การพนัน อาชญากรรม เป็นต้น เมื่อรูปแบบการปกครองเปลี่ยนแปลงไป ผู้นำตามธรรมชาติเช่น ผู้อาวุโส มรรคทายก ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ก็ถูกลดบทบาทลงและถูกมองข้ามไป ทั้งนี้เพราะผู้นำเหล่านี้จะใช้หลักความสัมพันธ์มาช่วยไกล่เกลี่ย ซึ่งไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในหมู่บ้าน ทำให้ผู้นำตามธรรมชาติหมดหน้าที่และความสำคัญลง กลายมาเป็นเพียงปูชนียบุคคลในหมู่บ้านเท่านั้น

จากรูปแบบการปกครองเชิงอุปถัมภ์ กลายมาเป็นการปกครองที่เน้นบทบัญญัติตามกฎหมาย มีการใช้สิทธิของตนเองในการรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนตามกฎหมายมากขึ้น เป็นการปกครองที่เน้นความถูกต้องตามกฎหมาย มากกว่าการใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นตัวตัดสิน มีการแบ่งแยกผลประโยชน์อย่างชัดเจนมากกว่าการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งรูปแบบการปกครองจะเปลี่ยนไปสู่

ความต้องการได้รับผลประโยชน์ รักษาผลประโยชน์ และการสนองตอบความต้องการของบุคคลมากขึ้น

เมื่อวิธีการแก้ไขปัญหาเปลี่ยนไป ทำให้ทุกคนเกิดความคิดในการรักษาสิทธิของตนเองและผลตอบแทนที่จะได้รับ เมื่อมีผู้ละเมิดสิทธิของตนเองภายใต้กฎเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด ทำให้ความสัมพันธ์ของคนเปลี่ยนแปลงไป ทุกคนระวังตัวมากขึ้นในขณะที่ความไว้วางใจในกันและกันลดน้อยลง เกิดการระแวดระวังกันเอง คอยจับตาดูว่าใครที่ละเมิดสิทธิของตนเองบ้าง ในขณะเดียวกันก็จะระวังไม่ให้ตนเองไปละเมิดสิทธิของคนอื่น

5.4.3.2 องค์กรหรือกลุ่ม การรวมกลุ่มก็เปลี่ยนไป จากกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ก็กลายมาเป็นกลุ่มเป็นทางการเช่น กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มพรรคการเมือง เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะแตกต่างจากกลุ่มที่เคยมีมาในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากว่า กลุ่มที่เคยมีในอดีตไม่สนองตอบความต้องการตามแบบวิถีชีวิตใหม่ของคนในหมู่บ้านเท่าใดนัก เพราะวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นกลุ่มที่เกิดขึ้นก็จะเปลี่ยนแปลงไป ตามรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ของคนกลุ่มใหม่ที่มีความสนใจและประโยชน์ร่วมกัน

การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในหมู่บ้านมีลักษณะที่เป็นทางการมากขึ้น ทั้งนี้เพราะว่า กลุ่มทางการจะรักษาผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกได้มาก มีการวางกฎเกณฑ์ในการเข้าร่วมของสมาชิกและการดำเนินงานที่ชัดเจน ทำให้กลุ่มที่เกิดขึ้นจะเป็นกลุ่มเฉพาะในเรื่องนั้นๆ แตกต่างจากกลุ่มที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับที่แน่นอนตายตัว มีรูปแบบการสัมพันธ์กันในแนวราบคือ ทุกคนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและทุกคนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ไม่มีการวางตำแหน่งหรือแบ่งประเภทของคนในกลุ่มออกเป็นส่วนต่างๆ ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เช่น กลุ่มละแวกบ้าน กลุ่มหนองทุ่ม เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีสถานที่ในการ แลกเปลี่ยนพบปะพูดคุยกันไม่แน่นอนเช่น ตามต้นไม้ ตามครัวเรือน เป็นต้น และไม่มีกำหนดเวลาในการพบปะกัน จะมีปฏิสัมพันธ์กันในทุกโอกาส เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการ แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่อกัน ซึ่งการรวมกลุ่มในลักษณะนี้จะเน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาอาศัยกัน และไม่มีผลตอบแทนแน่นอนชัดเจนในการเข้าร่วมเป็นสมาชิก ทำให้กลุ่มที่เกิดขึ้นไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของคนได้ เท่ากับรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบใหม่ ที่มีกฎเกณฑ์ วัตถุประสงค์ เป้าหมายและผลตอบแทนที่ชัดเจนแน่นอน

5.4.3.3 การแจ้งข่าวสาร กระบวนการแจ้งข่าวสาร การสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านก็เปลี่ยนไป การรับรู้ข่าวสารของชาวบ้านจะผ่านสื่อที่สำคัญคือ โทรทัศน์ ซึ่งมีอยู่ในทุกครัวเรือน อันเป็นสื่อที่มีช่องทางการนำเสนอมาก ชาวบ้านสามารถเลือกรับข่าวสารผ่านสื่อนั้นได้ ทำให้สื่อโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพราะเป็นสื่อที่มีความทันสมัย

และทันเหตุการณ์มากที่สุด รองลงมาคือการรับข่าวสารผ่านความสัมพันธ์ของบุคคล ซึ่งจะมีการปฏิสัมพันธ์กันเป็นกลุ่ม และมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันอยู่ตลอดเวลา การประชาสัมพันธ์ข่าวสารจากทางราชการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ หอกระจายข่าวของหมู่บ้านและการติดประกาศประชาสัมพันธ์ตามสถานที่ต่างๆ ทำให้ข่าวสารที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีความคลอบคลุม อย่างไรก็ตาม ข่าวสารที่มากับสื่อเหล่านี้ก็มีทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ซึ่งข่าวสารที่ดีมีประโยชน์มักจะไม่ค่อยเป็นที่สนใจของคนในหมู่บ้าน เท่ากับข่าวสารที่ให้ความบันเทิง ทำให้แม้ว่าชาวบ้านจะมีช่องทางรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น แต่ก็เป็นการรับเฉพาะข่าวสารที่ให้ความบันเทิงเท่านั้นเช่น ละคร เกมโชว์ คอนเสิร์ต เป็นต้น ทำให้การรับเอาข้อมูลข่าวสารนั้นไม่เกิดประโยชน์มากนัก อีกทั้งข่าวสารเหล่านั้นยังแฝงวัฒนธรรมเมืองเข้ามาด้วยไม่ว่าจะเป็น ความทันสมัย วัตถุนิยม และบริโภคนิยม ซึ่งจะส่งผลให้ความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่แปลกแยกจากวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น

จากการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการรวมกลุ่ม ทำให้กระบวนการในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยมีการปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันในแนวราบ ก็เปลี่ยนมาเป็นการประชาสัมพันธ์ในแนวดิ่งจากบนลงล่าง(Top-down) ซึ่งการแจ้งข่าวสารในลักษณะนี้ จะส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อข่าวสารนั้นๆ ของชาวบ้าน เป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียวโดยไม่มีการโต้ตอบแลกเปลี่ยนระหว่างกันและกัน รวมทั้งไม่มีหลักประกันที่แน่นอนว่า ข่าวสารที่ให้ไปนั้นจะถึงชาวบ้านหรือไม่ และข่าวสารบางเรื่องที่นำมาประชาสัมพันธ์ จะเป็นการประชาสัมพันธ์เฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเท่านั้นเช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) เป็นต้น ทำให้เมื่อมีการประชุมก็จะเรียกประชุมเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่ทุกคนมีสิทธิในการเข้าร่วมประชุม ส่งผลให้เกิดความไม่ครอบคลุมของข้อมูลข่าวสารในหมู่บ้านได้

5.4.3.4 การมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของชาวบ้าน กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของชาวบ้านก็ลดน้อยลง ทั้งนี้เพราะว่า ความสนใจของชาวบ้านอยู่ที่การแสวงหารายได้เท่านั้น เวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจึงมีน้อย แม้จะมีเวลาในการรับข้อมูลข่าวสารบ้าง แต่ก็เป็นการเลือกรับข่าวสารที่ไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองมากนัก เมื่อความเร่งด่วนของวิถีชีวิตแบบใหม่บังคับให้จะต้องทำงานแข่งกับเวลา และรูปแบบการประกอบอาชีพที่เอื้อเฉพาะรายได้และการสนองตอบความทันสมัยที่มีอยู่ในเมืองเท่านั้น ทำให้ชาวบ้านมองเรื่องของการเมืองการปกครองเป็นเรื่องไกลตัวและเป็นเรื่องที่ไร้สาระ ทั้งนี้ประเด็นหนึ่งมาจากการที่รูปแบบการเมืองการปกครองเองก็ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของชาวบ้านได้เท่าใดนัก ทำให้ความคาดหวังต่อการเมืองการปกครองของชาวบ้านมีน้อยลง

จากข้อมูลรายงานผลการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)ในปี พ.ศ.2539 ได้สรุปไว้ว่า การมาใช้สิทธิเลือกตั้งของชาวบ้านนั้นมีมาใช้สิทธิจำนวน 687 คน จากจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด 1,033 คน คิดเป็นร้อยละ 66.50 ของจำนวนผู้มีสิทธิทั้งหมด และจากข้อมูลการเลือกตั้งกำนันตำบลศิลาเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2543 มีจำนวนผู้มาใช้สิทธิ 588 คน จากจำนวนผู้มีสิทธิทั้งหมด 1,329 คน คิดเป็นร้อยละ 44.24 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด จะเห็นได้ว่า แนวโน้มของการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของชาวบ้านนั้นลดน้อยลง ประเด็นสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพที่ต้องเดินทางออกจากถิ่นฐานเดิมหรือออกจากหมู่บ้านไปทำงานที่อื่น ทำให้การรับรู้ข่าวสารและความเคลื่อนไหวของหมู่บ้านลดน้อยลง อีกทั้งวิถีชีวิตที่ต้องเร่งร้อนแข่งกับเวลาทำให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง จึงน้อยลงตามไปด้วย

จะเห็นว่า เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้รูปแบบการปกครอง ประเภทผู้นำ องค์กรหรือกลุ่มทางการเมืองการปกครอง กระบวนการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากรูปแบบการประกอบอาชีพที่มีผลประโยชน์ขึ้นอยู่กับแรงงานและเวลา ความเร่งร้อนของการประกอบอาชีพเองก็ไม่ได้สนับสนุนหรือเอื้อต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองมากนัก และสถาบันการเมืองการปกครองเองก็ไม่ได้สนองตอบความต้องการของชาวบ้านเท่าใด ความรู้สึกของชาวบ้านต่อการเมืองการปกครองก็เปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองก็เปลี่ยนไปสู่การถูกบังคับด้วยกฎหมายให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งในการเมืองการปกครองเท่านั้น ทำให้วัฒนธรรมการเมืองการปกครองที่เคยมีมาแต่อดีตไม่ว่าจะเป็น ระบบอุปถัมภ์ ระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส เป็นต้น ถูกลดบทบาทลงและสูญสลายไป ในขณะที่วิถีชีวิตแบบใหม่ของเกษตรกร เป็นวิถีชีวิตที่เน้นกฎเกณฑ์และอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์และสิทธิของตนเอง ทุกคนมองเห็นความสำคัญของกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่จะต้องบัญญัติไว้เป็นข้อตกลงร่วมกันของสังคม ภายใต้การสร้างสรรค์ผลประโยชน์ให้แก่ตน แต่ในทางปฏิบัติและการแสดงออกทางพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของชาวบ้านลดน้อยลง โดยมองว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัวและไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง อันเป็นความขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความต้องการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมความเห็นแก่ตัวเริ่มมีมากขึ้น การเอารัดเอาเปรียบและการแสวงหาผลประโยชน์จากกันและกันมีสูงขึ้น

5.4.4 ด้านวัฒนธรรม

ที่ดินทำกินเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ตามแนวคิดนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม(Cultural ecology concept) ที่มองว่า สิ่งแวดล้อมรอบตัวจะมีผลต่อพฤติกรรมและการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวทำให้มองว่า วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับที่ดินทำกินของตนเอง เมื่อเกษตรกรขายที่ดินทำกินจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต ย่อมจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนด้วย

เมื่อวัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กัน ระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว การรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนเข้ามาตามหลักของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory) ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม ก่อให้เกิดการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของโครงสร้างทางสังคมตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่(Structure-Function Theory) เพื่อให้สังคมสามารถดำเนินและดำรงอยู่ได้

5.4.4.1 ภาษา ที่ใช้ในการสื่อสารยังคงเป็นภาษาไทยอีสาน แต่จากระบบการศึกษา การรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อ และการปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน ทำให้เกิดความหลากหลายทางภาษาในหมู่บ้าน รวมทั้งการอพยพเข้ามาของบุคคลภายนอก ทำให้ภาษาที่ใช้อยู่ในชุมชนถูกวัฒนธรรมทางภาษาของสังคมอื่นเข้าครอบงำ(possess) ทำให้ภาษาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การผสมผสานระหว่างภาษาไทยกลางกับภาษาไทยอีสานมากขึ้น ภาษาไทยกลางเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นเช่น การร้องเพลง การพูดในงานพิธี พิธีกรที่ทำหน้าที่ในงานต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งการพูดคุยของเด็กและวัยรุ่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบการศึกษา การอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านของคนภายนอกก็ทำให้วัฒนธรรมทางภาษาในหมู่บ้านมีความหลากหลายมากขึ้นเช่น ไทยกลาง ไทยอีสาน ญ้อ ไทยโคราช เป็นต้น

การผสมผสานทางภาษาทำให้วัฒนธรรมทางภาษาถูกหลงลืม ไม่ได้รับการถ่ายทอด และสูญหายไปเช่น คำเซิ้งบั้งไฟ คำผะหญา หรือเพลงพื้นบ้านต่างๆ อันเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นอย่างมาก เพราะวัฒนธรรมเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และการให้คุณค่าต่อสิ่งรอบตัวของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการถ่ายทอดและยังคงดำรงอยู่ในบางส่วนของวัฒนธรรมในสังคม แต่คุณค่าและบทบาทของสิ่งเหล่านี้ก็ลดน้อยลง จากสิ่งที่แสดงออกถึงความผูกพันระหว่างคนกับคนและคนกับธรรมชาติ ที่มีความผูกพันทั้งในด้านกายภาพ ชีวภาพ และจิตวิญญาณ ก็กลายมาเป็นเพียงสิ่งที่ให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน และความตลกขบขัน สุนทรียภาพทางภาษาที่เรียบเรียงออกมาได้อย่างลงตัว มีความสละสลวยก็กลายมาเป็นคำลามก หยาบคาย(obscene)แทน ทำให้

ภาษาท้องถิ่น(dialect)เกิดการผสมผสานกับภาษาอื่น เอกลักษณ์ทางภาษาถูกทำลายลง ภาษาประจำชาติหรือภาษาทางราชการเข้ามาแทนที่ เนื่องมาจากการให้คุณค่าของภาษาทางราชการผ่านระบบการศึกษา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลเสียทำให้ภาษาดั้งเดิมถูกทำลายลง ในขณะที่เป็นผลดีต่อการสื่อสารกับคนในสังคมอื่น อันเป็นการแสดงออกถึงความรู้ สติปัญญา และการมีการศึกษา ตามแนวคิดความทันสมัยแบบเมือง

5.4.4.2 การแต่งกายและการประดับตกแต่ง การแต่งกายของคนในหมู่บ้านมีความหลากหลาย และไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในการแต่งกาย เป็นลักษณะการแต่งกายที่เหมือนกับคนในสังคมเมือง ที่เป็นการแต่งกายโดยเสื้อผ้าสำเร็จรูปจากโรงงาน ด้วยผ้าใยสังเคราะห์ การซื้อเสื้อผ้าในเมืองใส่จะมีมากกว่าการทอใช้เอง ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาในการทอผ้านั้นคนรุ่นใหม่ไม่ได้เรียนรู้ไว้ รวมทั้งความจำเป็นในการประกอบอาชีพแบบใหม่ที่ไม่เอื้อต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคนในหมู่บ้านตามแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้นการแต่งกายจึงถูกกำหนดโดยเสื้อผ้าแบบใหม่ ที่มีอยู่ในตัวเมือง ทั้งนี้สื่อสารมวลชน(mass media)ก็มีบทบาทในการเป็นตัวแบบในด้านการแต่งกายโดยเฉพาะดาราหรือตัวละครที่แสดงในละครเรื่องต่างๆ รวมทั้งการประดับตกแต่งที่มุ่งเน้นสิ่งที่ บ่งบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งทองคำ ก่อให้เกิดการใช้จ่ายในเรื่องการแต่งกายและการประดับตกแต่งของชาวบ้านมีมากขึ้น มุ่งเน้นตามสมัยนิยม มีราคาแพง เกิดความหรูหราฟุ่มเฟือย การให้ความหมายของการแต่งกายและการประดับตกแต่งเหมือนในอดีตก็เปลี่ยนไป มีความสลับซับซ้อนและพิถีพิถันมากขึ้น โดยมีการเน้นที่สีสันและรูปแบบรูปทรงเป็นสำคัญ ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ทางการแต่งกายในการเข้าร่วมงานพิธี อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์ของการแต่งกายในการเข้าร่วมพิธีกรรมที่สำคัญก็ยังคงมีอยู่ตามแบบดั้งเดิมเช่น การนุ่งผ้าไหมที่ทอด้วยมือในการเข้าร่วมงานแต่งงาน เป็นต้น แต่ก็เป็นการแสดงออกของกลุ่มชนชั้นทางสังคมมากกว่าการให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่มีต่อพิธีกรรมนั้นๆ

การซื้อขายเสื้อผ้าเกิดขึ้นแทนการทอใช้เองในครัวเรือน ทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือนถูกทำลายลง ความรู้ ภูมิปัญญาในการทอผ้าไม่ได้รับการสานต่อจากคนรุ่นใหม่ เครื่องมือและอุปกรณ์การทอผ้าของครัวเรือนกลายมาเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความทรงจำและสิ่งกีดขวาง บทบาทของผู้หญิงที่ทอผ้าในครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำงานในเมืองหรือการทำงานนอกครัวเรือน นอกจากนี้ลักษณะการแต่งกายและการประดับตกแต่งที่เปลี่ยนแปลงไป ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนและสภาพจิตใจของคนด้วย ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาแพง การประดับตกแต่งร่างกายด้วยวัตถุอันมีค่า ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ก่อให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมขึ้น การแต่งกายเปลี่ยนไปเป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวยและความสำเร็จของคน ก่อให้เกิดสภาพจิตใจที่ดูถูกดูแคลนการแต่งกายแบบดั้งเดิม เกิดการเปรียบเทียบ

กับบุคคลอื่น รวมทั้งส่งผลให้เกิดการกระตุ้นวิถีชีวิตเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านี้มา ประดับตกแต่งร่างกายของตนเอง ก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว การเอารัดเอาเปรียบกัน และการแสวงหาเงินตราเพื่อมาใช้จ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือยเหล่านี้ เกิดภาวะหนี้สินและวัตถุนิยมหรือติดยึดกับรูปธรรมที่มองเห็น เป็นการก้าวไปสู่ความทันสมัยและบริโภคนิยมของคน เกิดวิถีชีวิตที่ต้องการสนองตอบต่อสิ่งเหล่านี้

5.4.4.3 ลักษณะบ้านเรือน เปลี่ยนไปสู่การสร้างบ้านเรือนที่ใหญ่โต รูปทรงทันสมัย นิยมทำตัวบ้านด้วยปูนซีเมนต์ มีการล้อมรั้วที่แน่นหนา มีเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้านครบครัน ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ถึงความมีหน้ามีตาและความร่ำรวยของครัวเรือนนั้น เป็นการรับเอาวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนมาจากภายนอกชุมชน อีกทั้งไม้ที่เคยใช้เป็นวัสดุสำคัญในการสร้างบ้านก็ขาดแคลนและมีราคาแพง การมีหมู่บ้านจัดสรรในหมู่บ้านก็เป็นตัวแปรอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้รูปลักษณ์ของบ้านเรือนสมัยใหม่กลายมาเป็นตัวแบบของบ้านเรือนในหมู่บ้าน

ลักษณะบ้านเรือนที่เปลี่ยนไป ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ทุกคนต่างอยู่เฉพาะในบ้านของตนเอง รั้วบ้านเองก็ยังเป็นตัวกำหนดขอบเขตในการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ความห่างเหินและความเกรงใจมีสูงขึ้น อีกทั้งรูปลักษณ์ของบ้านแบบสมัยใหม่ ยังทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงเช่น กระแสลม แสงแดด เป็นต้น ทำให้เกิดการเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติและค่าใช้จ่ายต่อเครื่องอำนวยความสะดวกมีสูงขึ้นเช่น กระแสไฟฟ้า แอร์พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น รวมทั้งยังเป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยแบบสังคมเมืองมากขึ้นอีกด้วย

5.4.4.4 ภูมิปัญญา เนื่องจากที่ดินทำกินของเกษตรกรได้เปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการถือครองไป ทำให้ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพไม่ได้รับการสานต่อหรือพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ เกิดการชะงักงันทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการสูญสลายทางภูมิปัญญา อีกทั้งการประกอบอาชีพรูปแบบใหม่ ก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาภูมิปัญญาจากภาคการเกษตร แต่มุ่งพึ่งพาความสามารถเฉพาะด้านเท่านั้น ระบบวิถีชีวิตใหม่ยังเป็นตัวทำลายภูมิปัญญาดั้งเดิมในหมู่บ้านอีกด้วย อันมีสาเหตุมาจากวิถีชีวิตแบบใหม่นั้นชี้นำ(persuade)ให้วิถีชีวิตก้าวไปสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น ความคาดหวังแบบสังคมเมืองจึงมีสูง ภูมิปัญญาดั้งเดิมถูกมองข้ามไป ถึงแม้จะมีการเก็บรักษาและอนุรักษ์ผลผลิตทางภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมไว้ แต่ก็เป็นการเก็บรักษาไว้ในรูปของสัญลักษณ์แห่งอดีตกาลเท่านั้น เนื่องจากจิตวิญญาณที่ผูกพันกับภูมิปัญญาเหล่านั้นได้ถูกความทันสมัยทำลายลงอย่างสิ้นเชิง

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพที่สั่งสมกันมา รวมทั้งภูมิปัญญาในด้านอื่นๆ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน การอบรมสั่งสอน การขัดเกลาทางสังคม การเรียนรู้ การรักษาโรค การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการประกอบอาชีพในภาคการเกษตรจะมีการสั่งสมภูมิปัญญามาตลอด ทั้งนี้เพราะเป็นการประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์การควบคุมและการคาด

คำนวณของมนุษย์ จึงเกิดการสร้างสรรค์ทางประเพณีและพิธีกรรมขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันทางจิตใจของชาวบ้าน รวมทั้งมีการผลิตเพื่อการบริโภคที่เกื้อกูลธรรมชาติเพื่อผลในการผลิตระยะยาว เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย มีการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เกิดการผลิตที่เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ ส่งผลให้ระบบนิเวศน์วิทยาตามธรรมชาติถูกทำลายลง มีการลงทุนที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ภาวะหนี้สินจึงตามมา และการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและบริการยังทำให้ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพถูกทำลายลง กระบวนการสร้างปราชญ์ชาวบ้าน ที่เน้นประสบการณ์และการถ่ายทอดทางความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง กลายมาเป็นการให้คุณค่าความรู้ผ่านทางระบบการศึกษามากขึ้น ปราชญ์ชาวบ้านจึงกลายเป็นเพียงผู้สูงอายุที่คอยพึ่งพิงคนอื่นในสังคม การอบรมสั่งสอน การขัดเกลาทางสังคม ที่คนในครัวเรือนและเครือญาติจะช่วยกันถ่ายทอดไปสู่สมาชิกใหม่ ก็กลายมาเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ ในสังคม การรักษาโรคที่เน้นการรักษาแบบแผนปัจจุบันที่รวดเร็วและเห็นผลไว ไม่ยุ่งยาก สะดวกสบาย กว่าการรักษาแบบแผนโบราณ ทำให้ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคสูญหายไป ทั้งๆ ที่เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมในการรักษาพยาบาลแบบแผนปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนความสัมพันธ์ทางกายภาพ ชีวภาพ และจิตวิญญาณ กลายมาเป็นเครื่องชี้วัดทางสังคมและทางเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้าน ซึ่งผลกระทบเหล่านี้ทำให้คุณค่าของวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่มีอยู่กลายเป็นแค่สัญลักษณ์แห่งความล้าสมัย ทำให้รากฐานทางสังคมของหมู่บ้านสูญหายหรือหยุดชะงักไป ขณะที่วัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาสู่หมู่บ้านนั้น เป็นการรับเข้ามาทั้งรูปแบบและวิธีการ ทำให้สังคมขาดรากฐานที่สำคัญในการปูพื้นฐานทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมเก่า สังคมขาดที่ยึดเหนี่ยว คนในสังคมขาดวิจารณญาณในการรับเลือก ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมที่นับวันจะแก่งแย่งแข่งขันกัน เอารัดเอาเปรียบกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน นับถือวัตถุและเงินตรา ขาดที่พึ่งทั้งทางกายและจิตใจ สุดท้ายสังคมหมู่บ้านก็จะพังทลายลง ชาวบ้านก็จะประสบกับปัญหาความล้มเหลวในการดำรงชีวิตในอนาคต

วัฒนธรรมพื้นบ้านทางความเชื่อ ก็ถูกทำลายลงไม่ว่าจะเป็น การนับถือผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า เป็นต้น อันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกเพื่อเป็นหลักประกันทางจิตใจของคนในสังคมที่มีต่อการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ และความคาดหวังในอนาคต เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกทำลายลง ระบบคุณค่าทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนก็จะถูกทำลายลงไปด้วย ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ การเคารพบูชา และความเชื่อมั่นที่มีอยู่เปลี่ยนไปเป็นการดูถูก ดูหมิ่นดูแคลน เหยียดหยาม และการเอารัดเอาเปรียบต่อสิ่งรอบข้าง ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมการทำลายล้างและความเห็นแก่ตัว ภายใต้ความคิดของการแลกเปลี่ยนในเชิงธุรกิจ ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในทุกส่วนของสังคม ความหวาดระแวงซึ่ง

กันและกันมีสูง ทุกคนไม่ไว้วางใจและเชื่อใจกันเหมือนเดิม ทุกคนพร้อมที่จะเอารัดเอาเปรียบกันในทุกโอกาส เพื่อให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นหรืออยู่รอดได้ในสังคมที่มีความตึงเครียดและแก่งแย่งกันนี้

5.4.4.5 วัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่แสดงออกมาในรูปของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ก็ลดบทบาทลง เนื่องจากความคิดแบบสมัยใหม่ที่เน้นภาพลักษณ์ทางวัตถุมากกว่าทางจิตวิญญาณ ทำให้ความเชื่อ แบบแผนจารีตประเพณีบางอย่างสูญสลายไป การประกอบพิธีกรรมหายไปหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม ดังเช่น ประเพณี 12 เดือน หรือฮีต 12 ที่ปัจจุบันยังคงหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่ประเพณีเท่านั้น เป็นต้น ซึ่งประเพณีที่หลงเหลืออยู่ส่วนใหญ่จะเป็นประเพณีที่เน้นความสำคัญทางศาสนาเช่น วันเข้าพรรษา บุญพระเวส กฐิน ออกพรรษา ทอดผ้าป่า เป็นต้น ในขณะที่ประเพณีที่เกิดจากการประกอบอาชีพเช่น บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย ไหว้ตาแฮก เป็นต้น ไม่ปรากฏให้เห็นอีกเลย ทั้งนี้เหตุผลหนึ่งสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตที่เน้นปริมาณมากกว่าความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ นอกจากนี้วิถีชีวิตแบบใหม่ยังบังคับให้ผู้คนไม่มีเวลาในการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ และไม่มีการถ่ายทอดรูปแบบพิธีกรรมไว้ แม้ว่าชาวบ้านจะมีเวลาเหลืออยู่บ้างในการเข้าร่วมพิธีกรรม แต่แนวทางการปฏิบัติก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่น การสู่ขวัญที่เป็นการเรียกขวัญกลับมาตามความเชื่อ ก็เปลี่ยนไปเป็นการดำเนินการเพื่อให้ถูกตามประเพณีเพื่อหวังผลทางด้านเศรษฐกิจ(ค่าผูกแขน)และเพื่อลบข้อครหา เป็นต้น ทำให้พิธีกรรมในอดีตกลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางผลประโยชน์ที่แต่ละคนมีต่อกันเท่านั้น วัฒนธรรมใหม่ได้เข้ามาครอบครองพื้นที่ทางจิตใจของคนในหมู่บ้านมากขึ้นเช่น การจัดเลี้ยงโต๊ะจีนในงานแต่งงาน เป็นต้น ที่เน้นความสัมพันธ์ภายใต้ผลประโยชน์ และเป็นการแสดงออกทางด้านการเงินของครอบครัวนั้นๆ

5.4.4.6 การละเล่นพื้นบ้าน ถูกการละเล่นจากสังคมเมืองเข้ามาสู่หมู่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่น เกมกด ประทัด เป็นต้น ซึ่งเข้ามาแทนที่การละเล่นพื้นบ้านเช่น ลูกข่าง ซ่อนหา งูกินหาง เป็นต้น ดนตรีพื้นบ้านเช่น แคน ฉิ่ง โหวด ฆ้อง เป็นต้น ก็ถูกแทนที่ด้วยกีตาร์ คีย์บอร์ด เป็นต้น บทเพลงพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน มีคติสอนใจในเรื่องแนวคิดวัฒนธรรมพื้นบ้านเช่น ลำกลอน ลำเพลิน ลำเซิ้ง เพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น ก็ถูกแทนที่ด้วยบทเพลงสมัยใหม่ ซึ่งเรื่องราวที่เล่าขานในบทเพลงก็จะเป็นเรื่องรักๆ ใคร่ๆ การเล่านิทานก็ถูกแทนที่ด้วยการพูดถึงเรื่องผลประโยชน์ เรื่องลามก คำด่าคำสบถ และการเอารัดเอาเปรียบกัน ซึ่งวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามานี้เช่น ดนตรี เนื้อหาของเพลง เป็นต้น จะนำเอาแนวคิดและค่านิยมแบบสังคมเมืองเข้ามาด้วย ส่งผลต่อระบบความคิดของคนในหมู่บ้าน การรับเอาวัฒนธรรมเหล่านี้จะนำไปสู่พฤติกรรมของการแหกคอกและความแข็งกระด้างมากยิ่งขึ้น วัยรุ่นจะเข้าสู่วัยที่มีความรักอย่างรวดเร็ว ในขณะที่วุฒิภาวะและการเรียนรู้ในเรื่องเหล่านี้มีน้อย ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในหมู่บ้านที่แปลกใหม่ยิ่งขึ้นเช่น การหย่าร้าง ลูกนอกสมรส การอยู่กินกันก่อนแต่งงาน การอยู่กินกันในวัยเรียน และการอยู่กินโดยไม่มีการ

แต่งงานเลย เป็นต้น ทำให้สถาบันครอบครัวและโครงสร้างทางสังคมพังทะลาย ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบที่เป็นลูกโซ่ไปสู่คนรุ่นต่อไปในสังคม

5.4.4.7 ความเชื่อและพิธีกรรม ที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย การบวช และการแต่งงาน ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการนำเอาพิธีกรรมมาใช้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดพิธีกรรมที่มีรูปแบบของความหรูหรา ฟุ่มเฟือยมากขึ้น ด้วยเหตุผลของการแสดงถึงพลังทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นๆ ซึ่งกลายมาเป็นเครื่องประดับที่เชิดหน้าชูตาของเจ้าภาพ พร้อมๆ กับความคาดหวังของสังคมว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยมีระบบการติฉินนินทาเป็นตัวควบคุมทางสังคมอยู่ ซึ่งเกิดขึ้นจากการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมอื่นเข้ามา ทำให้เกิดความคิดตามแบบฉบับของสังคมเมืองแล้วผลักดันให้เกิดความคาดหวังดังกล่าวขึ้นมา อย่างไรก็ตามพิธีกรรมบางอย่างก็ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมทางศาสนาเช่น การบวช การตาย เป็นต้น เพราะพิธีกรรมดังกล่าวได้ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวบ้านพร้อมๆ การที่มีสถาบันทางศาสนาเป็นเครื่องคอยกระตุ้นเตือนให้ปฏิบัติตามอยู่เสมอ เป็นการเรียกร้องในเชิงพึ่งพา เพราะถ้าไม่มีการแสดงออกทางพิธีกรรมบทบาทของสถาบันศาสนาก็จะลดน้อยลงไป

ความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงออกมาในแต่ละขั้นตอนของชีวิต มีความละเอียดอ่อนและแฝงไปด้วยความหมายของการให้คุณค่าแก่สิ่งรอบตัว ก็กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวย ความมีหน้ามีตา และการจัดลำดับชั้นทางสังคม ทำให้ความสัมพันธ์ในเชิงจิตวิญญาณสูญหายไป ส่งผลต่อการยกระดับคุณค่าทางจิตใจของคนในสังคม ที่เคยมีความอ่อนโยน เอื้ออาทร และเมตตากรุณา กลายมาเป็นความหยาบกระด้าง ความอยากมือยากได้ ความเห็นแก่ตัว และการเอารัดเอาเปรียบบุคคลอื่นและสิ่งรอบตัว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ความเชื่อทั้งทางด้านศาสนาและจิตวิญญาณของคนเปลี่ยนไปสู่ความเชื่อในสิ่งที่มองเห็นเป็นรูปธรรมได้ เชื่อในวัตถุหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับเกิดมุมมองต่อสิ่งต่างๆ เพียงด้านเดียว ทำให้พื้นฐานทางความคิดของคนแคบลง การประกอบพิธีกรรมกลายมาเป็นสัญลักษณ์การแสดงออกถึงพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการดิ้นรนเพื่อปูพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตน โดยไม่สนใจว่าบุคคลอื่น สังคม และสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไร จะถูกทำลายขนาดไหน ในขณะผู้ประกอบพิธีกรรมที่เคยเป็นบทบาทของผู้ที่ได้รับการยอมรับและเคารพยกย่องในภูมิความรู้และประสบการณ์ ก็กลายมาเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือถูกยกให้เป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ก่อให้เกิดการล่มสลายทางวัฒนธรรม ทำให้คนในสังคมเผชิญกับภาวะความโดดเดี่ยวทางจิตใจและความอับจนปัญญาในการเผชิญกับปัญหาและการดำรงชีวิต

5.4.4.8 การขัดเกลาทางสังคม ในอดีต ครอบครัวของเกษตรกรจะเป็นครอบครัวขยายที่มีบุคคลอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 3 รุ่นขึ้นไป เมื่อมีสมาชิกใหม่ความสัมพันธ์ของคนในแต่ละรุ่นจะช่วยกันขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกใหม่ ซึ่งสมาชิกใหม่ก็จะซึมซับความรู้และประสบการณ์ของ

คนในแต่ละรุ่นไว้ ในขณะที่วิถีชีวิตของครอบครัวแบบใหม่ซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยมีคนอาศัยอยู่ในครอบครัวเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น ในขณะที่พ่อแม่ต้องทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานในเมือง บทบาทการขัดเกลาทางสังคมแก่ลูกจึงอยู่เพียงในสถาบันการศึกษาเท่านั้น ดังนั้นรูปแบบของการขัดเกลาทางสังคมจึงเปลี่ยนไปสู่กระบวนการทางการศึกษา อันทำให้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นไปในทางเดียวกล่าวคือ อยู่เฉพาะในขอบเขตของหลักสูตรที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้นเท่านั้น ถึงแม้ว่าเด็กจะได้รับความรู้และแนวคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่ความรู้ด้านประสบการณ์หรือด้านสังคมกลับลดน้อยลง ทำให้เด็กขาดการเรียนรู้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เกิดความแปลกแยกระหว่างความรู้ที่ได้จากระบบการศึกษากับความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนหรือความเป็นจริงในสังคม ขาดการประสานองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง ก่อให้เกิดภาวะกาลดังภาษิตที่ว่า "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" เมื่อต้องเผชิญกับปัญหา วุฒิภาวะทางจิตใจและอารมณ์ของเด็กไม่สามารถนำพาตนเองให้หลุดพ้นจากปัญหาเหล่านั้น เด็กขาดที่พึ่งทางจิตใจทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเช่น การฆ่าตัวตาย ติดยาเสพติด สำส่อนทางเพศ เป็นต้น อันนำไปสู่ความล้มเหลวในชีวิตครอบครัว การงาน และการดำรงชีวิตในอนาคต รวมทั้งระบบการศึกษายังปลูกฝังให้คนเสาะแสวงหาความสำเร็จในชีวิตของตนเองมากกว่าการสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างคนที่เอารัดเอาเปรียบสังคม เห็นแก่ตัว เน้นความทันสมัย ของสถาบันการศึกษา ทำให้สถาบันดังกล่าวยิ่งสร้างคนที่เป็นปัญหาของสังคมมากขึ้นไปอีก

5.4.4.9 ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ของคนในสังคมก็เปลี่ยนไป โดยภาคการเกษตรถูกมองว่า เป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ได้ให้อะไรแก่ตนเองเลย ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการอันยิ่งใหญ่ของตนเองได้ และไม่สามารถพัฒนาชีวิตของตนเองไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ ทำให้อาชีพทำการเกษตรเป็นอาชีพที่ไร้เกียรติไร้ศักดิ์ศรี ซึ่งความคิดดังกล่าวกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาอาชีพใหม่คือ อาชีพการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ โดยที่คุณค่าของคนจะถูกตีค่าออกมาเป็นเงิน ทำให้การอพยพย้ายถิ่นจากภูมิลำเนาเดิมของตนเองสูงขึ้น การละทิ้งถิ่นฐาน สังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมแบบดั้งเดิมจึงเกิดขึ้น ซึ่งความคิดดังกล่าวจะปลูกฝังและทวีความรุนแรงขึ้น สุดท้ายการดูถูกดูแคลนหมู่บ้านของตนเองจึงเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะระบบที่มีอยู่ในหมู่บ้านของตนเองนั้น ไม่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ความคาดหวังใหม่ที่ตนมีอยู่ กลายเป็นสังคมที่ด้อยพัฒนา ไร้ประสิทธิภาพ และถูกตราหน้าว่าเป็นตัวถ่วงความเจริญ

เมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเกษตรกรทั้งภายในและภายนอก ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ก็เป็นอีกอย่างที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่จะแตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ก็อยู่ตรงที่ว่า ความคิดเป็นได้ทั้งจุดเริ่มต้นและบทสรุปของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นได้ ในขณะเดียวกันก็เป็นผลของ

ผลกระทบจากสิ่งรอบตัว ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดหรือจิตใจนี้จึงมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic)และจะเกิดผลเป็นลูกโซ่กับสิ่งอื่นๆ อยู่เสมอ เมื่อทุกอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกของบุคคล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิด ค่านิยม และทัศนคติแบบใหม่ที่เน้นความทันสมัยและสังคมเมืองของคนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการแทนที่สิ่งที่มีอยู่เดิม อันเป็นผลของการเรียนรู้และประสบการณ์ของคนในหมู่บ้านที่ได้ถ่ายทอดกันมา มีการปรับแต่งเปลี่ยนแปลงจนเกิดความเหมาะสมกับสภาพสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญของหมู่บ้าน เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกกดทับหรือถูกละเลยจนสูญหายไป พื้นฐานทางความคิดของคนในชุมชนก็จะสูญหายไปด้วย ในขณะที่สิ่งที่เข้ามาแทนที่นั้นสังคมไม่ได้มีพื้นฐานรองรับไว้เลย ก่อให้เกิดความแปลกแยกทางความคิดของคนในชุมชนระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ ในที่สุดการยอมรับทางความคิดต่อสิ่งใหม่ของคนในหมู่บ้านก็เกิดขึ้น ขณะที่สิ่งเก่าก็กลายเป็นของล้าสมัย ถ่วงความเจริญ และเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการ ไม่ควรดำรงอยู่ในสังคม เมื่อสังคมไม่มีพื้นฐานในการรองรับสิ่งใหม่ ความแตกต่างของคนในสังคมจึงเกิดขึ้น เกิดชนชั้นทางสังคมที่เด่นชัด เกิดความคิดดูถูกดูแคลนกันเองในสังคม และสุดท้ายคนในสังคมเองก็จะทำลายล้างระบบความคิดของกันและกัน เพื่อให้ตนเองเป็นผู้ชนะและได้รับในสิ่งที่ต้องการ ความไร้ระเบียบทางสังคมจะเกิดขึ้น ปัญหาต่างๆ ก็ตามมา

เมื่อวิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมในสังคมก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cultural ecology concept) ซึ่งที่ดินทำกินเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกษตรกรมีปฏิสัมพันธ์ด้วยมากที่สุด เมื่อการปฏิสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไปวิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้วัฒนธรรมในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไป เพื่อรักษาดุลยภาพทางสังคมไว้ตามแนวคิดของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่(Structure Function Theory)ซึ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติของคนในชุมชน ที่ถูกความทันสมัยของสังคมเมืองเข้าครอบงำ ซึ่งทฤษฎีแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory)ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อมีวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา การรับเลือกทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้น ถ้าวัฒนธรรมจากภายนอกเข้มแข็งกว่าก็จะเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมในชุมชนที่อ่อนแอกว่า ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ด้วยแนวความคิดแบบสมัยใหม่ที่มีความคาดหวังต่อระบบสังคมแบบเมืองที่สนองตอบต่อความต้องการทางวัตถุเป็นสำคัญ วัฒนธรรมดั้งเดิมจึงถูกลดบทบาทลงและสูญสลายไปในที่สุด กลายเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการ สิ่งล้าสมัย ความคร่ำครึ และสิ่งที่เกินความจำเป็นเท่านั้น ทั้งๆ ที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นรากฐานทางสังคมของชุมชนที่ได้สั่งสมกันมา ขณะที่วัฒนธรรมใหม่ที่รับเข้ามานั้น สังคมและปัจเจกชนไม่มีพื้นฐานที่จะรองรับวัฒนธรรมใหม่เลย ก่อให้เกิดการพังทลาย(break up)ของรากฐานทางสังคม ความระส่ำระสายและภาวะความคาดหวังที่ไร้จุดมุ่งหมายจึงเกิดขึ้น ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เกิดช่องว่างระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ วิถีชีวิตแบบ

ใหม่ที่เกิดขึ้นก็กลายเป็นเพียงการไล่ตามกระแสของสังคมเมือง ทั้งๆ ที่ตนเองต้องขาดรากฐานทางสังคมไป

จะเห็นได้ว่า ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม อันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนปลงวิถีชีวิตภายหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้นมีในทุกด้าน เพราะวัฒนธรรมเป็นผลรวมของสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมย่อมได้รับผลกระทบ เมื่อวัฒนธรรมได้รับผลกระทบก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทและคุณค่าในตัวเอง เพื่อให้สามารถสนองตอบความต้องการทางสังคมและดำรงอยู่ในสังคมได้ ถึงแม้ว่าจะต้องสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมในบางส่วนก็ตาม เป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่มีสาเหตุมาจากการครอบงำทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองหรือสังคมทันสมัย ผลก็คือเกิดการรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในสังคม วัฒนธรรมดั้งเดิมจำเป็นต้องลดบทบาทของตนเองและถูกทำลายลง รากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมสูญสลายไป เกิดการพึ่งพาทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองจากสังคมอื่นที่เจริญ ความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรมชุมชนก็จะถูกย่ำยีและทำลายลง ความภาคภูมิใจในชุมชนและสังคมของตนเองของคนในชุมชนลดน้อยลง การดูถูกเหยียดหยามสังคมของตนเองมีสูงขึ้น การหลีกหนีจากสภาพของสังคมตนเองมีมากขึ้น สุดท้ายคนก็จะลืมรากฐานทางชีวิตของตนเอง อันจะส่งผลกระทบในระดับชาติต่อไป

5.4.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมเป็นต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของมนุษย์ วิถีชีวิตของมนุษย์เกิดขึ้นมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เมื่อความคิดของคนเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลออกมาทางพฤติกรรม วิถีชีวิตก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปสภาพแวดล้อมก็จะถูกกระทบและเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลกัน เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปสิ่งอื่นย่อมถูกกระทบและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่สัมพันธ์ด้วย ตามหลักแนวคิดของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cutural ecology concept) เมื่อวิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย วัฒนธรรมจะส่งผลกระทบไปยังสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว เพื่อให้เข้ากับสภาพของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

5.4.5.1 ดิน เมื่อที่ดินทำกินถูกแปรรูปไปเป็นอย่างอื่นเช่น ที่ดินจัดสรร บ้านจัดสรร โรงงาน ไร่อ้อย สถานบันเทิง และที่ดินรกร้างว่างเปล่า เป็นต้น ทำให้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพที่มีอยู่เปลี่ยนแปลงไป จากที่ดินทำกินที่เคยมีสัตว์น้ำตามธรรมชาติอาศัยอยู่ก็กลายมาเป็น

ถนนคอนกรีต เสาไฟฟ้า ท่อน้ำประปา และบ้านเรือนที่ทันสมัย จากที่เคยมีพืชพันธุ์เกิดขึ้นหลายชนิด ก็เปลี่ยนมาเป็นสิ่งแวดล้อมที่พืชพันธุ์ไม่สามารถเจริญเติบโตหรือไม่เอื้อต่อการก่อเกิดของพันธุ์ไม้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้จะส่งผลต่อวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของเกษตรกร แต่เกษตรกรก็ไม่สามารถทำอย่างไรได้นอกจากทำใจ(resigned)ต่อสิ่งที่พบเห็น ในทางกลับกันก็มีเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งที่ยินดีกับผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยและความเป็นเมือง ซึ่งต่างก็คิดหวังว่า เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบเมืองแล้ว รูปแบบทางสังคม เศรษฐกิจ ภายในหมู่บ้านก็จะก้าวไปสู่ความเป็นเมืองตาม นั่นหมายถึง รายได้หรือความทันสมัยก็จะเข้ามาสู่ครอบครัวของตนเอง แต่ในความเป็นจริงสังคมหมู่บ้านต่างหากที่กลายเป็นเพียงผู้รองรับความเจริญเติบโตของเมือง มากกว่าการสร้างสรรค์ให้สังคมหมู่บ้านก้าวไปสู่ความเป็นเมืองดังที่คาดหวังกันเอาไว้ ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวยังไม่สามารถสนองตอบต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรหรือครอบครัวในด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในหลายๆ ประเด็นเช่น ถนนลาดยางหรือถนนคอนกรีตนั้น แม้จะมีขึ้นในพื้นที่ที่มีการจัดสรรแต่เกษตรในบริเวณรอบๆ ก็ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์หรือสัตว์เลี้ยงไม่สามารถเดินผ่านได้ แม้ในบริเวณที่ทิ้งรกร้างไว้ชาวบ้านก็ไม่สามารถเข้าไปทำกิจกรรมใดๆ ได้เลย แม้กระทั่งการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยง ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดทางกฎหมายที่ผู้มีกรรมสิทธิ์สามารถยกอ้างขึ้นมาใช้ได้ รวมทั้งพื้นที่ดังกล่าวถูกล้อมรั้วไว้อย่างแน่นหนา จึงทำให้การใช้ประโยชน์ที่เกื้อกูลกันและกันเหมือนในอดีตเช่น การเดินผ่านที่ดินทำกินได้ เลี้ยงสัตว์ในที่ดินเพื่อนบ้านได้ หาอาหารได้ เป็นต้น ก็ถูกตัดขาดลง ทำให้บริเวณดังกล่าวแยกขาดออกจากพื้นที่อื่นๆ อย่างชัดเจน จนทำให้เกิดความรู้สึกว่าพื้นที่ดังกล่าว เป็นช่องว่างทางที่ดินทำกินที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งที่ดินทำกินทุกพื้นที่จะประสานเป็นผืนเดียวกัน

ผลกระทบต่อดินและสภาพของดินโดยทั่วไป เกิดขึ้นเมื่อมีระบบการผลิตแบบใหม่เข้ามา ซึ่งเป็นระบบการผลิตที่เน้นผลทางเศรษฐกิจ โดยการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีการตัดต่อพันธุ์กรรม(GMOs) ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชและวัชพืช ฮอร์โมน เครื่องจักร เป็นต้น ทำให้เกิดการกระตุ้นแร่ธาตุที่มีอยู่ในดิน เป็นรูปแบบการผลิตที่เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นในระบบนิเวศวิทยา ไม่ว่าจะเป็นดินเสื่อมคุณภาพ การพังทลายของหน้าดิน การทำลายจุลินทรีย์(microbes)ที่เป็นประโยชน์ในดิน และการทำลายวงจรห่วงโซ่อาหารที่มีอยู่ในดิน อันเป็นการทำลายวงจรความสัมพันธ์ที่มีตามธรรมชาติ ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกษตรกรขายที่ดินทำกิน เพราะการทำการเกษตรแผนใหม่นี้ จะต้องลงทุนสูงแต่ผลผลิตที่ได้ไม่มากนักเมื่อหักเฉลี่ยกับต้นทุน เกษตรกรต้องแบกรับภาระหนี้สินมากขึ้น จนสุดท้ายเกษตรกรต้องผลักภาระดังกล่าวไปที่ที่ดินทำกินของตนเอง

5.4.5.2 ป่าไม้ ที่ดินทำกินในบางพื้นที่จะมีลักษณะเป็นป่าไม้ ถึงแม้จะไม่รกครึ้มเหมือนป่าไม้ทั่วไปก็ตาม แต่ชาวบ้านก็รับรู้ได้ว่าต้นไม้เหล่านั้นสามารถให้อะไรแก่เขาบ้างเช่น ไข่มดแดง กิ้งก่า นก ฟืน ยอดผัก เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะช่วยกันรักษาไว้และให้ความเคารพต่อต้นไม้เหล่านั้น อันเป็นการบ่มเพาะความรู้สึกทางจิตวิญญาณขึ้นในหมู่บ้าน เมื่อที่ดินทำกินถูกขายไปพื้นที่ทุกตารางนิ้วจะถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ เมื่อมีต้นไม้ในพื้นที่ก็จะทำให้เกิดผลเสียต่อการใช้ประโยชน์ของที่ดิน จึงมีการโค่นตัดไม้ลงแล้วแปรรูปที่ดินทำกินขึ้นมาใหม่ ซึ่งจำนวนไม้ที่ตัดลงนั้นแม้จะเป็นจำนวนน้อย แต่ก็มากอย่างยิ่งเมื่อเทียบกับจำนวนไม้ที่เหลืออยู่ในหมู่บ้าน ทำให้ระบบนิเวศวิทยาที่เคยเป็นอยู่ถูกทำลายลง การปลูกฝังทางจิตวิญญาณก็ถูกทำลายลง ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป รวมทั้งวัฒนธรรมที่มีอยู่ในหมู่บ้านด้วย ในขณะที่เจ้าของที่ดินทำกินคนใหม่ไม่ได้มีความผูกพันกับต้นไม้เหล่านั้นเหมือนดังที่คนในหมู่บ้านเคยมี ความเข้าใจและความรู้สึกที่ชาวบ้านมีอยู่จึงไม่ได้ก่อให้เกิดผลใดๆ ในการรักษาต้นไม้ต่อเจ้าของที่ดินทำกินคนใหม่เลยแม้แต่น้อย

เมื่อระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับป่าไม้ในความรู้สึกของชาวบ้านขาดสะบั้นลง การแสวงหาสิ่งอื่นมาทดแทนจึงเกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเป็นการแสวงหาในระบบตลาดที่ถูกนำเข้ามาจากสังคมอื่นหรือเป็นการรุกรานพื้นที่ของบุคคลอื่น และบางครั้งก็ทำให้ความต้องการเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นคือ เป็นแบบสังคมเมืองที่ต้องแลกเปลี่ยนผ่านระบบเงินตราอย่างเช่น เมื่อไม่มีฟืนหุงต้มชาวบ้านก็จะแสวงหาเชื้อเพลิงหุงต้มจากแหล่งอื่นนั่นคือ ก๊าซหุงต้ม ซึ่งจะทำให้ภาระด้านค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตการดิ้นรนแสวงหาของเกษตรมากขึ้น

5.4.5.3 แหล่งน้ำ เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ที่ดินทำกินถูกแปรรูป ต้นไม้ถูกตัดโค่น ระบบนิเวศวิทยาพังทะลาย แหล่งน้ำที่มีอยู่ก็เปลี่ยนแปลงไป ขาดความสมดุลดังที่เคยเป็นมา ความแห้งแล้งเนื่องมาจากความตื้นเขินของแหล่งน้ำที่ไม่มีต้นไม้คอยยึดเหนี่ยวดินไว้ การพังทลายของหน้าดิน การไหลบ่าอย่างรุนแรงของน้ำ ในขณะที่หน้าฝนน้ำจะท่วมหลากและไหลอย่างรวดเร็วผ่านที่ดินทำกินที่ถูกแปรรูป เพราะพื้นที่ดังกล่าวจะมีลักษณะโล่ง สูงกว่าระดับเดิมมาก เมื่อเกิดการไหลบ่าของน้ำ การกัดเซาะหน้าดินก็เกิดขึ้น ดินก็จะขาดความอุดมสมบูรณ์ เพราะน้ำจะพัดพาเอาความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดินไปกองรวมกันไว้ในแหล่งน้ำเกิดความตื้นเขินและแห้งในหน้าแล้ง อีกทั้งการแปรรูปที่ดินทำกินของนายทุน ยังส่งผลให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีขนาดเล็กลงและตัดขาดออกจากกันเช่น ห้วยบุหรี่หรือห้วยบุรี ที่ถูกถมตั้งแต่โครงการหมู่บ้านอรวรรณมาจนถึงโครงการสินสุขแลนด์(ดูแผนที่ที่ 5 หน้า 36 ประกอบ) เป็นต้น เนื่องจากความต้องการพื้นที่ที่มากของนายทุนเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและหมู่บ้านจัดสรรบนที่ดินทำกินที่ถูกแปรรูปเหล่านั้น ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพราะใช้น้ำจากแหล่งน้ำใต้ดินและน้ำประปาแทน ส่งผลต่อการ

ประกอบอาชีพการเกษตรของชาวบ้าน รวมทั้งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์วิทยาและระบบห่วงโซ่อาหารของลำห้วยเอง นอกจากนี้แหล่งน้ำตามธรรมชาติอื่นๆ ก็ถูกนายทุนเช่าจองเพื่อดำเนินธุรกิจบางอย่างเช่น เปิดร้านอาหาร เลี้ยงปลา เป็นที่ตกปลาเอกชน เป็นต้น แหล่งน้ำสาธารณะที่เกิดปรากฏการณ์อย่างนี้ขึ้นคือ หนองกินหมู ซึ่งนายทุนจะเสียค่าเช่าให้แก่หมู่บ้านปีละ 20,000 บาท จากการดำเนินกิจการดังกล่าวนี้เอง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านจะไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เหมือนเดิม รวมทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งน้ำเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น ขยะที่ถูกทิ้งลงไป ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศน์วิทยาในน้ำและทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน อีกทั้งการประกอบธุรกิจในลักษณะนี้ยังเป็นการมอมเมาผู้คนในหมู่บ้านอีกทางหนึ่งด้วย

5.4.5.4 อื่นๆ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่นๆ ก็ยังได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วยไม่ว่าจะเป็น ทิศทางการพัดของกระแสลม ที่ต้องถูกบ้านเรือนหลังใหญ่ๆ ในหมู่บ้านจัดสรรรอบๆ หมู่บ้านกันไว้ ส่งผลให้ระบบการระบายอากาศในหมู่บ้านไม่ค่อยดี บรรยากาศร้อนอบอ้าวไม่เย็นสบายเหมือนก่อน มลภาวะมีสูงขึ้น ส่งผลให้ในหมู่บ้านมีการใช้พัดลมและเครื่องปรับอากาศ นำไปสู่ภาระในด้านค่าใช้จ่ายของครัวเรือนที่สูงขึ้นและนำไปสู่การเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติ(กระแสไฟฟ้า)มากขึ้น ส่งผลให้เกิดการบ่อนทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติอื่นๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และระบบการกำจัดน้ำเสียที่ไม่มีการวางแผนรองรับ ทำให้เกิดการกักขังของสิ่งปฏิกูล เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรคและมีกลิ่นเหม็น อันเป็นอันตรายต่อชาวบ้าน ทั้งทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพทางจิตใจ

จะได้เห็นว่า ผลกระทบจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรต่อสภาพแวดล้อมนั้น เกิดขึ้นทั้งในแบบฉับพลันและค่อยเป็นค่อยไป มีการสร้างบ้านเรือนแทนการเพาะปลูกในที่ดินทำกิน มีการทำลายทรัพยากรป่าไม้สูงขึ้น และมีการทำลายแหล่งน้ำตามธรรมชาติหรือใช้ประโยชน์ไปในรูปแบบใหม่ ส่งผลต่อการไหลเวียนของสายน้ำและระบบนิเวศวิทยาในน้ำ เกิดการเปลี่ยนทิศทางของกระแสลมยังส่งผลให้เกิดการใช้จ่ายในเครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้น นอกจากนี้การสร้างบ้านจัดสรรยังเป็นการนำเอาความเจริญทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และวัฒนธรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง บทบาทและคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนลดน้อยลง การสูญสลายทางวัฒนธรรมมีเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ ปัญหาแปลกใหม่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งมีแนวโน้มเป็นปัญหาที่คล้ายกับปัญหาในสังคมเมือง ทั้งนี้เพราะการก้าวไปสู่สังคมเมืองของชุมชนนั่นเอง

5.4.6 ด้านพฤติกรรมของคนในชุมชน

เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ความคิด ค่านิยม และทัศนคติก็เปลี่ยนแปลงตาม ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงนั้นจะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรม ดังนั้นเมื่อเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกมาก็สามารถที่จะวิเคราะห์ถึงสิ่งที่มีอยู่ในตัวตนของเกษตรกรได้ ทั้งนี้เพราะว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ทำให้พฤติกรรมเป็นผลสะท้อนของความคิด ทั้งนี้เพราะว่า โดยธรรมชาติแรงขับภายในของคนคือ ความคิด ซึ่งจะผลักดันให้เกิดการกระทำทางร่างกายนั่นก็คือ พฤติกรรม ดังนั้นการทำความเข้าใจพฤติกรรมของคน จึงเป็นหน้าต่างไขไปสู่ความคิด ความรู้สึก ค่านิยม และทัศนคติที่มีอยู่ภายในของคน ผลจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันสืบเนื่องมาจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการแสดงออกใหม่ๆ ขึ้นในสังคม เป็นพฤติกรรมที่มีความหลากหลาย และเป็นลักษณะพฤติกรรมที่ลอกเลียนแบบมาจากภายนอกสังคม มีลักษณะที่คล้ายกับพฤติกรรมของคนในสังคมเมือง ก่อให้เกิดความแปลกแยกขึ้นระหว่างพฤติกรรมดั้งเดิมกับพฤติกรรมใหม่ กลายมาเป็นช่องว่างในการปรับตัวของคนในสังคม ส่งผลให้เกิดการทำลายล้างพฤติกรรมดั้งเดิม ในขณะที่รากฐานทางพฤติกรรมใหม่นั้นไม่มีอยู่ในสังคม เป็นลักษณะของการแสดงพฤติกรรมที่เป็นก้าวกระโดด ก่อให้เกิดการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมขึ้นในด้านต่างๆ ในขณะเดียวกันก็เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างพฤติกรรมเก่ากับพฤติกรรมใหม่ ทั้งในแง่พฤติกรรมของปัจเจกชนและพฤติกรรมระดับสังคม ซึ่งกำลังจะกลายมาเป็นแบบแผนพฤติกรรมนิยม(behaviorism)ของคนในหมู่บ้าน

5.4.6.1 ลักษณะนิสัย พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านอุปนิสัยของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปจากอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม ไปเป็นความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบกัน แก่งแย่งแข่งขันกัน ชิงดีชิงเด่นกัน และเกิดความสัมพันธ์กันภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับเท่านั้น เป็นพฤติกรรมนิยมเชิงแลกเปลี่ยน(exchange behaviorism) โดยมีระบบการติฉินนินทาที่รุนแรงขึ้น เป็นการกีดกันบุคคลอื่นและการอิจฉาบุคคลอื่น ซึ่งลักษณะนิสัยดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเพราะรูปแบบวิถีชีวิตที่เน้นผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสำคัญบีบบังคับให้ต้องแสดงออกมา ทุกคนคาดหวังผลประโยชน์จากบุคคลอื่นในขณะที่ตนเองไม่เคยหยิบยื่นผลประโยชน์ให้ใครเลย ทุกคนอยากได้รับการช่วยเหลือในขณะที่ตนเองไม่เคยช่วยเหลือ เป็นความอยากจะได้แต่จะไม่ยอมเสียสิ่งใด เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่ยอมให้สิ่งใดเป็นการตอบแทน(negative reciprocity) ทุกคนนิยมและยินดีที่จะยกคุณงามความดีของตนขึ้นมากล่าวอ้าง ในขณะที่ขุดคุ้ยเรื่องไม่ดีของบุคคลอื่นและจะมองว่าบุคคลอื่นนั้นผิดพลาดไปหมด ไม่ว่าจะเป็นด้วยการกระทำหรือเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นในอันที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง ทำให้ระบบคุณธรรมและจริยธรรมทางจิตใจที่มีมาถูกวัฒนธรรมใหม่ทำลายย่ำยีลงอย่างสิ้นเชิง ทุกคนเห็นว่า ความเมตตาสงสารกลายเป็นเพียง

การกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเองทั้งสิ้น ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษหรือเรื่องกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นเพียงเรื่องโกหกไว้หลอกเด็กเท่านั้น ทุกคนหวังแค่เพียงผลของความสุขสบายในปัจจุบันมากกว่าที่จะฝันถึงอนาคตอันไกลโพ้น ทำให้แรงขับในการกระทำนั้นแตกต่างกัน ซึ่งในอดีตแรงขับที่มีนั้นคือ ความดีงามของจิตใจ แต่ปัจจุบันแรงขับที่สำคัญคือ ผลประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทนกลับมาหรือคุณค่าของการกระทำที่จะได้รับกลับมา ทั้งนี้เพราะว่าวิถีชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างไม่ไว้ใจกัน และสภาพสังคมที่โหดร้ายขึ้นเรื่อยๆ นั้นเองที่เป็นตัวบีบบังคับให้จำต้องทำอย่างนั้น เพราะถ้าไม่ทำอย่างนั้นสุดท้ายตัวเองก็จะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางสังคมเอง

5.4.6.2 การแสดงออก เมื่อลักษณะนิสัยของคนเปลี่ยนแปลงไป การแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ด้วยลักษณะการแสดงออกที่มีเลศนัยและมีจุดมุ่งหมายแฝงเร้น(a hidden motive)อยู่ ทำให้แตกต่างไปจากการแสดงออกที่เปิดเผย สัตย์ซื่อ บริสุทธิ์ อันเป็นแบบอย่างของคนชนบทในอดีต การแสดงออกจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญทางวัตถุและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่แฝงไปด้วยความต้องการในบางสิ่งบางอย่างลึกๆ ซึ่งลักษณะของการแสดงออกในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็น การยกย่อง เคารพนับถือ หรือการยอมรับ ก็มักจะมีลักษณะของความอิจฉาริษยา การไม่ยอมรับ การประชดประชันแฝงมาด้วย พร้อมทั้งมีลักษณะของความก้าวร้าว ความรุนแรง และการไม่เชื่อฟังปะปนเข้ามา ซึ่งเป็นลักษณะการแสดงออกที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวและการเอารัดเอาเปรียบกัน พร้อมกันนั้นการแสดงออก จะมุ่งไปที่บุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นสำคัญ ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นจะออกมาในรูปของความพอใจ ความสะใจ และความไร้น้ำใจ หรือผลประโยชน์ในรูปแบบอื่นที่มีทั้งที่ดีและไม่ดีเคลือบแฝงอยู่ ซึ่งลักษณะการแสดงออกจะถูกหล่อหลอม จนสุดท้ายก็จะกลายเป็นพฤติกรรมการแสดงออกของสังคมไป ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์ต่อกัน ผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นต้น และส่งผลต่อโครงสร้างทางสังคมในทุกรูปแบบ ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของคนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดแบบแผนทางสังคม เมื่อพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปแบบแผนทางสังคมก็จะถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย

การแสดงออก จะกลายเป็นความพยายามต้องการการยอมรับและแสดงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตน ทำให้คนที่ไม่มีในสิ่งที่จะแสดงฐานะทางเศรษฐกิจก็จะไม่กล้าแสดงออก เป็นการปิดกั้นช่องทางทางความคิดของกลุ่มคนในสังคมทางหนึ่งเช่น เมื่อมีการประสานงานกับทางราชการหรือมีนโยบายการพัฒนาจากทางราชการเข้ามาในหมู่บ้าน ผลประโยชน์หรือกลุ่มเป้าหมายจะกลายเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมากกว่ากลุ่มคนยากจนในหมู่บ้าน ที่เป็นเป้าหมายอันแท้จริงของนโยบายนั้นๆ เป็นต้น เพราะกลุ่มคนยากจนไม่กล้าที่จะแสดงตัวออกมา ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยความไม่

ยินยอมในการเปิดเผยตัวเองของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนั้นการแสดงออกในลักษณะดังกล่าวยังก่อให้เกิดชนชั้นทางสังคมขึ้น เกิดการดูถูกเหยียดหยามและดูหมิ่นดูแคลนต่อคนในสังคมเดียวกัน เกิดระบบความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาหมู่บ้านทั้งทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และด้านจิตใจของคน เกิดความไม่ครอบคลุมในการให้บริการของรัฐและขาดดุลยภาพขึ้นในสังคม

5.4.6.3 การปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ แบบพี่แบบน้อง และแบบพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน (homeostasis) การปฏิสัมพันธ์ก็ถูกเปลี่ยนให้มาอยู่ภายใต้ผลตอบแทนที่จะเกิดขึ้น เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เกิดความเห็นแก่ตัว ความอยากได้อยากมี และเกิดความต้องการที่มากขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อความสมดุลในด้านต่างๆ ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อการปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับไม่ว่าจากคนหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ก็จะทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันเองและการกอบโกยเอาผลประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากขึ้น เมื่อเกิดความสัมพันธ์ขึ้นในลักษณะนี้ การเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ย่อมต้องเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน เพราะว่าต่างคนต่างเสาะแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัวเอง ในขณะที่สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ก็มีขีดจำกัดหรือมีความคงที่ แต่การกอบโกยที่มากเกินไปทำให้ทุกอย่างเสียความสมดุลไป การรักษาดุลยภาพของสิ่งแวดล้อมรอบตัวกลับไม่ได้รับการตอบสนอง สุดท้ายแม้แต่สิ่งแวดล้อมรอบตัวก็จะพังทะลายลง เพราะบุคคลยังมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถปรับตัวได้ แต่สิ่งแวดล้อมมีกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดในการเปลี่ยนแปลง ทำให้การปรับตัวไม่ยืดหยุ่นได้เท่าบุคคล

5.4.6.4 ความคิดเห็นต่อการขายที่ดินทำกิน ความคิดเห็นของคนในหมู่บ้านต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ก็เปลี่ยนไปจากความเสียดายเพราะว่า ที่ดินทำกินมีความผูกพันกับตัวเองทั้งด้านกายภาพและจิตวิญญาณ ก็มาเป็นการมองว่า ที่ดินทำกินนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะสนองตอบความต้องการทางด้านการเงินได้เป็นอย่างดี เพราะเงินสามารถบันดาลทุกอย่างให้แก่ตนเองได้ในสังคมปัจจุบัน ทำให้ที่ดินทำกินถูกลดบทบาทลงจากที่เคยมีความสำคัญกับคนในด้านพฤติกรรมและจิตใจ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม มาเป็นเพียงสินค้าอย่างหนึ่งทางเศรษฐกิจเท่านั้น เมื่อความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นการเอารัดเอาเปรียบธรรมชาติก็ตามมา เพราะความคิดที่ว่าธรรมชาติเป็นเพียงแหล่งให้กำเนิดทรัพยากรที่ตนเองต้องการเท่านั้น ต่างจากความคิดแต่ก่อนที่มองว่า ที่ดินทำกินเป็นสถานที่ที่มีบุญคุณ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่และเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การแสดงความเคารพ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับที่ดินทำกินในเชิงจิตวิญญาณสูญหายไป การทำลายทรัพยากรธรรมชาติจึงเกิดขึ้นอย่างไม่มีวันสิ้นสุด ด้วยวิธีการที่แสนจะโหดร้ายขึ้นทุกขณะ

5.4.6.5 ความคาดหวัง ที่มีต่อชุมชนของตนเอง จากที่มองว่า ชุมชนเป็นเพียงหนึ่งเดียวที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของตน ทั้งในด้านจิตใจ การดำรงชีวิต และการประกอบกิจกรรม

ต่างๆ เปลี่ยนมาสู่ความคิดที่ว่า ชุมชนไม่ได้สนองตอบต่อความต้องการของตนเองเลยหรือชุมชนไม่ได้มีสิ่งที่ตนเองต้องการเลย ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง รายได้ที่มั่นคง และความเจริญทางวัตถุแบบสังคมเมือง ทำให้ชุมชนกลายมาเป็นเพียงความล้าหลังของความทันสมัยเท่านั้น เป็นชุมชนที่ด้อยพัฒนา และเป็นตัวถ่วงของการพัฒนา หากชีวิตต้องอยู่ในสังคมหรือมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา จะทำให้ชีวิตของตนเองนั้นไม่เจริญก้าวหน้าหรือไม่ประสบผลสำเร็จดังที่ตั้งใจไว้ การรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนหรือการดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชน จะทำให้เสียโอกาสหรือเสียเวลาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนไปสู่ความเป็นเมืองได้ จึงเกิดการแสวงหาถิ่นฐานใหม่หรือสังคมใหม่ สังคมเดิมถูกทิ้งไว้เบื้องหลังอย่างไม่สนใจใยดี ซึ่งไม่มีแม้กระทั่งการกล่าวคำอำลาหรือโบกมือลาก่อนที่จะไป ซึ่งลักษณะการจากไปในที่นี้ไม่ได้หมายความอย่างเดียวว่า ต้องออกไปจากหมู่บ้านหรือชุมชน ถึงแม้ว่าจะดำรงตนอยู่ในหมู่บ้าน แต่ไม่ได้ให้คุณค่าหรือความสนใจต่อสิ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้านของตนก็เปรียบเสมือนการจากไป เพราะชุมชนไม่ได้หมายถึง ที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว หากยังหมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี จารีต วัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมด้วย

ความคาดหวังของคนที่มีต่อสังคมหมู่บ้าน จะเป็นรูปแบบของความคาดหวังว่า สิ่งที่ตนมีปฏิสัมพันธ์ด้วยนั้น จะให้ค่าตอบแทนที่สามารถวัดได้ทางวัตถุหรือสนองตอบต่อความต้องการของตนได้มากเพียงไหน ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตของคนที่ต้องใช้วัตถุมาตอบสนองความต้องการซึ่งสิ่งที่จำเป็นที่สุดคือ เงิน ดังนั้นความคาดหวังที่เกิดขึ้นกับการแสดงออกต่อบุคคลอื่น จึงอยู่ภายใต้ความคาดหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนในรูปของเงิน หากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังที่มีได้ ความสัมพันธ์นั้นๆ ก็จะสิ้นสุดลงด้วยความคิดที่ว่า ทำให้เสียเวลาและไม่เกิดประโยชน์ ความคาดหวังก็จะเปลี่ยนไปสู่สิ่งอื่นต่อไป จากความคาดหวังที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปได้ยากที่สังคมของตนเองจะสามารถสนองตอบได้ ทำให้มีการเดินทางออกไปปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นด้วยความคาดหวังว่าสังคมนั้นๆ จะสามารถสนองตอบต่อความต้องการของตนเองได้ โดยเฉพาะในสังคมเมือง ก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นและการอพยพแรงงานเข้าสู่ตัวเมืองหรือสังคมอื่น

5.4.6.6 สุขภาพจิต เมื่อพฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเร่งเร้าในการดำเนินวิถีชีวิต การเอารัดเอาเปรียบกันและการเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนด้วยภาวะบีบคั้นจากความต้องการและค่าครองชีพที่สูงขึ้นจึงมีมาก ภาวะความตึงเครียดทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคมจึงเกิดขึ้น ส่งผลกระทบทั้งต่อทางด้านร่างกายและจิตใจของคน ระบบสุขภาพกายและสุขภาพจิตถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง ด้วยวิถีชีวิตการทำงานที่ปลุกเร้าให้เกิดการหักโหม ทำให้สุขภาพกายของคนทรุดโทรมลง อีกทั้งสภาพแวดล้อมรอบๆ ชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป มลภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ก็มีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจเช่นเดียวกัน โรคภัยไข้เจ็บแบบใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชน เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น การสูญเสียอวัยวะต่างๆ ของร่างกายจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีสูง

ขึ้น ขณะที่ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันก็สูงอยู่แล้วชาวบ้านยังต้องเพิ่มภาระในการดูแลสุขภาพและค่ารักษาพยาบาลอีก เมื่อความพยายามไม่สามารถสนองตอบความต้องการของตนเองได้ เกิดภาวะจิตใจที่ตึงเครียด ส่งผลให้เกิดโรคจิตโรคประสาทขึ้นในสังคม ทำให้ร่างกายของคนในชุมชนทรุดโทรมลงและภาวะความเข้มแข็งทางจิตใจสูญสลายไป ขาดที่พึ่งพาทางจิตใจ และการสร้างสรรค์พลังทางจิตใจและสติปัญญา

นอกจากจะต้องประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ รายได้ที่ได้รับแล้ว ยังต้องเผชิญกับภาวะแรงกดดันจากคนในครอบครัวและคนในหมู่บ้านเอง ที่มีความคาดหวังต่อตนเองสูง ความกดดันจากสภาพแวดล้อมจะยิ่งส่งผลต่อสุขภาพจิตของคนยิ่งขึ้น และถ้าหากว่าสุขภาพจิตของคนย่ำแย่ลงเมื่อใด สุขภาพกายก็จะย่ำแย่ตามไปด้วย และเป็นความลำบากอย่างยิ่งที่จะกลับไปมีพลังในการต่อสู้เหมือนอย่างเดิม เพราะกระแสความกดดันจากสิ่งรอบข้างจะถาโถมเข้ามาอย่างไม่มีเวลาหยุดพัก ในขณะที่คนกลับต้องการที่พึ่งทางจิตใจ สถาบันทางศาสนาก็ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการนี้ได้ เพราะสถาบันศาสนาเองก็มีบทบาทน้อยลง ดังนั้นคนจึงหันหน้าเข้าหาแหล่งบันเทิงต่างๆ อันยิ่งเป็นการทับถมภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้นไปอีก ในที่สุดชาวบ้านก็จะไม่สามารถตั้งตัวได้เลยในสภาวะที่สังคมบีบคั้น อันเกิดมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมือง

จะเห็นได้ว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น จะส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดภาวะความอับจนปัญญาของคนในหมู่บ้านดังสุภาษิตที่ว่า “หนีเสือปะจระเข้” ดังที่ชาวบ้านประสบอยู่ โดยเกิดจากความคาดหวังว่า เมื่อขายที่ดินทำกินของตนเองแล้วจะทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่สบายขึ้น แต่ในทางกลับกันยิ่งเป็นการหันหน้าเข้ามาเผชิญกับปัญหาในรูปแบบใหม่ที่หนักหน่วงและรุนแรงกว่าเดิมมากนัก ไม่ว่าจะเป็นภาวะหนี้สินที่สูงขึ้น เวลาพักผ่อนน้อยลง สถาบันครอบครัวพังทลาย ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวเปลี่ยนแปลงไป คุณค่าของคนถูกตัดสินหรือตีค่าออกมาเป็นเงินตรา เกิดภาวะความตึงเครียดทางจิตใจ และการล่มสลายทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น ทำให้วิถีชีวิตใหม่ที่เกิดขึ้นนี้บีบบังคับให้คนต้องกระตุ้นตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อเสาะแสวงหาสิ่งที่จะมาสนองตอบความต้องการที่มากขึ้นของตนเองและครอบครัว ภาระความรับผิดชอบจะมีสูง ในขณะที่ขอบเขตทางความสามารถของคนนั้นมีจำกัด ส่งผลให้เกิดการแสวงหาความเชื่อในโชคลาง โชคชะตาราศี หรือดวง ก่อให้เกิดความคาดหวังในการเสี่ยงโชคเสี่ยงดวง การพนันขันต่อไม่ว่าจะเป็นหวยใต้ดิน แชร์ลูกโซ่ เป็นต้น ด้วยหวังว่าจะสามารถมาช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในส่วนนี้ลงได้บ้าง แต่ในความเป็นจริงสิ่งเหล่านี้ยิ่งจะทำให้ภาระมีสูงขึ้น

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกินนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เกษตรกรสัมพันธ์ด้วย ไม่ว่าจะเป็น สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน โดยเป็นการสร้างผลกระทบที่เกิดขึ้นในทุกๆ ส่วนของสังคม ทั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบดังกล่าวนี้เองที่จะหันมากระทบตัวของเกษตรกรเอง ทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตของเกษตรกรทรุดโทรมลง เกษตรกรสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความเชื่อมั่น และขาดที่พึ่งในสังคม อย่างไรก็ตามผลกระทบที่เกิดขึ้นจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในทุกๆ ด้านในสังคม อันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น จากนั้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็จะกลายมาเป็นรูปแบบใหม่ของสังคม และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ทำให้รูปแบบการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นวัฏจักร (cycle)และมีความเป็นพลวัต(dynamic)อยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง โดยมีห้วงเวลาและการกระตุ้นจากสิ่งรอบข้างเป็นตัวกำหนด อย่างไรก็ตาม ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ในการวัด(indicators)ที่แน่นอนว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจะมีเพียงผลเสียด้านเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพราะสังคมเองก็จะมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อรักษาดุลยภาพของตนเองไว้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในระบบใดระบบหนึ่งของสังคม ระบบอื่นๆ ก็จะเข้ามาทำหน้าที่แทนและจะสร้างสรรค์ระบบใหม่ๆ ขึ้นมา เพื่อให้กลไกทางสังคมสามารถดำเนินต่อไปได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แม้ว่าจะมีความแปลกแยกไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิมในสังคม แต่เมื่อเกิดการรับเอานวัตกรรมใหม่เข้ามาในสังคมอย่างเต็มรูปแบบแล้ว นวัตกรรมเหล่านั้นก็จะกลายมาเป็นวัฒนธรรมชุมชนเสียเอง กลายมาเป็นบรรทัดฐาน(norm)ทางสังคม และจะไม่มีความแปลกแยกเกิดขึ้นอีก ในทางกลับกันวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเสียอีกที่จะกลายมาเป็นความแปลกแยกขึ้นในสังคม โดยมีช่วงเวลาและปัจจัยทางสังคมเป็นตัวกำหนดอัตราการเปลี่ยนแปลงนี้

5.5 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไข

ไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมที่มีขึ้น ซึ่งมาจากแนวความคิดการก้าวไปสู่ความทันสมัยและวิถีชีวิตแบบเมือง ยังผลให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม ซึ่งแนวโน้มของปัญหาที่เกิดขึ้นจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะว่า พื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนไม่ได้วางกฎเกณฑ์ไว้รองรับผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ในบางประเด็นบางปัญหาตัวชาวบ้านเองก็ไม่สามารถรับรู้ได้หรือไม่คิดว่าเป็นปัญหา เพราะระบบความคิดและการครอบงำทางความคิดของวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน กำหนดให้ชาวบ้านคิดอย่างนั้นทำอย่างนี้และพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ไปในแง่มุมที่จะสนับสนุนวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้น ดังนั้นใน

เกณฑ์การพิจารณาปัญหา ส่วนหนึ่งจะเป็นการแยกแยะประเด็นปัญหาที่เกิดจากแนวคิดของผู้ศึกษาวิจัยเอง โดยใช้กฎเกณฑ์และระเบียบวิธีคิดจากการสังเกตการณ์ การเคลื่อนไหวทางสังคม(moving social) ผลที่เกิดขึ้นในสังคม และอิทธิพลที่มีต่อคนในชุมชน ซึ่งประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น จะมีการชี้แจงถึงเส้นทางการเกิดขึ้นของปัญหา ลักษณะของปัญหา และข้อเสนอแนะถึงวิธีการแก้ไขปัญหา ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นวิธีการที่สมบูรณ์แบบหรือถูกต้องมากนัก แต่ก็มีความเหมาะสมหรือเป็นการจุดประกายทางความคิด อันจะนำไปสู่การสานต่อที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหา ก็จะแบ่งพิจารณาในแง่มุมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ดังต่อไปนี้

5.5.1 ด้านสังคม

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงและได้รับผลกระทบ ทั้งในระบบโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและบทบาทหน้าที่ของสถาบันทางสังคม ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นทางด้านสังคมนี้ จะส่งผลกระทบต่อระบบและสถาบันอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคม การวิเคราะห์และการนำเสนอแนวทางแก้ไข จะเสนอไว้อย่างกว้างๆ โดยไม่มีบทสรุปที่แน่นอนหรือเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นในการสานต่อทางความคิด อันจะนำไปสู่การปฏิบัติจริง โดยจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นสำคัญ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็มีอยู่ในหลายๆ ประเด็น ดังนี้

5.5.1.1 การย้ายเข้ามาของประชากรจากภายนอกชุมชน และการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อันจะส่งผลต่อระบบการจัดการและการปกครองในอนาคต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีสถาบันทางสังคมเช่น สถาบันการปกครอง เป็นต้น เข้ามากำหนดมาตรฐาน(standard)ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของคนในชุมชน และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีอยู่ เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นฐานของตนเอง เพื่อเป็นการให้การศึกษาหรือความรู้ในการผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาองค์ความรู้และวัฒนธรรมไปได้ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง อันจะทำให้อัตราการย้ายถิ่นน้อยลง และส่งผลให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นในอนาคตได้

5.5.1.2 สถาบันครอบครัวเองก็ได้รับผลกระทบ จากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกร ทำให้หน้าที่ของสถาบันครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองในการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดประสบการณ์ และการขัดเกลาทางสังคมถูกถ่ายโอนไปยังสถาบันการศึกษา ซึ่งทำให้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมแก่สมาชิกใหม่เกิดความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้และความเป็นจริงในสังคม ในที่สุดปัญหาก็จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงควรมีการสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวเข้ามามีบทบาทในเรื่องดังกล่าวมากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและอุดช่องว่างใน

กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เน้นการผสมผสานและการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในการร่วมกันปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมให้เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่นๆ ในสังคมไปพร้อมๆ กัน อันเป็นการเปิดกว้างในกระบวนการเรียนรู้ของเด็กมากขึ้น อนึ่งการขยายตัวของครัวเรือนที่เป็นไปอย่างไร้ระเบียบ โดยเฉพาะหมู่บ้านจัดสรรและที่ดินจัดสรร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการวางผังเมือง การปกครอง และการบริการทางสาธารณะต่างๆ ในอนาคต จึงควรมีการจัดวางผังเมืองให้ถูกต้อง เพื่อเตรียมรับมือกับการขยายตัวของเมืองที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

5.5.1.3 กระบวนการตัดสินใจที่เปลี่ยนไป ทำให้บทบาทของผู้อาวุโสหมดลงหรือเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้นำในครอบครัวขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของคนในครอบครัว จึงควรมีการสนับสนุนให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น รวมทั้งมีการส่งเสริมสถาบันทางครอบครัว เพื่อให้บุคคลในครอบครัวได้มีโอกาสในการแลกพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างสายใยความสัมพันธ์แก่กันและกันให้มากขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดความรัก ความอบอุ่น และความผูกพันที่มากขึ้นด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของคนในครอบครัวในเรื่องต่างๆ มากขึ้น

5.5.1.4 การแต่งงานตามประเพณีมีน้อยลง การอยู่กินก่อนแต่งงานมีสูงขึ้น การหย่าร้างมีสูงขึ้น สถาบันครอบครัวล่มสลาย(founder)ลง ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลโดยตรงต่อบุคคลและวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่เกิดจากครอบครัวลักษณะดังกล่าวจะมีปัญหามากกว่าเด็กในครอบครัวอื่นๆ จะส่งผลให้เกิดปัญหาในระดับกว้างขึ้นในอนาคต จึงควรมีการส่งเสริมค่านิยมในการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่ดีงามและการสนับสนุนให้สถาบันครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเลือกคู่ครองมากขึ้น รวมทั้งหาแนวทางในการรับมือกับเด็กที่เกิดขึ้นในครอบครัวดังกล่าว โดยการเปิดโอกาสให้การสนับสนุนในเรื่องการศึกษาและการเปิดโอกาสทางสังคมแก่เด็กมากขึ้น

5.5.1.5 การขายที่ดินทำกินเพื่อแบ่งมรดกกันในหมู่เครือญาติ ก็เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้อัตราการขายที่ดินทำกินในหมู่บ้านมีสูงขึ้น จึงควรมีการให้ข่าวสารและความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการมรดกและคุณค่าที่สำคัญของมรดก เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามการขายที่ดินทำกินเพื่อแบ่งมรดกยังคงจะมีเกิดขึ้นในอนาคต จึงควรมีการเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการขายที่ดินทำกินที่ถูกต้องให้แก่เกษตรกร เพื่อลดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบจนเกินไปของนายทุน และเป็นการสะกัดกั้นรายจ่ายที่ต้องเสียให้แก่นายหน้า รวมทั้งการให้ความรู้ในการนำเงินที่ได้รับจากการขายที่ดินทำกินไปใช้ให้เกิดประโยชน์

และคุ้มค่ามากที่สุด โดยควรจะเน้นที่การส่งเสริมอาชีพที่สร้างรายได้และเสนอแนวทางใหม่ๆ ในการดำเนินวิถีชีวิตต่อไปด้วย

5.5.1.6 ระบบเครือญาติและเพื่อนบ้าน ก็เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์จากพึ่งพาเป็นความสัมพันธ์เชิงธุรกิจภายใต้ผลประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลกระทบทั้งในด้านการปฏิสัมพันธ์กันและความรู้สึกทางจิตใจของคน จึงควรที่จะมีการส่งเสริมกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือ เพื่อกระตุ้นความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนในอดีตขึ้นมา โดยกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมานั้น จะต้องมีความถี่และความสม่ำเสมอในการปฏิบัติอย่างเพียงพอและเป็นกิจกรรมที่ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของการพึ่งพากันแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด

5.5.1.7 กระบวนการแบ่งชนชั้นทางสังคม ที่เน้นการครอบครองปัจจัยการผลิต อาชีพ และเงินตราเป็นสำคัญ ทำให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกขึ้นในหมู่บ้าน รวมทั้งการดูถูกดูแคลนเหยียดหยามคนนอกชนชั้นของตนเอง จึงควรที่จะส่งเสริมให้เกิดการนำเอาความรู้ในปรัชญาของประชาธิปไตยมาใช้ในกิจกรรมของชุมชนให้มากที่สุด เพื่อเป็นการปลูกฝังระบบความคิดที่อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของคนในสังคม อันจะเป็นการปูพื้นฐานทางความคิดของคนทุกคนในหมู่บ้านให้เป็นแบบแผนเดียวกัน เปิดโอกาสในการยอมรับ รับฟังข้อคิดเห็นและการกระทำของบุคคลอื่น รวมทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้เกิดความเป็นปึกแผ่นช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มุ่งเน้นการปฏิสัมพันธ์กันของคนในหมู่บ้านในเชิงอุปถัมภ์ที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบมากขึ้น

5.5.1.8 ส่งเสริมสถาบันการศึกษาของหมู่บ้านและของชาติ ควรมีการนำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคม เข้ามาผสมผสานกับกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของสถาบันการศึกษาให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดการศึกษาที่เป็นองค์รวม(Holistic)และลดปัญหาความแปลกแยกของกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งอุดช่องว่างของความแตกต่างระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามาจัดการ และมีส่วนร่วมในการศึกษาของชุมชนมากขึ้น รวมทั้งการประสานองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเปิดกว้างในการรับรู้ทั้งด้านดีและด้านลบของวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นได้

5.5.1.9 สถาบันศาสนาเองก็ถูกลดบทบาทลง การเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติศาสนกิจของคนในหมู่บ้านน้อยลง ส่งผลให้ความเชื่อมั่นและความศรัทธาต่อสถาบันศาสนาของคนในหมู่บ้านลดน้อยลง ระบบคุณค่าทางจิตใจที่เคยถูกปลูกฝังจากสถาบันทางศาสนาเปลี่ยนแปลงไป สถาบันศาสนาเองจึงควรปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดและปลูกฝังหลักคำสอนของศาสนา เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มบุคคลในสังคมให้มากที่สุด ผู้สืบทอดศาสนาที่สำคัญคือ พระสงฆ์ ก็ต้องมีการพัฒนาบทบาทของตนเองที่มีต่อชุมชน ที่ไม่เป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรม

และผู้ถ่ายทอดหลักคำสอนเท่านั้น จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาททางการพัฒนาในด้านอื่นๆ ในสังคมมากขึ้น การถ่ายทอดหลักคำสอนก็จะต้องมีการพัฒนารูปแบบใหม่ขึ้น มีการสอดแทรกหลักคำสอนทางศาสนาในทุกกิจกรรม เน้นการปฏิบัติมากกว่าการถ่ายทอดทางคำพูดเพียงอย่างเดียว รวมทั้งหลักคำสอนเอง ก็ต้องพัฒนาตัวเองให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

5.5.1.10 ในด้านการสาธารณสุข ก็จะต้องเปิดโอกาสในการนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาพยาบาลและการให้บริการสาธารณสุข โดยมีกระบวนการการคัดเลือกและการเลือกสรรภูมิปัญญาที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อลดปัญหาความแตกต่างระหว่างการรักษาพยาบาลแบบแผนปัจจุบันและแผนโบราณ รวมทั้งเป็นวิธีการเสาะแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ในการรักษาพยาบาลและการพัฒนาระบบสาธารณสุขให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย

5.5.1.11 อื่นๆ เช่น แนวทางการพัฒนาของรัฐ ที่เน้นการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจขึ้นกับคนในหมู่บ้าน จึงควรที่จะมีการศึกษาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในสังคม เพื่อศึกษาถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน โดยเน้นไปที่กระบวนการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและองค์กรท้องถิ่นที่มีในชุมชน เพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างแนวนโยบายของรัฐและความต้องการในการพัฒนาของคนในชุมชน ภายใต้กระบวนการการเสนอข่าวสารที่ให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลอย่างยุติธรรม ทั้งผลดีและผลเสียของการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน อันจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

5.5.2 ด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นผลกระทบโดยตรงจากการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เพราะที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวบ้าน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็มีอยู่ในหลายประเด็น อันเป็นสิ่งสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดผลสะท้อนไปยังส่วนต่างๆ ที่มีในสังคม รวมทั้งวิถีชีวิตและระบบความคิดของคนในชุมชนด้วย

5.5.2.1 การประกอบอาชีพของชาวบ้าน เปลี่ยนไปสู่การทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการที่อยู่ในตัวเมือง เป็นงานฝีมือและใช้แรงงานเป็นสำคัญ ค่าแรงที่ได้จะต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน เพราะเกษตรกรมีความรู้ความสามารถเฉพาะในภาคการเกษตรและภูมิปัญญาพื้นบ้านเท่านั้น ทำให้ความรู้ในส่วนนี้ไม่สามารถถูกนำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ อีกทั้งยังเป็นการเดินทางเข้าไปทำงานที่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอน ทำให้ไม่มีเวลาในการสร้างสายใยความสัมพันธ์ในครอบครัว การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน และการเข้าร่วมกิจกรรม จึงควรที่จะส่งเสริมให้เกิดการสร้าง

อาชีพขึ้นในหมู่บ้าน โดยเป็นอาชีพที่ใช้วัตถุดิบในหมู่บ้านผสานกับภูมิปัญญาของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดรายได้ขึ้นในถิ่นฐานของตนเอง

5.5.2.2 ระบบการปลูกพืชเปลี่ยนแปลงไปสู่การรับจ้างและการขายแรงงาน จึงควรมีการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของสังคมเมืองที่อยู่ใกล้ๆ ซึ่งเป็นระบบการเพาะปลูกแบบง่ายๆ และใช้เนื้อที่น้อยเช่น การปลูกผักสวนครัว เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะสามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถลดรายจ่ายของครอบครัวลงอีกด้วย โดยเน้นไปที่การตั้งกลุ่มหรือการรวมกลุ่มกันทำ เพื่อเป็นการประกันรายได้และสร้างอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจ เน้นการสร้างงานที่ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นสำคัญ เพื่อให้คนในหมู่บ้านกลับมาสร้างสรรค์องค์ความรู้ของตนเองขึ้น และให้คนที่อยู่ในหมู่บ้านสามารถสร้างรายได้พิเศษที่เป็นการแบ่งเบาภาระรายจ่ายของครอบครัว ซึ่งนอกจากนั้นยังสามารถก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันของคนในชุมชน

5.5.2.3 ภาวะหนี้สินของเกษตรกรในหมู่บ้าน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานจนเรื้อรัง และเป็นปัญหาที่จะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในทุกวัน เพราะจำนวนดอกเบี้ยที่เพิ่มสูงขึ้น อันจะทำให้ภาวะหนี้สินนี้แก้ไขยากมากขึ้น จึงควรมีการระดมทุนทั้งจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรท้องถิ่น และชาวบ้าน แล้วนำมาให้ชาวบ้านบริหารจัดการกันเอง โดยอาจจะใช้รูปแบบของสหกรณ์ (Co-ordinate)เข้ามาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน จากนั้นก็นำไปให้สมาชิกกู้ยืม เพื่อนำไปชำระหนี้ที่ติดอยู่ โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่สมาชิกในเรื่องดอกเบี้ยที่สูง แล้วก็ให้สมาชิกที่ยืมไปนั้นผ่อนส่ง เพื่อให้สมาชิกคนอื่นได้ยืม หรือจะเป็นรูปแบบการสร้างกิจกรรมเพื่อเสริมรายได้แล้วให้นำรายได้ส่วนนั้นของสมาชิกมาชำระหนี้สิน ซึ่งการแก้ไขปัญหาหนี้สินนั้น จะช่วยสมาชิกได้ก็โดยการหมุนเวียนช่วยเหลือกันไป ซึ่งจะเป็นการผ่อนคลายภาวะหนี้สินของเกษตรกรได้ นอกจากนั้นยังจะสามารถส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มกันในอนาคตได้ ซึ่งเงินทุนในการดำเนินการนี้อาจจะได้มาจากการกู้ยืม การร่วมลงทุนของหน่วยงานต่างๆ ที่กล่าวมา และจะต้องเป็นการดำเนินงานที่เกิดจากการประสานงานของชาวบ้าน โดยมีองค์กรต่างๆ คอยเป็นที่ปรึกษาให้ ซึ่งจะก่อให้เกิดกระบวนการในการทำงานได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามรูปแบบในการดำเนินงานจะต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามลักษณะของชุมชน เพราะเมื่อเกิดการดำเนินงานจนสามารถช่วยเหลือสมาชิกได้แล้ว ก็ควรที่จะมีการเตรียมรับความพร้อมเพื่อก้าวไปสู่การแก้ไขปัญหาในด้านอื่นๆ

5.5.3 ด้านการเมืองการปกครอง

ปัจจุบัน การเมืองการปกครองได้ถูกกวางกฎเกณฑ์ให้เป็นรูปแบบเดียวกันหมดทั้งประเทศ มีผู้นำที่เป็นทางการจากนโยบายทางด้านการเมืองการปกครองของรัฐบาล อย่างไรก็ตามผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่เคยมีอยู่ในหมู่บ้านก็ไม่ควรที่จะมองข้าม เพราะผู้นำในลักษณะนี้จะมีผลทางด้านจิตใจของชาวบ้านมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการ ที่มีรูปแบบการปกครองที่เน้นหนักไปทางด้านตัวบทกฎหมายเป็นหลัก

5.5.3.1 ผู้นำที่ไม่เป็นทางการถูกถ่ายโอนบทบาทไปให้แก่ผู้นำที่เป็นทางการ จึงควรมีการพัฒนารูปแบบการปกครอง เพื่อให้ผู้นำที่ไม่เป็นทางการเข้ามามีบทบาทในการปกครองมากขึ้น เพื่อเป็นการรักษาดุลยภาพทางอำนาจขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งรูปแบบดังกล่าวชาวบ้านจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยรัฐให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ที่จำเป็นจะต้องเอาผู้นำที่ไม่เป็นทางการเข้ามาช่วยในการปกครองเพราะว่า ผู้นำที่เป็นทางการในหมู่บ้าน มีแนวโน้มเป็นฐานเสียงให้ผู้นำทางการเมืองในระดับสูงและมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น จึงควรที่จะมองกลุ่มผู้อาวุโสหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการเข้ามาช่วยในด้านการตรวจสอบการทำงาน และการช่วยเหลือในด้านการปกครองเพื่อคานอำนาจซึ่งกันและกัน จะทำให้รูปแบบของการเมืองการปกครองในหมู่บ้านมีประสิทธิภาพและเป็นประชาธิปไตย(democracy)มากขึ้น

5.5.3.2 การจัดตั้งองค์กรทางการปกครองขึ้นในหมู่บ้าน โดยตัวของชาวบ้านเองก็เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อชักจูงให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น และเป็นสื่อกลางในการแพร่กระจายข่าวสารหรือความรู้ในด้านการปกครอง โดยให้องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนองค์กรการปกครองในหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการพัฒนากลไกทางการปกครองที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง

5.5.4 ด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมได้รับผลกระทบมากที่สุด อันสืบเนื่องมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองมาสู่สังคมหมู่บ้าน เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการครอบงำทางวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ใช่ว่าจะก่อให้เกิดผลในทางลบเพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ก็เป็นเครื่องชี้วัด(indicators)ถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ในตัวเอง เพราะเป็นสิ่งที่ได้สั่งสมกันมานานและได้ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ดังนั้นเพื่อรักษาดุลยภาพของจุดเปลี่ยนผ่านดังกล่าว จึงควรธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่

5.5.4.1 ภาษาก็ได้มีการพัฒนาตัวเอง เพื่อให้เกิดความสมดุลและการสื่อสารที่กว้างขวางมากขึ้น ทำให้ภาษาดั้งเดิมเริ่มสูญหายไป จึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจและรักษาให้คงไว้ในรูปของตำราทางวิชาการ เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะสังคมหมู่บ้านเองก็ไม่อาจที่จะปฏิเสธภาษาต่างๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้านได้ การศึกษาวิจัยจึงเป็นหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางภาษาดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

5.5.4.2 การแต่งกายก็เช่นเดียวกัน การอนุรักษ์ไว้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การศึกษาวิจัย การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในการอนุรักษ์ การส่งเสริมการประกอบอาชีพพื้นบ้าน และการจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ก็เป็นวิธีการที่ควรจะมีเพื่อให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งความดีงามของการแต่งกาย เพราะเป็นการยากหากจะให้ชาวบ้านหันมาแต่งกายแบบดั้งเดิม เพราะอิทธิของวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามามีบทบาทมีสูงอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ไว้จึงเป็นเพียงหนทางเดียวเท่านั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ไม่ใช่ผลเสียหายหรือความล้มเหลวของการพัฒนามากนัก เพราะไม่มีเครื่องชี้วัดใดๆ ที่สามารถบอกได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การสร้างค่านิยมในการแต่งกายแบบดั้งเดิมในงานเทศกาลต่างๆ ก็เป็นอีกแรงผลักดันหนึ่งที่จะยังคงทำให้การแต่งกายแบบดั้งเดิมมีความสำคัญอยู่

5.5.4.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เคยมีมาก็ขาดการสานต่อ เพราะการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป และเป็นการยากยิ่งที่จะให้ชาวบ้านนำเอาภูมิปัญญาที่มีกลับมาใช้ในภาคการเกษตรดังเดิมได้ เพราะสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป หนทางหนึ่งที่จะทำได้คือ การนำเอาภูมิปัญญาที่มีมาสร้างให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา ทำให้ภูมิปัญญานั้นสามารถสร้างประโยชน์และสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งในการดำเนินงานอาจจะเป็นการรวมกลุ่มกันหรือเป็นอุตสาหกรรในครัวเรือนก็ได้ แต่ก็ควรที่จะมีการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดการคัดเลือก การเลือกสรรและหาช่องทางในการดำเนินงานที่เป็นไปได้ ซึ่งภูมิปัญญาที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (surplus value)ได้เช่น การจักสาน การทอผ้า เป็นต้น โดยเน้นวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนและระบบการผลิตอย่างง่ายๆ ตามกรรมวิธีของชาวบ้าน

5.5.4.4 วัฒนธรรมพื้นบ้านบางอย่างถูกตัดทิ้งไปและบางอย่างยังคงดำรงอยู่ จึงควรที่จะมีการศึกษาเพื่อหาช่องทางในการผสมผสานทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นสามารถแสดงออกมาได้มากที่สุดในงานประเพณีหนึ่งๆ เพื่อพัฒนารูปแบบของการประกอบพิธีกรรมที่สามารถแสดงให้เห็นวัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านต่างๆ ให้มากขึ้น โดยจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและรัฐบาล ซึ่งในการแสดงออกทางวัฒนธรรมนั้นอาจจะเป็นการแสดงออกโดยการสร้างความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้านคล้ายๆ กัน เพื่อให้เกิดการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องมากขึ้น

5.5.4.5 การละเล่นพื้นบ้าน ก็อาจจะจัดให้มีการสอดแทรกเข้าไปในการละเล่นในโรงเรียนหรือการละเล่นในงานประเพณีต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานและเป็นการอนุรักษ์ขึ้นในหมู่คนรุ่นใหม่ อันจะเป็นการปรับตัวทางการละเล่นขึ้น เพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างการละเล่นพื้นบ้านกับการละเล่นแบบสมัยใหม่

5.5.4.6 ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่ได้เปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการไป จึงควรที่จะมีการส่งเสริมอนุรักษ์และจัดตั้งคณะบุคคลขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อการประกอบพิธีกรรม อันจะเป็นการรักษารูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมไว้ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรมก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย แต่ก็ควรจะคงไว้ซึ่งกระบวนการแบบดั้งเดิม เพื่อประโยชน์ทางจิตใจของคนในหมู่บ้าน ดังนั้นการจัดตั้งคณะบุคคลขึ้นมาเพื่อเข้ามาจัดการในส่วนนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็น

5.5.4.7 การขัดเกลาทางสังคมแบบดั้งเดิม ควรที่จะถูกบรรจุอยู่ในการอบรมสั่งสอนในระบบโรงเรียน เพื่อประโยชน์ในการสร้างความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ และเป็นการผสมผสานระหว่างภาคทฤษฎีกับความเป็นจริงในสังคม ซึ่งจะส่งผลทำให้วุฒิภาวะทางความรู้ของเด็กสามารถที่จะนำเอาความรู้มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

5.5.4.8 ระบบความคิด ค่านิยมของคนในหมู่บ้าน จำเป็นจะต้องมีการวางแผนทั้งในการส่งผ่านระบบความคิดและการรับเลือก ซึ่งจะต้องเปิดโอกาสทางการรับเลือกของชาวบ้านมากขึ้นและเป็นการเปิดช่องทางในการรับสื่อสารมากขึ้นด้วย โดยมีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ในการกลั่นกรองข่าวสารต่างๆ เพื่อสร้างระบบความคิดของคน ในขณะที่องค์กรส่วนท้องถิ่นก็สนับสนุนความรู้เกี่ยวกับการรับเลือกข่าวสารของชาวบ้านมากขึ้น

5.5.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

เกิดการเปลี่ยนแปลงไปก็ด้วยอิทธิพลของความทันสมัย ทำให้สิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านถูกปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และถูกทำลายลง การดำรงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแบบดั้งเดิมจึงทำได้ยากมาก อย่างไรก็ตามแนวทางในการอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ของคนในหมู่บ้านยังคงมีอยู่

5.5.5.1 ควรที่จะมีการศึกษาและวางแผนการใช้ประโยชน์จากดินให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและการแบ่งส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ชัดเจนเช่น ที่ทำการเกษตร ที่สร้างบ้านเรือน และที่ทำการอุตสาหกรรม เป็นต้น เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่าและง่ายต่อการจัดการในด้านอื่นๆ ต่อไป

5.5.5.2 ป่าไม้ ที่นับวันแทบจะไม่มีหลงเหลืออยู่เลย ก็ควรมีการรักษาซึ่งพื้นที่ป่าเท่าที่มีให้มากที่สุด มีการประกาศเขตป่าชุมชนที่แน่นอน พร้อมๆ กับการปลูกป่าเสริมขึ้น มีการกำหนด

ขอบเขตและกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์โดยชาวบ้าน เพื่อให้ป่าสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านได้มากที่สุด

5.5.5.3 แหล่งน้ำ ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของที่ดิน ทำให้การไหลเวียนของกระแสน้ำรอบชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จึงควรที่จะมีการศึกษาถึงระบบการไหลเวียนของน้ำและการใช้ประโยน์จากแหล่งน้ำ เพื่อรักษาให้แหล่งน้ำสามารถเอื้อประโยชน์แก่ชาวบ้าน รวมทั้งมีการเปิดช่องทางการไหลเวียนของกระแสน้ำที่มากขึ้น เพื่อให้เกิดความครอบคลุมพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่มากขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้ยังจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งกลุ่มบุคคลในหมู่บ้านขึ้นมาดูแลและรักษาแหล่งน้ำให้สามารถสนองประโยชน์แก่ชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

5.5.5.4 ควรมีการวางระบบผังเมือง ระบบการสร้างบ้านเรือน เพื่อรักษาประโยชน์จากกระแสลมให้มากที่สุด อันเป็นการถ่ายเทระบบอากาศ ลดมลภาวะ และนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่คุ้มค่ามากขึ้น

5.5.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน

เป็นผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนมากที่สุด โดยเป็นพฤติกรรมการแสดงออกที่มีความโน้มเอียงไปเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนผ่านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน อันทำให้เกิดความแปลกแยกหรือช่องว่างระหว่างความคาดหวังของคนในชุมชนกับพฤติกรรมที่คนในชุมชนแสดงออกมา

5.5.6.1 ลักษณะนิสัยที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเป็นเมืองนั้น ควรที่จะมีการแสดงข้อเท็จจริงหรือเปิดเผยถึงข้อดีและข้อเสียในการแสดงลักษณะนิสัยแก่ชาวบ้านมากขึ้น โดยผ่านทางสื่อต่างๆ ซึ่งจะทำให้พฤติกรรมของชาวบ้านนั้นลดความสุดโต่งลงไปได้บ้าง และเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่เป็นแบบก้าวกระโดดในปัจจุบัน

5.5.6.2 การแสดงออกต่อกันของคนในหมู่บ้านนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปโดยอยู่ภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับ จึงควรมีการสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันของคนในหมู่บ้านมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานบุญประเพณีต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมากขึ้น มีการร่วมมือกันทำงานมากขึ้น

5.5.6.3 การปฏิสัมพันธ์กันของคนในหมู่บ้านก็เช่นเดียวกัน ควรที่จะสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมที่จะทำให้ชาวบ้านได้แสดงออกและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้น อันจะเป็นการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ที่มากขึ้น รวมทั้งเป็นการคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านแบบดั้งเดิมภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5.5.6.4 ความเห็นต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรก็เช่นเดียวกัน ควรที่จะมีการเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจขายที่ดินทำกิน รวมทั้งการเสนอข้อมูลทั้งในแง่บวกและลบที่ถูกต้องเกี่ยวกับการขายที่ดินแก่เกษตรกร โดยอาศัยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นและสถาบันการศึกษา ที่จะต้องทำการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

5.5.6.5 ความคาดหวังต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรที่เกิดขึ้น และเป็นความคาดหวังที่ชาวบ้านเห็นว่าถูกต้องนั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง เพื่อทำความเข้าใจและสามารถนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจนแก่ชาวบ้านได้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการตัดสินใจ ระบบความคิด ค่านิยม และทัศนคติของชาวบ้านในเรื่องต่างๆ ได้

5.5.6.6 สุขภาพจิตของคนในหมู่บ้านที่ถูกกดดันจากระบบทุนนิยม และความคาดหวังต่อความทันสมัยของคนในหมู่บ้านนั้น ควรที่จะได้รับการศึกษาวิจัยที่ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อหาหนทางในการแก้ไขต่อไป และการส่งเสริมความสัมพันธ์ของชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว การรวมกลุ่มกัน การทำงานร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถผ่อนคลายความตึงเครียดในตัวของชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง

ข้อเสนอแนะที่ได้กล่าวมานี้ ไม่สามารถที่จะชี้เฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดีนั้นคืออะไร หรือทางออกที่ดีที่สุดนั้นอาจจะยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนได้ ณ ที่นี้ เนื่องจากยังไม่ได้มีการศึกษาถึงผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงเองก็ไม่มีเครื่องชี้วัดใดๆ ที่สามารถแปลผลออกมาอย่างชัดเจนว่าถูกหรือผิด อย่างไรก็ตาม การผสมผสานระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนกับสิ่งที่อยู่นอกชุมชนจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น เพื่อเป็นการสร้างฐานทางสังคมในการยอมรับสิ่งใหม่เหล่านั้น ดังนั้นข้อเสนอแนะที่ได้แสดงไว้จึงเป็นความคาดหวังว่า จะสามารถนำไปสู่บทสรุปในแนวทางการแก้ไขหรือแนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้นได้ ซึ่งสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการแก้ไขปัญหาต่างๆ นั้นคือ จะต้องเป็นสิ่งที่เกิดมาจากตัวของชาวบ้านเอง โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในแนวทางการแก้ไขปัญหาในทุกขั้นตอนให้มากที่สุด ภายใต้ข้อมูลข่าวสารที่องค์กรท้องถิ่นหรือรัฐพึงจะหยิบยื่นให้ โดยมีระบบการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดลึกซึ้งของสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นการประสานงานกันของทุกสถาบันในสังคม เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้นมีความเป็นพลวัต(Dynamic) และเป็นองค์รวม(Holistic)ซึ่งจะเชื่อมโยงและส่งผลกระทบในทุกๆ ส่วนของสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาจึงจะต้องมีความเป็นสหสาขาวิชาการ (Multidisciplinary Approaches)มากที่สุด เพื่อให้ได้แนวทางที่ครอบคลุมและเกิดประสิทธิภาพมากที่สุดนั่นเอง

บทที่ 6
สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นวิธีการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม(Cultural Anthropology) โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)ในลักษณะกรณีศึกษา (Case study) โดยการเข้าไปอาศัยอยู่กับชาวบ้าน เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านด้วยการเข้าไปสัมผัสจริง มีการสังเกตการณ์(observation)ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) พูดคุย และการศึกษาสภาพความเป็นจริงในชุมชน โดยมีการตั้งวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการศึกษาวิจัยไว้อย่างชัดเจน มีกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ มีวิธีการเก็บข้อมูล การจัดเรียงข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งในการศึกษาวิจัยจะมีการกำหนดขอบเขตของการวิจัย และกรอบแนวความคิดในการวิจัยไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งการนิยามศัพท์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งผู้วิจัยและผู้สนใจโดยทั่วไป

โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1)เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านโนนม่วง 2)เพื่อศึกษาวิถีชีวิตก่อนและหลังการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรชานเมือง 3)เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรชานเมือง 4)เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรภายหลังการขายที่ดินทำกิน 5)เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1.1 ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านโนนม่วง

บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาประมาณ 91 ปี อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองขอนแก่นห่างออกไปประมาณ 6 กิโลเมตร มีจำนวนประชากร 1,326 คน มีจำนวนครัวเรือน 283 ครัวเรือน ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยการทำนาปีเพื่อบริโภคเป็นสำคัญ

บ้านโนนม่วงหมู่ที่ 3 นั้น เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เฉพาะของตนเอง มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติสูง มีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการสะสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาไว้ในหมู่บ้านจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพ การเรียนรู้ทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การละเล่นพื้นบ้าน การประกอบพิธีกรรม และประสบการณ์ต่างๆ ในสังคม เป็นต้น ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นภายใต้ระบบของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีลักษณะการปฏิสัมพันธ์กันในแนวราบ ทุกคนอยู่ด้วยกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจอยู่ตลอดเวลา อันนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้าน

6.1.2 วิถีชีวิตก่อนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร

วิถีชีวิตของเกษตรกร จะผูกพันอยู่กับการประกอบอาชีพการเกษตรในที่ดินทำกินของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดความผูกพันกับที่ดินทำกินในด้านจิตวิญญาณขึ้น จนได้เกิดมีพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการเกษตรกรรมขึ้นไม่ว่าจะเป็น บุญบั้งไฟ บุญคูณลาน บุญสู่ขวัญข้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ส่งผลให้ความสัมพันธ์กันทางสังคมของคนในหมู่บ้านเป็นไปอย่างเรียบง่าย และมีความแน่นแฟ้นเป็นอย่างยิ่ง เป็นวิถีชีวิตที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่ดีงามไม่ว่าจะเป็น ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง อันอยู่ภายใต้ขอบเขตของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยมีระบบเครือญาติและเพื่อนบ้านเป็นตัวประสานระบบความสัมพันธ์เหล่านี้ ให้เกิดความต่อเนื่องและมั่นคงยิ่งขึ้น

การขายที่ดินทำกินของเกษตรกร เริ่มมาจากความต้องการในที่ดินที่มีมากขึ้นทั้งจากคนภายนอกและภายในชุมชนเอง ทั้งนี้เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในหมู่บ้านและการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาสู่หมู่บ้านของบุคคลจากสังคมอื่น ความแออัดของสังคมเมืองและมหาวิทยาลัย ก็เป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยที่ใกล้ ชาวบ้านจึงถูกติดต่อให้ซื้อขายที่ดินทำกิน ซึ่งมีทั้งที่ผ่านนายหน้าและไม่ผ่านนายหน้า โดยมีราคาที่ดินที่สูงขึ้นเรื่อยๆ เป็นสิ่งดึงดูดใจ รวมทั้งความคาดหวังที่มีต่อวิถีชีวิตแบบใหม่ของคนในหมู่บ้านที่มองว่า วิถีชีวิตแบบเมืองที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน จะทำให้ชีวิตของตนเองมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายมากยิ่ง การประกอบอาชีพการเกษตรถูกมองว่า เป็นอาชีพที่ไม่ได้สร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ตนเองและครอบครัว มีแต่ภาวะหนี้สินและความลำบากตรากตรำเท่านั้น ทำให้เกษตรกรเองก็จำต้องขายที่ดินทำกินของตนเอง โดยมีความคาดหวังว่า เงินที่ได้จากการขายที่ดินทำกินนั้นจะทำให้รากฐานทางเศรษฐกิจของตน

เองดีขึ้น นอกจากนั้นตนเองยังสามารถเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมืองได้อีก โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาที่ดินทำกินในการครองชีพ ซึ่งเป็นอาชีพที่สุขสบายและได้รับค่าตอบแทนในรูปของเงินตรา

6.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร

การตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกรนั้น มีปัจจัยอยู่ 2 ประเด็นเป็นตัวกระตุ้นประกอบด้วย ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายในเช่น ตัวเกษตรกรเอง วัฒนธรรมในชุมชน เครือญาติและเพื่อนบ้าน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยที่เกิดขึ้นในตัวของเกษตรกรนั้น เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างของเกษตรกร โดยเฉพาะอิทธิพลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมือง ความทันสมัยและบริโภคนิยม เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของเกษตรกร โดยความคิด ค่านิยม และทัศนคติของเษตรกรจะถูกแรงผลักดันจากภายนอกให้เกิดพฤติกรรมในการแสวงหาชีวิตใหม่ ภาวะหนี้สินอันเกิดจากระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อขาย ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ โดยการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในระบบการผลิต ส่งผลให้เกิดการลงทุนในการผลิตสูงขึ้น การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรเพียงอย่างเดียวทำให้รายได้หลักของครอบครัวมาจากภาคการเกษตรเท่านั้น ขาดรายได้เสริมจากแหล่งอื่น ทั้งๆ ที่รายได้จากภาคการเกษตรนั้นมีน้อยอยู่แล้ว ในขณะที่รายจ่ายและความต้องการของเกษตรกรนั้นมีสูงขึ้นเรื่อยๆ นำไปสู่การสร้างหนี้สินในที่สุด การแบ่งมรดกซึ่งเป็นที่ดินทำกินนั้นก็เปลี่ยนแปลงไป ทุกคนเห็นว่าถ้านำที่ดินไปขายแล้ว จะสามารถนำเงินที่ได้มาแบ่งกันอย่างยุติธรรมมากขึ้นและยังเหลือเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อทำบุญหรือให้แก่ผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นความคิดที่สร้างขึ้นเพื่อลดความขัดแย้งในตัวของเกษตรกรเอง การถือครองโฉนดที่ดินใบเดียวกันของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรไม่สามารถตกลงหรือหาแนวทางแก้ไขปัญหากันได้ การขายเป็นเงินมาแบ่งกันจึงเป็นทางออกของเกษตรกร รวมทั้งการถูกบังคับจากการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนรอบๆ ที่ดินของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรถูกบีบบังคับจนในที่สุดก็จำต้องขายที่ดินผืนนั้น และด้วยความหวังในการค้นพบชีวิตใหม่ของเกษตรกร

ในขณะที่สังคมหมู่บ้านไม่สามารถสนองตอบความต้องการได้ การย้ายถิ่นฐานไปตั้งรกรากในสถานที่อื่นจึงเป็นวิธีการที่จะสนองตอบต่อความต้องการของตนเองได้ โดยอยู่บนฐานความคิดที่ว่า เงินที่ได้จากการขายที่ดินทำกินของตนเองจะสามารถใช้เป็นทุนในการตั้งรกรากขึ้นในสังคมใหม่ อันจะนำไปสู่ชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นของตนเอง มีความเป็นอยู่ที่สบายขึ้น มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้น และได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับความสามารถของตนในรูปของเงินตรา อันจะนำพาความสุข

สบายมาสู่ชีวิตของตนเองด้วยความหวังว่า ความทันสมัยจะทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นซึ่งนำไปสู่การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรในที่สุด

เครือญาติและเพื่อนบ้านก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการกระตุ้นการตัดสินใจให้เกิดการขายที่ดินทำกินของเกษตรกร โดยรูปแบบความสัมพันธ์กับเครือญาติและเพื่อนบ้านที่เปลี่ยนไปสู่การเอารัดเอาเปรียบกัน การพึ่งพาอาศัยกันแบบดั้งเดิมถูกทำลายลง ทั้งนี้เพราะต่างคนต่างก็แสวงหาผลประโยชน์จากคนอื่นให้แก่ตนเอง ทำให้ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาลดน้อยลง เกษตรกรขาดที่พึ่งทางจิตใจและทางสังคม การเอาตัวเองให้รอดจึงเกิดขึ้น ความขัดแย้งในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านทวีความรุนแรงขึ้น ผลักดันให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นและการดิ้นรนเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมือง รวมทั้งการได้รับอิทธิพลทางความคิดจากเครือญาติและเพื่อนบ้านที่มีการขายที่ดินทำกินมาก่อนหน้านั้น เมื่อราคาที่ดินของตนเองสูงขึ้นจึงเกิดการขายตาม ด้วยความคิดของการเอาชนะซึ่งกันและกัน และการเข้ามาเป็นนายหน้าของเครือญาติและเพื่อนบ้านที่มีผลประโยชน์รองรับนั้น ก็ทำให้เกษตรกรถูกครอบงำทางความคิดได้ง่าย เพราะความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ก่อนจะเป็นตัวเบิกทางไปสู่การเจรจาและเกิดผลสำเร็จดังที่ตั้งใจไว้คือ การซื้อขายที่ดินทำกิน

วัฒนธรรมชุมชนก็เป็นแรงขับที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการขายที่ดินทำกิน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมและงานประเพณี อีกทั้งการวางกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวของวัฒนธรรมชุมชน ที่เน้นรูปแบบที่ต้องอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่เปิดโอกาสทางความคิดของชาวบ้านเท่ากับวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งมีความหลากหลายและยืดหยุ่นกว่า ส่งผลให้วัฒนธรรมใหม่เหล่านี้เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น ทำให้ความต้องการของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป การเสาะแสวงหาชีวิตใหม่จึงเกิดขึ้นตามมา

ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งคือ ปัจจัยภายนอกชุมชนไม่ว่าจะเป็นนายทุน อิทธิพลของสื่อสารมวลชน ลัทธิบริโภคนิยม แนวทางการพัฒนาของรัฐ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ล้วนมีอิทธิพลต่อการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรทั้งสิ้น โดยพฤติกรรมของนายทุนนั้นจะทำให้เกิดแรงผลักดันแก่เกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการใช้ราคาที่ดินเป็นแรงจูงใจ การซื้อที่ดินปิดล้อมที่ของเกษตรกร และการใช้นายหน้าที่เป็นคนในหมู่บ้านเป็นสื่อกลาง เป็นต้น

สื่อสารมวลชนที่มีอยู่ในหมู่บ้านก็เช่นเดียวกัน ซึ่งสื่อจะมีผลต่อการรับเอาวัฒนธรรมเข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบความคิดของเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาของลัทธิบริโภคนิยม วัตถุนิยม ความทันสมัย และวิถีชีวิตแบบเมือง การนำเสนอข้อมูลข่าวสารเพียงด้านเดียวของสื่อและการรับเลือกข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรเอง ทำให้อิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่นั้นสามารถแฝงตัวเข้ามากับสื่อและเข้ามามีบทบาททางความคิด ค่านิยม ทัศนคติ พฤติกรรม และวัฒนธรรมในชุมชนในที่สุด

ทำให้ความคาดหวังของคนในหมู่บ้านที่มีต่อวัตถุมีมากขึ้น เกิดการดิ้นรนเพื่อแสวงหารูปแบบวิถีชีวิตที่จะสนองตอบต่อความคาดหวังนั้น ซึ่งรูปแบบวิถีชีวิตใหม่นี้คือ วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง ที่มีการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ การทำงานทั้งในภาครัฐและเอกชน ที่มีผลตอบแทนออกมาในรูปของเงิน เพราะเงินคือสัญลักษณ์ของบริโภคนิยมและความทันสมัย สามารถที่จะเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดให้มีสภาพคล่องขึ้น

ลัทธิบริโภคนิยม ทำให้ความต้องการในด้านวัตถุ เครื่องอำนวยความสะดวก และการใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทำให้เกิดแรงผลักดันที่ต้องดิ้นรนมากขึ้น เมื่อแรงขับของลัทธิบริโภคนิยมมีมากขึ้น วิถีชีวิตแบบสังคมชนบทจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การหลุดพ้นจึงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองและผลักดันตนเองเข้าสู่สังคมเมือง ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน จึงถูกเปลี่ยนแปลงคุณค่าและถูกมองว่า เป็นเพียงบันไดขั้นหนึ่งที่จะผลักดันให้ความคาดหวังใหม่ที่มีสำเร็จได้ ทำให้ที่ดินทำกินถูกนำออกมาเปลี่ยนเป็นเงินตรา เพื่อปูทางก้าวไปสู่ความเป็นสังคมเมืองและวิถีชีวิตที่ทันสมัย

การพัฒนาของรัฐไม่ว่าจะเป็น การสร้างขอนแก่นให้เป็นเมือง การสร้างมหาวิทยาลัยขอนแก่น การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานในหมู่บ้าน นโยบายการเน้นความเจริญทางวัตถุและเศรษฐกิจ การเข้ามามีอิทธิต่อระบบการผลิตทางเศรษฐกิจของเกษตรกรด้วยเทคโนโลยีและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อขายและการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตของรัฐ การพัฒนาระบบการศึกษาที่เน้นองค์ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ การทำงานร่วมกันของระบบราชการที่ขาดความต่อเนื่องและระบบการประสานงานที่ดี และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมรอบๆ หมู่บ้าน ทำให้ก่อเกิดปัจจัยที่สนับสนุนการขยายตัวของเมืองมากขึ้น รวมทั้งส่งผลกระทบต่อฐานความคิดดั้งเดิมของเกษตรกร

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกรไม่ว่าจะเป็น สภาวะความแปรปรวนของธรรมชาติ ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งจากภัยธรรมชาติและภัยที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตที่ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ ผลผลิตที่ได้น้อยกว่าการลงทุน เกิดการพังทะลายของหน้าดิน การทำลายระบบนิเวศวิทยาและระบบห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีอิทธิต่อเกษตรกรทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมในหมู่บ้าน เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบคิดของชาวบ้าน และสุดท้ายก็ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจขายที่ดินทำกินของเกษตรกร ด้วยความคาดหวังในชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมของเกษตรกร

6.1.4 การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร

การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ภายหลังการขายที่ดินทำกินนั้นเกิดขึ้นในหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งผลดีและผลเสีย ก่อให้เกิดวิถีชีวิตในรูปแบบใหม่ต่อเกษตรกร ซึ่งสามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละประเด็น ได้ดังนี้

6.1.4.1 ด้านสังคม ทำให้จำนวนประชากรลดลงเพราะการอพยพย้ายถิ่นไปหาวิถีชีวิตใหม่ในสังคมอื่น และมีประชากรจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาอยู่อาศัยชั่วคราวในหมู่บ้าน เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้ยากต่อการบริการจัดการ การทำสำมะโนประชากร และการปกครอง รวมทั้งเกิดการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น คนในหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกมากขึ้น

ครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้การพึ่งพาอาศัยกัน การขัดเกลาทางสังคม และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง แต่ละคนในครอบครัวมีการตัดสินใจและการจัดการกับชีวิตของตนเองมากขึ้น ทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจขาดการกลั่นกรองจากหลายๆ ฝ่าย การเลือกคู่ครองและการแต่งงานอยู่ที่ความสมัครใจของแต่ละคนเป็นสำคัญ ทำให้การคัดเลือกเกิดขึ้นจากมุมมองเพียงด้านเดียว มีอัตราการอยู่กินก่อนแต่งงานสูง ส่งผลให้เกิดการหย่าร้างและเด็กมีปัญหาเนื่องมาจากครอบครัวแตกแยกสูง การแบ่งมรดกจะเท่าเทียมกัน โดยส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งไว้เพื่อทำบุญให้กับบิดามารดา ซึ่งมรดกที่เป็นที่ดินทำกินจะขายให้นายทุนแล้วนำเงินที่ได้มาแบ่งออกเป็นส่วนๆ เท่าๆ กัน ทำให้ที่ดินทำกินถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ในการครอบครองมากขึ้น

ระบบเครือญาติและเพื่อนบ้านมีความสำคัญน้อยลงความห่างเหินมีมากขึ้น ทำให้การพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสัมพันธ์น้อยลง การแบ่งชนชั้นทางสังคมจะเน้นฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นๆ ทำให้เกิดการดิ้นรนเพื่อยกระดับชนชั้นทางสังคมของตนเอง ในขณะที่รากฐานของตนเองไม่ได้มีไว้เพื่อรองรับสิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดการเสาะแสวงหาวิถีชีวิตใหม่และระบบความคิดมุ่งไปสู่วัตถุนิยมมากขึ้น

การศึกษาในหมู่บ้านมุ่งสร้างคนให้เกิดความแปลกแยกกับชุมชนของตนเองมากขึ้น และมุ่งตอบสนองต่อสังคมเมืองเป็นหลัก ทำให้เกิดการอพยพจากถิ่นฐานของตนเองเข้าสู่เมืองและขาดการสานต่อทางวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น

สถาบันทางศาสนาลดคุณค่าและบทบาทลง การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านลดน้อยลง การพึ่งพาและการคาดหวังต่อสถาบันทางศาสนาของชาวบ้านลดน้อยลง ศาสนาไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของคนได้เหมือนเคย ทำให้อิทธิพลต่อจิตใจของคนมีน้อย บทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนลดน้อยลง

การการรักษาแผนใหม่เข้ามาแทนที่การรักษาแบบแผนโบราณ ชาวบ้านคาดหวังต่อการรักษาแผนปัจจุบันมากขึ้น ทำให้ขาดการนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการรักษาพยาบาลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การลงทุนในการรักษาพยาบาลของคนในหมู่บ้านสูงขึ้น

การคมนาคมและการติดต่อสื่อสารสะดวกรวดเร็วขึ้น ทำให้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนมากขึ้น รากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนถูกทำลายลง เป็นต้น

6.1.4.2 ด้านเศรษฐกิจ เกิดการประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและบริการในตัวเมืองมากขึ้น ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานของคนในหมู่บ้านเข้าสู่ตัวเมือง พร้อมๆ กับการชะงักงันและสูญสลายไปของภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร

ระบบการปลูกพืชแบบดั้งเดิมถูกทำลายลง การปลูกพืชเศรษฐกิจแบบใหม่เข้ามาแทนที่ การผลิตต้องพึ่งพาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจ้างแรงงานเข้ามาแทนที่การลงแขกขอแรง เครื่องจักรเข้ามาแทนที่แรงงานคนและสัตว์ ทำให้เกิดคนว่างงาน เกิดการผลิตที่เอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ ทำให้ระบบนิเวศวิทยาและห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติถูกทำลายลง และภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพก็ถูกทำลายลง ทำให้เกิดการลงทุนในการผลิตที่สูง ถึงแม้ว่าผลผลิตที่ได้จะสูงกว่าการผลิตแบบเดิม แต่ก็ไม่คุ้มค่าเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุน เกษตรกรต้องแบกรับภาระหนี้สินมากขึ้น ตลาดเพื่อการผลิตอยู่ที่สังคมเมืองเป็นสำคัญ ระบบตลาดถูกครอบงำโดยนายทุน การแลกเปลี่ยนจะผ่านระบบเงินตรา ทำให้คุณค่าของสิ่งต่างๆ ถูกตีค่าออกมาเป็นเงินทั้งสิ้น

จำนวนการถือครองที่ดินทำกินลดลง ทำให้ระบบการผลิตในภาคการเกษตรไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของครอบครัวได้ ระบบการเลี้ยงสัตว์เปลี่ยนจากเพื่อใช้แรงงานไปสู่การเลี้ยงเพื่อขาย ทำให้คุณค่าความรู้สึกทางจิตใจและประเพณีที่เกี่ยวกับสัตว์ใช้แรงงานในภาคการเกษตรสูญหายไป ความสัมพันธ์ของคนทางจิตใจต่อสัตว์ลดน้อยลง สัตว์เหล่านั้นถูกลดคุณค่ากลายเป็นเพียงสินค้าประเภทหนึ่งเท่านั้น รายได้ของเกษตรกรสูงขึ้นในขณะที่รายจ่ายก็สูงขึ้น พร้อมๆ กับความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินสูงขึ้น การรวมกลุ่มจะเน้นการสร้างผลประโยชน์ให้แก่กันและกันมากกว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เป็นต้น

6.1.4.3 ด้านการเมืองการปกครอง มีความเป็นทางการมากขึ้น ทำให้คุณค่าของผู้นำที่ไม่เป็นทางการลดลง การเคารพบูชา การยกย่อง ให้เกียรติบุคคลเหล่านี้ของคนในชุมชนก็น้อยลง มีการนำเอาบทบัญญัติตามข้อกฎหมายมาใช้เพื่อยุติข้อพิพาท ผู้นำที่เป็นทางการได้รับการยอมรับมากขึ้น ส่งผลให้บุคคลเหล่านี้เข้าไปพัวพันกับการเมืองในระดับที่สูงขึ้นไป โดยมีผลประโยชน์ที่มากขึ้นเป็นตัวผลักดันหรือเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ

การตั้งกลุ่มหรือองค์กรมีความเป็นทางการสูง มีข้อบังคับและข้อตกลงที่ชัดเจน มีกฎเกณฑ์ในการดำเนินงานในทุกด้าน ทำให้ระบบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมถูกทำลายลง ผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสิ่งเดียวที่จะชักจูงคนเข้าร่วมได้ การประชาสัมพันธ์และการแจ้งข่าวสารจะเน้นที่กลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก ทำให้ขาดความครอบคลุมและเกิดการแบ่งชนชั้นทางสังคมขึ้น การมีส่วนร่วมทางการปกครองของชาวบ้านน้อยลง เพราะระบบเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพเป็นตัวบีบบังคับ ทำให้ระบบการปกครองในหมู่บ้านขาดประสิทธิภาพ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยถูกทำลายลง เป็นต้น

6.1.4.4 ด้านวัฒนธรรม เกิดความหลากหลายทางภาษาในการสื่อสารมากขึ้น ทำให้เกิดการทำลายรากฐานทางภาษาดั้งเดิมลง การแต่งกายจะเน้นแบบสากลและแบบสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้วิธีการทอผ้าไว้ใช้เองของชาวบ้านขาดการสานต่อและพัฒนา ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพปราชญ์ชาวบ้าน การอบรมสั่งสอน การเรียนรู้ การรักษาโรค และการประกอบพิธีกรรมถูกทำลายลง วัฒนธรรมพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงรูปแบบและกระบวนการ ทำให้รากฐานและศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมหายไป สังคมหมู่บ้านขาดรากฐานที่มั่นคง เกิดความระส่ำระสายและพร้อมที่จะพังทะลายลงในทุกขณะ

ความเชื่อและพิธีกรรมแฝงหลักคำสอน หลักคุณธรรม และหลักมนุษยธรรมกลายมาเป็นการแสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้คุณค่าทางจิตใจเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ลดลงและสูญหายไปในที่สุด การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรี เพลง และนิทาน ถูกวัฒนธรรมจากสังคมเมืองเข้ามาบดบัง การขัดเกลาทางสังคม(socialization)ถูกถ่ายโอนบทบาทและหน้าที่ไปยังระบบการศึกษา ทำให้เกิดความแปลกแยกขึ้นจากความรู้ที่ได้ในระบบการศึกษากับสภาพความเป็นจริงในสังคม เด็กไม่สามารถนำเอาความรู้มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตประจำวันได้ เกิดการดูหมิ่นดูแคลนวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง การอพยพเข้าสู่ตัวเมืองมีสูงขึ้น เกิดการเอารัดเอาเปรียบสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมายความสำเร็จในชีวิต ระบบความคิดและค่านิยมถูกลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยมเข้าครอบงำ เกิดวิถีชีวิตในรูปแบบใหม่เพื่อสนองตอบต่อสิ่งเหล่านี้ ความเห็นแก่ตัวและการเอารัดเอาเปรียบกันมีสูง ความสัมพันธ์จะเกิดขึ้นเมื่อมีผลประโยชน์ที่เป็นตัว เป็นต้น

6.1.4.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ขาดความอุดมสมบูรณ์ และเกิดการพังทะลายจากการกัดเซาะของกระแสน้ำ ดินไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการในระบบการผลิตแบบดั้งเดิมได้ การใช้ประโยชน์จากที่ดินเปลี่ยนแปลงไป ป่าไม้ถูกทำลายลง แหล่งน้ำบางแห่งถูกตัดขาดและบางแห่งถูกสัมปทานไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น ทำให้ระบบนิเวศน์วิทยาและห่วงโซ่อาหารที่มีอยู่ถูกทำลายลง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ภาวะความแห้งแล้งมีสูงขึ้น แหล่งอาหารลดน้อยลง กระแสลมเปลี่ยนทิศทางไป เพราะการบดบังของสิ่งก่อสร้างแบบใหม่ มลภาวะในหมู่บ้านสูงขึ้น ค่าใช้จ่ายในเรื่องเครื่องอำนวยความสะดวกสูงขึ้น การเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างสิ้นเปลือง ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสูงขึ้น เป็นต้น

6.1.4.6 ด้านพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน ลักษณะนิสัยของชาวบ้านเปลี่ยนไปสู่ความเห็นแก่ตัว ความต้องการเอาชนะ และความเห็นแก่ได้ ทำให้การแสดงออกและการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันนั้นอยู่ภายใต้ผลประโยชน์ที่จะได้รับ ทุกคนจ้องจะเอารัดเอาเปรียบกัน ความไว้เนื้อเชื่อใจในกันและกันลดน้อยลง ความหวาดระแวงในกันและกันมีสูงขึ้น เกิดมุมมองใหม่ต่อการขายที่ดินทำกินว่าที่ดินสามารถสร้างสรรค์เงินและวิถีชีวิตใหม่ที่ดีให้ได้ ทำให้จำนวนการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรมีสูงขึ้น คุณค่าของที่ดินทำกินทางจิตวิญญาณและความหวงแหนในมรดกลดน้อยลง ความคาดหวังมุ่งไปสู่ความเจริญทางวัตถุ ทำให้เกิดการเสาะแสวงหาสังคมและชีวิตใหม่ในรูปแบบต่างๆ เกิดความคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากบุคคลอื่นและสิ่งรอบตัวมากกว่าการให้ การติฉินนินทาและอิจฉาริษยามีสูง ภาวะความบีบบังคับจากสิ่งรอบข้างต่อคนในหมู่บ้านสูงขึ้น ความตึงเครียดในสังคมและตัวบุคคลสูงขึ้น ส่งผลให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในหมู่บ้านทรุดโทรมลง เป็นต้น

6.1.5 ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

เมื่อวิถีชีวิตของเกษตรกรเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นกับสิ่งเหล่านี้ด้วยไม่ว่าจะเป็น โครงสร้างทางสังคมและบทบาทหน้าที่ของสถาบันทางสังคม ไม่สนองตอบความต้องการของคนในหมู่บ้าน สถาบันครอบครัวล่มสลาย ระบบความสัมพันธ์อยู่ภายใต้ผลประโยชน์เชิงธุรกิจ สถาบันการศึกษาสร้างคนให้แสวงหาชีวิตใหม่ เกิดการอพยพเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการที่อยู่ในตัวเมือง ภูมิปัญญาพื้นบ้านถูกละเลย ภาวะหนี้สินทวีความรุนแรงมากขึ้น ผู้นำที่ไม่เป็นทางการถูกถ่ายโอนบทบาทไปให้แก่ผู้นำที่เป็นทางการ วัฒนธรรมพื้นบ้านกลายเป็นสิ่งคร่ำครึ ล้าสมัย และตัวถ่วงความเจริญ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลายลง พฤติกรรมของคนในหมู่บ้านเกิดความแปลกแยกและเกิดช่องว่างระหว่างความคาดหวัง

ของคนในหมู่บ้านกับพฤติกรรมที่แสดงออกมา รากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของเกษตรกรถูกทำลายลง วิถีชีวิตใหม่มีแต่ความเคว้งคว้าง เลื่อนลอย ไร้จุดหมาย และบีบคั้นให้ต้องแสวงหาดิ้นรนมากขึ้น สุขภาพกายและสุขภาพจิตทรุดโทรม ชีวิตของเกษตรกรประสบกับความล้มเหลวและพังทะลายลง

การแก้ไขปัญหา จึงจำเป็นจะต้องมีการผสมผสานระหว่างสิ่งที่มีอยู่กับสิ่งนอกหมู่บ้าน เพื่อเป็นการสร้างฐานทางสังคมในการรับสิ่งใหม่ และวิธีการจะต้องเกิดจากตัวของชาวบ้านเอง ภายใต้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง โดยมีการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดลึก ซึ่งเป็นการประสานงานกันของทุกสถาบันในสังคม เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้นมีความเป็นพลวัตและเป็นองค์รวม รวมทั้งต้องเป็นสหสาขาวิชาการมากที่สุด เพื่อให้ได้แนวทางที่ครอบคลุมและเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งแนวทางที่เกิดขึ้นจะต้องดำรงไว้ซึ่งความเป็นสังคมชนบท โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง และการพึ่งตนเองได้ของชาวบ้าน

6.2 ข้อเสนอแนะ

6.2.1 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาวิจัย

1) ชาวบ้านควรที่จะมีการศึกษาถึงข้อดีข้อเสียของการขายที่ดินทำกิน และศึกษาเปรียบเทียบทำความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมพื้นบ้านกับวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการรับเลือกที่ถูกต้อง รวมทั้งพยายามทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมของตนเอง อันจะนำไปสู่ความหวงแหนและการเล็งเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ อีกทั้งยังควรที่จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะช่วยลดภาวะความเร่งร้อนในวิถีชีวิตและภาวะความตึงเครียดในจิตใจลงได้

2) หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรที่จะร่วมมือกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นองค์รวม(Holistic) รวมทั้งควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเข้าถึงและทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด ซึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและความเป็นสหวิชาการ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจะมีความเชื่อมโยงกับระบบที่มีอยู่ในสังคมทุกระบบ การแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นจะต้องแก้ไขในทุกๆส่วนของสังคมมากกว่าการชี้เฉพาะที่ส่วนหนึ่งส่วนใดหรือปัญหาหนึ่งปัญหาใดเท่านั้น

3) ควรที่จะมีการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขายที่ดินทำกินของเกษตรกรอย่างเชื่อมโยงและลึกซึ้ง เพื่อให้สามารถเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และสามารถหาแนว

ทางป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งเป็นการค้นหาแนวทางในการรับมือกับปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นจากการขายที่ดินทำกินในอนาคตได้ เพราะอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมและการขยายตัวของเมืองนั้นจะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในอนาคต. และมีแนวโน้มจะยิ่งรุนแรงขึ้นมาก นั่นหมายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นก็จะขยายวงกว้างออกไปสู่สังคมชนบทอื่นรอบๆ ตัวเมืองมากขึ้นตามลำดับ

6.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรที่จะมีการสานต่อหรือมีการศึกษาวิจัย ที่มีความครอบคลุมและละเอียดมากกว่านี้ โดยเป็นการศึกษาวิจัยทั้งในระดับลึกและกว้าง เพื่อหาบทสรุปที่ชัดเจนและองค์ความรู้ใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รวมไปถึงการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

2) ควรมีการศึกษาวิจัยที่เป็นสหสาขาวิชาการ(Multidisciplinary Approaches) มากขึ้น โดยเป็นการนำเอาองค์ความรู้จากหลายๆ สาขาวิชาเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งจะทำให้ผลการวิเคราะห์ที่ได้มีความครอบคลุมและละเอียดมากขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อการศึกษาวิจัยต่อไป

3) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยในระดับลึก พร้อมๆ กับการสร้างสรรค์ระเบียบวิธีวิจัยที่จะสามารถนำไปสู่การแปลผลการวิจัยที่ดีและมีคุณภาพ รวมทั้งสามารถที่จะชี้ชัดถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ว่าจริงหรือเท็จ ถูกหรือผิด ใช่หรือไม่ใช่ได้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากเหตุแห่งปัจจัยเพียงด้านเดียวคือ การขายที่ดินทำกินของเกษตรกร แต่ในความเป็นจริงนั้นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีปัจจัยต่างๆ เข้ามากระทำมากกว่าจะเป็นปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งหรือมีสาเหตุมาจากเหตุใดเหตุหนึ่งที่เฉพาะเจาะจงได้ ซึ่งจากการศึกษาวิจัย ทำให้เกิดข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางแก่ผู้ที่สนใจจะทำการศึกษาวิจัย และสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ โดยมีประเด็นที่ควรจะศึกษาวิจัย ดังนี้

1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมเกษตรกรรม ที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกิน

2) ศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรในสังคมเมือง

3) ศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร ในถิ่นฐานของตน ภายหลังการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกร อันเนื่องมาจากการขายที่ดินทำกิน

บรรณานุกรม

กาญจนา คูวัฒนะศิริ. (2528). ภาษาไทยถิ่น. กรุงเทพฯ: กรมศาสนา.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2543, กันยายน 13). เรื่องที่ควรระวังเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์. มติชนรายวัน, 6.

ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค)ปี พ.ศ.2539 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. เอกสารไม่ตีพิมพ์. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.2ค)ปี พ.ศ.2542 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. เอกสารไม่ตีพิมพ์. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งามพิศ สัตย์สงวน. (2535). การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2534). อีสาน 2 :อีสานปัญหาหมอยากลางบ้าน โหราจารย์พื้นเมือง. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2536). การตั้งถิ่นฐานมนุษย์:ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงการณ์มหาวิทยาลัย.

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. (2529). สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ: เนติกุลการพิมพ์.

ณรงค์ สินสวัสดิ์. (2519). การปฏิรูปที่ดิน. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.

ดำรงค์ ฐานดี. (2523). มานุษยวิทยาเชิงเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์.

ดำรงค์ ฐานดี. (2536). มานุษยวิทยาเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

ดิเรก ฤกษ์หร่าย. (2528). การนำการเปลี่ยนแปลง:เน้นกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล. (2528). ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บรรเจิด พลางกูล. (2523). ทรัพยากรที่ดิน. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

บัวศรี ศรีสูง. (2535). ฮีต-คองอีสานและปกิณกะคดี. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ.

ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. (2539). ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พอตเตอร์, เอ็ม. แจ็ค. (2526). โครงสร้างสังคมชาวนาไทย. (นฤจร อิทธิจีระจรัส, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัสมน จารุรัตน์. (2535). กระบวนการตัดสินใจขายที่ดินและการวางแผนการใช้เงินของชาวนาในภาคกลางของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยาประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

พิทยา ว่องกุล. (2539). แนวคิดฝ่าวิกฤตทุนนิยมไร้พรมแดน:เศรษฐธรรมและอธิปไตยชุมชนไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์วิชาการ.

มงคล ด่านธานินทร์ และคนอื่นๆ. (2536). รายงานวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย:แนวทางการพัฒนาป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่มที่ 3. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่น.

มนู วัลยะเพ็ชร์. (2520). การตั้งถิ่นฐานในชนบทของประเทศไทย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2528). ปัญหาการพัฒนาชนบทไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มติชนรายวัน.ชี้เผาทุ่งทำลายผิวดินวอนชาวนาฝังกลบแทน. (2544, มกราคม 10), 7.

ยนต์ ชุ่มจิตร. (2528). สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ระวีวรรณ ชอุ่มพฤกษ์. (2530). มานุษยวิทยาวัฒนธรรม. สงขลา: เทมการพิมพ์.

รายงานผลการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)และผลเปรียบเทียบเกณฑ์เป้าหมายปี พ.ศ.2539 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. เอกสารไม่ตีพิมพ์. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. (2522). ภาษาถิ่นตระกูลไทย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. เอกสารพิมพ์เย็บเล่ม.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. (2523). ภาษาถิ่นตระกูลไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ม.ป.ท.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. (2531). ภาษาถิ่นตระกูลไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยากร เชียงกูล. (2527). การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: ฉับแกะการพิมพ์.

ศูนย์พัฒนาการเกษตรเขต 4 ขอนแก่น. (ม.ป.ป.). กลุ่มชุดดิน. อัดสำเนา.

ศูนย์พัฒนาการเกษตรเขต 4 ขอนแก่น. (ม.ป.ป.). การทำนาพันธุ์. อัดสำเนา. (เอกสารแจกเนื่องในงานวันเกษตร, 16 สิงหาคม 2543).

สนธยา พลศรี. (2533). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมศรี ศิริขวัญชัย. (2541). วิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานมนุษย์: กรณีศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2532). สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมหมาย โสภา และคนอื่น. (2525). ของดีอีสาน. ม.ป.ท. (ที่ระลึกในงานผูกพัทธสีมา วัดม่วงศรี บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, 9-10-11-12 เมษายน 2525).

สมหมาย โสภา และคนอื่น. (2537). ของดีอีสาน เล่ม 2. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (ที่ระลึกในงานบุญมหาชาติประจำปี การเปิดสำนักเรียนฯฉลองกุฎิธรรมเสรี, 26 มีนาคม 2537).

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2536). ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ ธีรศาศวัต และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2528-2529). รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีศึกษาบ้านโนนตะแบก(นามสมมุติ) ต.ตลาดแร้ง อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อดุลย์ ตันประยูร. (2523). สังคมวิทยาชนบทและเมือง. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อภิชัย พันธเสน. (2539). พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคการเปลี่ยนแปลงและการบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

อภิชัย พันธเสน. (2539). พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคแนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

อานนท์ อาภาภิรม. (2525). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

เอี่ยม ทองดี. (2538). ข้าว: วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: มติชน.

โอลิเวอร์, ดักลาส. (2528). แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยา. (ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

Web Sites(URL)

http://www.dol.moi.go.th/ วันที่ 15 ธันวาคม 2543

http://www.geocities.com/khamkaen วันที่ 24 ธันวาคม 2543

http://www.idd.go.th/ วันที่ 18 ธันวาคม 2543

http://www.kku.ac.th/ วันที่ 29 ตุลาคม 2543

ภาคผนวก ก

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information)

1. นางเขียว	ราชประสิทธิ์	อายุ 29 ปี
2. นางเคน	ศรีประทีป	อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 18
3. นางจันทร์เพ็ญ	แสนพวง	อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 48/1
4. นางจำกัด	ธรรมาน้อย	อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 172
5. นางจำปี	คนล้ำ	อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 98
6. นางดวงจันทร์	รูคำ	อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 163/1
7. นางดำ	ศรีเมืองช้าง	อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 3/1
8. นางแดง	บุญมา	อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 7
9. นางแดง	โสภาราษฎร์	อายุ 44 ปี บ้านเลขที่ 65/3
10. นางตั้น	สิมมะลี	อายุ 84 ปี บ้านเลขที่ 62
11. นางทอง	สามหาดไทย	อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 63
12. นางทองใส	น้อยเล็ก	อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 125/1
13. นางทา	คำอุ่น	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 3
14. นางธานี	ศรีเมืองช้าง	อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 97
15. นางนวลปรางค์	บุตตะกูล	นักวิชาการสาธารณสุข 5
16. นางน้อย	เกิดไทย	อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 74
17. นางบังอร	ธรรมาน้อย	อายุ 27 ปี บ้านเลขที่ 154
18. นางบัด	สิมมะลี	อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 90
19. นางบาง	หนองบัว	อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 58
20. นางบุญแปลง	โพธิ์ศรี	อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 37
21. นางประยูร	ไกรวงษา	อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 41/1
22. นางปราณี	สีหมาน	นักวิชาการเกษตร
23. นางปิ่นทอง	สะอาด	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 74/1
24. นางผง	ราชประสิทธิ์	อายุ 56 ปี

25. นางเพ็ง	สะท้าน	อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 67
26. นางไพรวัลย์	อาสาพา	อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 43
27. นางมารา	นาสิงห์	อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 63
28. นางรัตนา	ทินรัตน์	อายุ 30 ปี
29. นางรัศมี	ย้อยดวงชัย	อายุ 33 ปี บ้านเลขที่ 95
30. นางรุ่งนภา	ธรรมาน้อย	อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 172
31. นางวงเดือน	สีไกลเวช	อายุ 30 ปี
32. นางวันนา	คำพวย	อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 187
33. นางวาสนา	กาบบัวลอย	อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 50
34. นางวิไล	ธรรมาน้อย	อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 154
35. นางสมเพชร	ป้อพระลับ	อายุ 32 ปี บ้านเลขที่ 71
36. นางสมหวัง	ศรีโนนม่วง	
37. นางสมัย	ดวงจำปา	อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 70/2
38. นางสาวดวงแก้ว	ธรรมาน้อย	อายุ 17 ปี บ้านเลขที่ 90/1
39. นางสาวสายทอง	ดวงจำปา	อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 70/2
40. นางสาวอัญชลี	ศรีโนนม่วง	อายุ 27 ปี
41. นางสี	ลุนพุฒ	อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 36
42. นางสุนีย์	ชนะเสภา	อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 66
43. นางสุพัฒน์	จันทร์เพียปาน	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 8
44. นางสุมาลี	คำชมพู	อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 204
45. นางสูน	เศษมา	อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 28
46. นางหงส์	สิมมาลี	อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 94
47. นางหนม	แสนบุญ	อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 310
48. นางหนูเชียร	ป้อพระลับ	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 71
49. นางเหรียญ	วงษ์โก	อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 5
50. นางเหรียญ	ศรีโนนม่วง	อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 51
51. นางเหรียญทอง	ทันชัยภูมิ	อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 159
52. นางอภิญญา	ใหม่คามี	อายุ 35 ปี
53. นางอำไพ	ป้อพระลับ	อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 71
54. นางอุไร	ยามี	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 15

55. น้าตู่

56. นายคำพุ	คำชมพู	อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 204
57. นายคำสอน	พลเชียงสา	อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 377
58. นายทองกรวย	ศรีเมืองช้าง	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 97
59. นายทองสุข	ดวงจำปา	อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 70/2
60. นายทองสุข	แสนโคก	อายุ 27 ปี บ้านเลขที่ 71
61. นายทองใส	ศรีโนนม่วง	
62. นายไท	ศรีโนนม่วง	
63. นายธรรมศักดิ์	สิงหพงษ์	นักสำรวจดิน
64. นายน้อย	นางสิงห์	อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 63
65. นายนิคม	คลังแสง	อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 137
66. นายบุญถม	พิมพ์ศรี	อายุ 42 ปี บ้านเลขที่69/2
67. นายบุญแปลง	ศรีเมืองช้าง	อายุ 59 ปี บ้านเลขที่ 52
68. นายบุญเพ็ง	สุทธิยา	อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 68
69. นายบุญสาน	สวัดสดิ์วอ	อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 338
70. นายประวาส	คำพวย	อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 187
71. นายประสาน	โสภา	อายุ 75 ปี
72. นายพัฒน์พงษ์	ป้อพระลับ	อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 154
73. นายพิทักษ์	ธรรมาน้อย	อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 90/1
74. นายพิสิทธิ์	ดวงจำปา	อายุ 23 ปี บ้านเลขที่ 72
75. นายพุฒทอง	กาบบัวลอย	อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 50
76. นายพู	พิมพ์พา	อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 105
77. นายเรืองฤทธิ์	ศรีโนนม่วง	อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 96
78. นายเล่ง	โนนทะวงษ์	อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 121/1
79. นายวราห์	ส่วนบุญ	อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 188
80. นายวิเชียร	บุตรดีราช	อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 116
81. นายสกล	สามหาดไทย	อายุ 38 ปี
82. นายสมกิต	อินทร์รองพล	อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 54
83. นายสมจิตร	ราชประสิทธิ์	อายุ 33 ปี
84. นายสมพงษ์	ศรีโนนม่วง	

85. นายสมพร หลักจันทร์ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 26/1
86. นายสมศักดิ์ สุขจันทร์ นักสำรวจดิน 6
87. นายสวัสดิ์ ธรรมาน้อย อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 154
88. นายสังเวียน สามหาดไทย
89. นายสุเวช ป้อพระลับ อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 71
90. นายเสกสรรค์ ศรีโนนม่วง อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 51
91. นายหาญ สง่าแรง อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 133
92. นายไหม ศรีโนนม่วง
93. นายอ้ม สอนพิณ อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 41
94. นายอมร หลักจันทร์ อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 26/1
95. นายอ้วน บุญมา อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 7
96. นายอาคม แก้วแก่น อายุ 32 ปี บ้านเลขที่ 45
97. อาแอ๊ด
98. พระอธิการสมพร คนล้ำ อายุ 41 ปี
99. พี่หวาย
100. พี่เอ๋
101. สิบเอกสมศักดิ์ สามีพันธ์ อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 82
102. สิบเอกสุดชาย นารินรักษ์ อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 60/1
103. หลวงพ่อคำพอง คำสี(ปัญญาวุธโธ) อายุ 71 ปี

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ข.
วัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านโนนม่วง

1. ประเพณีตามฮีต 12

1.1 บุญข้าวจี่

เป็นการปั้นข้าวเหนียวแล้วโรยด้วยเกลือทาไข่ไก่ จากนั้นจี่หรือปิ้งด้วยไฟเรียกว่า **"ข้าวจี่"** การทำบุญให้ทานด้วยข้าวจี่เรียกว่า **"บุญข้าวจี่"** มีคนนิยมทำกันมากเพราะถือว่าได้บุญกุศลมาก เป็นกาละทานอย่างหนึ่ง เวลาทำกำหนดเอาเดือนสาม จึงเรียกว่า บุญเดือนสาม ดังคำกล่าวภาษาอีสานว่า

"ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเมื่อเดือนสามแล้วได้ จงพากันจี่
ไปถวายสังฆเจ้า เอาแท้หมู่บุญ
กุศลสินำค้ำ ตามเฮามื้อละคาบ
หากธรรมเนียมจังซี่ มีแท้แต่ทาน
ให้ทำไปทุกบ้าน ทุกที่เอาบุญพ่อเอย
คองหากเคยมีมา แต่ปางปฐมพุ้น
อย่าได้พากันไหลลืมถิ่น ประเพณีตั้งแต่เก่า
บ้านเมืองเฮาสิเล่า ภัยฮ้ายสิแลนตาม"

เป็นประเพณีที่มีมูลเหตุเล่าในธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งนางปุณณทาสี ได้ทำขนมแป้งจี่(ข้าวจี่) ถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ แล้วนางคิดว่าพระองค์รับแล้วคงไม่ฉัน เพราะของเราไม่ประณีตคงจะโยนให้กาและสุนัขกินเสีย เมื่อพระองค์ทรงทราบวาระจิตของนางแล้ว จึงรับสั่งให้พระอานนท์ปูลาดอาสนะลง ทรงประทับนั่งฉันขนมแป้งจี่ ณ ที่นั้น พอนางได้แลเห็นดังนั้น จึงเกิดความปีติยินดีสุดกำลัง พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมให้นางฟัง นางได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นเพราะข้าวจี่เป็นต้นเหตุ ดังนั้นชาวพุทธศาสนิกชนจึงทำบุญข้าวจี่เพราะได้กุศลมาก

วิธีทำคือ ปั้นข้าวเหนียวให้เป็นรูปกลมบ้าง แบนบ้าง แล้วเอาน้ำอ้อยก้อนขนาดที่พอดียัดเข้าไปในข้าวปั้นจี่ที่ปั้นไว้ โรยเกลือให้พอดี แล้วนำไปจี่ เมื่อจี่พอเกรียมแล้ว ทาข้างนอกด้วยไข่ไก่ ย่างไฟอีกครั้งพอให้สุกแล้วนำไปรวมกันที่ศาลาโรงธรรม อาราธนาศีล ถวายข้าวจี่ ฟังเทศน์ฟังธรรมเป็นอันเสร็จพิธี

1.2 บุญพระเวส

บุญที่มีการเทศน์พระเวสหรือเทศน์มหาชาติเรียกว่า **"บุญพระเวส"** เทศน์ตามหนังสือมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าคราวที่เสวยชาติเป็นพระเสสันดร เป็นหนังสือยาว 14 ผูก บุญพระเวสกำหนดทำในเดือน 4 จึงเรียกว่าบุญเดือน 4 ดังคำกล่าวที่ว่า

"ฮีตหนึ่งนั้น พอถึงเดือนสี่ให้เก็บดอกบุบผา
หามาลาดวงหอม สุคนเก็บไว้
อย่าได้ไลคองนี้เสีย สิสูญเปล่า
หาเอาตากแดดไว้ให้ทำแท้สุคน แท้ดาย
อย่าได้ไลหนีเว้นแนวคอง ตั้งแต่เก่า
ไฟทั้งหลายสิแลนเข้า เผาบ้านสิเสื่อมสูญ"

เป็นประเพณีที่มีมูลเหตุจากเรื่องเล่าไว้ในหนังสือเทศน์มาลัยแสนว่า ครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้ไปพบและสนทนากับพระศรีอริยะเมตไตรโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อพระศรีอริยะเมตไตรได้ทราบความประสงค์ของมนุษย์จากพระมาลัยแล้ว จึงสั่งความมากับพระมาลัยว่า "ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่านจงอย่าฆ่า ตี บีฑ์ โบยพ่อแม่ สมณะพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้าและทำสงฆ์ให้แตกแยกจากกัน ให้ตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบในวันหนึ่งวันเดียว จะได้เกิดร่วมและพบกับพระองค์" อาศัยเหตุนี้ประชาชนชาวพุทธจึงพากันทำบุญพระเวสทุกปี

วิธีทำนั้น ก่อนที่จะทำคณะกรรมการวัดและชาวบ้าน จะจัดแบ่งหนังสือผูกออกเป็นกัณฑ์ให้พอดีกับพระและสามเณรที่วัดหรือที่นิมนต์มาจากที่อื่น แล้วให้ญาติโยมนำไปส่งเรียกว่า ไปใส่หนังสือ ซึ่งการไปใส่หนังสือนี้จะมีสลากนิมนต์ด้วย ซึ่งจะเขียนอักษรลงไปในกระดาษหรือใบลานว่า "วุฒิธรรมคำของข้าทั้งหลาย ภายในมีพระสงฆ์เป็นเค้า ภายนอกมีออกเฒ่าเป็นประธานได้พร้อมใจกันจัดงานบุญพระเวสขึ้นที่บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในวันขึ้น(แรม) ..... เดือน 4 จึงขอนิมนต์อาราธนาธรรมเจ้าไปแสดงธรรมโปรดญาติโยม เอิ้นป่าวชาวบ้านไปร่วมทำบุญด้วย เทอญ" เมื่อถึงวันงาน ญาติโยมทั้งหลายก็จะไปรวมกันที่วัด เพื่อเตรียมสักการะบูชาประกอบด้วย ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน อย่างละพันธงใหญ่ 8 อัน ปักไว้ในทิศทั้ง 8 รอบศาลาโรงธรรมตั้งหม้อน้ำมนต์ 4 หม้อ แล้วปลูกหออุปคุตขึ้นทางทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เตรียมเครื่องฮ้อยเครื่องพัน

หอพระอุปคุตนั้น ใช้เสาไม้ไผ่ 4 เสาปลูกไว้สูงในระดับสายตา เอาฝาขัดแตะปิดไว้ 3 ด้าน เอาบาตร ร่ม กระโถน กาน้ำ จีวร ไม้เท้าเหล็กใส่ไว้ในหอ พอเวลา 15.00 น. จัดเครื่องสักการะไปอัญเชิญพระอุปคุตมาอยู่หอ สมมุติว่าท่านอยู่ในแม่น้ำหรือห้วยหนอง ที่ใดที่หนึ่งซึ่งอยู่ใกล้ๆ ทั้งนี้

เพราะตามตำนานเล่าว่า พระอุปคุตเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์นิรมิตกุฏิอยู่กลางแม่น้ำ ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชรวบรวมพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่างๆ มาบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างใหม่ เสร็จแล้วจะทำการฉลอง แต่ทรงวิตกถึงมารผู้เป็นศัตรูคู่เวรของพระพุทธเจ้า จึงรับสั่งให้นิมนต์พระอุปคุตมาร่วมในพิธี เมื่อมารรู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะฉลองเจดีย์ก็มาแสดงอิทธิฤทธิ์โต้ตอบกับพระเถระอยู่หลายครั้ง ครั้งสุดท้ายพระอุปคุตนิรมิตหนังหมาเน่าผูกแขวนคอมารไว้ให้มารแก้เอง แม้ว่ามารจะให้ผู้มีอิทธิฤทธิ์แต่แก้ยังไงก็แก้ไม่ออกมารจึงยอมแพ้ พระเถระแก้หมาเน่าออกแล้วก็ให้เอามารไปกักไว้บนยอดเขา การฉลองเจดีย์ของพระเจ้าอโศกจึงผ่านไปด้วยดี อาศัยความเชื่อนี้ งานบุญพระเวสจึงมีพิธีอัญเชิญพระอุปคุตมาเพื่อป้องกันมาร

คำอัญเชิญพระอุปคุตนั้นมีว่า "โอกาสะ โอกาสะ ฝูงข้าทั้งหลายภายในพระสงฆ์เป็นเค้า ภายนอกมีออกตนเป็นประธาน พากันจัดเครื่องสักการะมากราบไหว้แก่ยอดไท้อุปคุตเถระ ตนมีฤทธิ์องอาจ นิรมิตผาสาทแก้วกุฏิกลางนทีแม่น้ำใหญ่ มักใคร่ด้วยพรหมจารีอยู่สุขีบ่โศกเศร้า บัดนี้ฝูงข้าพเจ้าทั้งหลาย พร้อมกันฟังยังพระเวสในข่ายเขตอาราม ขออัญเชิญยังเจ้ากูตนทงคุณคามมากเป็นอาชญ์แพ้แก่ผีในจักรวาล ขอจงผาบมารทั้ง 5 อันจะมาเบียดเบียนฝูงข้าทั้งหลายให้หายโรคภัยทุกสำ่า พร้อมพร่ำถ้วนทุกประการก็ข้า เทอญฯ" เมื่อกล่าวคำอัญเชิญเสร็จแล้วก็จะตีฆ้องร้องป่าว ถือบาตรไตรจีวร เดินแห่เวียน 3 รอบ แล้วเอาสิ่งของเหล่านั้นวางไว้บนหอ ต่อไปก็เตรียมการไปแห่พระเวส

พิธีแห่พระเวสเข้าวัด เป็นเวลาประมาณ 15.00 น. ทางวัดจะตีกรองโฆม(รวม) เป็นสัญญาณบอกพระสงฆ์สามเณร ทายกทายิกา ผู้บ่าวผู้สาว เด็กเล็กเด็กน้อยไปรวมกันที่วัด นำเอาผ้าพระเวส ฆ้อง กลอง ธรรมาสน์ พระพุทธรูป ออกไปเตรียมขบวนแห่ ณ ชายป่าใกล้ๆ หมู่บ้านซึ่งเป็นป่าที่มีดอกไม้ หัวหน้าพาผู้คนในขบวนนั้นไหว้พระรับศีล ฟังเทศน์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกัณฑ์เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง เทศน์เสร็จแล้วก็เคลื่อนขบวนกลับวัดโดยหามพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผ้าพระเวสตามลำดับ มีการฟ้อนรำทำเพลงเป็นที่สนุกสนาน เมื่อถึงวัดแห่รอบศาลาโรงธรรม 3 รอบ นำพระพุทธรูปขึ้นไว้บนศาลาโรงธรรมและขึงผ้าพระเวสไว้รอบโรงธรรม ไว้ให้ผู้คนที่สนใจได้ชมภาพตลอดเรื่องเวสสันดรชาดกตามประเพณี ต่อมาก็เป็นการฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนอันเป็นการเทศน์เกี่ยวกับนรกสวรรค์

พิธีแห่ข้าวพันก้อน จะใช้ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็กๆ ทำเสียบไม้กะให้ได้ 1,000 ก้อนเพื่อเอาบูชาภาถาพันเรียกว่า ข้าวพันก้อน เมื่อได้เวลาประมาณ 03.00-04.00 น. ก็จัดการแห่ข้าวพันก้อน ในการแห่ข้าวพันก้อนนั้น จะมีการสวดคำบูชาข้าวพันก้อน โดยเมื่อแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลา หัวหน้าจะนำกล่าวคำบูชาดังนี้ "นะโม นะโม จอมไตรปิฎก ยกออกมาเทศนาธรรม ขันหมากเบ็งงามสะพาส ข้าวพันก้อนอาชญ์บูชา ชาเฮาชา สามดวงยอดแก้ว ข้าไหว้แล้วถวายอาชญ์บูชา สาธุ" ว่าไปให้ครบ 3 รอบศาลาแล้วเอาขึ้นไปบนศาลาโรงธรรม

การอาราธนาพระเวสนั้นมีคำกล่าวดังนี้ "สุณันตุโภนโต เยนเทวสังฆา ดูราเทพเจ้าทั้งหลายอันยายยังอยู่ ทุกหมู่ไม้ไพรพะนอม ทุกเหวฮอมฮาวป่า ทุกเทศท่าฮาวเขา ทุกแถวเถาเถื่อน ถ้ำทุกท่าน้ำและวังปลา พรรณนาฝูงเผดและผีอันมีใจโฮดฮ้ายโทสะ จงให้เจ้าทั้งหลายปะละเสีย ยังใจอันเป็นบาปให้ค่อยโสพาบ เงี่ยงหูฟังเทวดาจำจือไว้ เป็นประทีปได้ตามทาง ฝูงหมู่เทวดาทั้งหลายอันรักษาวัดวาทั้งประเทศ เขตใต้ฮอดลีผี ทางเหนือมีแดนแกวเป็นเขต ทุกประเทศด้าวอันอยู่ห้องพระสุธากับนางธรณีจำจือน้ำเป็นผู้ค้ำฝูงปาณา ฝูงหมู่เทวดาทั้งหลาย ภายบนมีพระอินทร์พญาพรหม จงลงมาโทนาซึ่งธรรม อันฝูงข้าทั้งหลายชวนกันมาพร้อมแพ่ง แต่งเครื่องไว้บูชา สะหัสสาหลายมีมาก ดอกอุบลหลากพอพัน บัวแดงบานไขกาบ ดอกผักตบอาจเขียวนิล ดอกกางของหลายพอน้อย พันหนึ่งข้อยขวนขวาย ช่อทุ่งยายสะพาส ข้าวพันก้อนอาจบูชา คาถาทั้งหลายรวมกัน สะหัสสังไว้พอพันครบถ้วนแต่เครื่องล้วนบูชา แล้วจึงเชิญมายังเทวดาทุกเทศให้มาฟังยังเทศนา บัดนี้ฝูงข้าทั้งหลายขออาราธนาพระเจ้าผู้วิเศษขึ้นเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดร อันพระธรรมสังคหกาจารย์เจ้ายกมาเทศนาว่า อาทิกัลยาณัง มัชเฌกัลยาณัง ปริโยสานะกัลยาณัง สาตถังสัพพะยัญชณัง เกวลาปริปุณนัง ปริสุทธัง พรหมจริยัง ปเทเสถะโนโอกาสะ อาราธะนัง กะโรมะ"

เทศน์สังกาสคือ การเทศน์พรรณนาอายุกาลของพระพุทธศาสนา เริ่มจากเบื้องต้นจนถึงกาลอันตรธานหายไป การเทศน์พระเวสจะไม่มีเวลาพัก แม้จะเป็นเวลาฉันเช้า ฉันเพลก็จะเทศน์ไปเรื่อยๆ ญาติโยมจะจัดกัณฑ์เทศน์หรือคายเทศน์ออกมารวมกันที่วัดครอบครัวละ 1 กัณฑ์ เพื่อมาถวายพระเณรที่ตนนิมนต์มา เวลาบ่ายจะมีบ้านใกล้ๆ กันแห่กัณฑ์หลอนมาร่วม ถ้ามาถึงในขณะที่พระเณรรูปใดเทศน์อยู่ก็จะถวายรูปนั้น ส่วนการเทศน์จะเทศน์จนจบในหนึ่งวันอาจจะกินเวลาไปจนถึง 21.00-22.00 น. ก็มี

กัณฑ์เทศน์นั้น ตามปกติเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ต้องมีญาติโยมเป็นเจ้าภาพจัดกัณฑ์เทศน์มาถวาย เมื่อเวลาที่พระเณรที่ตนรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ ก็จะติดเทียนบูชาคาถา หว่านข้าวตอก ข้าวสารตามประเพณีจนจบกัณฑ์นั้นๆ เมื่อจบก็ตีฆ้องเป็นสัญญาณไม่ได้บรรเลงปี่พาทย์เหมือนในภาคกลาง บางทีจะถวายเป็นส่วนรวม บางทีจะถวายเฉพาะองค์ ขณะเทศน์ใครจะมีอนุโมทนาถวายก็ได้เรียกว่าแถมสมภารหรือติดเผื่อ

การเทศน์แหล่คือ การเทศน์ทำนองเสียงยาวคล้ายทำนองลำยาว ในเทศน์มหาชาตินิยมเทศน์แหล่ในกัณฑ์กุมาร มัทรี มหาราช สักบรรพหรือนครกัณฑ์ เป็นต้น การเทศน์แบบนี้จะใช้เวลานานมาก เรื่องเทศน์แหล่หรือเทศน์เสียงนี้อยู่ในขอบเขตที่น่าสรรเสริญอยู่ แต่พระนักเทศน์สมัยนี้เทศน์แตกต่างออกไปจากเดิมมาก มีหลากหลายมากขึ้นเพราะเทศน์ตามใจคนฟังเสียเป็นส่วนใหญ่ บางทีถึงกับมีเต้ยมีเพลงสลับเป็นที่น่าติเตียนเป็นอย่างยิ่ง ควรจะสำรวมระวังให้อยู่ในขอบเขตไม่ควรเห็นแก่ความสนุกเฮฮากันอย่างเดียว

ในเรื่องมาลัยสูตรมีอยู่ตอนหนึ่งว่า พระศรีอริยะสนทนากับพระมาลัยว่า สันดรชาดกจะเสื่อมก่อนพระสูตรอื่นๆ เมื่อเสื่อมก็จะเสื่อมมาจากกัณฑ์ที่ผู้เทศน์และผู้ฟังชอบฟังเสียงแหล่ยาวๆ เช่น กัณฑ์มัทรีและกัณฑ์มหาราช เป็นต้น เพราะชอบฟังแต่ตอนที่มีเสียงเทศน์ยาวๆ ไม่ค่อยจะเน้นเนื้อเรื่องหรือเนื้อหามากเท่าไหร่ เพราะฟังเพื่อสนุกสนานเท่านั้น และการเปลี่ยนจากเทศน์ธรรมวัตรมาเป็นเทศน์เสียงอย่างนี้ไม่ใช่ทางเจริญ ตามคติพุทธศาสนาถือว่าเสื่อมอย่างใหญ่หลวง ควรที่พุทธศาสนิกชนจะคิดอย่างถี่ถ้วน ไม่ควรเห็นแต่ความสนุกสนานของตนมากเกินไป

1.3 บุญสงกรานต์

เป็นการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่เรียกว่า **"สรงน้ำ"** การทำบุญให้ทานเกี่ยวแก่การสรงน้ำเรียกว่า บุญสรงน้ำหรือตรุษสงกรานต์

ตรุษคือ สิ้น สงกรานต์คือ การเคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวก้าวเข้าสู่ฤดูร้อน ในระยะเวลานี้เรียกว่า ตรุษสงกรานต์ กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เพราะมีกำหนดทำในเดือนนี้จึงเรียกว่า บุญเดือนห้า ดังคำกล่าวที่ว่า

"ฮีตหนึ่งนั้น พอถึงเดือนห้าได้ พวกไพร่ชาวเมือง จงพากันสรงน้ำขัดสีพระพุทธรูป
ให้ทำทุกวัดแท้ อย่าไลม้างห่างเสีย
ให้พากันทำแท้ๆ ไผๆ บ่ได้ว่า
ทุกทีบทั่วแผ่นหล้า ให้ทำแท้สู่คน
จึงสิสุขยิ่งล้น ให้ทำถือคำสอน
ถือฮีตคลองคำสอน แต่ปางปฐมพุ้น"

สาเหตุของประเพณีเกิดขึ้นจากว่า เมื่อฤดูเคลื่อนมาถึงเดือนห้า(เดือนเมษายน)อากาศจะร้อนอบอ้าวมาก ทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วย การอาบน้ำชำระร่างกายเป็นอุบายแก้ร้อนผ่อนเป็นเย็น ให้ได้รับความสุขกายสบายใจ ซึ่งตามประเพณีเล่าว่า เศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร จึงไปบวงสรวงพระอินทร์และพระจันทร์เพื่อขอบุตร แต่เวลาล่วงเลยไปหลายปีก็ยังไม่มีบุตร จึงไปขอบุตรกับต้นไทร ไทรจึงมีความกรุณาไปขอบุตรจากพระอินทร์ให้ พระอินทร์ให้ธรรมบาลเทพบุตรมาเกิดในท้องภรรยาของเศรษฐี เมื่อธรรมบาลคลอดแล้วจนเจริญวัยศึกษาเล่าเรียนกับอาจารย์จนจบไตรเพทเป็นอาจารย์สอนคนทั้งหลาย ต่อมามีกบิลพรหมในเทวโลกลงมาถามปัญหากับธรรมบาล สัญญาว่าถ้าธรรมบาลแก้ได้จะยอมตัดศรีษะของตนบูชาธรรมบาล แต่ถ้าธรรมบาลแพ้จะถูกตัดศรีษะเช่นเดียวกัน ตอนแรกนั้นธรรมบาลแก้ปัญหาของกบิลพรหมไม่ได้ จึงขอผลัดไปอีก 7 วัน ธรรมบาลนอนคิดแก้ปัญหาอยู่ 6 วันก็ยังแก้ไม่ได้ จึงคิดจะหลบหนีไปในป่า เผอิญไปนอนหลับใต้ต้นไม้ได้ยินนก 2 ตัวผัวเมียคุยกันว่า "พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหนดี" นกตัวผู้ตอบว่า "เราไม่ต้องไปหาที่ไหนหรอกรอกินศพของธรรมบาลกุมารดีกว่าเพราะจะถูกท้าวกบิลพรหมตัดหัว เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาของกบิล

พรหมได้" นกตัวเมียถามต่อไปว่า "ปัญหาอะไรที่เขาโต้ตอบกัน" นกตัวผู้ตอบว่า "ปัญหา 3 ข้อที่ว่านั้นคือ ตอนเช้าราศีของคนอยู่ที่ไหน ตอนเที่ยงราศีของคนอยู่ที่ไหน และตอนค่ำราศีของคนอยู่ที่ไหน" นกตัวเมียจึงถามต่อไปว่า "แล้วราศีเหล่านั้นอยู่ที่ไหน" นกตัวผู้จึงเฉลยว่า "ตอนเช้าราศีอยู่ที่หน้าคนจึงเอาน้ำล้างหน้า ตอนเที่ยงราศีอยู่ที่หน้าอก ตอนค่ำราศีอยู่ที่เท้าจึงเอาน้ำล้างเท้า" ธรรมบาลได้ยินดังนั้นก็ดีใจเป็นหนักหนา จึงรีบมาแก้ปัญหาเหล่านั้น กบิลพรหมก็มีความสัตย์มากยินดีที่จะตัดหัวของตนเองตามสัญญา แต่หัวของกบิลพรหมมีอำนาจมากถ้าตกใส่แผ่นดินไฟจะไหม้โลก ถ้าโยนขึ้นไปบนอากาศฝ้าฝนจะแห้งแล้ง ถ้าตกไปในมหาสมุทรน้ำจะแห้งหายไปหมด จึงเรียกลูกสาวทั้ง 7 คนของตนให้มาคอยรับหัวไว้ปีละ 1 คน เมื่อบอกลูกสาวดังนั้นแล้ว จึงตัดหัวส่งให้ลูกสาวใหญ่ นางจึงเอาพานรองรับหัวของบิดาไว้ แห่รอบทักษิณเขาสุเมรุ 60 นาที จากนั้นจึงอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในมณฑปถ้ำคันธุลีเขาไกรลาศ บูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่างๆ ครั้นถึงกำหนดครบรอบ 1 ปี หรือ 365 วัน โลกสมมุติว่าปีหนึ่งนั้นเป็นวันสงกรานต์นางเทพธิดาทั้ง 7 จึงผลัดเวรกันมาอัญเชิญพระเศียรของท้าวกบิลพรหมออกแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุทุกปี แล้วกลับไปยังเทวโลก ซึ่งธิดาของท้าวกบิลพรหมทั้ง 7 นางนั้น สมมุติว่าเป็นนางสงกรานต์ ซึ่งมีชื่อต่างๆ กันเช่น

- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันอาทิตย์ นางสงกรานต์ชื่อ "ทุงษะ" ทัดดอกไม้และทับทิม มีเครื่องประดับคือ ปัทมราค อาหารคือ อุทุมพร อาวุธคือ จักรและสังข์ พาหนะคือ ครุฑ
- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันจันทร์ นางสงกรานต์ชื่อ "โคราด" ทัดดอกปีบ เครื่องประดับคือ มุกดา อาวุธคือ พระขันธ์ ไม้เท้า พาหนะคือ พยัคฆ์
- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันอังคาร นางสงกรานต์ชื่อ "รากษส" ทัดดอกบัวหลวง เครื่องประดับคือ ดอกโมรา อาหารคือ โลหิต อาวุธคือ ตรีศูลและธนู พาหนะคือ วราหะ
- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันพุธ นางสงกรานต์ชื่อ "มณฑา" ทัดดอกจำปา เครื่องประดับคือ ไพฑูรย์ อาหารคือ นมและเนย อาวุธคือ ไม้เท้าและเหล็กแหลม พาหนะคือ ดัสพะ
- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันพฤหัสบดี นางสงกรานต์ชื่อ "กิรินี" ทัดดอกมณฑา เครื่องประดับคือ มรกต อาหารคือ ถั่วและงา อาวุธคือ ขอและปืน พาหนะคือ กุญชร
- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันศุกร์ นางสงกรานต์ชื่อ "กิมิทา" ทัดดอกจงกลนี เครื่องประดับคือ บุษราคัม อาหารคือ กล้วยและน้ำ อาวุธคือ พระขรรค์ พาหนะคือ มหิงส์
- ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายนตรงกับวันเสาร์ นางสงกรานต์ชื่อ "มโหทร" ทัดดอกสามหาว เครื่องประดับคือ นิลรัตน์ อาหารคือ เนื้อทราย อาวุธคือ จักร พาหนะคือ นกยูง

เรื่องสงกรานต์นี้ นอกจากมีความหมายบอกปีแล้ว ยังมีความหมายด้านอื่นๆ อีกเช่น เป็นเครื่องบอกเหตุร้ายประจำปีนั้นๆ โดยจะเอาจากเรื่องของตัวนางสงกรานต์ในปฏิทินนั้นๆ ว่าชื่ออะไร กินอะไรเป็นอาหารเช่น ถ้าปีใดนางสงกรานต์กินถั่ว กินงา ปีนั้นข้าวปลาจะอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

การทำบุญสงกรานต์นั้น เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 พระสงฆ์ที่วัดจะให้สัญญาณเตือนญาติโยมจัดหาน้ำอบ น้ำหอม มารวมกันที่ศาลาโรงธรรมช่วยกันขัดสีพระพุทธรูปทั้งองค์ใหญ่และเล็กนำมารวมกันที่หอหรือโรงแล้ว ญาติโยมทำเครื่องสักการะบูชามา ทำพิธีบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล อาราธนามงคล แล้วพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จากนั้นนำน้ำอบ น้ำหอม สรงน้ำพระพุทธรูป ทำอย่างนี้ไปจนถึงวันเพ็ญเดือน 6 เป็นระยะเวลา 1 เดือนเต็ม

การสรงน้ำพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์ก็เป็นหนึ่งที่นับเนื่องอยู่ในพระรัตนตรัย ญาติโยมก็จะนำเอาน้ำสะอาดไปรดไปสรงหรือใส่โอ่งไว้ให้อุปโภคบริโภค จุดประสงค์ของการทำเช่นนี้ก็เพื่อให้พระสงฆ์มีแรงกายแรงใจอยู่ในเพศบรรพชิต แล้วศึกษาพระธรรมวินัย สืบอายุขัยของพระพุทธศาสนาสืบไป

การสรงน้ำผู้ใหญ่ ผู้เป็นที่นับถือและเป็นหลักประกันความปลอดภัยเรียกว่า ผู้หลักผู้ใหญ่ มีอายุสูง มีความรู้สูง เช่น ปู่ย่า ตายาย เป็นต้น ท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่ควรได้รับการสักการะ สัมมานะ ผู้น้อยจึงต้องนำน้ำอบ น้ำหอม ไปอาบไปประพรมให้ท่าน เพื่อท่านจะได้ดีใจ มีอายุมั่นขวัญยืน ถ้ามีผ้าผ่อนแพรพรรณไปให้ท่านได้นุ่งผลัดเปลี่ยนด้วยแล้ว ยิ่งเป็นกุศลแก่ผู้กำนัล

ตามปกติวันสงกรานต์จะมี 3 วันได้แก่ วันมหาสงกรานต์ วันเนา และวันเถลิงศก ประเพณีสงกรานต์มีการละเล่นแบบต่างๆ กันไปเช่น ขโมยลักวัว มอญซ่อนผ้า รำวง ดึงหนัง สะบ้า เป็นต้น ซึ่งนิยมเล่นกันในเวลากลางคืน

ถ้ามีญาติโยมคนใดมีความประสงค์จะทำบุญบังสกุลหรือถวายปัจจัยต่างๆ แก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ ปู่ย่า ตายาย ญาติมิตร ที่ล่วงลับไปแล้ว ก็จะนำปัจจัยต่างๆ ไปรวมกันที่วัด เตรียมน้ำไปกรวดอุทิศ โดยนิมนต์พระสงฆ์สามเณรมารวมกันที่ศาลาโรงธรรม ขึงด้ายสายสิญจน์จากภาชนะที่บรรจุกระดูกของคนที่ตายไปแล้วไปยังพระสงฆ์สามเณร หัวหน้าญาติโยมทำพิธีทางศาสนาเสร็จแล้วนิมนต์พระท่านบังสกุล เมื่อจบแล้วท่านจะนำชาวบ้านสรงน้ำกระดูกผู้ตายของแต่ละคน พระท่านก็จะให้พร ช่วงนี้ญาติโยมจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยจิตใจอันสงบแน่วแน่

การก่อพระทรายหรือปะทายนั้น มีผู้ทำเป็นตัวอย่างมาแล้วเมื่อครั้งที่พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำใกล้เมือง ได้ทอดพระเนตรเห็นทรายขาวบริสุทธิ์ผุดผ่อง มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้กวาดเอาทรายมาก่อเจดีย์ได้ 84,000 องค์ แล้วอุทิศเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ครั้งนั้นพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่บุปผารามมหาวิหาร พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า มหาบพิตรได้ก่อเจดีย์ทรายถึง 84,000 องค์หรือก่อเพียงองค์เดียวก็ได้อานิสงส์มากคือ จะไม่ตกนรกหลายร้อยชาติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะถึงพร้อมด้วย

ศักดิ์ บริวาร มีชื่อเสียงขจรไปทั่วทิศ ด้วยเหตุแห่งความเชื่อนี้เอง ชาวบ้านจึงนิยมก่อกองทรายจนเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวัน

1.4 บุญบั้งไฟ

เป็นการเอาดินปะสิวหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า **"ขี้เจีย"** มาคั่วผสมถ่านไฟตำให้ละเอียดเรียกว่า **"หมื่อ"** เอาหมื่ออัดให้แน่นใส่กระบอกไม้ไผ่ การทำบุญให้ทานเกี่ยวกับการทำบั้งไฟเรียกว่า บุญบั้งไฟ กำหนดเอาเดือน 6 เป็นเวลาทำเรียกว่า บุญเดือนหก ดังคำกล่าวที่ว่า

"ฮีตหนึ่งนั้น พอถึงเดือนหกแล้ว
ให้นำเอาน้ำวารี สงโสด
หดพระพุทธรูป เหนือใต้สู่ภาย
อย่างได้ละเบี่ยงบ้าย ปัดป่ายหายหยุด
มันสิสูญเสียศรี ต่ำไปมื้อหน้า
จงพากันทำแท้ แนวคลองฮีตเก่า
เอาไปเลื่อย อย่าถอยหน้าอย่าเสีย"

มูลเหตุของประเพณีเกิดจากมีเรื่องเล่าว่า บนสวรรค์มีเทพบุตรนามว่า "วัสสกาล" เทพองค์นี้เป็นผู้ตบแต่งน้ำฟ้า น้ำฝน ฝนจะตกหรือไม่ตกก็อยู่กับเทพองค์นี้ ใครทำถูกทำชอบเทพองค์นี้ก็จะแต่งให้ฝนตก ใครทำไม่ถูกท่านก็ไม่แต่งให้ฝนตก ซึ่งเทพองค์นี้ชอบการบูชาไฟ ใครบูชาไฟถือว่าบูชาท่าน ท่านก็จะให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล เพราะสาเหตุดังกล่าวชาวบ้านจึงพากันทำการบูชาไฟด้วยการทำบุญบั้งไฟ

วิธีทำงานบุญบั้งไฟนั้น เมื่อประชุมตกลงกันแล้วว่าใครจะเป็นช่างก็จัดแบ่งดินประสิว ให้คนนั้นหรือกลุ่มนั้นจัดหาดินประสิว ถ่าน และอุปกรณ์การทำบั้งไฟ จะทำบั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน ก็ได้ตามศรัทธา จากนั้นก็จัดการเอ้หรือประดับประดาอย่างสวยงาม เมื่อถึงวันรวมพระสงฆ์ที่วัดหรือญาติโยมก็จะตีกลองให้ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ นำบั้งไฟออกมารวมกันที่วัดในเวลาประมาณ 15.00 น. ถ้ามีกองบวชพระหรือสามเณร ก็จะมารวมกันบนศาลาโรงธรรม แล้วแห่เจ้านาค(คนที่จะบวช)ไปพร้อมกับขบวนแห่บั้งไฟ สำหรับบั้งไฟนั้นถ้ามีขนาดใหญ่ก็ทำขาตั้งใส่รถ ถ้าบั้งเล็กก็แบกเอา ถ้าพระภิกษุเป็นช่างบั้งไฟเองชาวบ้านก็จะเอาเตียงมาหามแห่ออกหน้าขบวน ขบวนแห่จะดูสวยงามและสนุกสนานมาก ซึ่งงานบุญบั้งไฟเป็นงานที่สนุกสนานที่สุดในงานประเพณี ในการแห่บั้งไฟนั้นจะมีการเซิ้ง คำเซิ้งส่วนใหญ่จะเป็นคำหยาบโลนแต่ก็ไม่ถือกัน เพราะเป็นเวลาเล่น เวลากิน ต้องเล่นต้องกินให้เข้ากับสุภาษิตที่ว่า "ตกตาเล่นเล่นสาให้มันม่วน ตกตากวนกวนสาให้มันขุ่น กวนขุ่นแล้วซิว กุ้ง หากสิงม" การเซิ้งมีมากมายหลายแบบ แต่ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างคำเซิ้งเพียงกลอนเดียว ดังนี้

"ขึ้นเด้อหล่า อย่าได้เสียแฮงส่าง บุป่าไผ่หาทางอย่าได้เสียแฮงส่าง บุป่ายางหาถ่านให้น้องนางผ่านฟ้าแยงหน้าสู่พรหม อย่าได้ลงมากั้วดินแดนสิแตก ฮอดมื้ออื่นเขาสิแบกขึ้นค้างนางหล่าอย่าเงี่ยงหงวย อันว่าสีทงลายทองเจี้ยกระดาษ อ้ายไว้วาดและแต้มดีแล้วคล่องงาม คันทรงชามกะดีล้วนสมควรเหมิดคู่สู่อย่าง ให้อีนางลอดผ่าเมืองฟ้าดังประสงค์ อย่าได้ลงมาใกล้จุดไฟให้เข้าโลด โทษเถาะนาอีหล่า เมื่อฟ้าจังค่อยลง ให้เจ้าโก่งโค้งโน่งให้คนโห่แหงนนำ เจ้าผู้คำลายงามอย่าได้ลงมาใต้ อันว่าไหมคำคล้องลายงามเจ้ากว่าหมู่ ลายดอกดู่ดอกซ้อนทะล่อนเอ้แต่งดี อย่าได้เสียทีอ้ายผู้สับลายหาถ่าน หาหางกับกะพ่องนั้นมาเอ้สู่อัน ให้เอาจันทร์เป็นเพื่อนให้เอาเดือนเป็นหมู่ อีลายงามแก่นชู้ไปถ่อนก่อนพี่ชาย ไปเด้อหล่าไปหาเมียไว้ท่าพี่ ไปหาหีไว้ท่าอ้าย ตาเว็นค่ายจึงอ่วยลง...เด้อหล่า"

ในวันรุ่งขึ้นญาติโยมก็จะไปตักบาตร อังคาสพระภิกษุ ชาวบ้านก็จะนำบั้งไฟไปยังค้างหรือฮ้านสำหรับใช้เป็นที่จุดบั้งไฟ ผู้คนก็จะหลั่งไหลออกไปดูการจุดบั้งไฟ ถ้าบั้งไฟขึ้นเขาก็จะหามแห่เจ้าของบั้งไฟรอบบริเวณนั้น แต่ถ้าของใครชุ(ไม่ขึ้น)หรือแตกชาวบ้านก็จะเฮโลไล่จับเจ้าของลงตมหรือโคลนเลน เอาตมทาหน้า ทาตัวไปทั่ว จนมองดูเหมือนตัวประหลาด

มูลเหตุแห่งการทำบุญบั้งไฟนั้น อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า ประเพณีบุญบั้งไฟถือมาตั้งแต่สมัยใดยังไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน เพราะเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยมีเรื่องเล่าว่า เมืองพญาคันคาก(คางคก)เกิดความแห้งแล้ง จึงได้ทำการสู้รบกับพญาแถนเพราะเข้าใจว่าพญาแถนทำให้ฝนแล้ง แต่สู้พญาแถนไม่ได้จึงทำสัญญาว่า จะทำบั้งไฟถวายพญาแถนทุกปี ถ้าไม่ทำหรือทำไม่ถูกใจจะทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล สัญญาที่ว่านั้นคือ "ถึงเดือนห้าฟ้าหกให้ทำบุญและให้ทำพิธีการละเล่นต่างๆ ถวายแถน" ครั้นมาถึงสมัยผาแดง-นางไอ่ พระยาขอมหลวงในเมืองคีฑนครทำบุญบั้งไฟถวายแถน แต่มีความหมายว่า ทำเป็นการเสี่ยงทายในวาสนาบารมี จึงทำบั้งไฟอันใหญ่โตและอธิษฐานว่า ถ้าบั้งไฟใครขึ้นสูงผู้นั้นจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าไม่ขึ้นจะอดสูโชคไม่ดี จึงได้บอกกล่าวไปยังเมืองต่างๆ เช่น เมืองสีแก้ว เมืองเชียงเหียน ฟ้าแดด สูงยาง เป็นต้น ผลปรากฏว่าบั้งไฟของพระยาขอมหลวงไม่ขึ้นของคนอื่นๆ กลับขึ้นสูง

บางตำนานอ้างว่า พระยาขอมหลวงมีธิดารูปโฉมงดงามอยู่คนหนึ่งชื่อ นางไอ่คำ เมื่อถึงเวลาจะมีคู่ครอง พระบิดาจึงให้ธิดาเลือกคู่ โดยให้บรรดาชายหนุ่มจากเมืองต่างๆ ทำบั้งไฟแข่งขันกัน ถ้าบั้งไฟใครขึ้นสูงก็จะเป็นผู้ชนะถือว่าเป็นผู้มีวาสนาสูงสมควรจะได้นางไอ่คำเป็นรางวัล การแข่งขันในครั้งนั้นปรากฏว่า ผาแดงเป็นผู้ชนะ ในขณะที่มีการแข่งขันนั้นภังคีซึ่งเป็นลูกของพญานาคได้แปลงกายเป็นกระรอกด่อน(ขาว)มาชมโฉมนางไอ่คำด้วย นางไอ่คำมองเห็นกระรอกด่อนจึงอยากได้ก็บอกให้ทหารไล่จับแต่จับไม่ได้จึงเอาอาวุธยิง กระรอกด่อนโดนยิงแต่ก่อนตายได้อธิษฐานว่า ใครก็ตามที่ได้กินเนื้อของเราขอให้ถึงแก่ชีวิต บ้านเมืองล่มจม ซึ่งชาวเมืองก็ได้กินเนื้อกระรอกด่อนตัวนี้กันเกือบทั้งเมือง ทำให้ชาวเมืองล้มตายและบ้านเมืองล่มจม เหลือเพียงหญิงแม่ม่ายเท่านั้นที่ไม่ได้กิน

เนื้อกระรอกด่อนจึงไม่ตาย และบริเวณบ้านของแม่ม่ายก็ไม่ล่มจม แผ่นดินส่วนที่ล่มจมก็กลายมาเป็นหนองหานจนตราบเท่าทุกวันนี้ ส่วนท้าวผาแดงพานางไอ่คำขึ้นม้าหนีแต่ไม่พ้นจึงเสียชีวิตทั้งสองคน ด้วยความดีของท้าวผาแดงที่ทำไว้ เมื่อตายแล้วจึงไปเกิดเป็นเทพบุตรที่มีอำนาจควบคุมฟ้าฝนบนสวรรค์ ดังนั้นชาวบ้านจึงทำบุญบั้งไฟบูชาก่อนถึงฤดูกาลทำนาทุกปี

ปัจจุบัน ชาวบ้านจะนิยมทำบั้งไฟขนาดเล็ก โดยใช้ท่อ P.V.C ขนาด 2-4 นิ้ว เป็นบั้งไฟแทนไม้ไผ่เหมือนในอดีต แล้วนำไม้ไผ่มาทำหางโดยให้มีน้ำหนักน้อยที่สุด เมื่อบั้งไฟขึ้นไปบนอากาศหางก็จะถูกปล่อยให้ลอยลงมาช้าๆ เพราะการจับเวลาจะจับที่หางของบั้งไฟตั้งแต่ขึ้นจากที่จุดจนตกลงสู่พื้นดิน การจุดบั้งไฟก็จะใช้แบตเตอรี่แทนการจุดด้วยชนวนเหมือนแต่ก่อน

1.5 บุญเข้าพรรษา

การอยู่ประจำในอาวาสแห่งเดียวกันตลอด 3 เดือนเต็มในฤดูฝน โดยไม่ไปค้างแรมที่ไหนของพระภิกษุสงฆ์เรียกว่า **"เข้าพรรษา"** เพราะมีกำหนดทำในเดือน 8 จึงมีชื่อเรียกว่า บุญเดือนแปด ดังคำกล่าวที่ว่า

"ฮีตหนึ่งนั้น พอเถิงเดือนแปดได้ล้ำล่วงมาถึง ฝูงหมู่สังโฆคุณ เข้าวัดสาจำจ้อย
ตามฮ้อยของเจ้าพระโคดมทำก่อน บ่ทะล่อนเลิกบ้างทำแท้สู่กาย
แล้วจังพากันผ่ายหาของไปถ่ายทอด ทำทานไปอย่าคร้านเอาไว้หมู่บุญ
สิเป็นของหนุนเจ้าไปเทิงอากาศ สู่สวรรค์บ่ฮ้อนย้อนบุญนี่ส่งไป
เพิ่นจึงตรัสบอกไว้ฮีตเก่าคลองหลัง ฟังให้ดีมันคักอย่าไลเด้อเจ้า
จงพากันเข้าทำทานตักบาตร อย่าขาดได้ไปแท้สู่คน
โอกาสนี้เพิ่นให้เที่ยวซอกค้น ขุดก่นขุมบุญ เอาเป็นทุนยามตายเมื่อภายหน้าพุ้น
เป็นแนวนำเฮาขึ้นกะไดทองเที่ยวท่อง ขึ้นสู่ห้องชั้นฟ้าสวรรค์พุ้นอยู่เย็น
ฝูงหมู่วิบากเว้น บ่มีว่าสิมาพาล เนาว์วิมานแสนสุขทุกข์หาย บ่มาใกล้"

เกิดจากความเชื่อที่เล่าไว้ในวัสสูปนายิกาขันธิกะว่า ภิกษุบริษัทพากันท่องเที่ยวไปสู่ชนบทไม่มีเวลาพักผ่อน ทั้งฤดูร้อนและฤดูฝน โดยเฉพาะในฤดูฝนได้เหยียบย่ำข้าวกล้าในนาประชาชนเสียหาย สัตว์น้อยสัตว์เล็กพลอยถูกเหยียบย่ำไปด้วย พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุจำพรรษา 3 เดือนในฤดูฝน โดยไม่ให้ไปพักค้างแรมคืน ณ ที่อื่น ถ้าไปพรรษาขาดต้องอาบัติเว้นแต่กรณีที่จำเป็น เช่น บิดามารดาป่วย เป็นต้น แต่ต้องกลับมาภายใน 7 วัน(ทำสัตตาหะกรณียะ)พรรษาจึงจะไม่ขาด

พระสงฆ์เข้าพรรษา วันอธิษฐานเข้าพรรษาคือ วันแรม 1 ค่ำเดือน 8 เมื่อถึงวันนี้พระสงฆ์จะไปรวมกันทำวัตรเช้า กล่าวว่าคำอธิษฐานเข้าพรรษาดังนี้ "อิมัสมิง อาวาเส อิมัง เตมาสัง วัสสัง อุเปมิ" แปลว่า เราเข้าถึงฤดูฝนในอาวาสนี้ตลอด 3 เดือน ถ้าในวิหารเปลี่ยนคำว่า "อาวาเส" เป็น "วิหาเร"

แต่ถ้ารูปใดต้องการที่จะเข้าในกุฏิของตนอธิษฐานว่า "อิธะ วัสสัง อุเปมิ" แปลว่า "เราเข้าถึงฤดูฝนในที่นี้ ภิกษุผู้เดินทางก็ใช้คำเดียวกันนี้

ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าขาวหรือผ้าเหลืองยาว 4 ศอก กว้าง 1 ศอกคืบ ใช้สำหรับนุ่งอาบน้ำฝนเป็นบริขารที่จำเป็นสำหรับภิกษุ ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในพุทธกาลว่า วันหนึ่งนางวิสาขาอุบาสิกานำของไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ได้ไปเห็นพระภิกษุจำนวนมากพากันเปลือยกายอาบน้ำ นางวิสาขาจึงได้นำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์รับผ้าอาบน้ำฝนได้ เมื่อพระพุทธเจ้าอนุญาตแล้วนางวิสาขาเป็นบุคคลแรกที่ถวายผ้าอาบน้ำฝน ตั้งแต่บัดนั้นจึงถือเป็นประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนจนถึงปัจจุบัน การถวายต้องถวายตามกำหนดเวลานี้คือ แรม 1 ค่ำเดือน 7 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8

โดยมีคำถวายผ้าอาบน้ำฝนดังนี้ "อิมานิ มยัง ภันเต วัสสิกะสาฏิกานิ สะปะริวะรานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโนภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ วัสสิกะ สาฏิกานิ สะปะริวะรานิ ปะฏิคันหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ" แปลว่า "ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญฯ"

กิจวัตรของคฤหัสถ์ในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นเวลาที่ญาติโยมต้องบำเพ็ญกิริยาวัตถุ 3 คือ บำเพ็ญทาน สมาทานศีล และเจริญภาวนา

1.6 บุญออกพรรษา

การออกจากเขตจำกัดไปพักแรมที่อื่นได้เรียกว่า **"ออกพรรษา"** พรรษาหมายถึง ฤดูฝน ปีหนึ่งมี 4 เดือนคือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ในเวลา 4 เดือนนี้ 3 เดือนแรกให้เข้าพรรษาให้ออก 1 เดือน ให้หาผ้าจีวรมาผลัดเปลี่ยน การทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับออกพรรษานี้เรียกว่า บุญเดือน 11 ดังคำกล่าว

"ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเดือนสิบเอ็ดแล้วเป็นแนวทางป่อง เป็นช่องของพระเจ้า เคยเข้าแล้วออกมา
เถิงวัดสามาแล้ว สามเดือนก็เลยออกเรียกว่า ออกพรรษาปวารณา
กล่าวไว้เฮาได้เล่ามา"

มีมูลเหตุคือ เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีโอกาสว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ให้พระภิกษุได้เที่ยวอบรมศีลธรรม ให้พระภิกษุสงฆ์ได้ไปเยี่ยมเยียนสารทุกข์สุกดิบโยมพ่อ-แม่ ให้พระภิกษุได้มีเวลาหาผ้ามาผลัดเปลี่ยน เป็นต้น

พิธีจะมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 แต่เช้ามืด พระสงฆ์จะไปรวมกันที่โบสถ์ แสดงอาบัติทำวัตรเช้า ไม่ต้องสวดปาติโมกข์แต่ทำปวารณาแทน การทำปวารณาคือ เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ก่อนจะปวารณาจะมีการตั้งญัตติก่อน

การตั้งญัตตินั้น จะมีการสวดญัตติปวารณา โดยพระเถระขึ้นนั่งบนอาสนะแล้วตั้งญัตติว่า "สุณาตุเม ภันเต สังโฆ อัชชะ ปวารณา ปัณณรสี ยทิ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง สังโฆ เตวาจิถังปวาเรยยะ" แล้วลงจากอาสนะหันหน้าเข้าหาหมู่พระสงฆ์ กล่าวคำปวารณาต่อสงฆ์ว่า "สังฆัง อาวุโส (ภันเต) ปวาเรมิ ทิฏเฐนะ สุเตนะวา ปริสังกายวา วทันตุ มัง อายัสมัน โต อนุกัมปัง อุปทายะ ปัสสันโต ปฏิกกริสสามิ" จนครบ 3 รอบ

ในวันออกพรรษา พระสงฆ์ท่านจะทำหอหรือร้านประกอบด้วยเสา 4 ต้น ใช้ต้นกล้วย ปูพื้นด้วยฝาไม้ไผ่สำหรับเป็นที่วางเทียน ธูป ที่จุดแล้ว เพื่อทำเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ได้กุศลมากมีตัวอย่างเช่น พระอนุรุทธะเถระ มีจักษุทิพย์เพราะเกิดจากการที่ท่านได้ให้ประทีปเป็นทาน

การทำเรือไฟหรือการลอยกระทงนั้น ก็เพื่อบูชารอบพระพุทธบาทของพุทธองค์ มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาปุณโณวาทว่า ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำนัมมะนา ซึ่งแม่น้ำนี้เป็นที่อาศัยของพระยานาค พระยานาคได้ทำการอาราธนาพระพุทธองค์ให้เสด็จไปเมืองนาค แล้วพระยานาคทำการบูชาพระองค์ พระองค์ได้เทศนาโปรดพระยานาคและประทับรอยพระบาทไว้ ซึ่งเป็นสถานที่สักการะบูชาของเทวดาและมนุษย์ ตลอดถึงสัตว์ทั้งหลายซึ่งผู้ต้องการบุญกุศลพากันมากราบไหว้บูชาเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน

การถวายผ้าจำนำพรรษา ซึ่งเป็นผ้าที่ภิกษุจะได้รับก็ต่อเมื่อจำพรรษาแล้ว มีช่วงเวลาที่จะถวายและพระภิกษุจะได้รับตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษาจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 มีเวลาถวายถึง 5 เดือน ถ้าถวายหรือรับเลยกำหนดนี้ไม่เรียกว่า ผ้าจำนำพรรษา ซึ่งการถวายผ้าจำนำพรรษานั้นมีคำถวายดังนี้ "อิมานิ มยัง ภันเต วัสสาวาสิก จีวรานิ สปริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโนชยามะ สาธุโนภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ วัสสาวาสิก จีวรานิ สปริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ฑีฆรัตตัง หิตายะ สุขายะ"

1.7 บุญกฐิน

ผ้าที่ใช้ไม้สะดึงขึงเย็บเป็นจีวรเรียกว่า **"ผ้ากฐิน"** ผ้ากฐินมีกำหนดเวลาทำถวายเพียง 1 เดือน คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือน 12 จึงเรียกว่าบุญเดือนสิบสอง ดังคำกล่าว

"ฮีตหนึ่งนั้น เดือนสิบสองมาแล้ว ลมวอยหนาวสั่น เดือนนี้หนาวสะบั้นบ่คือแท้
แต่หลังในเดือนนี้ เพิ่นว่าให้ลงทอดพายเรือช่วงกัน บูชาฝูงนาโค นาคเน่าในน้ำชื่อว่า อุพะนาโคเนาว์
ในผืนดิน สิบห้าสกุลบอกไว้บูชาให้ส่งสะการ

จงให้ทำทุกบ้านบูชาท่านนาโค แล้วจงโมทนาต่อชื่นชมกันเล่น
กลางเว็น กลางคืน ให้ระงมกันขับเสพจึงสุข อยู่สร้างสบายเนื้ออยู่เย็น
ทุกข์ทั้งหลายหลีกเว้น หนีห่างบ่มีพาน ของสามานย์ทั้งปวงบ่มาใกล้
ไผผู้ทำตามนี้ เจริญขึ้นยิ่งไป ทุกสิ่งบ่ไฮ้ทั้งข้าวหมู่ของ กรรมบ่ได้ถูกต้องลำบากในตัว
โรคบ่มีมัวหมองอย่างใด๋พอดี มีแต่สุขีล้นครอง
คนสนุกยิ่งอดให้หลิงป่องนี้เด้อ เฒ่าแก่ชรา"

มีมูลเหตุของประเพณีมาจากเรื่องเล่าว่า ภิกษุชาวเมืองปาฐา 30 รูปพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เชตวันมหาวิหาร แต่ไปไม่ทันวันเข้าพรรษา จึงจำพักพรรษาที่เมืองสาเกตุ พอออกพรรษาแล้วพากันกรำแดด กรำฝน จีวรเปียกชุ่มไปด้วยน้ำฝน พอไปถึงแล้วก็เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ทั้งๆ ที่ยังเปียกอยู่อย่างนั้น พระพุทธองค์ทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเหล่านั้น จึงทรงมีพุทธานุญาตให้รับผ้ากฐินได้ ฝ่ายนางวิสาขาอุบาสิกา เมื่อได้ทราบพุทธประสงค์แล้วก็นำผ้ากฐินไปถวายแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน นางจึงเป็นคนแรกที่ถวายผ้ากฐิน การทำบุญกฐินจึงถือปฏิบัติกันมาจนเป็นประเพณีในปัจจุบัน

พิธีทำ ผู้มีจิตศรัทธาปรารถนาจะถวายกฐิน จะเขียนใบจองกฐินหรือใบสลาก โดยบอกชื่อนามสกุล ตำแหน่งหน้าที่ ที่อยู่ของตนให้ละเอียดแล้วนำไปติดไว้ที่หน้าโบสถ์หรือศาลาโรงธรรมให้เห็นได้ง่าย ดังนี้เพื่อไม่ให้ผู้อื่นจองทับ เพราะในปีหนึ่งวัดหนึ่งๆ จะรับกฐินได้เพียงกองเดียวเท่านั้น เมื่อจองแล้วก็จัดหาเครื่องบริขาร บริวารกฐินไว้ บอกเล่าญาติพี่น้องให้มาร่วมบุญกันอย่างทั่วถึง วันงานก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ฟังเทศน์ รุ่งขึ้นก็ถวายอาหารบิณฑบาตร แล้วแห่กฐินไปทอดที่วัด แห่วนขวารอบศาลา 3 รอบ นำกฐินไปไว้บนศาลาโรงธรรม ซึ่งพระท่านจะรอรับกฐินอยู่ หัวหน้านำไหว้พระ รับศีล กล่าวคำถวายกฐิน แล้วนำผ้ากฐินไปถวาย เมื่อพระสงฆ์รับแล้ว ถ้าเป็นผ้าสำเร็จรูปคือ ไม่ต้องเย็บย้อม พระสงฆ์จะทำการอุปโลกน์ยกให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้รับ ต่อจากนั้นยกผ้าบริวารไปถวายแล้วพระท่านจะทำการอนุโมทนา เป็นเสร็จพิธีสำเร็จผู้ถวายเพียงเท่านี้ ต่อจากนั้นพระสงฆ์จะนำผ้ากฐินไปทำการ กรานกฐินและอนุโมทนา เป็นเสร็จพิธี

เนื่องจากกฐินเป็นกาละทานคือ ทานภายในเวลาที่กำหนดและเป็นพุทธบัญญัติ ผู้ถวายกฐินจึงได้ชื่อว่าได้กุศลมาก การกระทำแต่ละอย่างต้องกระทำให้ถูกต้อง ถ้าทำไม่ถูกต้องแทนที่จะได้บุญกลับเป็นการได้บาปกฐิน จึงต้องศึกษาให้เข้าใจ พิธีทำเกี่ยวกับบุญกฐินมีดังนี้

การจองกฐิน ก็หมายถึงการปักสลากดังที่กล่าวไว้แล้ว เป็นแต่ว่าเมื่อมีกำหนดวันที่ทำบุญได้แน่นอนแล้วก็ให้ใส่เข้าไปด้วย และอาราธนาพระสงฆ์ให้อยู่จำพรรษาในอาวาสนี้ และขอให้ท่านจงอยู่รับกฐินของตนด้วย อย่าได้ท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ อันเป็นเหตุที่จะไม่ได้รับกฐิน

ขนาดผ้ากฐินที่ถวายจะต้องได้ขนาดคือ ผ้าสบงยาว 6 ศอก กว้าง 2 ศอก ผ้าจีวรและสังฆาฏิ ยาว 6 ศอก กว้าง 4 ศอก

ผ้าที่ควรทำกฐินควรเป็นผ้าที่ประกอบด้วย ผ้าใหม่ ผ้ากลางเก่ากลางใหม่ ผ้าบังสกุล และผ้าตามร้านค้า ส่วนผ้าที่ไม่ควรนำมาเป็นผ้ากฐินคือ ผ้าที่ยืมเขามา ผ้าทำนิมิตได้มา ผ้าที่พูดเลียบเคียงได้มา ผ้าเป็นนิสสัคคีย์ ผ้าที่ขโมยเขามา เป็นต้น

บริขารกฐินมี 8 บริขารที่จำเป็นจะขาดเสียไม่ได้คือ บาตร ผ้าสังฆาฏิ ผ้าจีวร ผ้าสบง มีดโกน เข็ม ผ้าประคตเอว ผ้ากรองน้ำ ส่วนบริขารอื่นๆ เช่น ผ้าปูนั่ง ปูนอน ผ้าอาบน้ำฝน เสื่อ หมอน เป็นต้น จะมีก็ได้ไม่มีก็ได้ไม่ห้าม

ผู้ที่ควรรับกฐินคือ ภิกษุที่จำพรรษาตลอด 3 เดือน และมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 5 รูป ถ้าต่ำกว่านี้รับไม่ได้ แม้จะไปนิมนต์มาจากวัดอื่นก็ไม่ได้ ผู้ที่ควรรับกฐินประกอบด้วย พระเถระผู้ใหญ่ในคณะสงฆ์ ภิกษุผู้มีจีวรขาดกว่าเพื่อน และภิกษุผู้ฉลาดสามารถที่จะกรานกฐินได้ ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่างนี้หรืออย่างใดอย่างหนึ่งสมควรรับกฐิน

การทอดกฐิน จะไม่เหมือนอย่างอื่น ผู้ถวายพอใจในภิกษุรูปใดจะยกไปถวายรูปนั้นไม่ได้ ต้องมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ท่านจะให้ใครท่านก็จะอุปโลกน์ให้ ถ้าพระสงฆ์พร้อมกันจึงจะทอดให้รูปนั้นได้

อานิสงส์กฐิน พระภิกษุผู้รับและอนุโมทนากฐินได้อานิสงส์ 5 คือ เที่ยวไปไม่บอกลาพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ อยู่ปราศจากไตรจีวรได้ ฉันอาหารเป็นวงล้อมตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปได้ เก็บจีวรได้ตามปรารถนา และลาภที่เกิดขึ้นในวัดได้แก่ภิกษุที่จำพรรษาในวัด จะได้อานิสงส์ 5 อย่างนี้ยืนยาวออกไปถึงเพ็ญเดือน 4 ส่วนผู้ถวายกฐินจะได้อานิสงส์ 5 อย่างคือ เป็นที่รักใคร่ของคนทั้งหลาย มีเกียรติฟุ้งขจรไปในสารทิศ เป็นผู้แกล้วกล้าอาจหาญ ไม่หลงตาย และตายแล้วไปสู่สวรรค์

ชนิดกฐินนั้นมี 2 ชนิดคือ มหากฐินและจุลกฐิน มหากฐินคือ กฐินที่มีการเตรียมการอยู่นานวัน นานเดือน มีบริขาร และเครื่องบริวารครบถ้วน แม้จะเป็นกฐินส่วนตัว ส่วนรวม ส่วนราษฎร์ กฐินหลวง หากมีการเตรียมการนานหลายวันเรียก มหากฐินทั้งนั้น มหากฐินนี้ผู้ที่จะทอดจะต้องจองล่วงหน้า ถ้าเป็นวัดหลวงต้องขอพระบรมราชานุญาตก่อน คำว่ากฐินหลวงหรือกฐินราษฎร์ไม่ได้หมายความว่าผู้ทอดจะเป็นหลวงหรือเป็นราษฎร์ แต่หมายถึงฐานะของวัด แม้ว่าข้าราชการ กรม กอง จะจัดขึ้นแล้วไปทอดวัดราษฎร์ก็คือ เป็นกฐินราษฎร์ กฐินหลวงคือ กฐินที่ทอดวัดหลวงเป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครองประเทศจักต้องเป็นผู้ทอด ผู้อื่นจะทอดต้องขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานอนุญาตจึงจะทอดได้ ส่วนจุลกฐินนั้นชาวบ้านเรียกว่า กฐินแล่น คือ มีเวลาเตรียมการในการจัดหาบริขารบริวารต่างๆ กระชั้นชิด ทุกอย่างต้องครบและถวายในวันเพ็ญเดือน 12 เป็นงานบุญที่มีความลำบากมากที่สุด

งานกฐินจะมีเครื่องบริขารอย่างหนึ่งที่ขาดเสียไม่ได้คือ ตาด(ไม้กวาดทำด้วยไม้ไผ่มีด้ามยาว)และธงจระเข้และสัตว์อื่นๆ ตาดนั้นมีไว้สำหรับกวาดบริเวณวัดเมื่อขบวนแห่กฐินเข้าไปในบริเวณวัด ผู้ถือไม้ตาดเดินนำหน้าจะทำการกวาดบริเวณวัดไปเรื่อยพอเป็นพิธี ถือว่าได้บุญมาก จึงนิยมทำตาดเป็นบริวารกฐินด้วย ส่วนธงจระเข้นั้นมีเรื่องเล่าว่า มีอุบาสกคนหนึ่งไปทอดกฐินทางน้ำใช้เรือแห่ตีฆ้อง ตีกลอง ให้มีเสียงดังไปด้วย ครั้งนั้นหมู่สัตว์ทั้งหลายมีจระเข้ ตะขาบ ปลา นางมัจฉา เป็นต้น ล่องลอยไปกับขบวนกฐินนั้นด้วย แต่ไม่สามารถที่จะขึ้นไปบนวัดได้ จึงอ้อนวอนอุบาสกคนนั้นให้เขียนรูปพวกตนลงในแผ่นผ้า แผ่นกระดาษ รวมไว้เป็นบริวารกฐินนั้นด้วย อุบาสกเห็นว่าสัตว์เล่านั้นอนุโมทนาในการกุศลจริง จึงเขียนภาพเหล่านั้นลงไป และถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

2. ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การกินดอง(แต่งงาน) และการตาย

2.1 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

คนโบราณเชื่อว่า หญิงจะมีครรภ์ได้นั้นเกิดจากบิดามารดาอยู่ร่วม มารดามีประจำเดือนและการปฏิสนธิเป็นชีวิตใหม่ เด็กที่เกิดมาจะดีหรือชั่วอยู่ที่พ่อแม่ คนโบราณจึงสอนให้ทำแต่ความดีเพื่อจะเป็นผลบุญไปสู่ลูกหลาน เมื่อหญิงตั้งครรภ์ พ่อแม่และญาติพี่น้องก็อยากรู้ว่า บุตรของตนจะเป็นชายหรือหญิง มารดามักจะเสี่ยงทายจากการเข้าฝันเช่น ถ้ามารดาฝันว่าได้เครื่องประดับตกแต่งร่างกายก็ทายว่า เป็นบุตรหญิง ถ้าฝันว่าได้เครื่องศาตราวุธก็ทายว่า จะได้บุตรชาย นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออย่างอื่นอีกมากมายเช่น ถ้าเด็กอยู่ในครรภ์ทางซ้ายเชื่อว่าเป็นผู้หญิง ถ้าเด็กอยู่ในครรภ์ทางขวาก็เชื่อว่าเป็นผู้ชาย ถ้ามารดาแพ้ท้องอยากกินของเปรี้ยวเชื่อว่าบุตรนั้นมาจากนรก ถ้ามารดาแพ้ท้องอยากกินของหวานเชื่อว่าบุตรนั้นมาจากสวรรค์ ถ้ามารดาแพ้ท้องอยากกินผลไม้เชื่อว่าบุตรนั้นมาจากป่าหิมพานต์ ถ้ามารดาแพ้ท้องอยากกินผักเชื่อว่าบุตรนั้นมาจากเดรัจฉาน ถ้ามารดาไม่มีอาการแพ้ท้องเชื่อว่าบุตรนั้นมาจากมนุษย์ เป็นต้น

หญิงมีครรภ์มักไม่ปกติ มีโรคแทรกได้ง่าย เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ชาวบ้านจึงมักเรียกผู้หญิงที่มีครรภ์ว่า **"แม่มาน"** ผู้เฒ่าผู้แก่จึงแนะนำไม่ให้ทำงานหนัก ห้ามกินอาหารเปรี้ยวจัด เผ็ดจัด หวานจัด การยืน เดิน นั่ง และนอนก็ให้ระมัดระวัง ให้ทำบุญรักษาศีลมีข้อห้ามต่างๆ ที่ชาวบ้านเรียกว่า **"คะลำ"** เช่น ห้ามนั่งขวางประตู ห้ามนั่งขวางบันได ห้ามพูดถึงคำว่าติดขัดติดคล่อง ห้ามพูดคำหยาบ ห้ามหยิบของในที่สูง ห้ามไปเยี่ยมศพ ห้ามลูบคลำหรืออาบน้ำในเวลากลางคืน ห้ามสยายผม ห้ามกินไข่ มะพร้าว และของมันทุกชนิด เป็นต้น ซึ่งถ้าหญิงมีครรภ์คนใดปฏิบัติตามเชื่อว่า จะคลอดบุตรง่าย เมื่อคลอดบุตรแล้วจะมีการอยู่ไฟเรียกว่า **"อยู่กรรม"** ถ้าเป็นบุตรคนแรกจะอยู่ 15 คืน บุตรคนต่อๆ ไปจะอยู่ประมาณ 7-8 คืน

การตกฟากนั้น คนโบราณให้ข้อสังเกตไว้ว่า หญิงตกหงายชายตกคว่ำ ถ้าหญิงตกคว่ำชายตกหงายถือว่าผิดธรรมเนียม ถ้าใครเป็นเช่นนั้นเขาจะเป็นหมัน เวลาคลอดออกมาเขาจะเอามือจับองคชาติ(ของลับ) เพื่อว่าต่อไปเด็กจะไม่มีเพศพิกลพิการ

การตัดสายแฮ่ ซึ่งสายแฮ่คือ สายที่โยงจากรกมาหาสะดือ การตัดต้องใช้ติวไม้ฮวก(ผิวไม้ไผ่รวก)หรือกาบหอย ห้ามใช้มีดหรือเหล็กตัดเพราะจะเป็นพิษ เขียงรองตัดใช้ว่านไฟ ก้อนดินหรือถ่านไฟ คนที่จะตัดก็เลือกเอาคนที่มีนิสัยใจคอดี เชื่อว่าเด็กจะมีนิสัยใจคอเหมือนกับคนตัด การตัดต้องมัดเป็นเปาะให้แน่น ให้ตัดยาวเสมอเข่าเด็กหรือประมาณ 2 องคุลี(2 ข้อมือ)

การอาบน้ำเด็ก เมื่อตัดสายสะดือแล้ว จะเอาน้ำอาบให้เด็ก ถ้ามีไขมันติดมากต้องเอาน้ำมันมะพร้าวทาตามตัวเด็กก่อนแล้วเอาผ้าเช็ด จึงอาบน้ำให้ เมื่ออาบน้ำแล้ว ให้เอาผ้าขาวยาวเท่าลำตัวเด็กมาเจาะเป็นรูตรงสะดือวางทาบลงกับท้อง สอดสายสะดือเป็นวงวางไว้บนผ้า แล้วเอาเชือกรัดผ้าวางไว้ทั้ง 2 ข้าง

จากนั้นก็จะมีการฮ่อน(ร่อน)กระด้ง(เครื่องสานชนิดหนึ่ง เป็นวงกลม) โดยก่อนที่จะเอาเด็กวางบนกระด้ง ให้เอาเบาะปูลงแล้วเอาผ้าขาวรอง จึงเอาเด็กไปวางลงกระด้งใช้ด้านหลังวางลง แล้วนำกระด้งเด็กไปที่ประตูเรือนทำการหยอกผีพราย ผายผีป่า เอากระด้งเคาะกับประตูเบาๆ พร้อมกับกล่าวว่า "กูหุกกูหุก กุกกูกุกกู แม่นลูกสูเอาไปสามื้อนี้ กลายมื้อนี้วันหน้าลูกกู" ว่าดังนี้ 3 หน โดยเชื่อว่า สามวันลูกผีวันสี่ลูกคน

การตั้งชื่อ คนโบราณชอบตั้งชื่อม่วนๆ (ไพเราะ) โดยมากเป็นชื่อ 2 พยางค์ ถ้าชื่อบุญก็เป็นบุญมี บุญมา บุญสี บุญสา เป็นต้น ถ้าชื่อคำก็เป็น คำมี คำมา คำสา คำสี เป็นต้น ถ้าเป็นคนเลี้ยงยากถึงกับไปประเคนเป็นลูกพระก็ตั้งชื่อ เคน เช่น เคนมี เคนดี เคนสี เป็นต้น ถ้าเกิดวันอังคารถือว่าเป็นวันแข็งก็ตั้งชื่อให้อ่อนเช่น อ่อนสา อ่อนสี อ่อนตา เป็นต้น ถ้าเกิดวันจันทร์ถือว่าเป็นวันอ่อนก็ตั้งชื่อให้แข็งเช่น ทอง ทองคำ ทองแดง เป็นต้น

2.2 ประเพณีเกี่ยวกับการบวช

คำว่า "บวช" มาจากคำ ปะวะชะ แปลว่างดเว้นคือ งดเว้นจากกิจการบ้านเรือน มาปฏิบัติกิจการทางศาสนา สวดมนต์ภาวนา เป็นต้น การบวชถือว่าเป็นชีวิตที่ 2 รองจากการเกิด ชายทุกคนเมื่ออายุประมาณ 13 ปี ก็จะบรรพชาเป็นสามเณร และเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะอุปสมบท พิธีการส่วนใหญ่จะคล้ายๆ กับที่อื่นๆ จึงจะขอกล่าวไว้เพียงสังเขปเท่านั้น

การบวชนั้นมีความมุ่งหมายดังนี้คือ บวชตามประเพณีที่ถือกันว่า ลูกผู้ชายต้องบวชทดแทนน้ำนมมารดาเสียก่อนจึงจะมีครอบครัวได้ ถ้าชายใดยังไม่บวชจะไปขอแต่งงานฝ่ายหญิงจะตั้งข้อรังเกียจว่าเป็น **"คนดิบ"** คือยังไม่ได้บวชเรียนและอบรมจิตใจให้หนักแน่นพอที่จะออกไปรับผิดชอบต่อครอบครัวได้ บวชแก้บน(บวชบ้า)เพื่อบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือตนเองเมื่อยามเจ็บไข้ ยาม

ได้รับเคราะห์กรรมหรือมีทุกข์ เป็นต้น ซึ่งจะบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ว่า ถ้าหายจากโรคภัยหรือเคราะห์กรรมแล้ว จะบวชเป็นเวลา 7 วัน 15 วัน หรือ 1 เดือน เมื่อครบกำหนดแล้วจะอยู่ในสมณเพศต่อไปหรือลาสิกขาบทก็ได้ บวชหน้าศพ(บวชจูงศพ)เมื่อมีคนตายที่เป็นที่เคารพนับถือ หรือเป็นผู้มีอายุ ลูกหลานจะบวชให้ผู้ตาย เมื่อจะเคลื่อนศพไปฝังหรือเผา ลูกหลานที่บวชจะนำหน้าศพหรือจูงศพเพื่อผู้ตายจะได้ขึ้นสวรรค์(ตามความเชื่อ) และการบวชเพื่อเล่าเรียนและปฏิบัติธรรม เป็นการบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนเช่น เรียนธรรม บาลี และเรียนเทศน์ เป็นต้น

จัวและเจ้าหัว เมื่อชายบรรพชาเป็นสามเณรจะเรียกสั้นๆ ว่า เณรหรือจัว คำว่าจัวนี้ท่านผู้รู้ให้คำอธิบายไว้ว่าตรงกับคำว่า "เจ้า" นั่นเอง เมื่ออุปสมบทแล้วเรียกเจ้าหัวหรือเจ้าหม่อม ทั้งนี้ก็เพราะสามเณรและพระสงฆ์เป็นผู้สืบศาสนา เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาเป็นเจ้าแห่งโลกธรรมนั่นเอง

สมณศักดิ์(ศักดิ์ของพระสงฆ์) เมื่อจัวหรือเจ้าหัว ได้ประกอบศาสนกิจสมควรจะมีฐานันดรศักดิ์ได้ ก็จะยกย่องขึ้นตามคุณวุฒิเป็นขั้นๆ คือ สำเร็จ ซา ดู ฝ่าย ด้าน หลักคำ ลูกแก้ว และยอดแก้ว ฐานันดรศักดิ์หรือสมณศักดิ์นี้ คงได้แบบแผนมาจากเวียงจันทร์ ส่วนที่นิยมใช้เรียกกันโดยทั่วไปได้แก่ ซา เรียกว่า ญาซา ดู เรียกว่า ญาดู การเลื่อนสมณศักดิ์นั้นเรียกว่า ฮดสรง(ฮด-รดน้ำ) โดยชาวบ้านจะเป็นผู้ทำพิธีที่วัด ตั้งพิธีสวดมงคลกันที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ ผู้เป็นเจ้าศรัทธา(เจ้าภาพ)จะถวายเครื่องบริขารแก่พระที่ได้รับการฮดสรงนั้น ถ้ามีการลาสิกขาบทออกมา ก็จะมีคำเรียกโดยเฉพาะเช่น ถ้าจัวสามัญเรียกว่า เซียง ถ้าเจ้าหัวสามัญเรียกว่า ทิด ถ้าเจ้าหัวซาเรียกว่า จารย์ซา ถ้าเจ้าหัวดูเรียกว่า จารย์ดู เป็นต้น ถ้านามเดิมว่า หนู ก็จะเรียกว่า อาจารย์ดูหนู เป็นต้น

2.3 ประเพณีกินดอง(แต่งงาน)

การกินดองถือว่าเป็นภาระสำคัญอันดับ 3 ของชีวิตที่ต้องพึ่งตนเองและต่อสู้อุปสรรคด้วยตนเอง ดังนั้นชายและหญิงจึงต้องพิจารณาถึงฐานะของผู้ที่จะมาเป็นคู่ครอง ฝ่ายหญิงจะต้องเลือกชายที่มีรูปสมบัติครบ 32 ประการ มีความรู้ ความประพฤติดี เคารพต่อจารีตประเพณีของบ้านเมือง ฝ่ายชายจะต้องเลือกหญิงที่มีคุณสมบัติส่วนใหญ่เหมือนชาย แต่ผู้หญิงต้องเลี้ยงลูกและเป็นแม่บ้านด้วย จึงต้องมีคุณสมบัติเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งเรียกว่าต้องรู้จักเรือน 3 น้ำ 4 เรือน 3 ได้แก่ เรือนกาย เรือนผม และเรือนไฟ ส่วนน้ำ 4 คือ น้ำเต้าปูน น้ำกิน น้ำใช้ และน้ำใจ ซึ่งหญิงต้องมีพร้อมดังสุภาษิตว่า "หญิงใดสมบูรณ์ด้วยเฮือน 3 น้ำ 4 เป็นหญิงเลิศล้ำสมควรแท้แม่เฮือน"

หนุ่มสาวก่อนจะแต่งงานกัน โดยทั่วไปมักจะพูดคุยเกี้ยวพาราสีกัน สมัยก่อนฝ่ายชายจะไปคุยที่บ้านฝ่ายหญิงเรียกว่า **"การขึ้นสาว"** ชายหนุ่มจะไปตอนที่พ่อแม่หญิงยังไม่เข้านอน พ่อแม่ของหญิงสาวจะออกมาคุยด้วย แล้วเรียกลูกสาวให้ออกมา พ่อแม่แนะนำให้รู้จักกัน(เฉพาะครั้งแรก) เมื่อเห็นว่าทั้ง 2 ฝ่ายหายประหม่าแล้ว พ่อแม่จะขอตัวไปพักผ่อนให้หนุ่มคุยกับสาว ถ้าไม่ชอบฝ่ายชาย

ฝ่ายหญิงก็จะพูดคุยแบบกระมิดกระเมี้ยนหรือไม่พูดด้วยเป็นการกระทำที่ให้ฝ่ายชายรู้ตัว เมื่อฝ่ายชายรู้ตัวคืนต่อๆ ไปก็จะไม่ไปอีก ในการเกี้ยวพาราสีกันนั้น หนุ่มสาวจะใช้คำ ผญา คุยโต้ตอบกัน เช่น (ฝ่ายชาย)"พี่นี้ขี้ล่ายท้ายเป หูเลกอกยาใหญ่ พี่นี่หากแม่นเชื้อชาดช้างบ่หนีห่างทางกระแส" (ฝ่ายหญิง)"น้องนี่กะแม่นแนวควายทอบ่อยากหนี สวนกล้วยคือกันฮั่นละ" หรือเมื่อรักกันแล้วฝ่ายชายอาจจะไปค้าขายต่างเมือง ฝ่ายหญิงก็จะพูดเป็นเชิงเตือนความจำให้ฝ่ายชายคิดถึงว่า "ดั่นอ้ายคิดฮอดน้อง ให้เหลียวเบิ่งดวงดาวพุ่นเด้อ สายตาเฮาสิก่ายกันเทิงฟ้า" เป็นต้น เมื่อฝ่ายชายแน่ใจแล้วว่ารักหญิงสาว ก็จะมาบอกเล่าพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ แล้วญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะไปตามทางฝ่ายหญิงเรียกว่า ไปสืบ สิ่งที่นำไปด้วยได้แก่ พานหมากพลู บุหรี่ ดอกไม้ธูปเทียนอย่างละคู่ เงินค่าเปิดปากฝ่ายหญิง(3 หรือ 4 บาท) เมื่อทั้งสองฝ่ายพูดจาเข้าใจกันแล้ว พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะเรียกลูกสาวออกมาถามความสมัครใจต่อหน้าผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ถ้าฝ่ายหญิงตกลงใจก็จะนัดวันหมั้นต่อไป

วันหมั้น ทั้งสองฝ่ายจะถือเอาวันเดือนปีที่เป็นมงคลเช่น เดือน 4,6,8 และ12 เป็นต้น ฝ่ายชายจะต้องเตรียมของมีค่ามาหมั้นเป็นเงินตามฐานะของฝ่ายหญิง บางทีเรียกค่าตัวหลายอย่างเช่น เป็ด ไก่ หมู เหล้า ขนม เงิน ทอง และสิ่งของ เมื่อสู่ขอเรียบร้อยแล้ว ก็จะกำหนดวันแต่งงานซึ่งเรียกว่า การกินดอง

ในพิธีกินดองนี้มีลักษณะเด่นก็คือ **"การทำพิธีสู่ขวัญ"** ผู้เรียกขวัญคือ พ่อพราหมณ์ คำเรียกขวัญมีดังนี้ "ศรี ศรี สิทธิพระพร ไชยะมังคะลาดิถี มื้อนี้เป็นมื้อสันวันนี้เป็นวันดี วัน.....ขึ้น (แรม).....ค่ำ เดือน..... เป็นวันดิถีอมุตตะโชค โตกอันนี้แม่นโตกไม้จันทร์ ขันใบนี้ผัดแม่นขันแก้ว เฒ่าแก่ตกแต่งแล้วจึงได้แตงพาขวัญ ชวนกันมาพร้อม มานั่งล้อมฮอมพาขวัญ นั่นแม่นฝ้ายผูกแขน นั่นแม่นแหวนใส่ก้อย นั่นแม่นลูกปัดน้อยสร้อยสังวาลย์ อาหารหลายเหลือมาก ซิ้นปลามากเนืองนอง เข้าของหลายมีทุกสิ่งทุกอัน ตามขบวนบูฮานเพิ่นแต่งไว้ ขันดอกไม้ยกขึ้นเพียงตา ขันสมมายกให้เจ้าโคตร โผดข้าไว้ได้เงินขาว ลูกสาวกกเพิ่นมาดค่าหลาย ลูกสาวปลายเพิ่นมาดค่ามาก บ่ยากแท้ดีหลี ปูนแปงดีพ่อแม่.....(ต่อไปเป็นการเรียกขวัญคู่บ่าวสาวให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว เพราะวันนี้เป็นวันดี แล้วสั่งสอนฝ่ายชายอย่าได้ลวงฮีตครองเมีย)....เจ้าเป็นลูกสะใภ้ให้เจ้าฮักแม่ผัว อย่าได้เว้าพื้นผัวหยอกหัวชายชู้ ให้เจ้าเป็นผู้ฮู้นักปราชญ์ฟังธรรม ให้เจ้าได้ลูกแก้วฮวมอุทร ให้เจ้าฟังคำสอนตายายพ่อแม่ ให้เจ้าแผ่ใจกว้างวงศามาเด้อขวัญเอย ชวนยังให้เจ้ามาชมเมียทีน่ำ เถิงยามค่ำให้เจ้าเข้าบ่อนนอน หัวเฮียงหมอนให้มีใจฮักห่อ ให้เจ้าผินหน้าต่อเชยชม ไชยะตุภะวัง ไชยะมังคะลัง ไชยะมหามงคุณ จิตตาโรฮัมมา วิทฒัมติ อายุวัณโณ สุขัง พลัง" หมอพราหมณ์สวดเสร็จแล้ว จะมีการผูกแขนให้ชายหญิง แล้วเอาไข่ขวัญออกมาปลอกดูว่าเต็มหรือไม่ ถ้าเต็มก็หมายความว่า คู่บ่าวสาวจะอยู่ด้วยกันสุขสมบูรณ์ตลอดไป แล้วยื่นไข่ให้ชายและหญิงอย่างละครึ่ง ให้แต่ละฝ่ายป้อนไข่ให้กัน แล้วชายจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปสมมา(ขอขมา)พ่อแม่ โคตรวงศ์ของหญิง เป็นอันเสร็จพิธี

ต่อมาฝ่ายหญิงจะไปบ้านฝ่ายชายเพื่อสมมา(ขอขมา)พ่อแม่ฝ่ายชายเช่นเดียวกัน สิ่งที่จะนำไปมีผ้า 1 ผืน เสื่อ 1 ผืน เสื้อ 1 ตัว(ชาย) ซิ่น(ผ้าถุง) 1 ผืน(หญิง) โดยไม่คิดมูลค่า ส่วนเจ้าโคตรฝ่ายชายนอกนั้นจะสมมาด้วยเสื่อ(ฟูก) สาด(เสื่อ) ผ้า แล้วตีราคาเป็นเงินฝ่ายหญิง จะจัดเครื่องสมมาตามจำนวนญาติฝ่ายชาย

การแต่งงานอีกแบบคือ ชายและหญิงเกรงว่าพ่อแม่จะไม่ยินยอมอนุญาตให้แต่งงานกัน จึงหนีไปอยู่ด้วยกันแล้วทั้งคู่จะไปขอขมาพ่อแม่ฝ่ายหญิงตอนหลัง การแต่งงานแบบนี้เรียกว่า **"การซู"** ปัจจุบันพิธีต่างๆ กลายเป็นสากล การเกี้ยวพาราสี การสู่ขอ การหมั้น และการแต่งงาน(รดน้ำกินเลี้ยง)จะเป็นในหมู่บ้านหรือในตัวเมืองก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพราะการกลืนทางวัฒนธรรม ประเพณี แต่แบบแผนที่เด่นชัดของหมู่บ้านที่มีอยู่คือ การสู่ขวัญ

2.4 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

การตายเป็นวาระสุดท้ายของมนุษย์ ทุกคนจะต้องตาย เมื่อคนสิ้นใจเรียกว่า คนตายหรือซากศพ ประเพณีเกี่ยวกับการตายได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ ประเพณีส่วนใหญ่จึงคล้ายคลึงกับภาคอื่นๆ

การอาบน้ำศพ ศพที่ถูกฆ่าตาย ตกน้ำตาย ตกต้นไม้ตาย เป็นต้น เรียกว่า ตายโหง ไม่นิยมอาบน้ำศพ เพียงแต่มัดตราสังข์แล้วนำไปฝังที่ป่าช้าโดยไม่นำไปเผาเหมือนในปัจจุบัน เพราะถือว่าตายไม่บริสุทธิ์ ที่ไม่เผาเพราะกลัวจะเกิดความเดือดร้อนแก่ญาติพี่น้อง แต่ถ้าเป็นการตายธรรมดานิยมอาบน้ำศพด้วยน้ำหอม

การหวีผมศพ จะหวีไปข้างหลังครึ่งหนึ่ง หวีไปข้างหน้าครึ่งหนึ่ง ถือว่าหวีสำหรับคนตายและคนเกิด เมื่อหวีเสร็จแล้วให้หักหวีทิ้งเสีย ทางพระท่านถือว่าการเกิดและการตายเป็นของคู่กัน คนที่ไม่ตายคือคนที่ไม่เกิด

การนุ่งห่มผ้าศพ ใช้ผ้าขาวนุ่ง 2 ชั้น ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วห่มผ้าเสบียงบ่าถือว่าเป็นการนุ่งของคนตายและคนเป็น การนุ่งผ้าขาวมุ่งให้ผู้ตายยึดมั่นในสุจริตธรรม

การรดน้ำหอมศพ เมื่อยกศพขึ้นบนเตียงหรือเสื่อแล้ว เอามือขวาของศพยื่นออกไปข้างเตียง เอาหมอนใบเล็กๆ รองไว้ หันหัวศพไปทางทิศตะวันตกใช้น้ำอบน้ำหอมรด ถ้าผู้ตายเป็นพ่อแม่ ลูกหลานจะเอาขมิ้นทาที่หน้าและเท้า พิมพ์ไหว้เคารพบูชาถือเป็นการแสดงความเคารพต่อศพและให้ศพมีกลิ่นหอม

การเอาเงินใส่ปากศพ ซึ่งใช้เงินเหรียญบาทถือว่า ให้ค่าเสบียงอาหาร ค่ารถ ค่าเรือแก่ผู้ตายสำหรับเดินทางไปสวรรค์ และการเอาขี้ผึ้งปิดตาปิดปากศพ ก็เพื่อป้องกันการอุจาดลามก

การมัดศพ ใช้ด้ายมัด 3 เปลาะ ที่คอ ที่มือ และที่เท้า ถือว่าเพื่อกันมิให้ศพพองขึ้นดันโลงแตก แต่ทางธรรมถือว่า ปุตโต คีเว เชือกคือ ลูกผูกคอ ธะนัง ปาตา เชือกคือ สมบัติมัดเท้า ภริยา หัตเถ

เชือกคือ เมียมัดที่ข้อมือ ตรงกับสุภาษิตโบราณว่า "ตัณหาฮักลูกเหมือนดังเชือกผูกคอ ตัณหาฮักเมียเหมือนดังปอผูกศอก ตัณหาฮักข้าวของเหมือนดังปอผูกตีน ตัณหา 3 อันนี้มาขันให้เป็นเชือก ให้กลิ้งเกลือกอยู่ในวัฏฏะสงสาร"

การตั้งศพ ศพนั้นจะใส่ในโลงหรือไม่ก็ตาม จะตั้งที่ใดก็ตาม ต้องหันหัวศพไปทางทิศตะวันตกเสมอ

งันเฮือนดี(สวดพระอภิธรรมศพ)บ้านเรือนที่มีศพเรียกว่า เฮือนดี ที่เรียกเช่นนั้น ถือเอานิมิตของผู้มาคือ บรรดาญาติพี่น้องเมื่อได้ข่าวใครตายลงจะพากันนำข้าวของมาช่วยเหลือมาคบงันจนงานเสร็จ ส่วนมากใช้เวลา 3 คืน ก็จะมีสวดมนต์ที่บ้านทุกคืน

การสวดมาติกา ก่อนเอาศพใส่โลง นิมนต์พระสงฆ์มามาติกา ถ้าศพยังอยู่ในเรือนก็ต้องนิมนต์พระมามาติกาทั้งเช้าและค่ำ เวลาจะมาติกาเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาศพแล้วอาราธนาศีล 5 เอามือเคาะโรงบอกให้ผู้ตายมารับศีลด้วย เสร็จแล้วพระสงฆ์สวดมาติกา การให้ศีลและสวดมาติกานั้นเป็นการให้บุญแก่ผู้ตาย

การยกศพออกจากเรือน ผู้ตายนอนตายอยู่ห้องใดก็ตั้งศพไว้ห้องนั้น เมื่อจะยกศพลงจากเรือนไม่ให้ลอดขื่อ ให้เปิดฝาห้องนั้นแล้วยกศพออกมาทางระเบียงลงนอกชาน

การรดน้ำศพ เมื่อยกศพออกจากเรือนแล้ว พระสงฆ์จะสวดทำน้ำมนต์ไว้ เจ้าของบ้านเอาน้ำมนต์รดจากที่ตั้งศพออกไป เทหม้อน้ำกิน น้ำใช้ ควำปากหม้อไว้การทำดังนี้ถือว่า น้ำเก่าเป็นน้ำไม่บริสุทธิ์ให้เททิ้งเสีย ถ้าผู้ตายเป็นพ่อแม่ เขาจะเอากระดานปูพื้น 2-3 แผ่นมาต่อโลงให้ถือว่า ได้แบ่งเรือนให้พ่อแม่ที่ตายไปได้มีที่อยู่อาศัย

การสักการะศพ ดอกไม้ธูปเทียนเรียกเครื่องสักการะ ก่อนยกศพลงจากเรือน ลูกหลานของผู้ตายจัดเครื่องสักการะไปเคารพศพ ส่วนญาติพี่น้องคนอื่นๆ นำเครื่องสักการะไปเคารพที่ป่าช้า การปฏิบัติเช่นนี้ถือว่า หากได้พลาดพลั้งต่อผู้ตาย ผู้ตายจะได้อโหสิกรรมให้

การหามศพ ใช้ไม้ไผ่ 2 ลำ ขันด้วยตอกชะเนาะ เอาเท้าศพออกไปก่อนห้ามพักกลางทาง ห้ามเปลี่ยนบ่า ห้ามข้ามนาข้ามสวนการทำเช่นนั้นถือว่า คะลำ

การจูงศพ ใช้ด้ายหรือเชือกจูงศพ ถ้าผู้ตายมีลูกหลานเป็นชายก็ให้บวชเป็นพระหรือเณร เป็นหญิงให้นุ่งขาวห่มขาวเป็นชี จูงศพไปป่าช้า เมื่อแจกข้าว(ทำบุญ)แล้วจึงสึก หรือจะอยู่ไปตลอดก็ได้

การซัดข้าวสารหว่านข้าวตอกแตก เมื่อหามศพออกจากบ้าน มีการซัดข้าวตอกหรือข้าวสารเวลาหามศพไปจะได้ไม่หนัก ทางธรรมถือว่า เป็นการสอนคนให้พิจารณาดูว่า ข้าวสารคือแก่นข้าวคนเราถ้าถึงแก่นคนก็ไม่ต้องเกิดต้องตายอีก เช่นเดียวกับข้าวตอกข้าวสารเอาไปเพาะปลูกก็ไม่เกิดไม่งอกอีก

เวียนรอบกองฟอน(ฟืนที่กองสุมกัน) 3 รอบ ก่อนยกศพขึ้นวางบนกองฟอน จะหามศพเวียนรอบ 3 รอบ การเวียนจะเวียนซ้าย การเวียนซ้ายถือว่า เป็นการเคารพต่อศพ เมื่อจะยกขึ้นตั้งให้เอาโลงศพกระแทกกองฟอน 3 ครั้ง

การล้างหน้าศพ ก่อนล้างจะต้องพลิกเอาผ้าห่อศพออก เพื่อไฟจะได้ไหม้เร็ว แล้วทุบเอาน้ำมะพร้าวและน้ำอบน้ำหอมล้างหน้าศพ น้ำมะพร้าวถือว่าเป็นน้ำที่ไสสะอาด การล้างก็เพื่อให้ศพสะอาดปราศจากมลทิน

การโยนผ้าข้ามศพ เมื่อล้างศพแล้ว จะโยนผ้าข้ามโลง 3 ครั้ง แล้วนำผ้านั้นไปให้พระนั่งสวดมาติกา เสร็จแล้วจะเก็บไปไว้หรือถวายพระก็ได้

ไม้ข่มเหง เป็นไม้แก่น 2 ท่อน ยาวประมาณท่อนละ 2 วาเศษ(4 เมตร) เป็นไม้สดใช้สำหรับบังคับมิให้โลงตกลงมาจากกองฟอน การเอาไม้ห่มเหงโลงไว้เช่นนี้ถือว่าเป็นการสอนคนให้รู้ว่า คนเราจะชั่ว ดี มี จน ก็ต้องมีผู้ปกครองคอยควบคุมดูแลให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนอยู่เสมอ

วันที่ไม่ควรเผาศพ คือ วันพระ วันอังคาร และวันถูก 9 กอง ถือว่าเป็นวันไม่ควรเผา วันพระนั้นเป็นวันที่พระสงฆ์ไม่กระทำกิจศาสนา ญาติโยมก็พากันไปรักษาศีลฟังธรรม วันอังคารถือว่าเป็นวันแข็ง ส่วนวัน 9 กองนั้นเป็นอีกวันหนึ่งที่ไม่ควรเผาด้วยถือว่า วันนี้เมื่อเผาจะนำความเดือดร้อนมาให้

การเก็บกระดูก เมื่อเผาครบ 3 วันแล้ว เชิญญาติพี่น้องและนิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีเก็บกระดูก จัดอาหารไป 1 ที่ เมื่อถึงป่าช้าหลุมศพแล้วนำอาหารไปเลี้ยงผีบอกเล่าว่า พรุ่งนี้ให้ไปกินข้าวแจก ลูกหลานเขาจะทำบุญแจกข้าว พอบอกเล่าแล้วก็กองกระดูกเป็นรูปคนนอนหงายสมมติว่าตาย หันหัวไปทางทิศตะวันตกแล้วนิมนต์พระบังสกุล พอเสร็จแล้วลบรูปหุ่นนั้นเสีย นำหุ่นรูปใหม่หันหัวไปทางทิศตะวันออกสมมติว่าเกิดใหม่ เอากระดูกใส่ในหม้อวางไว้ตรงกลางรูปหุ่น แล้วนิมนต์พระบังสกุลเป็น แล้วเขี่ยเถ้าถ่านที่เหลือลงหลุมฝังไว้ กระดูกจะนำไปฝากวัดหรือบรรจุเจดีย์ไว้แล้วแต่กรณี ถึงฤดูปีหน้าโดยเฉพาะในเทศกาลวันสงกรานต์ ก็มีการทำบุญบังสกุลให้ทานตามประเพณีอย่างนี้ทุกปี

3. เวทมนต์คาถาต่างๆ

3.1 มนต์ป้องกันศัตรูพืช ข้าวกล้าที่ปักดำลงในนา มักจะมีอันตรายมาเบียดเบียน ศัตรูพืชที่สำคัญได้แก่ แมลง เพลี้ย บ้างหนอน ให้เสกมนต์ดังนี้ "โฮมแมงบ้างโตปากแดง โอมแมงแดงโตปากย้อน ให้สูหนีสามื้อนี้วันนี้ โอมคอทั่ง มั่งคอลาย ให้สูหนีสามื้อนี้วันนี้ โอมมีดด้ามเหล็ก โอมมีดด้ามทอง ใจกูวองยิ่งกว่าท่านทั้งหลาย กูสิยายคาถาแวดล้อม อ้อมเขตไฮ่นา โอมกัดสะหะ โอมกัตตาหิ โอมต่อมน้อย ใบส่อยสมสี โอมสมสีป่งใบซังซะ ยะถาวารีวะโห ปูโร สัพพะการัง พุทธัง สะหะ" วิธี

ทำคือ ให้ยกครูวันอังคาร คายขัน 5 เงิน 6 สลึง เสกมนต์บทนี้ทำเป็นน้ำมนต์ 7 จบ แล้วนำไปรด จะป้องกันศัตรูพืชได้ผลดี นักแล

3.2 มนต์อ่วยเลือด "มะกังปีหะกัง ปัพผาสัง อันตัง อันตะคุนัง อุทะริยัง กะรีสัง ปีตตัง เสมหัง ปุพโพ โลหิตัง เสโท เมโท อัสสุ วะสา เขโฬ สังฆานิกา ละสิกา มุตตัง มัตตะเก มัตตะลุงคัง หยุด" มนต์บทนี้ให้เสก 3 จบ คายขัน 5 เงิน 6 บาท เวลาถูกมีดฟัน ขวานสับ เลือดออกมากให้เสกคาถานี้เป่าลงตรงที่เลือดออก ถ้าออกมากจะวิงเวียนปวดหัว มัวตา ให้เสกคาถาอ่วยเลือด 3 จบใส่น้ำให้กิน 3 กลืน อาการจะทุเลาเบาบางลง แล

3.3 มนต์แฮกนา ก่อนจะเอาต้นกล้าที่หลก(ถอน)แล้วไปปักดำในนา จะปักแฮกวันใดก็ได้ แต่ที่นิยมกันถือเอาวันพฤหัสบดีเป็นวันดี เมื่อถึงวันพฤหัสบดีให้เตรียมต้นกล้าไว้ 15 กอมัดเป็นมัดไว้ พอได้เวลาดีเริ่มลงมือปักแล้วเสกมนต์ปักกกแฮก โดยเริ่มตั้งแต่ต้นแรกไปจนถึงต้นที่ 14 ให้มนต์จบลงพอดี มนต์ว่า "ไฮ่นี้ไฮ่ก้ำขวา นานี้นาท้าวทุ่ม ท้าวทุ่มให้กูมาแฮกนา พญาให้กูมาแฮกไฮ่ กูจักแฮก ปักกกนี้ให้กูได้งัวแม่ลาย ปักกกนี้ให้กูได้ควายเข้าซ้อง ปักกกนี้นกจิบโตตาบอดให้บินหนี ปักกกนี้แมงแคงโตฮู้ย่ำกกข้าวให้บินหนี ปักกกนี้ให้ได้ฆ้องเก้ากำ ปักกกนี้ให้ได้คำเก้าหมื่น ปักกกนี้ให้อ่วนข้าวหมื่น(มาน)มาเยีย ปักกกนี้ให้มาน(ท้อง)ใหญ่ท่อมานอ้อย ปักกกนี้ให้มานน้อยท่อมานเลา ปักกกนี้ให้กูได้เป็นเศรษฐีเท่าเฒ่า โอมสะหุม"

3.4 มนต์เป่าหัวดิบ "โอมสีแสด สีแยด หลาวแซ่ง แย่งแย่ แย่งแย่" มนต์นี้เสกให้ 3 จบ หรือ 7 จบ เป่าปวดหัวดิบ ให้ตั้งคายขัน 5 เงิน 25 สตางค์ ยกครูวันอังคาร เสกใส่ตอก 7 จบ แล้วมัดหัวผู้ปวดไว้ แล้วเสกใส่ผ้าอีก 7 ที ตีไปตรงที่ปวด เป่าไป บีบไป ประเดี๋ยวก็หาย

3.5 มนต์ขัดเลือด "หีบ่สี้มันยุ้ม มันอัด โอมขี้กะลุ่ยแฟ่" มนต์นี้เสกให้ 3 จบ หรือ 7 จบ ใช้เป่าขัดเลือด เสกใส่น้ำเปล่า ให้ยกครูวันอังคาร คายขัน 5 เงิน 6 สลึง ดีนักแล

3.6 มนต์จอด "สบปูนฝง ลงพี่ไค่ กูจักเป่าให้เย็นปานแป้ง กะแด้งปานปูน ตกใส่น้ำน้ำก็ไหล ตกใส่ไฟไฟก็มอด ตกใส่กะจอดอวนเจ้าลักหนี" มนต์นี้เสกให้ 3 จบ หรือ 7 จบ คายขัน 5 เงิน 1 บาท ยกครูวันอังคาร เป่ากระดันขาไข่ เคล็ดยอก เสกน้ำมันงา น้ำมันมะพร้าว ใช้ทาฟกบวม

3.7 มนต์สะเดาะก้างคาคอ "คยพ่อมึงท่อคยช้าง ทาทั่งก้างขวงเซี่ยงตกลง" มนต์นี้เสกให้ 3 จบ หรือ 7 จบ ใส่น้ำให้กิน 3 กลืน สะเดาะก้างกระดูกหรือสิ่งที่ติดตอ กลั้นใจกลืน 3 กลืน คายขัน 5 เงิน 3 สตางค์

3.8 มนต์เป่ากำเลิด "พุทธังปัจจักขามิ กูจักเป่ากำเลิดมื้อเช้าให้หายก็หาย ธัมมังปัจจักขามิ กูจักเป่ากำเลิดให้ตายก็ตาย สังฆังปัจจักขามิ กูจักเป่ากำเลิดให้วายก็วาย โอมสวาหะ" มนต์นี้เสกให้ 3 จบ หรือ 7 จบ ใช้เป่ากำเลิดเด็ก ให้ยกครูวันอังคาร คายขัน 5 เหล้าก้อง ไข่หน่วย สวย(กรอย) 5 อัน เงิน 1 อัฐ เป่ากำเลิดได้ดีทุกชนิด แล

3.9 มนต์เป่าปะดง "โอมปะดงดำ ปะดงแดง มนต์กูแข็งยิ่งกว่าฆ้อน มนต์กูฮ้อนยิ่งกว่าไฟ กูจักเป่าพิษอายให้เย็นปานน้ำ พิษย่ำและพิษผี มนต์กูดีกูใส่ยาแก้ว ล้วนแล้วแต่คาถา คัจฉะอมุมหิ โอมสิทธิกาล ท่านครูบาจารย์บอกให้กูเป่า กูจั่งเป่า พ่อครูบาจารย์บอกกูลองกูจั่งลอง สองฝ่าตีนกูเป็นฮูปขี้เข็บ สองเล็บตีนกูเป็นฮูปแมงป่อง สองสะหน่องกูเป็นฮูปงูเห่าและงูสา สองหน่วยตากูเป็นพระยะหลอด สองตับปอดกูเป็นฮูปหูระมาน นะมานะติ วะวะวายวาย สุญกายวะวะ ยะหว่างให้พระองค์เจ้ากูจักไป" ให้ยกครูวันอังคาร คายขัน 5 สวย(กรอย) 5 ไข่ 1 หน่วย เงิน 25 สตางค์ ก่อนจะทำการรักษาให้ยกคายให้ครบถ้วน จึงลงมือรักษา จะได้ผลดีนักแล

3.10 คาถาหมากินความคืด ถ้าท่านต้องการชนะความในโรงในศาลหรือแสดงลิเก ละครเทศน์ ให้ชนะเขาให้เสกคาถานี้ และให้เอากระดาษบางๆ มาเขียนชื่อเขาลงไปในกระดาษ แล้วเสกคาถาว่า "พะหู พู หุหัง อิธะคุยหะกัง คับคี คับคา ญัตตะโน ญัตตะนัง ญัตตัง ญัตติ สะหะ" เสกให้ได้ 7 จบ กลั้นใจ 3 ที เอาข้าวเหนียวมา 1 คำ ย่องข้าวเหนียวให้เข้ากับกระดาษแล้วเสกคาถาว่า "อุด อัด เอ" เสกไปย่องไปจะได้กี่จบก็ได้ แล้วบิข้าวเหนียวเป็น 3 ก้อน ยัดเข้าไปในปากหมาจนหมดแล้วตบปากหมา 3 เที่อ(ที) ตบเที่อที่ 1 ว่า มึงบ่แม่นแนวปากมึงอย่าปาก ตบเที่อที่ 2 ว่า มึงบ่แม่นแนวเว้ามึงอย่าเว้า ตบเที่อที่ 3 ว่า กูเว้าแล้วมึงอย่าเถียงความ ให้แต่งคายยกครูวันอังคาร คายขัน 5 เงิน 6 สลึง เหล้าก้อง ไข่ 1 หน่วย ซิ่นผืนแพรว่าสวย(กรอย) 4 อัน

3.11 มนต์พญาอินทร์ยอดอ้อ "สัตติมา มะติมา อนุปัตทิตะวา สัพพะธัมมานัง สาธุเนอ ผู้ข้าจักเฮียน.....(วิชาที่จะเรียนจะท่อง) ขอให้ไหลล่องมาดังคงคามหาสมุทร ครุฑนาค เทพยดาเจ้าทั้งหลาย จงเอากันมาฟังยังพญาอินทร์ดอกอ้อ พญาอินทร์ดอกอ้อขอให้เอาสมาธิกลับมาไว้เป็นเค้า ขอให้เอาการกมาไว้เป็นปลาย ขอให้ยายกันมาทั่วทีป ขอให้ได้แปดหีบ แปดหมื่นสี่พันขันธ์ ขอให้ทันกันมายี่ยาบ ยี่ยาบ เหมือนดังม้ามณีกาพย์แก้งลงอาบน้ำสาระคงคา แสนพันตาเก้าล้าน พุทธะสะหม ธัมมะสะหม อินทะสีลัง สังฆะสีลัง" มนต์นี้ใช้เป็นอ้อป่อง เรียกพญาอินทร์ยอดอ้อ ถ้าจะเรียนจะท่องวิชาอะไรก็ให้ใส่ชื่อวิชานั้นลงในจุดไว้ ยกครูวันอังคาร คายขัน 5 เงิน 6 สลึง เหล้ากอง ไข่หน่วย สวย(กรอย) 5 อัน

3.12 มนต์รูดโซ่ "โอมปิตตังมะมะ ปิดตามะมะ ยายยะไยยะ มัญยะเตสา สลับไสล ยายะสลับเพิก" มนต์นี้ยกครูวันพฤหัสบดี คายขัน 5 เทียนเล่มบาท 1 เล่ม สวย(กรอย) 5 อัน เงิน 3 สตางค์ เวลาถูกจับกุมคุมขังให้กลั้นใจเสกคาถานี้ 3 หรือ 7 จบ ใช้น้ำลายลูบโซ่ เชือก ที่มัดอยู่ก็จะหลุดออก สิ่งที่คะลำ(ข้อห้าม)มีน้องงัว น้องควาย 3 ปี ถ้าทำไม่ได้ภายใน 3 ปี มนต์นี้จะไม่ศักดิ์สิทธิ์ แล

3.13 มนต์พระมาลัยผาบไปนรก "อัคคี ปาปา ปะลายันติ มาลัยยะเตระ สะหะนะอะ มะละตังปิดปัด" มนต์นี้ใช้เสกกันไฟ แก้ไฟ ให้ยกครูวันอังคาร คายขัน 5 เทียนเล่มบาท 1 คู่ เล่มเบี้ย 1 คู่ เงิน

12 สตางค์ เวลาถูกพิษสัตว์กัดต่อย ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ให้เสกคาถานี้ 7 จบ ทำน้ำมนต์รดพิษจะดับหายหมด ถ้าไฟไหม้น้ำร้อนลวกให้ท่านเอาเกลืออมเป่าพิษจะหายไป ดีนักแล

3.14 มนต์จอดดูก "โอม พิทักษ์ ชักเอ็นต่อ ต่อติด ต่อตาย ซิ้นขาด ซิ้นพัง หนังขาด หนังต่อ โอมสวาหม" ยกครูวันอังคาร ขัน 5 เงิน 1 สลึง ถ้าเลือดตกยางออกเฉยๆ เสกทำน้ำมนต์ให้กินก็หาย แต่ถ้ากระดูกหัก กระดูกแตก ต้องให้กินทั้งน้ำมนต์และทาน้ำมันด้วย โดยใช้น้ำมันงาดิบ ใช้หญิงที่บ่เป็นประจำเดือนจิกงา ให้เสกมนต์นี้ 3 จบหรือ 7 จบ ให้ทาตามที่หักหรือแตกก็จะหายไป แล

3.15 มนต์เป่าผีในท้อง "ชัยยะราชา ตนกูนี้ชื่อว่าพญาบริสาจ กูจาดช้างม้าล้มท่าวทั้งยืน แฮ่งคืนโตตาบอด คอกน้อยใส่หมูยางใย สามสิบหมู่หมอเฒ่า เก้าฮ้อยหมู่หมอหลวง กูสิเพิก โอมเพี้ยงขับกูจักขับเป็นชั่วแล ชั่วแลเก้าฟ้า โอมคาถา ละซะ ละซาย ระหาย ระโหด กูจักโผดหาย แล" มนต์บทนี้เรียกเป่าผีในท้อง ก่อนจะเป่าให้กินยาต้ม ยาให้เอาฮากหมี่ ฮากชะมัด ฮากเจียงปืน ฮากเขืองน้อย ฮากดู่ท่ง ฝนด้วยน้ำท่า ทาแล้วเสกมนต์นี้เป่า ให้ยกครูวันอังคารคายขัน 5 เงิน 6 บาท เสก 3 จบหรือ 7 จบ ดีแล

3.16 มนต์เป่ากาง "โอมน้ำให้อ่อนไหล โอมไฟให้อ่อนน้อม กูจักก้มนำพ่อ กูจักก่อนำครู โอมสะหายะ นัดไทยะ" มนต์นี้ใช้เป่าเด็กเป็นกางที่ปาก เปื่อยตามตัว ตามหัว ให้ยกครูวันอังคารคายขัน 5 เงิน 6 สตางค์ เสก 7 จบ แต่บทว่า นัดไทยะ ให้ว่าแรงๆ ดีนักแล

3.17 มนต์ทุบดูก "พุทธัง กำจัดหักทะลาย ธัมมัง กำจัดหักทะลาย สังฆังกำจัดหักทะลาย พุทธังแจบลงไป ธัมมังแจบลงไป สังฆังแจบลงไป พุทธังลำเลียน ธัมมังลำเลียน สังฆังลำเลียน" มนต์ทุบกระดูกนี้ให้เสกลำบอน ลำเผือก หรือสำลี 7 จบ ตีลงที่กระดูกไม่ตรงกัน ดึงให้เข้าที่แล้วจึงมัดเผือก เวลาเอาตีจะรู้สึกเจ็บปวดมาก เหมือนเอาสากหรือฆ้อนตีแรงๆ

3.18 มนต์มัดเผือก "อิมัง กายะพันธะนัง อธิษฐามิ ทุติยัมปี อิมัง กายะพันธะนัง อธิษฐามิ ตะติยัมปี อิมัง กายะพันธะนัง อธิษฐามิ" เป็นมนต์ที่ใช้คู่กับมนต์ทุบกระดูก ให้เสกคาถานี้ 3 หรือ 7 จบ แล้วมัดเผือกไว้ให้ เอาน้ำมนต์ทาและกิน แล้วก็จะหาย แล

3.19 มนต์หัวใจปฏิสังขาโย "จิ ปี เส ติ" มนต์นี้เรียกหัวใจปฏิสังขาโย เสก 3 จบ 7 จบ เป่าปวดหัวดิบ เขียนคาถา 4 ตัวนี้ลงในกระบอกไม้ไผ่ แล้วฮ้อยแขวนคอควาย งัว ตัวที่เป็นพาก หรือหากหนอนเจาะบาดแผลงัว ควาย หนอนก็จะตกออกมาทันที

3.20 มนต์หัวใจลม "อุ อะ มะ อิ" บทนี้เรียกหัวใจลม เสกแล้วร่างกายเบา เดินเร็วไปมาสะดวก ถ้ามีการแข่งม้า แข่งเรือ แข่งรถ หรือวิ่งแข่งขันกัน ให้เสกคาถานี้ใส่น้ำกินจะวิ่งได้เร็ว หรือจะทำเป็นกตะกรุดแขวนคอม้าแข่งก็ได้ โดยให้เสก 3 จบ หรือ 7 จบ

3.22 มนต์เป่าปลาดุกปัก "โอมกะลึง กะลึง ฟ้าฮ้องตื้งปลาดุกสิไข่ ฆ้อนเขาสิตี ปลาดุกเข้าหีฆ้อนเขาสิค้น ปลาดุกเข้าก้นฆ้อนเขาสิฟัดสิแฟง หนอนหงายแตดแห้ง นอนแลงแตดซุ่ม พิงงิง พิงงิง" ให้เสก 3 จบ หายแล

4. ตำราการดูโสก

4.1 โสกผู้ชาย คนเราถือว่าเป็นคนดีหรือไม่นั้น ถึงจะได้ดูสัดส่วนต่างๆ ของร่างกายแล้วก็ตาม ก็ยังคงไม่เพียงพออยู่นั่นเอง จึงจำต้องวัดส่วนสัดของร่างกายเป็นส่วนประกอบอีก จึงจะได้รู้ว่าคนนี้ถูกโสกหรือไม่ โดยให้หาเชือกมาเส้นหนึ่ง วัดตั้งแต่ปลายเท้าถึงปลายผม แล้วเอามือกำปลายเชือกข้างหนึ่งไปจนสุดเชือกพร้อมว่าโสกไปตามลำดับ ถ้ายังไม่สุดเชือกก็ว่าโสกต่อไปอีกสุดตรงไหนก็ทายตรงนั้น โสกมีว่าดังนี้ "ปู่ทื้นขึ้น ย่าทื้นลง สองแขนบ่ลงไว้ที่ต่ำ ซู้พาบสิบพาบซาวแล่นมาสู่ ตุ้มหมู่ได้พอกอง ตุ้มของได้พอล้าน มีบ้านบ่มีนา กาสับหัวกินเลือด หญ้าม้าบ่เหือดคอ ปอแดงมัดกะโด้น ปากพ้นเพื่อนทั้งเมือง" ซึ่งโสกที่กล่าวนั้นมีความหมายแตกต่างกันออกไปคือ

ถ้าตกปู่ทื้นขึ้น คนนั้นถึงจะเกิดในตระกูลที่ยากจน ก็จะมีญาติฝ่ายพ่อคอยอุปถัมภ์ค้ำจุน

ถ้าตกย่าทื้นลง คนนั้นถึงจะเกิดในตระกูลที่สูง มียศฐาบรรดาศักดิ์ก็ตาม มักจะถูกถอดยศลดตำแหน่ง โดยมีผู้หญิงเป็นมูลเหตุ

ถ้าตกสองแขนบ่ลงไว้ที่ต่ำ คนนั้นจะมีฐานะต่ำ ถึงจะมีความรู้ดีแต่ความประพฤติไม่ดี เอาตัวไม่รอด หากเกิดในตระกูลสูงก็ไม่สูงเหมือนตระกูล

ถ้าตกซู้พาบสิบพาบซาวแล่นมาสู่ คนนั้นจะสาละวนอยู่กับเรื่องชู้สาว คนนั้นไปคนนี้มา ทำนองว่าเป็นคนมากชู้หลายเมีย

ถ้าตกตุ้มหมู่ได้พอกอง คนนั้นเป็นคนมีมิตรสหาย ญาติพี่น้องมาก มีคนรับใช้ซื่อสัตย์ดี

ถ้าตกตุ้มของได้พอล้าน คนนั้นเป็นคนมั่งคั่งด้วยทรัพย์สิน เงินทอง เรือกสวนไร่นา ช้างม้างัวควาย

ถ้าตกมีบ้านบ่มีนา คนนั้นเป็นคนมีแต่ที่อยู่ ส่วนเรือกสวนไร่นาบ่มีคือมี แต่พออยู่พอกินเท่านั้น

ถ้าตกกาสับหัวกินเลือด คนนั้นถึงจะทุกข์จนข้นแค้นหรือมั่งมีศรีสุข แต่ก็มีผู้อาศัยอยู่กินนำ ผลประโยชน์ที่เกิดจากผู้อาศัยก็ไม่มี เขาจะสูบกินเลือดเนื้อเท่านั้นเอง

ถ้าตกหญ้าม้าบ่เหือดคอ คนนั้นมักจะเป็นข้าทาสบริวารคนอื่น หาโอกาสที่จะเป็นตัวของตัวเองได้ยาก

ถ้าตกปอแดงมัดกะโด้น คนนั้นมักจะเป็นคนยุ่งเหยิงเสมอ มีหนี้สินติดตัว มีอาญาติดตัว

ถ้าตกปากพ้นเพื่อนทั้งเมือง คนโสกนี้เป็นคนปากจัด ปากดัง ชอบคุยโม้ โอ้อวด โดยมากชอบพูดมากกว่าทำ

4.2 โสกผู้หญิง ผู้หญิงที่มีรูปร่างสวยงาม มีความรู้ดี มีความประพฤติดี มีกิริยา วาจาสุภาพเรียบร้อย ถือกันว่าเป็นยอดหญิง แต่หญิงบางคน แม้จะแก่เฒ่าแล้วก็ตาม ก็ยังทำตัวเหมือนสาวสำน้อย ที่เป็นเช่นนี้เพราะเขาตกโสกที่ไม่ดี โสกของผู้หญิงมีดังนี้ "กะดิกกะดิ้น พอกินพออยู่ อั้นตู้ตัณหา มาเฝ้าเจ้าฮัก คอหักคอค้าย ก่ายขึ้นก่ายลง เงินเต็มถงแอ่วค้า ขี่ม้าเลียบเมือง ทองเหลืองเต็มแท่น เงินบ่แก่นก้นถง ซาตาลงขี้คร้าน บ่ค้านก้นตุง" ความหมายของโสกแต่ละอย่างคือ

ถ้าตกกะดิกกะดิ้น คนนั้นถึงแก่แล้วก็ยังทำตัวเป็นสาวรุ่น ติดต่อกับชายไม่เลือกหน้า เจ้าสำออย ทำตาเล็กตาน้อยกับเพศตรงข้าม

ถ้าตกพอกินพออยู่ คนนั้นเป็นคนสุภาพเรียบร้อย วาดค่องถูกคลอง

ถ้าตกอั้นตู้ตัณหา คนนั้นเป็นเป็นคนมักมากในกามคุณ กินไม่เลือกไม่ว่าหนุ่มหรือแก่ ถ้าไม่ได้กับคนก็เอากับสัตว์

ถ้าตกมาเฝ้าเจ้าฮัก คนนั้นจะมีคนเมตตาปราณี อยู่ที่ไหนจะมีผู้ใหญ่คอบอุปถัมภ์ค้ำชู

ถ้าตกคอหักคอค้าย คนนั้นถึงจะอยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ไม่นานนัก มักโยกย้ายเสมอ

ถ้าตกก่ายขึ้นก่ายลง คนนั้นชอบขึ้นเรือนสูง ลงเฮือนต่ำ ไปคุยเฮือนนั้นเฮือนนี้ อยู่เฮือนตัวเองปิดหัว

ถ้าตกเงินเต็มถงแอ่วค้า คนนั้นเป็นคนขี้ตักมักได้ ขยันหมั่นเพียร ได้เท่าไหร่ก็ไม่พอ

ถ้าตกขี่ม้าเลียบเมือง คนนั้นเป็นคนชอบเที่ยวไม่เลือกกลางค่ำกลางคืน ถ้าไม่ได้ไปกินไม่ได้นอนไม่หลับ

ถ้าตกทองเหลืองเต็มแท่น คนนั้นแม้จะไม่ร่ำรวย ก็มีคนมั่งมีรับเอาไปเลี้ยงในฐานะลูกเต้าเหล่าหลาน

ถ้าตกเงินบ่แก่นก้นถง คนนั้นใช้เงินเก่ง มีเงินมีเรื่อง หมดเงินหมดเรื่อง

ถ้าตกซาตาลงขี้คร้าน คนนั้นเป็นคนเกียจคร้าน แม้เกิดในตระกูลมั่งคั่ง ก็พลอยทำให้ตระกูลต่ำลง

ถ้าตกบ่ค้านก้นตุง คนนั้นแม้เกิดในตระกูลที่ทุกข์ยาก แต่อาศัยความขยันหมั่นเพียร ก็ยกฐานะของตนเองให้มั่งมีได้

4.3 โสกอื่นๆ

โสกคันเบ็ด	ป้องปูป้องปลา	มาเป่าเน่าคอน	นอนสอกซอกกิน
	ป้องปูป้องปลา	มาเป่าเข่าคอน	นอนเจาะเอาะกิน
	ป้องเบ็ดป้องปลา	มาเป่าเน่าซาน	คานหัก ผักเหมียด

	เลือดแดงแกงส้ม	ต้มหัวแม่ครัว	กิ้มแข่วฯ
โสกแห	แขแหแขปลา	มาเป่าเน่าซาน	คานหัก ผักเหมียด
	เลือดติดจิดปิด	จี่ปี่ผี่หัว	แม่ครัวนั่งอยู่
โสกกอง	กองนันทะเภรี	ตีชมชื่น	หื่นเทวา
	มหาแขกเต้า	เท่าเมืองพรม	สงฆ์อยู่สร้าง
	ม้างสังโฆ		
โสกหม้อ	หม้อหนึ่งหม้อแกง	หม้อแลงหม้องาย	เจ้าตายถ้าจ้าง
	ถึกบ้างเสียของ	ของเสียผัดได้	ขี้ใช้เกิดเป็นดี
โสกดาบ	ฮ่มโพธิฮ่มไฮ	ถวยแขนไปก่อนท้าว	ดาบง้าวเหน็บฝาเฮือน
	ของบิดเบียนฟันเจ้า	เข้าส้วมฟันลูกเมียของเพิ่นเสียกูได้	
	ไว้นำอุ่มเป็นของโจร	ของแพงปานคำแสนตื้อฯ	
โสกฆ้อง	สิทธิโชคชัย	ตีอวดโลกดูดาย	เสียงดังกายบ่มั้ว
	เสียงเท่าทั่วธรณี	แสนมะเหษีมานั่งเฝ้า	เป็นเจ้าแห่งคำเหลือง
โสกเสาเฮือน	ภูคำหม่อน	ตอนคำภู	หอมของไว้
	ใช้เท่าตาย	คับที่ได้	ใก้มาเฮือน
	ขัดคำเตือนเลี้ยงแขก	ถ้วยปลาแดกแกงบอน	นอนปายตีนตากแดด
โสกบันใด	เดือนดับตัดไม้	ขี้ใช้จนตาย	งัวควายหลายเต็มคอก
	ของบ่ออกเต็มพูน	ทรัพย์สินมูลมีมาก	
โสกแป้นเฮือน	ปู่หอมย่าหอม	ฮอมเอาไว้	ใช้จนตาย
	บายถงมาเคี้ยวหมาก	ปากกินบอน	ขอนผีตายบ่เหียด
โสกนอนกุฏิ	กอนกุฏิ	ชีตาแฝก	แขกมาโฮม
	โยมมาสู่	ยาดูตาย	ลูกศิษย์หลายโฮมเฮ้า
	ไหว้พระเจ้าสวดมนต์	คนตายบอกผิด	ฮีดลูกศิษย์มิจฉาจานฯ
โสกปี่แคน	โสกปี่โสกแคน	มีคนมาแหนนั่งล้อม	เสียงม่วนพร้อมเสพเอาไชย
	เสียงดังไกลชมชื่น	ได้คำหมื่นมามือ	
โสกแห	แขแห	แขปลา	มาเป่า
	เน่าซาน	คานหัก	ผักเหมียด
	เลือดติด	จิดปิดจิดปี่	ผี่หัวแม่ครัวนั่งอยู่
โสกกะต่า	กะต่ากะบุงรุงรังนั่งเถ่า	ผู้เฒ่านั่งทนทุกข์	บ่มีสุขอาบเหื่อ
	ทุกข์เพราะเมื่อเจ้าของนอน	หงายหลังนอนตากแดด	

โสกหน้าเก้ง-พุ	เขาทองบินมาซ้ำ		จ้ำแล้วแปะแหวะแล้วจี่	ผี่แล้วย่ำ
	ปืนตำหัวต้มก่อน		ฮากไม้หย่อนปืนหัก	ยิงสัตว์ตายมุดม้วย
	ฮ้วยฮ้วยแบกมาดาย		ยิงบ่อนนี้หนีไปตายบ่อนอื่น	
โสกไถ	สามผุกำฮากไม้		ไถงอนเข้าแพ้ควาย	กำดีแพ้หญ้า
	ไถพ่อค้าหมานของ		สองตีนดีหมานข้าว	สุแย่เศร้ามรณา
โสกประตู	สีหู สีตา	หูฮู้ตาเห็น	เข็ญฮ้าย	ของหลายฉิบหายเท่าชั่ว
	ถงแป้งฮั่วเป็นฮู		สาวมาชูชิงมักได้	หมั่นป่วยไข้เจ็บตาย
โสกปลูกพืช	วันอาทิตย์	เป็นฮากเหง้าหัวดี		
	วันจันทร์	เครือยาวฮีบ่มั่ว		
	วันอังคาร	เป็นพั้วหมากดกหนา		
	วันพุธ	มีมาลาบ่เศร้า		
	วันพฤหัสบดี	หมากแต่เค้าเถิงปลาย		
	วันศุกร์	เปือกหนาหลายสุดยิ่ง		
	วันเสาร์	มีก้านกิ่งลำงาม		
โสกวันเกิด	อาทิตย์	ขุนนาง		
	วันจันทร์	นักเล็ง		
	วันอังคาร	เป็นหมอ		
	วันพุธ	เลี้ยงสัตว์		
	วันพฤหัสบดี	นักบวช		
	วันศุกร์	พ่อค้า		
	วันเสาร์	พ่อนา		

5. ตัวอย่างผะหญาในรูปแบบต่างๆ

5.1 ผะหญาสุภาษิตเช่น “อย่าได้เก็บดอกหว่านบ้านเพิ่นมาชม ให้เจ้าอดสาดมดอกกระเจียวแกมอั้ว” “ชาดบ่เคยขี่ช้างย่านแหย่งพาตก ชาดบ่เคยตำคกสากกะเบือสิพาเต้น” “ทุกข์ยากฮ้ายเขินขาดแลงงาย อย่าได้ลิมคำสัตย์เที่ยงจริงคำหมั่น” “ของกินบ่กินมันเน่า ของเก่าบ่เล่ามันลืม” “นุ่งเสื่อลายหมาเห่า ค้นความเก่ามันเล่าผิดกัน” “ถ่มน้ำลายให้เหลียวเบิ่งป่อง นั่งย่องย่อให้เบิ่งว่างขา” “แก้วบ่ขัดสามีเป็นแห่ พี่น้องบ่แวสามีเป็นผู้อื่น ซู้บ่เล่นสามคืนเป็นผู้ใหม่” เป็นต้น

5.2 ผะหญาสอนใจหนุ่มสาวเช่น “เป็นหญิงนี่ธรรมเนียมให้มันค่อง ตีนผมให้ลำเกี้ยง ตีนสิ่นให้ลำเพียง” “หนูกินม่อนจังค่อยเห็นคุณแมว ลูกแขนแอวจังเห็นคุณพ่อแม่” “หญิงใดได้ผัวขวัญผู้

ประเสริฐ เป็นแต่กำเนิดเบื้องบุราณสร้างแต่หลัง" "เป็นชายขอให้เป็นชายแท้ อย่าเป็นทรายแกมหิน แฮ่ ทรายกะเป็นทรายแท้ๆ ตมนั้นอย่าให้มี" เป็นต้น

5.3 ผะญาสอนคู่บ่าวสาวเช่น "ผัวเมียนี่กูมึงอย่าได้ว่า ข่อยและเจ้าผองเฒ่าชีวัง" "ยามนอนนั่นให้ผิวแพงนอนก่อน ขันดอกไม้สมมาตีนเจ้าจังเลานอน" "ให้สุขสันต์หมั่นนำกันฮอดมื้อแก่ อย่าสิลืมพ่อแม่ให้ซอยและเลียม กำน้ำเลี้ยงอย่าเกี่ยวไผ ฝ่ายปู่ย่ากะได้ให้ปลาต่อนใบหนา พร้อมทั้งตาและยายส่งไปเสมอชั้น" "ผัวเมียนั้นตายซากันจังว่าคู่ บาดยามอยู่อย่าด่าป้อยฮอยนั้นบาปหนา" เป็นต้น

5.4 ผะหญาให้พรเช่น "ยามเช้าอย่าได้ซวย ยามสวยอย่าได้เวร ยามเพลอย่าได้เสี่ยง ยามเที่ยงอย่าได้ฮ้าย ยามบ่ายอย่าได้ฮ้อน ยามนอนหลับให้ได้เงินพัน ยามนอนฝันให้ได้เงินหมื่น ยามนอนตื่นให้ได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษฮ้ายอย่ามาพาล มารฮ้ายให้หายเสียด ไปทางน้ำให้มีผู้ส่งเฮือ ไปทางเหนือให้มีผู้ซ่อย" เป็นต้น

6. ตัวอย่างคะลำ

คะลำน้ำกินต่อน คะลำ
แบกฟืนบ่แก้มัดขึ้นเฮือน คะลำ
ค้นผีลุกปลุกผีตื่น คะลำ
อยู่ท่งสานวี อยู่ดีถามหมอ คะลำ
ใส่บาตร ถามเจ้าหัว คะลำ
ย้ายคันแทนา คะลำ
ย้ายประตูเฮือน คะลำ
ถมน้ำออกบ่อ คะลำ
เอาของต่ำไว้สูง คะลำ เอาของใช้ไว้บนของประดับ คะลำ
คนอายุบ่ถึง 10 ปี คนท้องตาย ตกน้ำตาย ช้างเหยียบตาย งูกัดตาย ควายชนตาย ผีกินตาย
เผาศพคนเหล่านี้เขาว่า คะลำ
จามในเฮือนศพ คะลำ
กินข้าวเฮือนผี คะลำ
หามศพผ่านนาเขา ปลงกลางทาง คะลำ
ไปเผาศพต่อนำกัน คะลำ
ตายสามวันแจกข้าว คะลำ
แจกข้าววันพระ คะลำ

7. ตัวอย่างการเปรียบเทียบภาษาไทยอีสานของหมู่บ้านโนนม่วงและภาษาไทยกลาง

ภาษาไทยอีสาน	ภาษาไทยกลาง
กะบ่วง	ช้อน
กะปอม	กิ้งก่า
เกิบ	รองเท้า
ข่อย	ผม,ฉัน
เข่า	ข้าว,เข้า
แข่ว	ฟัน
งัว	วัว
จ้วด	ไว,เร็ว
จั่งเว้า	ดังว่า
เจิด	เหิร
ซูน	สัมผัส
เซา	หยุด,พัก
แซบ	อร่อย
ท่ง	ทุ่ง
นัว	กลมกล่อม
นาง	หนู(ผู้หญิง)
บ่อนฮั่น	ที่นั่น
บาย	จับ
เปิด	เบื่อ
ผักหนอก	ใบบัวบก

ภาษาไทยอีสาน	ภาษาไทยกลาง
ผักอีตู่	แมงลัก
ฟ่ง	กระเด็น
ฟ้าว	รีบ
มิด	เงียบ
แมงคาม	กว่าง
สิไปไส๋	จะไปไหน
สูน	โกรธ
เสีย	หาย
โส,เว้า	พูด
หล่า	ช้า,สุดท้าย
อ้าย	พี่(ผู้ชาย)
อีหยัง	อะไร
อีหลี	จริง
เอ่อ	ดีใจ
ฮอด	ถึง
ฮอม	ใกล้
ฮาก	อาเจียน
เฮ็ด	ทำ
เฮี่ย	หก
เฮิม	ห่าม

ประโยคภาษาไทยอีสาน	ประโยคภาษาไทยกลาง
เป็นจั่งได๋ใดแหน่ขึ้นบ่	เป็นยังไงบ้างค่อยยังชั่วขึ้นไหม
มีแฮงขึ้นมาแหน่อยู่จักหน่อย	มีแรงขึ้นมาบ้างซักเล็กน้อย
อย่าว่าจั่งซั่นจั่งซี่เด้อ ข่อยเป็นห่วงเจ้า	อย่าพูดอย่างนั้นอย่างนี้เลย ผมเป็นห่วงคุณ
ขอบคุณหลายหลายเด้อ	ขอบคุณมากมากนะ

ภาคผนวก ค

ภาคผนวก ค.
รูปภาพแสดงลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านและกิจกรรมต่างๆ

รูปที่ 1 ถนนเข้าสู่หมู่บ้านแยกจากถนนมิตรภาพ

รูปที่ 2 สี่แยกกลางหมู่บ้าน

รูปที่ 3 สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้าน

รูปที่ 4 สภาพภายในหมู่บ้าน

รูปที่ 5 ถนนเลี่ยงเมือง

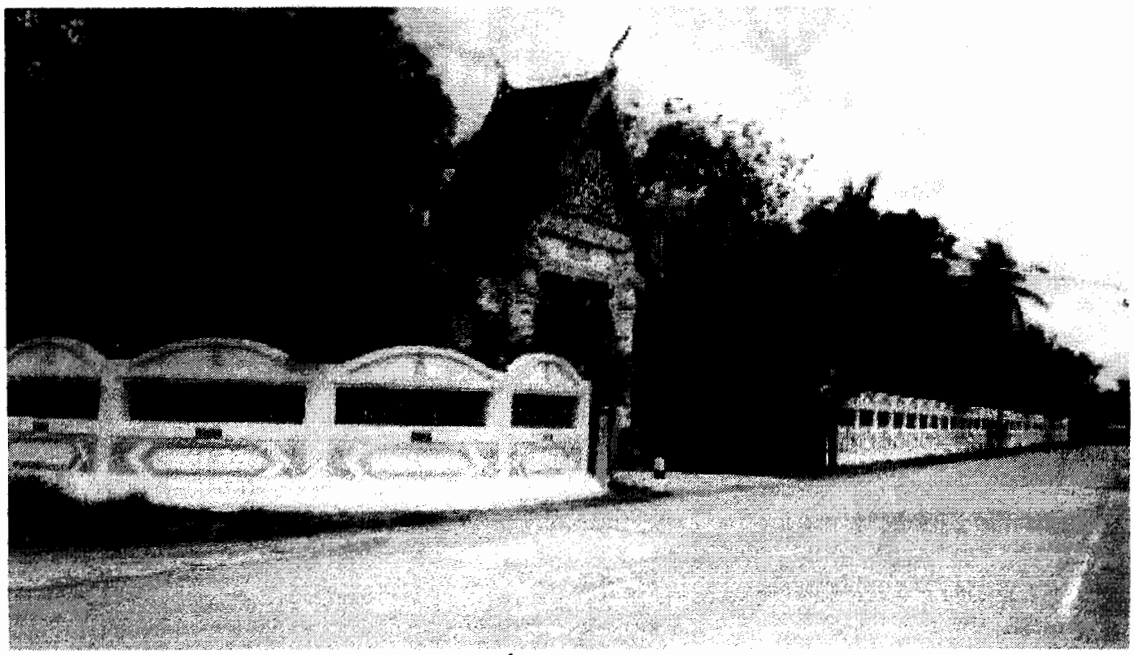

รูปที่ 6 วัดม่วงศรี

รูปที่ 7 การกรวดน้ำตามความเชื่อในพุทธศาสนา

รูปที่ 8 โรงเรียนบ้านโนนม่วง

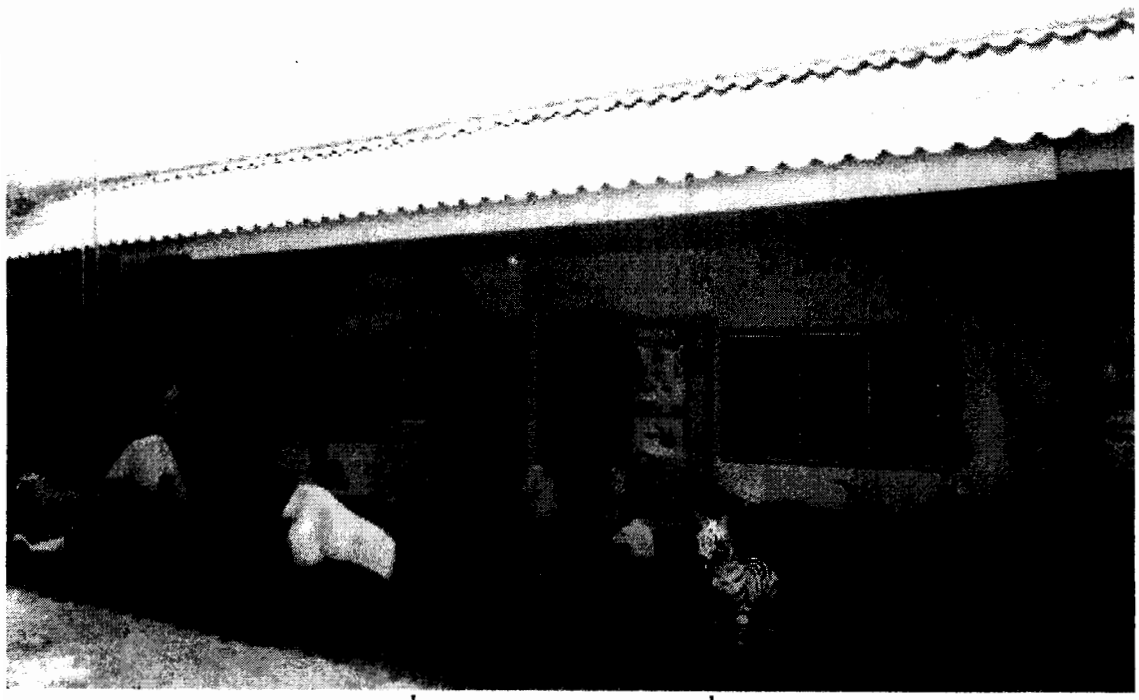

รูปที่ 9 โรงเรียนอนุบาลสามพี่น้อง

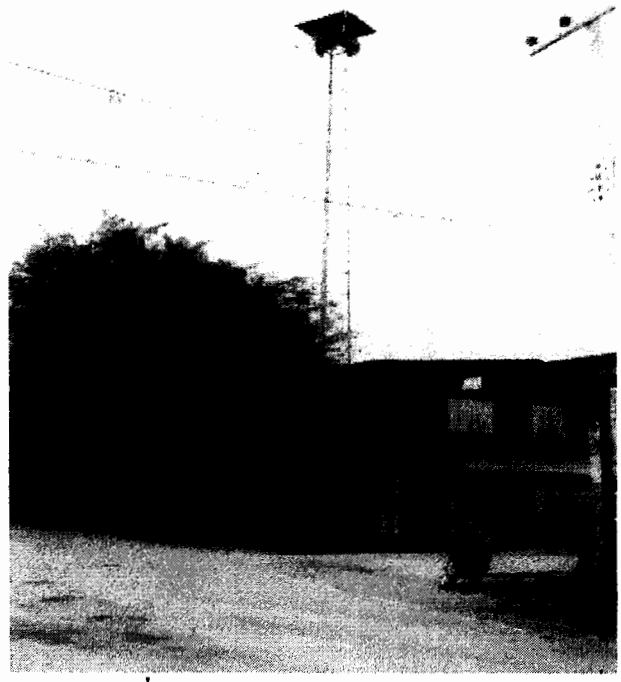

รูปที่ 10 หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน

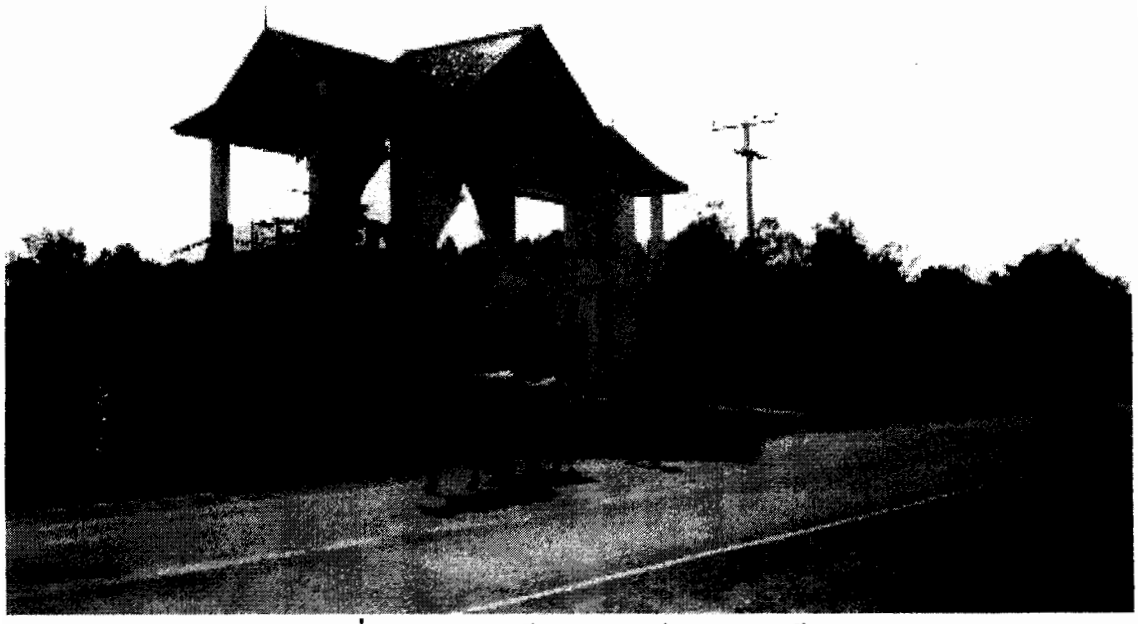

รูปที่ 11 โครงการบ้านจัดสรรบ้านสวนทอรุ้ง

รูปที่ 12 โครงการบ้านจัดสรรสินสุขแลนด์

รูปที่ 13 ที่ดินที่ถูกแปรรูป

รูปที่ 14 หลักเขตที่ดินแบ่งขาย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายธวัชชัย เพ็งพินิจ

วัน เดือน ปีเกิด 6 มีนาคม 2517

สถานที่เกิด อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์

ประวัติการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น,พ.ศ.2536-2540
ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน
มหาวิทยาลัยมหิดล,พ.ศ.2541-2544
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา

ทุนวิจัย ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ ประจำปี 2542
จากราชกรีฑาสโมสร
ทุนสนับสนุนการวิจัยด้านวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2542-2543
จากสถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะ
กรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กิจกรรม ประธานคณะกรรมาธิการฝ่ายวิชาการ
สภานักศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล,พ.ศ.2542
สาราณียกร ชมรมบัณฑิตอาสาพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล,พ.ศ.2543

Executive Summary

This research is the study of cultural anthropology by using quality researching method. It is the case study in Ban Nonmuang, Mu 3, Tambon Sila, Amphoe Muang, Khonkaen Province. The method of study is by staying with the villagers to learn their real life by observing, interviewing and studying the real situations in the community.

Background and the importance of the problem:

Ban Nonmuang is in suburb. There are many factors causing the farmers to sell their land. These factors are it is not far from the town and near Khonkhaen University, Mittraphap road and bypass the village, the villagers contact and interaction with the people outside and the number of the population always change.

The cultural spread, the city expansion, the number of the population increasing raise the demand of house. Capitalists want to do property business more. As well as the production style change, debt, consumptionism and materialism possession bring about the procurement of land.

The main income of the villagers comes from agricultural product while they want to follow the concept of the city more so their income is not enough for the expenditure. This makes the farmers struggle for their life and they sell their land finally.

Aiming of the research are as follows:

1. To study the history and background of Ban Nonmuang
2. To study the suburban farmers' way of life before and after land selling
3. To analysis the factors affecting farmers' decision to sell their land
4. To study the changes and impacts on the farmers' way of life after selling their land and
5. To study the problems and solutions.

Benefits of Research:

1. to study and acknowledge history and background of the village in term of local intellectual, attitudes, values, customs and traditions effect to long inherited agricultural profession. The result of the study will be enhanced the development process and supoorted the appropriate technology which is becoming fundamental of holistic development.

2. To study before and after land trading of farmers at Baan Nonemoung. This will provide good understanding on farmers' way of lives and impacts analysis.

3. To study and harvest good understanding factors invloved of farmers' decisions on land selling, including analysis of change trends and its impacts.

4. to study and harvest good comprehension on its changes and impacts after farmers have sold their lands in order to get good and punctual understanding on social phenomenon happened. Eventually, this will draw into solutions means searching.

5. To acknowledge solution tendency of problems occurred within community, both from community itself, government sector and private sector to enhance selection capacity of local people regarding outer innovation and suitably apply it into their cultural background and way of living changed.

6. The research outcome will be studied in details and be more undertandable which will lead to phenomenon prediction capability in other agricutural communities where have similar factors of change. Then, the solution and protection of future problems will be designated. In addition, this leads to thought enlagred process eventually steers to seaching of scheme and development procedure which will precede holistic and sustainable development in society.

Collecting data:

1. Study from documentary research, researches articles, journals, newspapers and other printings.

2. Study from the field research by staying with the villagers to observe their behavior, interviewing and collecting the requiring data.

Analysis data:

Use the related concepts, theories, and principle, structure-duty theory, structural–functionalism theory, cultural diffusion theory and cultural ecology concept as the guideline to analyze the data to know the relationship of the factors affecting the farmers' land selling and study the problems of change and trend of the farmers' life style and people in the community and find the solution by expressing suggestion.

Scope of the research:

1. **The area:** this research study Ban Nonmuang, Mu 3, Tambon Sila, Amphoe Muang, Khonkaen Province.

2. **The content:** study people in the community's life style in social , economic, political and administrative, cultural, environment and behavior aspects both before and after land selling and the external and internal factors which influence their life.

Target groups:

1. The target related to the land selling namely, the farmers selling their land, brokers, and capitalists.

2. The other targets are monks, older people, community leaders, villagers, government officials and developmentist in non-government organizations.

Period of the study:

One year; since January 2000 until December 2000

Inference of the study:

From the studying, collecting, synthesizing and analyzing data, the inference is by induction that explain the phenomenon happening in the society by referring to the specific experience and take it to support the general theorems or theories. The major theorems do not cover but can be compare with the specific experience (explain from minor to major).

Background information of the village:

The main career of people in Ban Nonmuang, Mu 3, is agriculturist. The whole area is 2,168 rai. The agricultural area is 1,147 rai which is 52.91 percentage of the whole area. The garden area is 567 rai which is 26.15 percentage. The residential area is 454 rai which is 20.94 percentage. There are 283 families in the community. There are 1,326 people who actually live in the village.

Ban Nonmuang which has its specific cultural feature. The land is very fertile. The village is readiness in ecomony, society and culture. The older generation moves and set up this village. A lot of knowledge, experience and cleverness are gathered there such as work, social learning, socialization, knowledge and experience transferring, native performance, ritual conduction and experience in the society. The social relation is relatives system, which is interaction of equality. Everybody lives together with generous and helps each other. The relationship is both physical and mental making the unity of people in the village.

Most of the farmers' life to be bound with agriculture in their own land. There is a spiritual link between the farmers and their land so the rites and customs related agriculture occur such as Bun Bang Fay, Bun khun Lan, Bun Su Khwuan Khaw. The simple life style results in social relationship of people which is simple and close. This kind of lifestyle creates the good culture in these aspects namely social, economic, political and administrative. People help, rely on and exchange with each other the relatives and neighbor system link them continuously and firmly.

Factors affecting land selling:

1. Internal factors:

1.1 **Farmers:** City cultural spread, modernization and consumption change the idea, value and attitude of the farmers. Their hope to have a new life is also the important factors which urge them to sell their land.

1.2 **Relatives and neighbors:** Relatives and neighbors become the brokers and use the former relationship as a pass to negotiate about buying and selling land which they achieve.

1.3 **Community culture:** The change of the rite and custom style and the fixed frame or rule of community culture make the external culture which is more variety and flexible to has more role in that community.

2. External factors:

2.1 **Capitalist:** use the price of land as a motivation. For example, the farmers' land is bought to blockade and the brokers who live in the village are used as a medium.

2.2 **Mass media:** effect the farmers' conceptual system by accepting the consumptionism, materialism, modernization and city life style culture.

2.3 **Consumptionism:** is result capitalism and modernization. Which to occur from interaction between person in village with person in out village, to receive innovation and to butter culture to bring about a lot of material to oppress social real distant new hope. When can't to pursue balance, to bring about a suggestion mental, physical, and environment, to be absent is happen to life style.

2.4 **Development of the government:** which are construction of Khonkaen to be the city, establishing Khonkaen University, the development of basic infrastructure system in the village, the influence on production system, promoting the production for selling and monocropping are factors that support the city to expand more. This effects the former idea basic of the farmers.

2.4 **Natural environment:** which are the natural variable condition, drought, inundation, and the change in production system make the land is less fertile so the product they get is less that cost of investment, soil erosion and destroy the ecology and food chain system.

Farmers' life after land selling:

1. **Social:** consists of the number of population reduce. There are a variety of races. Many villagers marry with people from the outside. The characteristic of family changes to be single family. The relatives system is less important. The social classification emphasizes on economic status and input possession. The value and role of the religious institute decrease. The villagers participate in religious rite less that the past. The new public health is instead of the archaism treat. The transportation and communication is more convenient so the culture spread more rapidly.

2. **Economic:** People work in the industry and service industry or in the city greatly. The traditional farming system is destroyed. The hiring labor is instead of gathering neighbor to help each other. The machine is used instead of human and animal labor. This makes the production cost to be higher so the farmers have more debt to be responsible for. The exchange does through currency system. The number of land belonged to the farmers reduce.

3. **Political:** The administration is more official. The law is used more to solve any dispute. The non-official leader is reduced the role and importance. The villagers do not much participate in administration.

4. **Cultural:** There are a variety of accents for communication. The clothes are international and similar to the clothes in the city community. The cleverness in work, training, medical treatment and doing rites are stopped and aren't interested in by the new generation. The native performance, music, song and tale are replaced by the city culture. The birth, death, ordainment and marriage believe and rites still exist but the procedure change. The education system has a role and duty on socialization.

5. **Environmental:** The soil is less fertile. The forest and the water resources are destroyed. The wind current change direction.

6. **Villagers' behavior:** The villagers' habit change to be selfish, greedy, and want to be the best. The expression and interaction are under the benefit that mostly is money they will get. Their expectation focuses on material progress.

Repercussions:

1. **Social:** There is a difficulty in census and government service. To depend, socialization, and cultural transferring of people in the village decrease. The rate of living together before marriage is higher, causing the divorce and children have problem because of broken family to be higher. The medical treatment of the villagers is higher. The culture from the outside spreads more to the community. The cultural basis is destroyed.

2. **Economic:** The villagers move to the city more. The ecology and food chain system and cleverness in work are destroyed. Human and animal labor does not have any value and role. Labors are unemployed. The farmers' debts are higher. People get stress. Capitalists occupy the market system.

3. **Political:** The new official leaders do not have any role so the respect and honor from the villagers are reduced. The administrative system in the village is not efficient and the democratic administration is destroyed.

4. **Cultural:** The traditional language basis, cleverness, work, native sage, training, learning, medical treatment, rites conducting, environmental saving policy and social rule establishment are destroyed. The village society lacks of stable cultural basis. People look down their traditional culture and move more to the city. They also take advantage of their social in order to be achievement.

5. **Environmental:** The ecology and food chain system are destroyed. It is more droughts. The food resource decreases. The wind direction changes. There is more pollution. The expenditure in facility is higher. The natural resources are used wastefully therefore they are declined more.

6. **Villagers' behavior:** People want to take advantage. They less trust and more suspect in each other. Their expression and interaction between each other decline and depend on benefit making the traditional relationship ruins. The spiritual land value and the heritage reservation decline. The stress of society and individual people increases. The mental depravity and problem is higher.

Suggestion:

From studying, there are some issues for the person who is interested in doing a research and create a new knowledge as follows:

1. Study the relationship between the city society and agricultural society that influence the work and the land utilization.

2. Study the farmers' life in the city

3. Study the appropriate style of the farmers' life in their own homeland after their life style change due to land selling.